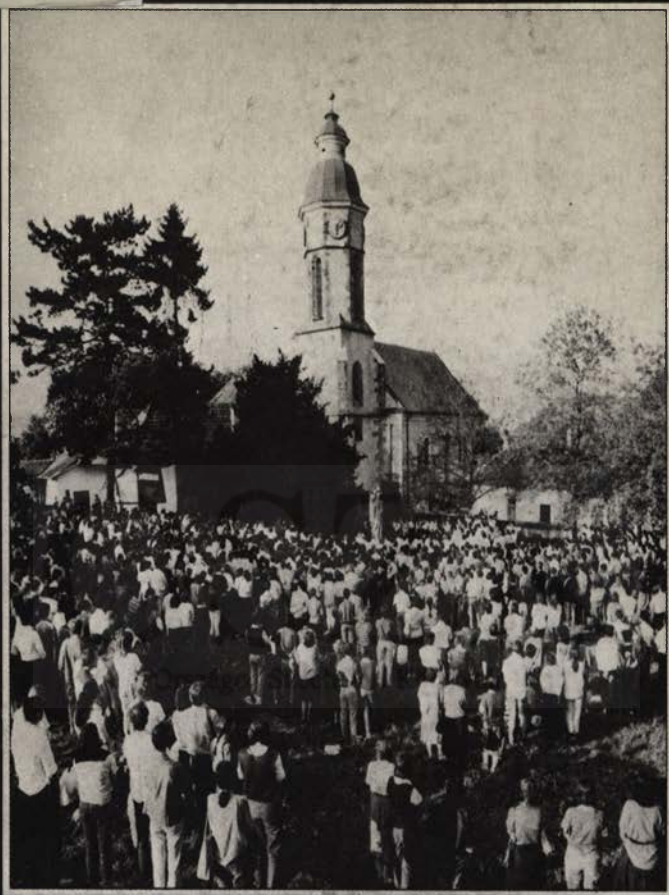

MB
130.732

Kamarás István

LELKIERŐMŰ NAGYMAROSON

Kamarás István

LELKIERŐMŰ NAGYMAROSON

LELKIERŐMŰ

NAGYMAROSON

(religiográfia)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**A szociográfia a Művelődéskutató Intézetben készült,
a Ts-4/3 program keretében**

**A „Családdal az életért, a társadalomért”
alapítvány és a Püski-ISIS Kft. támogatásával**

**lektorálták:
BOROS LÁSZLÓ
TOMKA FERENC**

**A fényképeket és a fedéltervet készítette:
Gránitz Miklós**

**Kiadja a Művelődéskutató Intézet
Felelős kiadó az Intézet igazgatója
Felelős szerkesztő: Török Gyöngyvér
Műszaki vezető: Névery Tibor
Műszaki szerkesztő: Pálffy Erzsébet
Szedés: Püski-ISIS Kft. fényszedőüzeme
Nyomás: Zalai Nyomda, Zalaegerszeg 89 1372 o
Felelős vezető: Galla József igazgató
Megjelent 21,75 (A/5) ív terjedelemben
1989
ISBN 963 521 190 2**

KAMARÁS ISTVÁN

LELKIERŐMŰ
NAGYMAROSON
(religiográfia)

VITA
Budapest, 1989

Bajcsy Lajosnak,
Balás Bélának,
Blanckenstein Miklósnak,
Diószegi Lászlónak,
Ferenczi Rudolfnak,
Hadi Ferencnek,
Jávorka Lajosnak,
Kállay Emilnek,
Kemenes Gábornak,
Major Sándornak,
Neményi Klárának,
Opálény Mihálynak,
Sillye Jenőnek,
Tomka Ferencnek,
Turcsik Györgynek,
Zimonyi Jánosnak,
akik a legtöbbek számára szellemei és mozgatói
a nagymarosi találkozónak

MB 130. 732

1989

TARTALOM

Az ügyről (Balás Béla).....	9
A műfajról	11
I. ERŐTÉR	13
„Minden testvérnek és testvéri közösségnek”	13
„Életegységből születő egység”	15
„Tolmácsok vagytok”	16
„Ne állj ellen a kegyelemnek!”	17
„Örülök ott, ahol boldogok a társak”	20
„Egy cipő akkor jó ha a lábhoz idomul”	22
„Nagymaros óta egyetemesebben kell gondolkodni”	24
„Tetszik, hogy ennyien vagyunk”	26
„Jézus EGY házat alapított”	28
„Ne strigulázzuk a sérelmeket!”	30
„Bennünk kell elkezdeni”	31
„Erőtér alakult ki”	33
II. TALÁLKOZÁSOK	37
Nagymaros Kismaroson kezdődött	38
Nyakkendős mise (1976)	44
Átmenőben Nagymarosra (1978-79)	47
Kis lépés Nagymaros felé (1980. május)	53
Színre lépnek a kisközösségek (1980. október)	58
Kis lépések parázson (1981. május)	59
Tízéves évforduló (1981. október)	64
Hökkentés (1982. május)	67
Hankiss, Balczó, Camus, Kolbe ... (1982. október)	73
Szelíden (1983)	74

Egyeztetni az értékrendet (1984. május)	77
Válaszlevél (1984. október)	78
Békességszerzés (1985. május)	81
„Boldogok, akik üldözést szenvednek” (1985. október) ...	83
„Az egyház ti vagytok” (1986. május)	85
Emmausztól Jeruzsálemig (1987. május)	91
Mindenféle szerzetek (1987. október)	95
Zászlóbontás (1988. május)	99
 III. HÚROK.....	103
Előzmények és alternatívák	103
Dax	111
Jenőék.....	114
A per	121
Religiozus beat?	135
 IV. ÉRTÉKEK	138
Kulcsfogalmak, idézetek, példák, stílusok	138
Énekelt szövegek	143
Értékek és arcélek.....	146
Bővülő értéktár	157
Tanúságtételek.....	162
Értéktárleltár	166
Egyházképek	177
A tágabb világ	182
 V. KISUGÁRZÁS.....	186
Hajós	187
Debrecen	193
Szeged	199
Miskolc	204
Szeged.....	206
Máriapócs	208
Máriagyüd	212
 VI. ÉLMÉNYLENYOMATOK	227
Hatókör	228
Mérlegen a nagymarosi egység	230

Nagymaros kívülről	239
Nagymaros belülről	272
VII. LELKIERŐMŰ	276
Elfogulatlanul, vagyis vámosként	277
Megérkezés	278
Ráhangelés, előadás, meditáció	279
A találkozó zenéi	283
Választás	286
Kis körben	287
A fórumon	291
Arcok a tömegben	292
A szervezés	297
Gyónók és gyóntatók	298
A mise és a litánia	299
Epilógus	302
És így tovább	308
JEGYZETEK	311
Angol nyelvű összefoglaló	314
Gránitz Miklós fotóinak tükrében	317

AZ ÜGYRŐL

Valamikor a hatvanas években történt, valahol Európában . . . Az egyik bíróság hitoktató papok ügyével foglalkozott. Zárt tárgyalásokat tartottak. A vádlottak rokonai és tanítványai nem mehettek be. A folyosón találgatták, hogy mi lehet az atyák ellen a vád, mekkora lehet az érte kiszabható büntetés. Az ítélelhozatal előtt, a szünetben váratlan esemény történt. Valaki észrevette, hogy nyitva maradt a tárgyalóterem ajtaja, és ekkor jött a nagy ötlet. Pillanatok alatt leszaladtak az utcára. A sarki virágárus teljes készletét felvásárolták, majd teleszórták virággal a vádlottak padját. Ez volt a véleményük az ügyről . . .

A magyar katolikus egyház legújabb kori szerepét, nemzetmentő munkáját még csak most kezdjük felmérni. Eddig nem lehetett. Minden zárt ajtó mögött történt. Kamarás István könyve abban a történelmi pillanatban jelenik meg, amikor az Ajtó éppen nyitva áll és Virág is van bőven. Most nyílik arra lehetőség, hogy számba vegyünk, hány-szoros a termése a jó földbe hullott magnak.

Ez a vallásszociológiai tanulmány csak előfutára egyháztörténelmünk egy újabb fejezetének. Ami ugyanis most történik Nagymaroson és szerte a magyar Egyházban, az nem a véletlen műve. Nem is „húrok pengetéséből” született egy új korszak. Nem néhány tehetséges fiatal rögtönzése, és nem is olyan új. Itt mélyebbek a gyökek és nagyobbak az összefüggések. Ez a mű annak a felismerése, hogy a világ továbbra is egy kézben van. Isten kezében. Égi metronóm diktálja a földi tempót . . .

A lelki újjászületés jelei bibliás képekre emlékeztetnek. Azt bizonygatják, hogy a „zúgó mély vizeket”, a „nádasban tovaharapózó tüzet”, az „égbolton ragyogó csillagokat” vagy az „irgalom tengerét” nem semmisítették meg a világegések, a rendszerváltozások, az evilági visszaélések és a miattuk elrebegett önkritikák . . . Ami a háború előtt vagy után érték volt ebben az Egyházban, mindaz a szépség, ami a zsinat előtt

vagy után megjelent a mi világunkban, az összes áldozat, amit valaha meghoztak a kápláni szobák csendjében, a klauzúrák áhítatában vagy a börtönök mélyén, a szellemi-lelki erőfeszítések a katedrákon és a gyóntatószékekben: nem vesztek el. Egy „i” betű, egy vesszőcske sem veszett el. Ami az évtizedek csendjében, többnyire zárt ajtók mögött történt, az mind magvetés volt. S a magnak, mint tudjuk, mindegy, hogy éjszaka van vagy nappal. Kicsirázik és szárba szökken. Ebből látunk valamit Nagymaroson, és erről szól ez a könyv. Aki írta virágnak szánta – egy még le nem zárt ügyben – a vádlottak padjára.

Balás Béla

A MŰFAJRÓL

Többféle olvasója és olvasata lehet ennek a *szociográfiának*, attól függően, mennyit tud a Nagymaroson évente kétszer megrendezendő *katolikus ifjúsági találkozóról* (vagyis lelki napról). A kívülállók (a még kívül maradók) számára persze csak sejtetheti, de nem adhatja vissza ez a könyv az *élményt*, a találkozókon résztvevők számára pedig *azt az élményt*. A kívülállókat tájékoztathatja, *bevezetheti*, a körön belülieket pedig *emlékeztetheti*, és *rálátást* (áttekintést) nyújthat számukra.

Térkép ez a szociográfia és nem tájkép, de segítségével el lehet jutni az élmény forrásához. Miként egy szép táj, egy költemény, egy szerelem, a nagymarosi találkozó is alig-alig ragadható meg, a lényeg – akárhány kamerával is fényképezzük – alig ismerhető fel a lenyomatokon. És hát joggal kérdezheti az olvasó: tessék mondani, igaz is a térkép, vagy csak pontos? A nagymarosi találkozó – miként egy szép táj, egy költemény, egy szerelem is – tér-időbeli és az ötödik dimenzió találkozása is, és ennek a csodának csak a visszfényét ragadhatja meg a szociográfus, akkor is, ha religiográfus.

Mindazonáltal a térképre *jelek* is felkerülhetnek, s a térkép is megindíthatja fantáziánkat, s elénk rajzolódhat a táj, a *tények tanúságtétele* is okozhat katartikus élményt. De valóban ilyen a nagymarosi találkozó, amilyennek a szociográfus láttatja? Hiszem – s ebben lektoraim is megerősítettek – *ilyen is!* Kevesebbről és többről is szól ez a „religiográfia”, mint a hetvenes-nyolcvanas években megrendezett kismarosi- nagymarosi találkozókról. Kevesebbről, mert csak a tények kulcslyukán keresztül enged bepillantani a titokba; többről is, mert a nagymarosi találkozó kulcslyukán keresztül az olvasó bepillanthat a hetvenes-nyolcvanas évek vallási mozgalmába, egyháztörténeti jelentőségű eseményekbe, megismerkedhet a magyar evangelizációs mozgalom karizmatikus figuráival, hivatalokkal, közösségekkel, személyiségekkel.

Nagymaros a világ számára manapság leginkább egy vitatott vízi erőmű színhelye, ám színhelye egy „lelkierőműnek” is, amelynek energiatermelése – ezt tanúsíthatja ez a könyv is – nemzeti jelentőségűnek bizonyult.

I.

ERŐTÉR

(Pillanatfölvétel 1986 októberében)¹

*„Itt vagyok végre, jó Uram,
Nehéz és hosszú volt utam,
Szólnék Hozzád, nem tudok,
Szememben látod, mit akarok.”*

(Zarándoklat? Tanúságtétel? Nagygyűlés? Lelkigyakorlat? Ájtatosság? Happening? Liturgia? Lelki nap? Erőpróba? Fesztivál? Hitvallás? Töltekezés? Önismereti tréning? Elmélyülés? Találkozó? Az odacsöppenő vélheti ennek is, annak is. Többféleképpen megélhető, különbözőképp minősíthető. Hivatalos elnevezése: „ifjúsági találkozó”. Résztevői: elsősorban katolikus fiatalok. És még sokan mások. Színhelye az ötszáz éves nagymarosi templom és környéke. Házigazda: a helybéli katolikus plébánia. Szevezői: „lelkes” papok és világiak, akik hiteles helylé akarják tenni a magyar katolikus egyházat.)

1986-ban a pünkösdi találkozó mottója az volt, hogy „Ti vagytok az egyház!” Ennek a gondolatnak szerves folytatása egy mostani összefövetel a reykjavíki csúcstalálkozó és a budapesti Marxista-Keresztény Dialógus hetében, hét nappal az Egység hete előtt (amikor Assisiben a dalai láma és a pápa összeölelkezik) az *egység* témájának megbeszélésére gyűlt össze mintegy háromezer fiatal Nagymaroson.

„MINDEN TESTVÉRNEK ÉS TESTVÉRI KÖZÖSSÉGNEK!”

Ők a címzettjei az ez alkalomra is megjelenő *Nagymarosi Levélnek*. (Hosszabb változatát az Új Ember hetilapban, rövidített formáját pedig a katolikus templomok előcsarnokában lehetett olvasni.) Úgy tű-

nik, hogy az egység utópia. Hiszen bármerre nézünk, feszültségeket, szakadásokat látunk, a világ és az egyház történelmében éppúgy, mint korunkban: államok és egyházak, népek és közösségek közt, sőt plébániákon és a családokon belül is. Ez olvasható a levél elején is, ám így folytatódik: „De az sem kerülheti el figyelmünket, hogy ugyanakkor az egész világ egy soha nem tapasztalt módon vágyik és törekszik a békére, az egységre. A különböző keresztény és nem keresztény vallások egy új odaadással keresik az egymásra találás, megbékélés útját. Hasonló célokért dolgozik társadalmi szinten számos nemzetközi vagy kisebb hatósugarú intézmény és szervezet.” Ha el akarunk jutni az egységre, meg kell figyelnünk hogyan élte Jézus az egység életformáját, ajánlja a levél. Felkészülésül a találkozóra három témakör átgondolására és ezeknek megfelelő cselekvésre hívja meg olvasóit: imára és böjtre, örömszerzésre és a nem katolikus keresztény közösségekkel való kapcsolatteremtésre.

Szép számmal érkeztek *válaszlevelek* a nagymarosi plébániára úgyszólván az ország minden részéből. „Imaéletünk elmélyítésében csak részleges eredményeket érünk el. A reggeli imádkozással van közösségünk tagjainak a legtöbb gondja a lustaság és a rohanás miatt”, kezdik levelüket egy Somogy megyei közösség tagjai, aztán arról írnak, teljesen tanácstalanok, hogy miféle programokat csinálhatnának együtt és más felekezetűekkel („mondjuk a jehovistákkal vagy az ortodoxokkal”). Viszont örömmel adják hírül, hogy közösségükben előbb egy fiatal pár, aztán hamarosan az egész csoport saját szavaival imádkozik.

Egy budapesti főiskolás lány leírja, hogy ellenérzéseit leküzdve miképpen hallgatott meg egy „gyanús külsejű, toprongyos férfit”, és azt is, hogyan adott erőt „odafigyelő mosolygással” egy indiainak, aki a buddhizmusról tartott előadást, „és már nagyon fáradni látszott”.

Az egyik fővárosi hittancsoport beszámolójából kiderül, hogyan tudták a „száj böjtjét” megvalósítani: „Sokan felfedezték, hogy valóban mindenkiről lehet valami jót mondani.” Arról is tudósítanak, hogy felhívták egymást telefonon „Jézus nevében”, leveleket írtak távollévő testvéreiknek, s alkalomról alkalomra elmesélték a hittanon történeteket azoknak, akiket nem engedtek el a szüleik. Borsodi gimnazisták arról írtak, hogy az egyheti, napi háromszori étkezés önfegyelmi próbája jól sikerült, s egy másik kísérletük is önnevelő hatású volt: megpróbáltak nem enni és nem beszélgetni a tanórákon. „Ezen a héten pedig nyugodtak és vidámak leszünk”, folytatják, s további terveikkel fejezik be:

találkozások reformátusokkal, pünkösdistákkal, görög katolikusokkal, baptistákkal, evangélikusokkal és a szabadkeresztyenekkel.

(Kik ők? Cégük reklámjai? A buzgómócsingok? Hány százalékát képezik a hívőknek? A templomba járóknak? A találkozó résztvevőinek? Az ezrelék ezrelékét, vagy már kritikus nagyságrendet, szubkultúrát, kontraszt-társadalmat?)

„ÉLETEGYSÉGBŐL SZÜLETŐ EGYSÉG”

A találkozó előkészítése már kora nyáron elkezdődött. Szeptemberben előbb a találkozóra készülő ifjúsággal foglalkozó papok, majd a kiscsoportos beszélgetések vezetésére vállalkozó fiatalok számára szerveznek egész napos előkészítőt. (Az előbbin félszázan, az utóbbin másfél százan vesznek részt.) Az előbbin nehezebben rázódnak össze, az utóbbin ritkábban van szükség magyarról magyarra tolmácsolásra. „Az egység felé mindig csak haladunk” – figyelmeztet az egyháztörténész Ferenc atya. „Eléggé vert had vagyunk, ezt kellene valahogy összeszedni” – jegyzi meg egy alföldi plébános. „A híveknek is jólesik együtt látni papjaikat” – teszi hozzá egy belvárosi káplán. „Még Krisztus sem tudott egységet teremteni, sokan ellentmondtak neki. Mi sem a minden áron való egységre törekszünk” – jelenti ki Emil atya. „Egészséges, természetes alapok is kellenek az egységhez, például időt szakítani egymásra, amikor arról is beszélgetünk, hogy fáj a tyúkszemünk, nemcsak a Szentháromság titkáról” – fortyan fel Márton atya. László atya azt fejtegeti, hogy „az egyház egysége nem a tanításbeli egységből fog megszületni, hanem az életegységből, abból, hogy elkezdünk élni”. Felhívja a figyelmet arra, hogy a tavaszi nagymarosi találkozón sokaknak a kiscsoportos beszélgetés keretében elfogyasztott közös ebéd, a szeretetlakoma volt a legnagyobb élményük, amit magukkal vittek.

Megbeszélik, majd kijelölik a tennivalókat: az egységért való imán kívül más típusú, más stílusú, más felekezetű papok meglátogatását vállalják. A csoportvezetésre vállalkozó fiatalok (akiknek egy része már a tavaszi találkozón átesett a tűzkeresztségen) eligazítása közös énekkel és imával kezdődik, majd egy szociálpszichológus vezeti be őket a kapcsolatfelvétel titkaiba. Példákat, ötleteket sorol fel, hogyan lehet tizenöt véletlenszerűen összekerülő emberrel a közösség, az egymásra

figyelés, az egy húron pendülés ízeit megköstoltatni. Ezután László és Sanyi atya beszélnek az egységről, azzal fejezve be: „Nagymaroson az Úr lesz a sebész, ti meg az asszisztencia.” Következik a próba: tízfős kiscsoportokat formálnak, s az egységről beszélgetnek, majd beszámolnak egymásnak tapasztalataikról. Az elmenők a kijáratnál Péter atyától a bibliai jelképre utaló egy-egy szem mustármagot kapnak.

„TOLMÁCSOK VAGY TOK”

(Minden változik: ez a filozófiai tétel zümmög az utazó fejében, miközben elsurrog ablakunk előtt a part menti táj. Vonatunk vízközelben halad, árral szemben, s az úticélunk: Nagymaros, Pantha Rhei . . . Megtanultuk: ugyanabba a folyóba kétszer sohasem léphetünk. Változik a tekintet, az ifjúság, viszonyaink a világhoz. Tűnődhetünk, vajon változott-e a vallás helyzete minálunk? Úgy van-e, ahogy Tomka Miklós látja: „Bomlik, pusztul a régi, a hagyományos vallásosság. Híveinek száma és társadalmi szerepe csökken. Ugyanakkor nő a vallás iránti érdeklődés. Új vallási közösségek és nézetek tesznek szert társadalmi jelentőségre.” És ha így van, változott-e az egyházak önértékelése? S az értékek, azok most mifélék a tizen- és huszonevesek fejében? Mi változott az elmúlt két évtizedben? A kétezer éves tanítás hogyan szólal meg a zenében, a papokban, a magukat bázisnak nevező közösségekben? Ez érdekel, ezt akarjuk megvizsgálni Nagymaroson.)

Megáll a vonat. A templomtorony egy karnyújtásnyira van az állomástól. Alámerül a hegy mögött a Nap. A pénteki nap. Az ígéretes nap előestéje. A szürkületben mozdulatlannak tűnik a község. Pár száz méterrel beljebb, a plébánián viszont már minden mozog. Tekergő kábelek és sürgölődő technikusok mögött udvarias, figyelmes szervezők. Gyors, ésszerű útbaigazítás. Megkapjuk a helyünket, lepakolunk és máris indulunk vissza a templomépületbe. A „ráhangolódás” az esti misével kezdődik. A mise után előkerülnek az elemőzsiás zacskók. Aztán elsötétül a templom. Hosszas csönd, mintegy főpróbája a holnapinak, csak egyetlen gyertya fénylik. Aztán ismét fénybe borul a tér, s a nevetős szemű, meleg hangú László atyát halljuk: „Jó látni titeket! Nem akarok semmi különösebbet mondani, csak szemezek veletek. Ti is nézzetek körül! Nézd meg a melletted ülőt! De jó volna mindig tudni, ismerni a másikat, aki a testvéred, aki a tiéd. Jegyezzétek meg a szomszédotok arcát, hogy felismerhessétek egymást az utcán! Vajon

elmondhatjuk-e magunkról: arról ismernek meg minket, hogy szeretjük egymást? Tudjátok, már ma este megtörtént a nagymarosi találkozó: azzal, hogy itt vagytok. Ti tolmácsok vagytok, rajtatok múlik, milyen lesz húsz év múlva Magyarországon a kereszténység. Holnap majd nem kell senkit szólásra kényszeríteni, itt hallgatva is jelen lehet lenni. Próbáljátok megérteni és megélni, hogy a másik mássága nélkül nincs egység!”

(Az eligazítás után nyolcan kerülünk azonos szállásra. Ismerkedünk. Természetesen szóba kerül a „felmérés” is. Felvetődik a kérdés, hogy foglalkozhat-e érdemben Nagymarossal szociológus. Többen úgy gondolják, bizonyára eltorzulna a lényeg, felszínes és negatív maradna a kép. Parázs vita lángol fel. Négyen-ötten ezt előítéletnek tartják, azt állítva, hogy fontos a tárgyszerű közvetítés, a pontos térkép. Sőt, ez is a dialógus egyik formája. Érvelnek, cáfolnak, bizonygatnak, s végül többeket sikerül meggyőzni arról, hogy nem lehetetlen az objektivitásra törekvő, tisztességes leírás, elemzés. Végül is érthető a berzenkedők véleménye. Kiderül, hogy rengeteg negatív tapasztalatot cipelnek. Apjuk, nagyapjuk hit miatti megáláztatásait, saját szorongásaikat, iskolai tankönyvek és történelemórák lekezelő félmondait, s egy-két hétköznapi elszólást: „Jé, te vallásos vagy? Pedig egész normális, intelligens embernek látszol!” Többen úgy vélik, hogy csak a *bizalom* és az *önbizalom* harmóniája teheti a gyanakvó hívőt „akarata ellenére” elkészülő szociográfia olvasójává.)

„NE ÁLLJ ELLEN A KEGYELEMNEK!”

Csupa szokatlan dolgot hoz a reggel. A Nap pontosan ébreszt, a levegő tiszta és józanító, és a talán legmeglepőbb: a találkozó jól szervezett rendje. Hajnalban minden csoportvezető együtt van a tájékoztatón és a közös imádságon. Megkapják csoportszámaikat, kijelölt helyüket, s a reggel elsőnek érkező vonatoknál már várják a résztvevőket a fogadásukkal megbízottak. Hamarosan mindenki tartozik valahová, mindenki *megszólítható*. A szívek fölé ugyanis egy szám kerül (a beszélgető csoporté) és egy keresztnév. A papok is keresztnévükön szólíthatók, ugyanis ötven-hatvan Feri, Laci, Sanyi, Bandi előtt egy kereszttel is található, így lesz abból a Ferencből Feri atya. Lecke a demokráciából: Ági nevet visel a zalaszentlászlói szakmunkástanuló és az óbudai ötgyermekes családanya is. Több tucatnyian I-betűt viselnek, zömmel nagymarosi „ifjúságisok”, akik a tájékoztatók és rendezők többségét adják. Jelük van a technikusoknak, a zenészeknek és az orvosoknak, s

lehetne nekünk szociológusoknak, szociográfusoknak is, akik ez alkalmossal a „Nagymaros-jelenséget” kutatjuk. Vannak itt másféle jelek is: szabadságos kiskatona egyenruhában, szakállat viselő pap, mozgássérültek tolokocsiban, egymást szorító kezek, felebaráti puszik, testvériesen összeérintett férfiarcok, meglepődő tekintetek („Jé, ő is?!”).

Kilenc órakor felhangzik a taizéi dallam: Veni Creator Spiritus, öt percig egyhuzamban, több szólam ágadzik-bogadzik, elhalkul, s váratlan csend következik. Több százan vagy talán félezen is örömmel ismerik fel a megszólalóban „a Jenőt”. A tiszta arcú (harmincas? negyvenes? pap? popzenész?) fiatalembert, úgy tűnik, mindenki ismeri. A dalt is: „Itt vagyok végre, jó Uram! Nehéz és hosszú volt utam. Szólnék hozzád, nem tudok, Szememben látod, mit akarok.”

(Ki lehet ő? Milyen húrokon játszik? Egyszerűen Illésék köpönyegéből bújt ki, vagy a hitbuzgalmi propaganda bújtatta ebbe a jelmezbe? Hol, mikor? Kinek a támogatására kezdték el ezt a zenét és hogyan kerülhetett Nagymarosra? Megszelídített rockzenének vagy modernizált vallásos énekeknek érzik a lelkesen éneklő tizen- és huszonevesek ezeket az uralgó popzenéhez képest „kellemdús” dalokat?)

Gábor atya egy pillanatra kiszabadul a huzalok közül (a későbbiekben többnyire fülhallgatóval a fején láhattuk), és arra kéri az egybegyűlteket, hogy tegyék le gondjaikat, lazítsanak. „A Lélek jól dolgozik, ne akadályozzuk munkáját” – folytatja, majd arra kéri a fiatalokat, hogy felemelt karokkal énekeljék, „Jöjj Szentlélek, szállj közénk!” Tenyérlángok lobbannak fel: óvatosan és önfeledten, tisztességből és felvállalva. „Ahol gaz van, tépd a gaszt, ami szennyes, mosd meg azt! Tedd termővé életünk, boldog halált adj nekünk!” Kialszanak a tenyérlángok, s Jenő most prózában folytatja: „Nem akármilyen egységet akarunk, nem jópofa társaságot, nem elit csoportot. Jézus komolyan gondolta, hogy „Legyetek mindnyájan egyik”, mert felvette a keresztet, mi pedig már az ötödik korbácsütés után azt mondjuk, elég.” Ezután felcsendül az erre a napra szerzett új Jenő-dal: „Legyünk mindnyájan egyik! A Lélek éljen bennem és benned! Jézus testében legyünk mindnyájan egyik. Ahogy az Atya él Fiában, Ahogy a Fiú él a mennyei Atyában.” Gitár és fuvola segíti a próbálkozókat, hogy harmadszorra már tűrhetően menjen.

Sokak számára váratlan fordulat következik: Jenő egy tized rózsafüzér elimádkozását javasolja azzal indokolva, hogy „nekünk katoli-

kusoknak van egy hatalmas értékünk, Mária". Aztán gyorsan kapcsol, és szeretettel köszönti a más felekezetű fiatalokat. A rózsafüzér elimádkozása a nagymarosi egység első igazi szakítópróbája: kissé döcögve, kissé feszélyezetten, de azért végigmondják. Az énekelt „Ubi caritas et amor, Deus ibi est”* melege viszont, úgy tűnik, mindenkit átjár. Az „amor” hallatára egy-két újonc elpirul.

Ákos atya következik, a beszélgetésekhez municiót adó előadás. Arról beszél, hogy az egység nem üres halmaz, hanem valóság. „Nézd meg szomszédod arcát!”, szólítja fel az egybegyülteket. Egy hetven év körüli férfi és egy tizenhat éves szakmunkástanuló egymás felé fordulnak. A lánynak Erzsí a neve, az idős férfinak Feri, de egy kereszt is áll neve mellett, ami azt jelenti: „Feri atya”. Ákos atya „Isten szerelmes leveléből” – a párok összenéznek –, a Bibliából indul ki, bizonygatva, hogy a nép elsődleges fogalma a Szentírásnak, majd egy meghökkenítő kijelentés hangzik el: „Nullák vagyunk.” És a poén: „De a sok nulla előtt Isten az egyes, és így értékesebbé válunk.” „Az egyházban benne élni nem szervezés, nem taktika, nem manőver kérdése, hanem a szentháromságos Isten szerelmes szeretete” – folytatja. „Ez már prédikáció”, olvasható le többek arcáról, aztán mégis megenyhülnek a tekintetek, mert Ákos atya egy egészen másfajta megközelítéssel érzékelteti, hogyan is gondolkodik az egységről. Egy szüretelő gimnáziumi osztályból azzal jelezték egységüket a vallásos fiatalok, hogy megtartóztatták magukat a szőlőevéstől, ám amikor látták, hogy ez megbotráncoztatja a többieket, gyorsan ők is belekezdték. „Bizony, olykor be lehet csavarodni a böjtölés szépségébe”, teszi hozzá Ákos atya, majd azt javasolja, hogy mindenki írja fel legalább tíz jó tulajdonságát, mert elengedhetetlen, hogy magunkkal is megbékéljünk. „A magyar ifjúság egyharmada él, egyharmada van, egyharmada kallódik” – magyarázza.

(A szociográfusnak a szociológus metaforája jut eszébe: Egyharmadosorság. Ahol van egy bűvös határ; minden, ami működik, csak egyharmad részben működik jól. Vajon értenék-e egymást Vitányi Iván és Ákos atya? És egyetértenének-e ebben-abbban? És értenék-e a marxista szociológust az élő egyharmadba tartozó keresztény fiatalok, ha meghívást kapna egyszer Nagymarosra?)

* „Ahol a jóság és szeretet, ott van az Isten.”

Ákos atya a kallódó egyharmadra hívja fel a figyelmünket: bennük is van élni akarás. Hisszük-e, kérdezi, s a bölcs „öreg halászt”, XXIII. János pápát idézi: mindent észrevenni, sok mindent eltérni, kicsit alakítani. A zárókép: egy almamaglánc, amelyet kishúgától kapott.

Következik a második szakítópróba: egy negyesórás CSEND. Senki sem jelenti be, hogy ez következik, csak a beavatottak és az ilyesmire ráhangoltak sejtik meg. A többiek várják, mi lesz, helyreáll-e az üzemzavar, megszólal-e valami, valaki, aztán lassan rájönnek, hogy ez egy olyan csend, amelybe ők is meghívottak. Lassan azok is, akik eleinte órájukat nézegették, beletörődnek, belefeledkeznek a csendbe.

„ÖRÜLÖK OTT, AHOL BOLDGOK A TÁRSAK”

Tizenegy óra után megalakultak a csoportok. Közel kétszáz csapat tizenkét, tizenöt fővel. Afféle véletlenszerű minták alakulnának ki, ha olykor az egy helyről érkezők nem törekednének arra (olykor ravaszkodással, akár még a számok átírásával is), hogy együtt maradjanak. Ám ez inkább a kezdőkre jellemző, hiszen akik már tavasszal részt vettek a találkozón, rájöttek, hogy megfelelő keveredés esetében mindegyik csoport akár egy kis Magyarország is lehet. Ilyesmi a gesztenyésben letáborozó társaság is. Tagjai: Szombathelyről egy villanyszerelő, egy dízellakatos, Budapestről egy műszaki egyetemista, és egy gimnazista, egy asztalos a kiskunsági városból, egy kétgyermekes, gyesen lévő művészettörténész Vas megyéből, egy közgazdasági szakközépiskolás egy alföldi városból, egy műszaki főiskolai tanár ugyanonnan, egy középiskolás bányászvárosból, egy egészségügyi szakközépiskolás egy Heves megyei városból, egy asztalos a Dunakanyarból, egy géplakatos és egy áruházi eladó Somogyból és egy óbudai egyetemista. Tizenhat és harminc év közöttiek, tíz fiú és hat lány. (A nemek aránya a csoportok többségében inkább ennek a fordítottja.)

A csoportvezető egy Pest környéki faluban lakó kárpitos, aki az egyik budapesti szövetkezetben dolgozik, és estin végzi a gimnáziumot. Ő nem vett részt az előkészítőn, csak reggel kapott rövid eligazítást; ez meg is látszik működésében. A füzetéből beszél, aztán kikeres egy evangéliumi részletet (Jn 17:14), s megkérdezi, ki akarja jó hangosan felolvasni. Amikor senki sem jelentkezik, odaadja a szomszédjának: „Na, akkor olvasd te!” Továbbra is ő beszél, majd harangszókor eszébe

jut, hogy elimádkozhatnánk egy Úrangyalát, így aztán már negyven perc eltelt, amikor másvalaki is szóhoz juthat. A kétgyermekes fiatal művészettörténész elmondja, egy fogorvosi váróteremben élte meg, hogy vannak az ember életében váratlan ajándékidők, amikor annyi mindent át lehet gondolni. A Somogyból érkező áruházi eladó azt meséli el, hogy amikor valamitől kiborul, akkor (egy atya tanácsára) leborul. Az alföldi szakközépiskolás lány elmondja, hogy az ő közösségük minden csütörtökön az egységért imádkozik, egy szál gyertya mellett. A nagykunsági asztalos pedig arról számol be, hogyan mentették meg közösségüket a szétszakadástól. A csoportvezető most azt javasolja, fogjanak hozzá a „szeretet ebédhez”. Arra is akad gondja, hogy az egy városból érkezőket szétültesse. Valamivel oldottabbá válik a hangulat, s az áruházi eladó, egy vékony, izgékony, széles mozdulatokkal gesztikuláló vörös hajú fiú veszi át a szót: elmondja, hogy náluk névhúzás alapján imádkoznak egymásért, majd egy lelkigyakorlatukról számol be, aztán a metodistákról szól elismerően, de még a jehovistákról is lelkesen beszél. Ezután néhányan a szomszéd csoportból áthallatszó pengetőcs dalt kezdik dúdolni, ezt azonban a csoportvezető valahogyan kevésnek találja, s egy hasonlattal próbálkozik: a gyufásdoboz a közösség, a gyufaszálak a tagok, a dörzspapír Krisztus. Lángot fogunk-e? Valakinek az az ötlete támad, hogy az egység jeleként vágjanak szét egy almát tizenöt felé. Eközben a csoportvezetőnek eszébe jut a „központilag előírt” feladat: mindenki szedjen egy levelet, amit majd damilzsinorra fűznek, így a kétszáz kisközösség leveleiből óriási füzér lesz. Még valami eszébe jut: mindenki szedjen egy gesztenyét, s vigyük haza emlékebe. Valaki „továbragozza”: véssenek fel valamit a gesztenyére. Keresztény szimbólumokat javasolnak. Előkerülnek a bicskák, majd egy zacskóba rakják a megjelölt gesztenyéket, onnan húz mindenki magának.

A csoportok felében-harmadában hasonlóképpen jellemző volt az óvatos, az el-elbizonytalanodó szerepkeresés, az egymás óvatos kósztatása, ám több csoportban már az első perctől eléggé gördülékenyen ment a dolog. Harminc-negyven csoportban végigvették Sanyi atya kérdéseit. Tucatnyi csoportban megrajzolták az egység címerét: egyik mezejében a „közös nevezőt”, a másikba azt a sajátosságot, amit ő jelent az egységben. Tizenöt-húsz helyen „bajgyűjtemények” összeállításával kezdtek, vagyis lajstromozták az egység akadályait. Több cso-

portban „csak” beszélgettek, és egy-egy találó meghatározás tette drámaivá vagy líraivá a prózát.

A rendelkezésünkre álló „jegyzőkönyvekből” kiderült, hogy jó néhány társaságban alaposan próbára tétetett az egység: egy-egy erőszakkal máshová kilyukadni akaró, egy-egy „másként gondolkodó”, egy-egy hangoskodó vagy éppen feltűnően hallgató kihívása több helyen túl erősnek bizonyult. Akadt, aki mindenáron az erőszakmentesség mellé szerette volna felsorakoztatni társait. Akadt egy idősebb tanár, aki erkölcsstanórát kezdett tartani. Akadt egy olyan csoport, amelyben a többféle „mi”, az egymással ebben-abbban rivalizáló lelkeségi irányzatok képviselői lettek az egység megnyilvánulásának akadályai. Olyan csoport, amelyben azt kellett megélniük, hogy nem jött létre a másságok valamiféle egysége – legalábbis a „jegyzőkönyvek” tanúsága szerint –, nemigen akadt öt-tíznél több a kétszázból. Jó néhány csoportban „mindössze” annyi történt, amit egy pesti szakközépiskolás lány így foglalt össze: „Hogy miért jöttem ide? Örülök, ha olyan közösségben vagyok, ahol boldogok a társak! Ahol a kedvetlenség megszűnik! Nagy élmény, hogy tartozhatom valakihez.”

„EGY CIPŐ AKKOR JÓ, HA A LÁBHOZ IDOMUL”

Igen sok csoportban túlléptek az általános benyomások során és határozottan belementek a „konkrét helyzet konkrét elemzésébe”:

- Falunkban a káplán és a lelkész összejárnak, de a hívek nem. Az Őrségben ezzel szemben a különböző felekezetű hívek járnak össze, a lelkészek rosszalló megjegyzései ellenére.

- Nálunk nagyon jók az evangélikus ifjúsági órák, amelyeket különböző felekezetekkel együtt rendeznek. Nagyon fontos a különbségek megfigyelése, és az, hogy nem rendeznek hitvitákat!

- Pesten, a Tómalom utcában rendszeresen ökumenikus összejövetelek vannak. Sajnos akadnak néhányan, akik attól félnek, hogy a túl gyakran felhangzó Mária-imák fékezhetik a szépen alakuló egységet.

- Nyáron voltunk kirándulni a Bükkben, és mindennap volt szentmise. A szabad ég alatt volt, s szerintem ott igazán egységet teremtett az Oltárисzenség, mert a hideg ellenére is mindig együtt voltunk.

- Az egységet a munkatársammal élem meg. Ő is keresztény. Ő is könyvkötő iskolába jár.

- Nálunk egy remek kis közösséget szétvittek a szektások. Harmincötből öten maradtak, de nem adták fel.

- Néhány helyen sajnos nagyon kiszűrnak az emberrel, ha tudják, hogy vallásos. Hogyan lehet így az ateistákkal egységet teremteni? Talán úgy, hogy ennek ellenére sem szabad előítéletekkel közelíteni a másikhöz!

- Ne akarjunk mindenáron térítgetők lenni. Inkább próbáljunk meg először egy emberrel sokat beszélgetni, és megérezni azt, hogy felelősek vagyunk érte.

- A hegyre sok út vezet, de mind a csúcsra visz. A más vallású emberekben is jelen van az Isten, tisztelni kell a másik vallást, szer-tartásaival együtt. Imádkozzunk velük, mert óriási felelősség a kereszténység! Egy-egy keresztény emberről megítélik az egész közösséget.

- Egy cipő akkor jó, ha a lábhoz idomul. Az egység is csak akkor valósulhat meg, ha egymáshoz alkalmazkodunk.

- Szemek böjtje: nem néztem meg a folytatásos filmet. Szájak böjtje: a főnökömet mindenki szidta, akkor gondoltam, most én jövök, és elterelem a szót róla.

- Közösségünkben az volt a baj oka, hogy túlságosan csak kapni akartunk. Volt, hogy a tagok egy része felállt este nyolckor, a tévéfilm kezdetekor.

- A hovatartozásunkat nem egy külső plecsnival kell kifejezni, mint egy barátunk, aki „Jézus él” feliratú jelvénnel járkált. Ha az életének fedezete van, akkor a létevel, magatartásával úgyis elmondja a lényegét.

- Ismeritek Kőmíves Kelemen balladáját? Vannak helyzetek, amikor az embernek el kell döntenie, hogy az adott közösséggel tart-e, vagy elkülönül. Ilyen például az általános italozás esete.

- A plébános számon tartja, figyeli, de nem támogatja a közösségünket. Várazdik, „majd meglátjuk” alapon.

- Nem készültünk fel a kevesebb pappal működő egyházra. A jó papot meg kell becsülni. Az emberek pénzt fizetnek a pszichológusoknak azért, hogy meghallgassák a problémáikat. Pedig egyszerűbb lenne, ha a paphoz fordulnának, soron kívül, ingyen.

- Alapvető baj, ha egy csoport egyedül a saját szellemiségét kiáltja ki üdvözítőnek.

- Azt hiszem, találtam egy olyan templomot, ahol felnőtt kereszténységet élnek meg az oda tartozók. Egész évben teológiai, kulturális, lelki témájú előadások vannak. Ezeket kisközösségekben dolgozzák fel. Nyáron nyitott táborokat működtetnek, meghívott előadókkal. A zárt táborok az összeszokottabb társaságoknak vannak. Ezek havonta szentségimádásra jönnek össze. A csoportvezetőknek külön megbeszélésük is van. A templom körül társadalmi munkákat végeznek, házi könyvtárat működtetnek a hit iránt érdeklődőknek.

- Nálunk mindenféle zenei irányzat van. Gregorián, beatmise, gitáros énekek, Jenő-dalok. A plébános meghívására színészek vallásos verseket mondanak. Alkalmanként saját vagy külföldi beatmisék dallamait tanuljuk be.

- Kis csoportjaink vannak, idősebb vezetőkkel. Egységes a program, de évente változó. Van énekkar és zenekar. Misztériumjátékokat is adunk elő, több helyen az országban. Nem mesterkelt a hangnem, jó az utánpótlás. Nem új „izmusokkal” kell megújítást hozni, hanem Teréz anyákkal, Roger Schützökkel, Camarrákkal.”

(Kik ezek a fiatalok? Hívók? Vallásosak? A hitvallók? A buzgók? A tanúságkeresők? A minta keresztények? Az élcsapat? A felzárkózók? Ki hívta, ki küldte őket? Reprezentatív minta vagy a rendhagyók? A kisebbség vagy az ezrelék? Észrevehetők-e városukban, iskolájukban, üzemükben? Miről?)

„NAGYMAROS ÓTA EGYETEMESEBBEN KELL GONDOLKODNI”

Idén először a papok is leülnek a fűre, három, egyenként tizenöt fős csoportban, beszélgetni. Ki reverendában, ki pulóverben, ki zakóban.

Első atya: A tavalyi találkozó, s egyáltalán Nagymaros óta egyeteme-sebben kell gondolkodni. Szükséges, hogy egymás templomait sűrűben látogassuk. Kell a szomszédolás! Nem lehet kibújó egyikünknek sem, hogy „nem érünk rá, mert adminisztrálni kell!” Nem azt akarta Jézus! Pál sem vitte magával az anyakönyveket Kis-Ázsiába.

Második atya: Ha segíteni kérnek, menni kell! Ez missziós munka, és az az ország, amely erre nem képes, el fogja veszteni egyházát.

Harmadik atya: Úgy van ez nálunk, mint a családoso-knál. Az aki

mindig csak magával foglalkozik, az sosem ér rá. Viszont, aki másokkal is foglalkozik, annak érdekes módon, több az ideje!

Negyedik atya: Már négy ifjúsági csoportunk van. Egyre többet kérünk tőlük, nem értünk egyet az ál-jószívűsködéssel, miszerint „nem kell olyan sokat tenni rájuk, mert mi lesz, ha nem jön többet?” Igénységre nevelünk, minőséget kérünk.

Ötödik atya: A falum elég nehéz helyzetben van, így vettem át. Nekem most az a csúcs, ha van egy család, akivel össze lehet járni. Építem a templomot. Persze pénz nélkül, ismeritek. Nem kérdezem, hogy tizenkét öreg néni számára van-e értelme. Ha már belecsöppentem, be kell fejeznem. Az esperesi kerület paptestvéreivel összejövünk havonta. Jó ez, épp az egység szempontjából. Különben jól elfocizgatok a gyerekekkel. Szóval, elvagyok.

Hatodik atya: Rendi közösség a közösségem. A gimnáziumban magyart tanítok. A gyerekekkel kirándulásokat, sítúrákat, biciklis túrákat szervezünk, nyáron a Tiszán evezünk, sok a programunk. Ezeken az alkalmakon még közvetlenebbül adhatom át a hitemet. A volt diákjaimmal nagyon szoros a kapcsolatom, megmaradunk egymásnak. A négyévi küszködés később megtérül, az öreg diákok visszajárnak. Rendszeres táborozásaink vannak, tábori misével. Most jöttem ide Nagymarosra először egész napra. Örül a szívem, hogy látom ezeket a gyerekeket! Szülőfalumban, Pest mellett azt érzem, hogy a főváros közelsége sok értéket veszélyeztet. Elkallódnak az ottani gyerekek. Pestről múltkor elhívtam néhány fiataalt. Beatmisét rendeztünk. Az ottaniak először nagyon elleneztek, de amikor látták, hogy ezek mind áldozatok, megenyhültek.

Hetedik atya: Úgy hozta az élet, hogy a faluban szinte magam építem a templomot. Ez olyan sok munkát jelent, hogy idén ősszel még nem tudtam elkezdeni a hittant, pénzünk nincsen, nulláról indultam. Magam szerelem az állványt a tetőn. Csoportom nagyon kitartó, ide is eljött két fiatal és egy anyuka. Hittanos találkozóink is vannak. Legutóbb a „szerelem, házasság” témát beszéltük végig. A tapasztalat szerint már ötödik hatodik osztályban érdemes ezt végigelemezni. Ha nem „tan” a kereszténység, hanem mindennapi, élő gyakorlat, akkor később van hátország és megmarad a hit. Az utóbbi idők legjobban sikerült zarándoklata a tavaszi volt: Magyarország egységéért.

Első atya: Egyedül a szeretettel tudok építeni. A legutolsó állomás-helyemre a feladattól megriadva mentem. De az emberek mellém áll-

tak. Nehéz években kezdtük. A dogmatikus időkben lecsukták az atyáimat. A hetvenes években a szeminárium egészen más volt, mint az élet. Most változás előtt áll az egyház. Sok keretet szét kell törni, sok idős vezető nem alkalmas a feladatára. Ne elvileg filozofáljunk az egységről, éljük meg közösen a gyakorlat élményét.

(Kik ők? Papok a nyolcvanas évekből? A mozgalom papjai vagy a fiatalok felé forduló intézmény papjai? Miért vannak egymás között, miért nem elvegyülve a fiatalok körében? Hogy bizonyítsák a különböző irányzatok, s így az egyház egységét? Vagy egyszerűen azért, mert máskor, máshol nemigen van alkalmuk a találkozásra? Ők a nagymarosi találkozó szellemei, vagy éppen ebben akarnak töltekezni?)

„TETSIK, HOGY ENNYIEN VAGYUNK”

Fél kettőtől háromig szünet: alkalom a találkozón belüli találkozássokra, ismerősök megkeresésére és felfedezésére. Legalább félszáz városhoz és kétszer annyi faluból, valamennyi megyéből, Csehszlovákiából, Ausztriából, Olaszországból és NDK-ból is érkeztek vendégek. A katolikusokon kívül itt vannak különböző protestáns egyházak képviselői is, valamint néhány száz érdeklődő. Feltűnő, hogy a papok egy része, még ugyancsak keresi szerepét, küszködik az itteni nyelvvel, formákkal, jó néhányan eléggé magányosnak tűnnek a tömegben. Még inkább feltűnő a kispapok tanácsstalansága, téblábolása. Vagy talán csak megszédültek a szemináriumok zárt világához képest túlonként is töményen ózondús levegőtől.

Több mint háromezren felvállalták az ittlétet és keresztnévükkel a megszólíthatóságot, s így a megmérettetés kockázatát. A szociográfusnak azúttal könnyű dolga volt. Mintha csak azért lennének itt, hogy ilyen módon is „tanúságot tegyenek”. Egészségügyi szakközépiskolás lány, helybéli, szerepét tekintve a plébánia előtt ajtónálló: „Az összes találkozón részt vettem. Most is segítek a rendezésben: tegnap takarítottunk, reggel zsíros kenyeret kentünk, most itt állok. Tetszik, hogy olyan sokan vannak. A legjobb, amit lelkieken ad, főleg az elmélkedések.”

Alföldi fiatalember, sorompókezelő, a helyi kisközösség vezetője: „Egy-két hetente találkozunk, a miséken énekelünk. Karizmatikus közösség vagyunk, de csak magunktól csináljuk. Nem sok tapasztalatunk

van még. Több ilyen találkozón jártam már, Hajóson, Gyüdön például, Nagymaroson most vagyok először. Azért jó, mert itt egység van. Azt szeretném, hogy egy kicsit türelmesebb legyek embertársaimmal, hogy én is tanácsot tudjak adni.”

Huszonnégy éves csecsemőgondozó Kispestről, házasság, gyermekük még nincs, három éve kisközösségi tag: „Nem is tudom milyen irányzathoz tartozunk, mert nincs is nevünk. A tavaszi találkozón már csoportvezető voltam, most csak jegyző, mert egy kicsit elment a bátorságom. Ma sem volt könnyű, mert egész délelőtt küzdenem kellett magammal, hogy szeretni tudjak. Nem könnyű, mert gátlásos vagyok, bátorítatlan. Szeretnék nagyon, minden pillanatban élni. Most nem a legjobb a lelki közérzetem, el kell felejtennem az otthoni problémáimat. A férjem is hívó, de ettől még lehetnek problémáink, nem?”

Huszonkilenc éves villamosmérnök Budáról, két közösségbe is jár, tavasszal is csoportvezető volt: „Nincs értelme különösebben skatulyázgatni a közösségeket, úgyis csak egyfajta közösség van a keresztyének körében: az, amelyik elfogadja Istent. Ez a találkozó mindenkinek annyit jelent, amennyit be tud fogadni. Nem azért jöttünk, hogy jól érezzük magunkat, hanem, hogy gazdagodjunk. Főleg olyanok jönnek ide, akik még nem készek. Nekem például azt kellene megtanulnom, hogy merjek ráhagyatkozni az Úr vezetésére.”

Harmincöt éves vegyészmérnök, férjével vannak itt, mindketten egy karizmatikus közösség tagjai, mindketten csoportot vezettek. Lassan, hosszú szünetekkel beszél, mintha minden szavát „megimádkozná”: „Hogy miért vállaltam ezt a szerepet, amikor eléggé kicsi vagyok? Éppen ezért fog bennem az Isten ereje kinyilvánulni. Nem akartam semmit sem elérni a csoportommal, csak megélni az egységet. Tenni kell valamit az egyházban, nem várhatunk ölbe tett kézzel.”

Huszonnyolc éves néprajzos, Budáról: „Taizében több tízezer fiatal van együtt, mégsem tömeg. A taizéi dalok itt is előfordulnak. Ott ezek főleg az együttes lét kifejezői, itt főleg forrásai. Tudom kisebbségben vagyok véleményemmel, amikor úgy vélem, az egész nagymarosi találkozó még most is a „jenő-dalozás” körül kristályosodik ki, ebben érzi magát jól a többség, ez az, ami hangulatot teremt. Behízelt és szétfolyó ez a „jenő-zene”, hallatlanul primitív harmonizálással, ötletszerű dallamokkal, sok ismétléssel. Ennek az irányzatnak az a nagy tévedése, hogy azt képzelik: a megkeresztelt szövegek a zenébe is beleviszik a

hitet, a bensőséget, ehelyett azonban csak felületes örömködést hoznak ki az emberekből.”

Negyvenéves művészetszociológus Pestről: „A nagymarosi találkozók a hatvanas-hetvenes évek ifjúsági kultúrájához és az egyházi megújuláshoz kötődnek egyidejűleg. Érdekes, hogy – a gitáros misék – első énekesei ugyanannak a generációnak a tagjai, amely a hazai beatmozgalmat elindította. Tény, hogy ezek a lírai, érzelmes gitáros dalok jól belesimultak az ifjúsági misék szövetébe. A fiatalok teljesen magukénak érezték, a nagy történelmi zenei stílusok hívei viszont sokszor élesen bírálták ezt az irányzatot. Nem vették azonban figyelembe, hogy ha ez a beatnemzedék nem hozta volna be az ifjúság köznyelvét az egyházba, akkor ma feleannyian sem lennének a templomokban a fiatalok. Nélkülük talán a nagymarosi találkozó sem született volna meg. Ezek a formák egy kulturális szakadékot hidaltak át, amelyre más nem volt képes. Ezzel együtt megoldatlannak érzem a zenei összhangzást. Az érzélem kell, de az érzelmeskedés felesleges. Az ide jövő fiatalok a zenében is új egységre vágyanak.”

Huszonnégy éves óvónő a Palócföldről: „Igen sokan, köztük én is, ezeken az énekeken keresztül kapcsolódtunk első ízben Krisztushoz és az egyházhoz, elsősorban a mélységes hitet, a gyakorló Isten- és emberszeretetet megfogalmazó szövegeken keresztül.”

Tizenhét éves szakmunkástanuló lány: „Állami gondozott vagyok. Soha életemben nem találkoztam Krisztussal. Ide-oda vetődtem, sok butaságot csináltam, és öngyilkos akartam lenni. Véletlenül egyik este betévedtem egy kis templomba, ahol fiatal srácok Jenő-zenét játszottak. Dalaik kizökkentettek a semmiből. Közük kerültem, szeretettel fogadtak, elsőáldozó, bérnáló lettem. És most itt vagyok.”

„JÉZUS EGY HÁZAT ALAPÍTOTT”

A csoportvezetők eközben összeállnak, s beszámolnak a főcsoportvezetőnek (hamarosan főcsővezető lesz a nevük), akik (most már csak harmincan) Sanyi atyának adják át a legfontosabbnak ítélt tapasztalatokat. Mindössze ötven perc van arra, hogy a tucatnyi kérdésre válaszoljanak. Kétségbeesetten veszik tudomásul, hogy mindenkire csak másfél perc jut, ennyibe kell belesűríteni a kétórás beszélgetés tanulsá-

gait. Találtak jó néhány példát arra, hogy van jogosultsága a „Nézzétek, hogy *taszítják* egymást!” véleménynek:

- Még itt is meg akart valaki erőszakkal téríteni, hiába védekeztem, hogy már hívó vagyok.

- A városban működő kisközösségek egyikében felbukkant egy fiatal, aki a plébános számára nem kívánatos lelkeségi irányzathoz tartozó közösség tagja volt. Biztos, ami biztos alapon, eltiltotta a plébániája fiataljait mindennemű kisközösségtől.

- Egy felvidéki kisvárosban külön alkotnak kisközösségeket a magyarok és a szlovákok.

- Ha igazán el kezd élni egy csoport, a papok egy része elkezdi a homlokát ráncolni.

Arra a kérdésre, hogy *van-e belső igény az egységre, szintén* elég sokféle választ kap Sanyi atya:

- Sokak számára még nem világos miféle egységről van szó, sokan csupán az emberiség vagy a nemzet egységére gondolnak, mások meg csak a katolikusokéra.

- Sokak már éltetőn sugározzák magukból az egységvágyat (papok, gyerekek, kisközösségi tagok, öreg nénik), sőt, ki-ki a maga módján meg is próbálja megvalósítani.

- Még Nagymaroson sincs egység, egy külföldi meg egy református barátunk például minden öröme ellenére sem tudott feloldódni bennünk.

- Lehet olyan egységet is létrehozni, ami a személyiség rovására megy.

- Nehezen áthidalhatók a generációk meg a papok és laikusok közötti különbségek is. Nem elég kiírni egy apának, hogy Laci, és egy atyának, hogy Laci atya.

- Lenn, miközöttünk, sokkal nagyobb az igény az egységre, mint fenn, a szervezetek csúcsán.

Arra a kérdésre, hogy mekkora az esélye a *felekezetek közötti egységnek*:

- A mi csoportunkban több volt a református és az evangélikus, mint a katolikus, több protestáns testvérünk elmondta, hogy ők kitagadottnak érzik magukat a katolikus egyházból.

- Több csoport jelezte, hogy itt, Nagymaroson hitvita nélkül elfogadták egymást a különböző módon keresztények.

- Sok fiatal egyszerűen nem érti, mi választ el bennünket.

- A mi templomunkba rendszeresen járnak evangélikus teológus hallgatók.

- Arra lyukadtunk ki, hogy Jézus EGY házat alapított, és nem sok házat.

Végül az iránt érdeklődik Sanyi atya, hogy milyen volt a hangulat a kiscsoportos együttléteken. Az derül ki, hogy hatból háromban-ötben jó, termékeny kötetlen élénk, szeretetteljes, az egység levegőjét sugárzó, csodálatos, őszinte, olyan jó, hogy még ebédelni is elfelejtettek. A többi esetben nehezen beinduló, feszélyezett, túlon-túl is gyakorlatias, túlon-túl is elméleties, idegenkedő, az egységgel ugyancsak küszködő volt a csoport.

„NE STRIGULÁZZUK A SÉRELMEKET!”

Három órakor kezdődik a délutáni program. A helyi plébános a primás-érseket képviselő görögkatolikus püspököt köszönti, majd az összegezés következik. Sanyi atya azzal kezd, számára először is az vált világossá, hogy még alaposabb önismeretre van szüksége mind a magyar katolikus egyháznak, mint a keresztény fiataloknak. Jézust („Azért jöttem, hogy életük legyen”), Szent Pált („Élek, de nem én, hanem Krisztus van bennem”) és az akkor éppen végórát élő Szent-györgyi Albertet („Az élethez is egység kell, a szervezet tagjai nem dolgozhatnak egymás ellen”) idézi, majd arról beszél, hogy egyes közösségek nem élik át, hogy egy világegyház részei, nehezen teszik túl magukat a személyes, a kisközösségi, a nemzeti, a nemzetiségi érdekeken. Nagyon jól megvannak egymás között, mégsem értik az egység lényegét, amely a sokféleség egysége és nem a vezényszóra történő. Ahhoz azonban, hogy ezt fel tudjuk ismerni, tudni kell feladni önzésünk. Egy élő példa következik most. Sanyi atya egy tizenkilenc éves fiúnak adja át a mikrofont, aki elmondja, hogy a felkészülés során a számára legnehezebbet, a nyelv böjtjét választotta. „Hány balhé alakult ki temiattad?”, szegezi a kérdést a hallgatóságához Sanyi atya, majd egy nagyon magas, de mindennél hitelesebb mércét ajánl: az utolsó vacsora előtt a tanítványai lábát megmosó, és ezzel velük egységet teremtő Jézust. József Attilával („A mindenséggel mérd magad!), majd Szabó Lőrincel („Sorsodnak alkatrésze légy!”) támasztja alá a jézusi mércét.

Másik példa következik: egy egyetemi hallgató meséli el, hogy békí-

tette össze szüleit azzal a közösséggel, ahová már öt éve tartozik. „Ne strigulázzuk a sérelmeket! Nincs idő arra sem, mert annyi dolgunk van, hogy feletteseink kritizálásával töltsük az időt, és arra sem, hogy a tőlük kapott sebeinket nyalogassuk”, folytatja Sanyi atya, majd Illésék Téli álom című számát idézi fel, mely számára az utolsó vacsora asztalközösségének hangulatát érzékelteti. „Átisteníthetjük közösségeinket, de ne legyen ez kampányszerű, belülről jöjjön. Ne feledjétek, a válaszfalakat mi emeltük. Nem sikerülhet a világ evangelizálása, ha a hirdetők közt nincsen egység”, fejezi be VI. Pál szavaival. Jenőék egységdalát énekelve vonulnak ki a templomból azok, akiknek sikerült bejutniuk a mise előtti félórás szünetre.

„BENNÜNK KELL ELKEZDENI”

„Zúgó szél, égi vihar, (Jöjj a Lélek lángjaival!) Szellőztess ki országot, népet, / az egész nagy földkerekséget! / Söpörd el a bűnt, a gyanakvást, / S tedd, hogy végre szeressük egymást!” Ezzel a Jenő-dallal indul a mise. Csaknem félszáz pap misézik együtt.

Az evangélium utáni elmélkedést Béla atya tartja, emelkedetten, de keményen. Mauriac Viperafészekének képét felidézve beszél az egységet átszelő szakadékokról fájdalmasan-dörgegelmesen, majd hirtelen-váratlan belekezd egy mesébe: Az öreg király elmegy a csatába, a boszorka megkérdi a királynőt: hét fia közül melyikre hagyja a palotát. Amikor a királynő zavarba jön, a boszorka „kisegíti”: hét kaput varázsol az egyetlen palotára. A királyné mindegyik fiára ráhagy egy-egy palotát, s amikor ők (abban a hiszemben, hogy hét palota van) megkérdezik, melyiküknél fog lakni, mindannyiuknak megígéri, hogy nála. Akkor támad csak hajcihő, de olyan nagy, hogy még össze is verekednek az addig világeletükben példásan viselkedő ifjak, amikor megérkezik hozzájuk a királynő. Béla atya itt félbeszakítja Balás Béla meséjét, s azzal folytatja, hogy „a bajok alapja az a rögeszménk, hogy úgy érezzük, azt súgja nekünk a Szentlélek, csak nekünk lehet igazunk”, és Weöres Sándort idézi: „Karcsi hülye, Gyöngyi hülye, csak én vagyok okos.” A szubjektivizmus a gonosz mocsár, állapítja meg, s azokról a keresztényekről beszél, akik azzal botránkoztatják meg a „pogányokat”, hogy cselekedeteikkel ellenkező dolgokat hirdetnek. „Bennünk kell elkezdni. Bennünk kell érdeklődésnek, szent felkészültségnek

lenni. Bennünk kell meglenni a felelősség feszültségének. Miért nem tudjuk átadni az örömet? Mert ha tudnánk, nem lenne sok templom, sok pap, sok keresztény elsötétülő képernyő, nem törne ketté Jákob létrája, nem válhatna világuralkodóvá Heródes. Teréz anya nem mondatja fel a Hiszekegyet és a Miatyánkot Calcutta szegényeivel, hanem viszi magában a kereszténységet.” Most hirtelen vált és befejezi a mesét: „A hét kapu varázslatával megvert várba visszajön a király. Az atya. Megdöbben a veszekedésen, a felforduláson. Éppen a legjobbkor érkezik. A palota táncra perdül örömében, s egyszerre szétfoszlik a varázslat: eltűnik a hét kapu, s egy pillanat alatt kiderül az igazság: csak egyetlen kapu van. Az atya rendet csinált a szívekben. Kérjük az örömet, fogadjuk el – ha kell – a másikat. S tudjuk, mi az, amiből csak egy van.”

A könyörgéseket a mikronfonhoz odalépő fiatalok fogalmazzák meg: arra kéri az Istent, hogy a lényeges kérdésekben őszintén engedelmeskedni tudjanak előjáróiknak; hogy a szeretet kötelékében egyek legyenek a más utat járókkal, hogy új papi és szerzetesi hivatások születhessenek egy elkötelezettebb nemzedékben. Fölhangzik a dal: „A világnak Krisztus kell! / A világnak kellesz te is, mert Krisztushoz tartozol. / Emlékezz, emlékezz, Krisztushoz tartozol” – éneklük magyarul, angolul, lengyelül és németül.

„Engesztelődjete ki szívből egymással!” szólít fel Emil atya mindenkit. „Legyen békesség köztünk mindenkor!”, válaszolja, és kézfogással is megerősíti a sok ezer fiatal. Bizalomerősítő kézfogás 1986. október 11-én 17 óra 40 perckor, amikor a reykjavíki csúcstalálkozó már a vége felé közeledik. Kétezeröttszázan áldoznak, majd záródal hallatszik: „Isteni béke, boldog öröm, / Szállj be szívembe isteni csönd.” Rövid hálaadás után Keresztes Szilárd görögkatolikus püspök szól az egybegyűltekhöz a földi egység többarcúságáról. A keresztet vállaló, fegyelmezett, lemondásra is képes ember magatartására figyelmeztet: „Isten általunk, emberek által szereti a világot.” Az ismert befejező mondat („A szentmise véget ért, menjete békével”) helyett, a régi latin misék zárszavát mondja magyarul Emil atya: „Menjete, küldetések van!”

Este 5 óra van, sok százan elindulnak, hiszen Debrecenbe, Szombathelyre, Miskolcra, Pécsre kell hazaérkezni, vagy többszörös átszállással, hosszadalmas autózással még messzebb, kis falvakba. A megürült helyekre mások nyomulnak be a templomba, hogy még egy órát,

talán az eddiginél is felszabadultabban énekeljenek. Legalább ezren még továbbra is a templom körül „zsinatolnak”, szavakat, kézfogásokat cserélnek, búcsúzkodnak és értékelnek.

„ERŐTÉR ALAKULT KI”

(„Miért éljük meg traumákkal a vallásosság terjedését, miért felünk tőle?” „Bomlás-e, ha az emberek a vallásukon keresztül megtalálják társadalmi hivatásukat? Bomlás-e a belső vallásosság?”, kérdezi a politológus², s ő maga határozott nemmel válaszol, majd így érvel: „Csak akkor tekinthetnénk annak, ha a vallás szerepét redukálnánk arra a mozzanatra, hogy a vallás külső hatalmak visszatükröződése az ember fejében. Kétségtelen. Kétségtelen írt ilyet Marx, de jelen körülmények között ez az, ami féligazság.” Megtudhatott-e valamit a szociográfus az igazság másik [az igazabb] feléből Nagymaroson, ahol kétségkívül nagy számban [ha nem döntő többségben] olyanok találkoztak, akiket a belső vallásossággal lehet jellemezni?)

A budapesti műszaki egyetemista, huszonkét éves, orvostanhallgató barátnőjét kísérte el. Az esti szentmise alatt eléggé tünetően az utcákon állt, a kinnrekedt tömegtől is elkülönülve. „Én ilyenén még sosem vettem részt, de nagyon tetszik. Most jövök rá, hogy ugyanazt akarom, mint ezek. Hogy szeressük és ne vágjuk át egymást. A barátnőm valami templomi énekkarban énekel, oda is meghívott. Oda is elmegyek, majd megállok hátul valahol. Persze furcsa még az egész, nemcsak a mise, hanem ezek a kisközösségek is. Mire jó az, ha egymásnak elmondjuk a problémáinkat? Azzal nem lesz könnyebb. Nagyon tetszik, de nem értem.”

Húszéves lány Vas megyéből, idén érettségizett, jövőre is megpróbálja a felvételit, addig eladóként dolgozik. Apja párttag, anyja tanárnő: „A nagymama nevelt vallásosan, de ez tízéves koromban bémálkozás után megszakadt. Egy barátnőm vitt el egy kisközösségbe, azóta két húgom és édesanyám is jár templomba. Az volt a döntő hatás, amikor a Miatyánk közben megfogluk egymás kezét. Karácsonykor betlehemes játékokat adunk elő. Először Gábor angyal voltam, legutóbb meg Mária. A mostani nyári lelkigyakorlat után teljesen megváltoztam. Már úgy jöttem ide, hogy nem az a fontos, hogy bármit kapjak, hanem az, hogy adjak valamit.”

Harmincöt éves kispesti szakmunkás: „Sosem kaptunk vallásos ne-

velést, de azért egy úgynevezett becsületes hatgyermekes munkáscsaládban nőttem fel. Tizenkét éves koromban az igazságosság iránti igény be-bevitt a templomba, de aztán kikoptam. Húsz év múlva jutottam el megint. Felmerültek a nagy kérdések: mi az élet értelme, mi lehetne a perspektíva. Harmincnégy éves koromban voltam elsőáldozó. Célja és értelme lett az életemnek. Újfajta kapcsolat a természettel, az emberekkel, új világszemlélet. Sosem volt ennyire megosztott a világ, így aztán ez a mai, nagyon aktuális téma volt. Az egymás előtti megnyílás volt ma a legnagyobb élményem.”

Egy másik harmincöt éves férfi, technikus egy déldunántúli városban: „Én huszonöt éves koromban lettem elsőáldozó, amikor az egyházi esküvőnk volt, de csak egy évvel utána tértem meg, egy atya segítségével. Az ő imaközösségében tanultam meg a Miatyánkot. Próbálkoztam előtte a KISZ-ben, de nem kaptam eleget, sem az ideológiától, sem a programtól, itt meg egyik pillanatról a másikra egy csomó barátom lett. Úgy érzem szüksége van rám a közösségnek, így aztán büszke vagyok arra, hogy keresztény vagyok. Ez a mostani találkozó nagyon meg tudott mozgatni mindenkit, közösséggé váltunk. Most azzal megyek haza, hogy először a saját személyemet próbálom megváltoztatni, s ha ez sikerült, felveszem a kapcsolatot más egyházak fiataljaival is.”

Huszonegy éves joghallgató lány Budapestről: „Hittanos korom óta, ez nyolc éve volt már, nem voltam ennyire őszinte, ennyire jó közösségben. Valami fantasztikus módon eszembe jutottak az élményeim. Mégis mindezzel együtt kicsit idegenül éreztem magam közöttük, mert annyi görcs, keménység, előítélet, zárkózottság, elidegenedés halmozódott fel bennem, pedig én tudatosan igyekeztem jól és szeretetben élni. Óriási élmény volt, a csoport is, ahol mindenki nagyon kedves és nagyon őszinte volt. Fantasztikusan jó volt az esti mise is. Kinn voltam és mégis benn, hiszen együtt énekeltünk, együtt térdeltünk le. Most tulajdonképpen riportokat készíteni jöttem el, de tavasszal is eljövök.”

Huszonkét éves közgazdász hallgató a Hajdúságból: „Élmény volt! Soha nem vettem még részt istentiszteleten, így ez az első, mindig emlékezetes lesz. Tetszett nagyon Béla atya beszéde, súlya volt, okosan és szépen szólt. A templom körül is megragadó volt az egység. Leginkább a találkozó tisztasága kapott meg, elsősorban talán a fiatalok pótcselekvései kísérőinek (alkohol, cigaretta) száműzése, mint forma, és a tisztaság a tekintetükben, mint tartalom.”

A szívek felett hordott céldulák hátoldalán néhány kérdés is szerepelt, s akik nem siettek nagyon (mintegy háromszázan: húsz város, harminckét falu és tizenkilenc megye képviselői, felerészből középiskolások, továbbá egyetemisták, diplomások, szakmunkások, papok) meg is válaszolták.

A „Mit viszel magaddal?” kérdésre a három leggyakoribb válasz az egységgel volt kapcsolatban: egy elhatározás (valamit tenni az egységért), egy felismerés (az egység fontossága) és egy élmény (itt Nagymaroson megélték, megéreztek az egységet). Sokan a szeretet és a másokra odafigyelés fontosságát viszik magukkal. Nem kevesen úgy nyilatkoznak: tisztábban látnak. Jó néhány az örömet, a békességet, a harmóniát, az *áldozat* fontosságának felismerését viszik ajándékkul. A többiek pedig ilyesmiket:

„Meg kell élni, amiről itt beszéltünk.” (Huszonhét éves kispap.)

„Megpróbálom átgondolni, mennyiben igaz az, hogyha ítélek, felerészből az én rossz tulajdonságaimat vetítem másokra.” (Húszéves asszisztens egy Pest megyei faluból.)

„Jézust viszem a szívembe zárva.” (Huszonkét éves pénzügyi előadónő Újpestről.)

„Magunkban kell rendet teremtenünk először!” (Tizenhét éves szakközpiskolás lány.)

„Egy napra együtt volt Magyarország.” (Tizenhat éves falusi szakmunkástanuló.)

„Örülök, hogy még a kényes ügyekről is szó eshetett.” (Harmincegy éves üzemfenntartási csoportvezető, Pest környékéről.)

„A hazai pályán, a családban kell most bizonyítanom.” (Huszonkilenc éves kazánfűtő.)

„Örömet és aggodást. Oka: keresztény fiatalságunk.” (Negyvennégy éves pap Nógrádból.)

„Szeretnék olyan lenni, mint a mandulafa, amelyik virágba borulásával válaszolt Istennek.” (Tizenhét éves gimnazista Somogyból.)

„Többet fogok elmélkedni, gondolkodni.” (Tizenöt éves gimnazista lány a Terézvárosból.)

„Megújhódtam.” (Harmincegy éves temetőgondnok Hevesből.)

„Csak másban moshatom meg arcomat.” (Húszéves főiskolás lány a Jászságból.)

„Erőtér alakult ki.” (Ötvenegy éves pap.)

(Igaza lenne Tomka Miklósnak, hogy él és újjászületik a szocialista társadalomban a vallás, a sokak számára legteherbíróbb értékhordozó?³ Vagy a nagymértékű hiányban nagyítódott fel ez a találkozó? Szorzók lesznek szűkebb hazájukban a „nagymarosiak” vagy csak a kevesek? Mikorra hűl ki az élmény? Mikor kezd el újra hiányozni? Titokká válik-e, amelyet mindenkinek el kell mondani? És a szociográfus? Mit kezdhet ő a titokkal? És érdemes-e kutatnia a Nagymaros-jelenséget ha mégsem titok? Megragadható-e az erőter? Kifigyelhető-e a lelkierőmű működése? Hány dimenzió vész el ebből a találkozóból, amíg lenyomata papírra kerül?)

II.

TALÁLKOZÁSOK

(A nagymarosi ifjúsági találkozók krónikája:
1971–1988)

*„Én Uram, és Istenem,
Vedd el tőlem mindenem,
Ami gátol Feléd”*

A Nagymaroson rendezett ifjúsági találkozók *Nagymaros* néven fogalommal váltak. Nagymaros immár egyaránt beletartozik a magyar ifjúság és a magyar kereszténység, az intézmény és a mozgalom, az „és mégis mozog az ifjúság” és a „Jézus felé mozdul az ifjúság”, a demokratizálódás és az újraevangelizálás történetébe.

A szociográfus csak a krónikás szerepére vállalkozik, a történészére nem. Tudósít a fontosabb eseményekről, „megénekli” az általa is megéltet. Tudósítani a Nagymaroson történetekről azért roppant nehéz, mert a cselekmény még csak megfogható lenne (bár ez is nehezen, hiszen olykor párhuzamosan több helyszínen folytak) de a *belső történeteknek* csak visszfénye, gyarló vagy fényes szavakba öntött mása fogható, vagy inkább sejthető meg. Nehéz a szociográfus feladata azért is, mert sokféleképpen élhető meg és értelmezhető Nagymaros. Nehéz azért is, mert nagy utat tett meg a féllegalitástól a legalitásig, és a hosszú úton meglepően sok minden feledésbe merült. Nem könnyű azért sem, mert például Major Sándor atyának, a koronatanúnak lenne bőven mesélnivalója, de az idő még nem gyógyította meg a sebeket, még várni kell néhány évet. Az ügy azonban nem tűrhet halasztást, akár csak töredékesen is, mert *térkép és tükör, emlékezet és értelmezés* lehet azoknak, akiknek fontos Magyarország felfedezése, akiknek fontos, hogy ez a szimbólum is felkerüljön Magyarország térképére, hogy ezután ne csak helynév, hanem jelentéssel bíró jel is legyen ez a falunév.

NAGYMAROS KISMAROSON KEZDŐDÖTT

1970–71-ben gitárzenével kísért énekeseket lát vendégül a kismarosi plébánia. Egyre többen gyűlnek körük, s nemsokára már „kismarosi találkozó” néven emlegetik a keresztény fiatalok, elsősorban a Dunakanyarban élők és a budapesti katolikus fiúk és lányok. A beatzene, Illésék lenne az előzmény, vagy azok a bizonyos hatvanas évek, az állítólagos nagy nemzedék? Nem csupán és nem elsősorban, legalábbis Blanckenstein Miklós atya szerint (aki 1968 és 1972 között volt, szeminarista), ez az időszak rendkívül jelentős szakasza volt a magyar egyház történetének. „Erre az időre esett az *új típusú kereszténység** kezdete, ami egyébként egybeesett a hatvanas évek beatmozgalmával. Bár a II. Vatikáni Zsinat nyitása akkor még sokkal inkább hatott teológiankra, mint a magyar egyházra, a szemináriumban is életmódváltozás következett be, például a civil ruha, a gitározás, a beatmisék. Odakünn is egy szekularizáltabb modell kezdett kialakulni, középpontjában az „evangelizálással”. A „szekularizáltabb” kifejezés nem az elvállastalanodással egyenértékű elvilágiasodás jelentésű „szekularizáció” származéka, hanem inkább a „modernizáció” szinonímája. Annak a modernizációnak, amit az ez időben kezdődő értékutatások, mint akut hiányt rögzítenek pár évvel később, (illetve ennek csupán kelet-európai válfaját, a negatív modernizációt találják Magyarországon). Vajon pozitív modernizációt jelent-e ez a „szekularizáltabb kereszténység”, amely evangelizációs központú? Tarnay Brunó szerint az első szekularizáló tényező maga a kereszténység volt, amennyiben az emberi eredetű istenségek helyébe Istent állította. „Önmagunk mindenáron szükségesnek vélt igazolása a vallástalanság legmélyebb gyökere”, írja Tarnay, s szembeállítja az alanyit és a személyest háttérbe szorító, a hitelményt másodlagosnak tartó, a divatos-elavult dimenziót az igaz-hamis dimenzió fölé emelő és a hipotézist az örök elébe állító szekularizmust azzal a *szekularizációval*, a vallást terhelő fundamentalista ballasztoktól való megszabadulást, a tekintélyek kritikus befogadását jelenti.⁴

„Nemcsak a tradíció (például a cserkészet) újra beemelése, hanem a valóban új vonal is jellemző. A fiatal keresztény progresszió a *beatet* is felvállalja. Azért is, mert ideológiailag új és ellenzéki, és azért is mert

* Ezúttal és ezután is a szerző kiemelései.

megkeresztelhető. Nagyon örültünk a karácsonyi asztalt körülülőkrol szóló – mi így értelmeztük – Illés-számnak. Az ő értékeit párhuzamosnak éreztük a mieinkkel. A zenéhez nem volt ugyan túl sok közöm, de ezt a közös nyelvet fontosnak tartottam. A szemináriumban is szerveztem *beatmisét*, hagyományos felállású beatzenekarral, kórossal. Muzikális fiatal papok pártfogolták ezt a zenét, válogattak az Illés-számokból, katekézisen, sőt még jegyesoktatásnál is felhasználták mint például Balás Béla. Budapesten ekkor érnek be az első *egyetemista katekézisek*, megsokasodik az ifjúság a templomban, nem csupán a beatmiséken. Nyíri Tamás írásai is éppen ennek a szubkultúrának a kibontakozása idején jelennek meg, és ez időben mondanak Bolberitz Pál, Kerényi Lajos, Kozma Imre és mások fontos beszédeket. Ebben az időben élednek újra a *kisközösségek*, hiszen ekkor jönnek ki a börtönből a hatvanas évek papi koncepciók pereinek áldozatai. A kisközösségek kapcsolatba kerülnek a templomi katekézissel, a zsinati vonallal. A kisközösségek felnőtt tagjai kicsúsznak a papok kezei közül, felnőtt kereszténnyé válnak. Az ifjúsági katekéziseket tartó progresszív papok egy része is ellenzi a kisközösségi mozgalmat. A működésüket vidéken kezdő papok egy része szabadabban mozog. Sorra hívják meg a pesti közösségeket, elkezdődik vidéken is a gitározás. Én is jártam két évig az országot egy esztergomi együttessel. Gitár, furulya, énekesek, tanúságtétel. A zenészek, vagyis *világi emberek* prózában is megszólaltak. *Toborzók* voltak ezek. Spirituálékat, Duval-számokat, az első magyar beatmise részleteit és saját számokat énekeltünk. A saját számok egy természetes *közösségi élet* keretében születtek. A legtöbb plébános látta, hogy erre eljön a fiatalság. Direkten nem lehettek ellene, pedig sokan közülük féltek. A hatóságok és az Állami Egyházügyi Hivatal okoskodtak: nem lehet kórusként vendégszerepelni. A kórus, a big band kialakítása a legtöbb helyen persze irreális volt, a kisközösségeknek és a vidéki templomoknak jobban megfelelt egy-egy zenész, a Jenő-stílus, pár akkord, fülbemászó szövegek és dallamok.” Így foglalja össze Blanckentsten Miklós atya az előzményeket (egyszer-kétszer néhány évet előre szaladva).

Ebbe az erőterbe került bele *Sillye Jenő*, aki gimnazista korában egy komfort nélküli angyalföldi lakásból kerül második otthonába, a templomi kórusba. El nem csábítja ugyan, de kihívást jelent számára a *beat*. Első nyári keresetéből gitárt vesz, s hamarosan klasszikus gitárt tanul a kerületi zeneiskolában. Magyar-történelem szakos tanárnak készül, de

a „Vallásos vagy?” kérdésre az igazat válaszolja, s ő is úgy jár, mint többen az énekkarukból: Nem sikerül felvételt nyernie. A katonaság idején már elhatározza, hogy dalokat ír, de egy darabig még a klasszikus kórus maradt az első. Bántja, hogy a kórustagok házibuliján angolul éneklük az ismert számokat. Családjával ellentétbe kerülő barátjának írja első dalát a szeretetről: *segítségül*, Kórus-kirándulásokon hangzanak el első dalai. Közben felveszik levelezőre jogásznak, és megismerkedik azzal a lánnyal, aki egy év múlva felesége lesz. A jogászság nem érdekelte, *keresztény ember* akart lenni. Maradt a munka, a zene és a család. A gitár egyelőre még csak baráti összejöveteleken, kirándulásokon és egy-egy kórus-vendégszereplés nem hivatalos részében szólal meg, egy-egy vidéki plébániaudvaron.

A Dunakanyarban nyaral a család sok rokongyerekekkel, amikor valaki javasolja, hogy látogassák meg Sanyi atyát (vagyis Sebők Sándort Nógrádverőcén) és vigyék a gitárt is. Sanyi atya nem zenész, tényezője az újraevangelizáló mozgalomnak, s nyitott a füle, a szíve és az ajtaja. Meghallgatja a családtagokból és barátokból álló alkalmi együttest, s hívja őket hogy énekeljenek náluk, a litánián. Híre ment, hogy Felsőgödön Tomka Ferenc atya már pártfogol egy gitárost. Elmennek oda is, és ott már az ifjúsági katekézisen énekelnek. Jenőéknek feltűnik, hogy Ferenc atya milyen közvetlenül beszél a fiataloknak, s tőle hallják először, hogy „Ti vagytok az egyház”. Másnap a nagymarosi ifjúsági hittanra hívja őket Kerényi Lajos atya. Ott már el is kellett mesélni, hogyan és miért születtek azok a dalok. Ettől kezdve további meghívásokat kaptak.

„Dunakanyar-plébánia”: így hívták azt a hálózatot, amelynek energiájából merített, Sillye Jenő. 1971 őszén hívja őket meg Major Sándor atya Kismarosra. Sillye Jenő emlékezete szerint ötvenen voltak a templomban. A plébános tavaszra is meghívja őket. Utána derül ki: ez volt az első találkozó. Ekkor még csak egy vidéki plébános és három tucatsnyi (fiatal és idősebb) híve találkozik féltucatsnyi pesti gitárossal és énekesssel, akik akkor még elsősorban egy újpesti templom kórusával érzik magukat azonosnak, de már a „Dunakanyar-plébánia” is magáénak érzi őket. Ekkor még mind a „hivatalos egyház”, mind a kisközösségi mozgalom hiányzik a találkozóról.

Mi történt ezeken az első találkozókön? Kik és mivel vettek részt? Hogyan élték meg a szervezők, az aktívan közreműködők, a távolból híret vevők? Maga Sillye Jenő így emlékszik erre: „Haramosan már

nem fértünk be a templomba. Úgy éreztük, nagy a tét, alaposan fel kell készülnünk. Először csak ott helyben kértünk meg odaérkező papokat, hogy mondjanak valamit. Aztán megbeszéltük Sanyi bácsival, hogy majd mindig meghívunk valakit. Így ismertük meg Turcsik György és Blanckenstein Miklós atyát. Aztán megismertük a Regnumot, Bulányiékat. Először csak pozitív élményeink voltak, aztán bizonyos formák zavarni kezdtek. Rájöttünk, hogy kevés a lelkesedés. Arra is rájöttünk, hogy mindenkinek, mindenféle irányzatnak van valami igazsága. Rájöttünk, hogy tartozni kell valahová. Addig egyedül voltam, mindenkivel én tárgyaltam. Többen pályáztak ránk, a karizmatikusok is szerették volna, ha hozzájuk csatlakozunk, de mi nem akartuk kizárásos alapon. Megtanultuk, hogy bizonyos papok előtt mit nem lehet mondani, finom diplomáciai érzékre tettünk szert. Mi akkor sokfelé utaztunk az országban, de Kismarosra hazamentünk.”

Sanyi bácsi, vagyis Major Sándor atya büntetésből került ide, először még csak kápláni beosztásba. Előző állomáshelyén akadt jó néhány „ügye”. Mint jogi kérdésekben jártas pap, kétszeresen is kötelességének érezte, hogy kiálljon az igazság mellett. Ötven jegyzőkönyvet készített a hitoktatás akadályozásáról a jogaikban megsértett szülőkkel. A pert megnyerte, állását elvesztette. Jó helyre került, „életes” helyre, ahol „beindított” fiatalokat talált, ugyanis Kerényi Lajos nagy-marosi káplán addigra már „alaposan felkavarta a társaságot”. Zenészek is akadtak, akik betanulták az első magyar beatmisét (az 1967-ben bemutatott Szilas-misé). Sanyi bácsi meghallgatja őket, és hogy az öregekkel is el tudja fogadtatni, kéri, vegyék lejjebb a hangot. Az öregeknek meg azt mondja: „Nézzétek, a ti gyermekeitek nyelvén szól!” Az együttest a kismarosiak elfogadták, de felmerült, jó lenne csendesebb számokat is játszani. Ekkor találkozott Sillye Jenővel. Így idézi fel a találkozást és a kezdetet: „Ide nem messze volt nyaralójuk, a család bejárt a templomba. 70 nyarán jött Jenő, hogy van egy-két gitáros dala. Megmutatta, elénekelte. Magam nem értek a zenéhez. A szemináriumi énekkarban ugyan basszust énekeltem, s különben is olyan vagyok mint a szivacs, *mindent befogadok*. Javasoltam, hogy mindjárt litánia után énekelje el dalait a templomban is. Biztattam, írjon újabb dalokat, ifjúsági hittanokra is hívtam. Énekelgetett és *tanított*. Először még csak egy szál gitárral, családtagoktól kísérve énekel. Ezek az egyszerű dalok az öregeket is megfogták. Megérettük bennük: *hitből énekelnek*. A Lélek működött, mert egyébként semmi olyan zenei trükk nincsen

ezekben a dalokban, ami megfogná a mai, nagy zajhoz szokott fiatalokat, kizárólag a *hitelesség* hat, akár a taizéi dalok esetében.

Először a nagymarosiaknak szóltam, hogy jöjjenek át, hallgassák meg őket, aztán szépen kialakult egy *külön mise fiataloknak*, nekik szóló beszédekkel. Eljöttek a barátaim, szóltam fiatal pesti káplánoknak, ők meg kijöttek tanítványaikkal. Az első időben a kismarosi találkozó *kifejezetten egy Jenő-buli volt, önmagából nőtt ki*. Volt úgy, hogy nyolcszázan voltunk a négyszáz férőhelyes templomban, átizzadtak a falak, csurgott róluk a festék, imádkoztam, hogy ne szakadjon le a kórus. Hogy mi volt a varázsuk, nehéz elmondani. Az nagyon fontos volt, hogy szemben a kóruson működő beatzenekarokkal, Jenőék lenn énekeltek, erősítő nélkül. Jenő a miséken is szólt, bevezette énekeit, magyarázta őket, vagyis inkább elmondta a *mögöttük álló élményt*. Én sohasem fogtam vissza. 71-től elkezdődött a rendőrség zaklatása, a megyei ÁEH is többször hívatott, később meg a bíborossal kezdődtek az összecsapások.”

Sebők Sándor atya, aki – legalábbis Sillye Jenő emlékezete szerint – először hallgatta meg őket, így idézi fel a kezdet kezdetét: „Fiatal gyerek akkor még alig volt a vidéki templomokban. 1969-et írtunk, amikor *spirituálé miséket* hallgattam magnóról. Illés- és Koncz-rajongó voltam. Megszereztem és betanítottam a *Szilas-misé*t. Először csak énekeltük, egy év múlva már a nagymarosi kultúrházban működő Polaris együttesel elő is adtuk. Nem volt könnyű. Először a váci felsőbbség akarta leállítani. Aztán az öregasszonyok zúgolódtak, hogy ki fog önteni a Duna, mert paráznaságok vannak benne. Később ők is megszokták, s faggattak, hogy mikor lesz már megint ‚cseszmise‘. A dunakanyari konstelláció igen jó volt: itt volt Tomka Ferenc, Balás Béla, Kerényi Lajos, összejártunk, összedolgoztunk. 71 tavaszán találkoztam Jenőékkel, akik akkor Kismaroson nyaraltak. Akkor írta a Mária, jó anyánk-at. A felnőtt hittanon a kápolnában énekeltek, aztán a nagymarosi hittanon. Balás Béla és Kerényi Lajos felvették magnóra és szétspricelték. Nagy volt ilyesmire a kereslet, elkezdték hívogatni őket.”

Deák András a szemináriumban ismerte meg Jenőéket. Az a Kemes Gábor hívta meg őket, aki aztán a nagymarosi találkozó leg többet lóto-futó „szürke eminenciása” lesz. „Műsoruk számomra *kinyilatkoztatás* volt, hozzájuk képest a szeminárium ókonzervatívnak tűnt. Nyolc évig hegedültem, s magamtól tanultam meg furulyázni, tizenhat éves koromtól pedig Szörényiek hatására gitározni is kezdtem. Így aztán egyike voltam azoknak, akik meghonosították a szemináriumban a Je-

nő-dalokat. A Missa Luba is csodálatos volt, a beatmisék is, de ezek a kevésbé iskolázott, kevésbé művészi alkotások *belefolytak életünkbe*. Jenőék a dalok között beszéltek is, ez pedig nagy szó volt: *civil beszél* a templomban. Kismaros *családi jellegű ünnepsége* volt, Jenő és hívei számára. Nem volt külön meghívó. Mise volt és éneklés, hasonló egy születésnaphoz. *Megünnepeztük a közösséget* az „ünnepeljünk az Úrban” jegyében. Jenő kiállt, mintha azt mondta volna: tessék, én vagyok a *min-ta*, vizsgáljátok meg rajtam, az én életemen keresztül, milyen a keresztény ember. Amikor kirúgtak a szemináriumból, én is beálltam közéjük. Hetenként kétszer elutaztunk vidékre: esküvőre, hittanra, misére, még lakodalomba is. A templomi két-három órás műsor után a plébánián folytattuk beszélgetéssel, kisebb körben. Jenő elsősorban *pasztorált* Kismaroson is, nem a zenén volt a hangsúly.”

Kerényi Lajos, aki „alaposan felkavarta a kismarosi fiatalokat”, így idézi fel a kezdetet: „Akárhol voltam, százával jöttek a fiatalok. Reverendában fociztam, s még a pedagógusokkal is jóba voltam. Nagymarosai káplánkodásom idején is jó kapcsolatom volt Pesttel, a pesti ifjúsági vezetőkkel. Major Sanyi szíve, ötletei, bátorsága, sokat jelentett. Ő és Beton, vagyis Balás Béla tervezték a találkozókat, mi voltunk az első előadók. A gitárnak óriási jelentősége volt. Beton harcolta ki, hogy létjogosultsága lehessen ennek a nem magasrendű muzsikának.”

Kemenes Gábor atya, aki szeminarista korában meghívta Jenőéket Esztergomba: „Jenőéket a kórusban ismertem meg. A szemináriumból kilógtam Kismarosra, mert nem engedték. Szécsényből, első helyemről már különbusszal mentünk a fiatalokkal. Az első találkozókön Jenőék *magukról* énekeltek. A szécsényiek belelkesedtek s Kismaros hatására azóta is gitározni, részben ugyanők. 76 tájkán *fesztivált* rendeztünk Szécsényben, Dobogó, transzparanse, „Jézus él!” felirat. *Tanúságtevő* éneklés volt Kismaros lényege, ezt vettük át. 75 körül már én vetítettem a szövegeket, s mi csináltuk az erősítést, mert akkor már nem fértek be a templomba.”

Öccse, Kemenes Balázs alapító tag Jenő együttesében: „Sanyi bácsi meghívott, hogy egy délután énekeljünk, 1971-ben, október táján. Nagyön *készültünk*, mondani is akartunk valamit. Jenő, Dugó meg én kapcsolódtunk prózában a dalokhoz. Én akkor matematikus voltam, Dugó magyar-ének szakos, Piró esztergályos. Láttuk, hogy *mi nem jó* a világban, hogy hogyan lehetne *jobban csinálni*. Erről szoltunk, vagyis arról, amit *átéltünk*, amiről egymás között is énekelünk. Nagy élmény

volt, hogy a közreműködő papok is roppantul készültek, igen *összeszedtek voltak.*”

Balás Béla atya, a kismarosi találkozók egyik lelke-motorja: „Jenő zenélt és prófétált; fesztiválhangulat volt.”

Bajcsy Lajos atya: „Degeszig tele volt a templom, előtte is álltak. *Jó hangulatú* éneklés volt. Kinn pedig nagy beszélgetés. Jenő *buzgóságából* nőtt ki.”

Blanckenstein György atya: „A szemináriumban találkoztam először Jenővel: énekelt és *elmélkedett*. Hatásukra Deák András társai is zenélni kezdtek. Kismaroson *felkészült* homiliákra emlékszem. *Demonstráció* volt, *légbőre* volt. Jó érzés volt nem félni.”

NYAKKENDŐS MISE (1976)

Megdöbbenéssel hallom, hogy egyes papok, sőt együtt misézők teljesen civil ruhában, nyakkendővel mondják az ige liturgiát, sőt nemegyszer az áldozat liturgiáját is. Azt vélik, hogy így közelebb kerülnek a néphez, s nem látják, hogy megtagadják a legelemibb tiszteletet attól a Krisztustól, aki éppen bennünk van jelen, amikor a papi szolgálatot végzik. Három vidéki egyházközségnek voltam a plébánosa. Soha nem tapasztaltam, hogy esküvőre a násznép hétköznapi ruhával vonult volna be a templomba. De éppúgy a temetéseknél is, a gyászolók nem mulasztották el halott hozzátartozójuknak megadni a végtisztességet még azzal is, hogy ünnepi ruhába öltözve kísérték el utolsó útjára. A szentmisében is olyan eseményen veszünk részt, amely a halál megrendülésébe és a feltámadás örömébe von bennünket: Üdvözítőnknek folyton megjelenő keresztsáldozatába. Bárcsak Krisztusnak egyetlen papjához sem kellene intéznie a példabeszédnek szemrehányó szavait: Hogyan jöttél ide menyegzős ruha nélkül?

Kérem kedves papjaimat, lapozzák fel a misekönyv általános rendelkezését (a 60. pontot), olvassák el gondolkodva többször is: mikor pappá szentelték őket, attól kezdve kiemelkednek a hívők általános papságából, mert arra kapnak hatalmat, hogy az átváltoztatás során keresztül Krisztus személyében mutassák be az áldozatot. (...) Amerikában is és a dalmáciai spliti Mária-ünnepségen is a megszámlálhatatlan koncelebráló pap mind albában és stórával vett

részt a szentmisén. Egyik sem közeledett civilben az oltárhoz, pedig nagy távolságokból jöttek el, és úgy kellett magukkal elhozniok mise-öltözéküket.

Ez az egyházmegyei körlevél az úgynevezett „nyakkendő misét” követően jelent meg, amely azóta fogalommal vált, összekapcsolódva egy másik fogalommal, és ez Kismaros. Ez volt az első „botrány”. De mi is történt pontosan a kismarosi találkozók ötvenes évfordulóján? „Két beszéd is volt, az egyiket Blanckenstein Miklós tartotta. Annyian voltunk papok, hogy nem volt elég miseruha, ezért miséztünk civilben.” (Turcsik György atya) „Zsúfolásig tele volt a templom, az oltár alatt is ültek. A Jézus szíve szobor nyakában harminc mikrofon is lógott, pára folyt a falakon. Az ötvenes években engedélyünk volt Rómából a miseruha nélküli misézésre, tekintettel a rendkívüli körülményekre. A sekrestye a tömeg miatt megközelíthetetlen volt. A számtalan ismerős arc, az otthonosság hangulata az üldözöttség és a rejtőzködés édes-fájó emlékeit juttatta eszembe. Sodort a múlt, egy pillanatra kikapcsolt az ész, és csak a régi reflexek működtek. Ez lett a veszünk.” (Balás Béla) „Nyakkendő csupán Pálos Frigyesen volt, mint afféle úriemberen, aki egyébként is a leghagyományosabb felfogású volt. Komikus, hogy az ő nyakkendőjéről neveződött el ez a mise, s nem a farmernadrágban miséző fiatalabb papokról.” (Kemenes Balázs) „Az első együttmisézés után botrány tört ki, mert civilben miséztek. A bíboros neveket kért, mondván, ezek az összejövedeleket felborítják elképzeléseit, a kis lépések politikáját.” (Sillye Jenő)

A többség úgy értelmezte és minősítette Lékai érsek körlevelét, mint egy merev, a helyzetet nem érzékelő, konzervatív megnyilvánulást, néhányan viszont úgy tudták, hogy a főpásztor ezzel a dorgálással helyettesítette azokat az intézkedéseket, amelyeket tőle a világi hatalom követelt az ifjúsági pasztorációban túlon túl is eredményes papok ellen. Ezt a magyarázatot is lehetségesnek tartja Balás Béla, akit néhány nap múlva felkeresett az érsek. Titkárát a kocsiban hagyta, s a plébánosnak sem említette meg, mi járatban van. Rendkívül felindultan, ingerülten azzal vádolt, hogy tönkreteszik az egyházat, hogy mások munkájából élnek, hogy extravagáns módszerekkel elcsalják az ifjúságot más plébániákról. Balás Béla hiába érvelt azzal, hogy éppen ellenkezőleg: Kismaros toborzóhely. „Azzal búcsúzott, hogy ígérjük meg, megtartjuk a dogmákat és elfogadjuk az egyházat. Egy hibát elkövettem, amikor a

vita hevében püspök úrnak szólítottam, amit aztán – nevem említése nélkül – szörnyülködve mesélt fűnek-fának. Horváth István azzal az indoklással nem hívott Nagymarosra lelkigyakorlatot tartani, hogy le-püspököztem az érseket.”

A civilben misézés – bár szükség szülte az akciót – a kismarosi találkozó szellemébe beleillő, jelképesnek is értelmezhető gesztus volt, hiszen Kismaros a magyarországi laikus mozgalom fejleményeként is, papok által támogatott „civil vállalkozásnak” is indult. (Már amennyire civilnek tekinthető egy karizmatikus fiatalember, aki az oltár mellől nem csak énekel, hanem „prédikál” is a „civiliek nyelvén”.)

Miről is esett szó ezeken az alkalmakon? Miről szólt Kismaros, a Jenő-énekeken kívül? Tényleg veszélyeztethette-e Lékai bíboros kis lépéseit? Egy felvételtöredék valamit talán elárulhat ebből. Ez alkalommal (lehetséges, hogy éppen a nyakkendő misén) egy fiatal pap és az énekesek váltogatják egymást, a prózát az ének:

„Turcsik György atya: *Építeni* mindig művészet, akkor is, ha a természet műveli. Gondolj a fészekre és a természetvára. Az építmény a benne lakót formázza. Nem élhetnénk-e boldogabban egy primitívnek nevezett, nádfedeles házban, ahol *együtt éltek* az emberek? A *kultúra* nem azonos a civilizációval. A házak egyre magasabbra emelkednek, s velük együtt az embereket elválasztó falak. A Salgóvár tetején (amelyet Petőfi is megmászott, megcsodált, megénekelt) ma egy tábla arra kéri az arrajárókat, hogy mindenki vigyen fel magával egy követ a tatarozáshoz. Az építéshez azonban nem elegendő az építőanyag, *rendszerre* is szükség van. A Kheopsz-piramis például gondolatot fejez ki: istenhitet. Láttam olyan csoportot, amely azt képzei magáról, hogy kisközösség, de nem fejeződik ki bennük, nem sugárzik belőlük a *gondolat*. Próbáljunk meg erről elmélkedni Szent Benedek imájával!

Ének: Adj nekem téged megértő értelmet
téged átélő érzelmet,
téged átélő világosságot!

Turcsik György: Hogy egy kisközösségnek milyen gondolatot kell kifejeznie, az egyértelmű: Isten szeretetét! Akkor tudjuk betölteni hivatásunkat a kisközösségben, ha *alázatosak* vagyunk.

Ének: Elmúlik minden a földön az égen,
de nem múlik el a szeretet sohasem.

Turcsik György: A bűn és az élet összetartoznak, átsapnak egymásba. Az *élet* pártján kell álljunk. Az ember önmaga teljességét a *másikkal való találkozásban* nyeri el. *Személyiségünk* mélységben szunnyad, ezt csak a másik tudja felébreszteni. A Lélek ott fúj, ahol akar. A víz és a szél mindnyájunk számára egyforma, attól függ, hogyan használjuk fel őket.”

Építés, kultúra, rendszer, értelem, érzelem, világosság, szeretet, alázatosság, élet, Lélek, személyiségünk felébredése a másikban: ezek Kismaros tanításai. Mindez a farmerban érkezők nyelvén. A „nyakkendősmise” azonban megerősítette az egyházi vezetés gyanakvását: miket mondhattak, akik „tüntetően” civilben miséztek? Mintha erre a kérdésre is válaszolna Bajzáth Ferenc atya, aki így foglalja össze Kismaros szerepét és jelentőségét: „Egy szentmise keretében próbálták a maguk nyelvén megfogalmazni, hogy 1. *Honnan* jöttünk? Milyen háttérrel rendelkezünk? 2. *Miért* vagyunk? 3. *Hová* megyünk? Mit tehetünk a jövő kereszténységéért? Kismaros *intra* volt, Nagymaros *extra* lett.”

ÁTMENŐBEN NAGYMAROSRA (1978–79)

A nagymarosi találkozók előhangja egy *egyházzenei dalfesztivál* volt 1975 őszén, amelyet a „Dunakanyar-plébánia” szervezett. Tizenöt zenekar gyűlt össze az ország minden részéből. A résztvevők közül ma már senki sem tud három-négy együttesnél többet azonosítani. Sillye Jenőék együttesén kívül ott voltak a nagymarosiak, a Domonkos-templom énekesei („Pilinszky-feldolgozásokkal jöttek, de ez túl magas volt”, kommentálja Sillye Jenő), a Szent Imre-templom zenészei („Vezetőjük meghívott zenész volt, basszusgitárjuk is volt, jó zenét játszottak, stílusuk a miénkéhez hasonlított”, emlékezik vissza Sillye Jenő), az angalföldi Szent Margit-templom együttese, az esztergomi Ferenczi Rudolf (vagyis Dax, aki azóta is eljár a nagymarosi találkozókra), Bíró Miklós (aki egyedül játszott, és Sillye Jenőt modern, frappáns megfogalmazásai Bródy Jánosra emlékeztették), többen emlékeznek még Hajba Imrére, aki érdekes dalokat adott elő a Rózsák teri közösséggel. Kemenes

Balázs arra is emlékszik, hogy egy-két versenyző Sillye Jenőtől kért dalt, s ezek sikert is arattak. Zsűri is volt, mint a táncdal-fesztiválon (Kabar Sándor és Parádi Gyula, az esztergomi szeminárium énektanárai), meg szavazás, ami többekben visszatetszést okozott. Az első három helyet Sillye Jenő dalai szerezték meg. A fesztivált követő misén Nagy Zoltán atya mondta a homiliát.

1977-ben volt százötven éves a kismarosai templom. Többek szerint ez volt a találkozók történetében az első „koncepcionális” alkalom. A misén Opálény Mihály vezette e bűnbánati liturgiát, Müller György, Major Sándor és Musits Antal működtek közre a könyörgésekben és a hálaadásban, az éneket természetesen Sillye Jenő vezette, a homiliát pedig Balás Béla tartotta az elmúlt és az elkövetkezendő 150 évről. A „150 éves terv” szerencsésen megmaradt a beszédvázlat formájában:

Tervezzük a köv. 150 évet! ... de hogyan? Álmodozunk?*

Így: hírek a világ minden tájáról ...

- a MÁV értesíti az utazó közönséget, hogy a menetrendben kék kereszttel jelzett lelkigyakorlatos vonatok a Déliből a Bakony felé, a Keletiből a Bükk felé ...
- a Hanglemezgyártó Vállalat még elfogad előjegyzéseket a karácsonyi Piró lánya, Jenő fia közös nagylemezére ...
- a kerületi esperes úr üzeni a tatabányai *kisközösségeknek*, hogy mivel egy este csak egy helyre mehet Bibliát magyarázni, ezért megkéri, hogy a *teológiai tanárok* és *kispapok* is segítsenek ...

Keseregjünk?

Majmok bolygójává változunk?

Nagyobb a lustaságunk, mint *akaraterőnk*.

... kiszolgáltatottak, *veszélyeztetettek* vagyunk: elsősorban magunktól ...

fáradt, pesszimista hang ez, olyan gyaloglóé, ki már nem nézi a tájat, csak a cipője emelkedő, süllyedő orrát, s tengeri betegséget kapott ...

Az álmodozás és a kesergés között van a mi helyünk.

Reméljünk!

Mit?

* Továbbra is a szerző kiemelései.

- a) a gőgös: – mivel vagy büntelennek tartja magát, vagy képtelennek vallja magát a változásra,
– akárhogy is sül el az élete, Isten irgalmát reméli . . . Ha már ő nem tud igazodni Istenhez, majd I. igazodik őhozzá.

b) az alázatos: Isten segítségével bízik.

Ez – a remény – a *bűntől* akar *megszabadulni*, a gőgös bizakodás csupán a kárhozattól . . .

Azt remélem tehát, hogy *változtatni* tudom az életemet. Remélem a:

- *fejlődést* (a béke új neve . . .)
- a „hídepítést”, hogy *társat* találok, hogy békét teremtek, hogy sok jót tehetek, oly jó egyházi légkört:
 - a) hogy a *főpásztor* örüljön: ilyen a népe . . .
 - b) hogy az *egyház tagjai* örüljenek, hogy Krisztusért néha gyalázatot is szenvedhetnek . . .

A következő 150 évben Isten segítő *kegyelmeit* reméljük:

- hogy kisegít a bűnből
- megerősít a jóban
- kedvet ad a *küzdelemhez*
- erőt a szendvedéshez
- elnyűhetetlen *állhatatosságot*: az *újrakezdéshez*, az okos szüzek virrasztását, Zakeus örömteli megtérését, Magdolna könnyét, Péter felővezését, Pál utazásait, János mélységét, Szűzanya melegségét.

Milyen ostoba vád, hogy a keresztény: mivel mindent remél, ezért semmit sem tesz. Éppen ellenkezőleg: mivel mindent remél, ezért mindenre *vállalkozik*.

Mire alapozom reményem?

Gyárat is csak úgy telepíthetek, ha legalább 30 évre való nyersanyagkészlet van. Mi pedig 30 évnél többre tervezünk most . . . Van egy óriási intenzitású alapunk, „bázisközösségünk”.

- a szentháromságos Isten . . .
 - előbb szeretett . . .
 - már bennem van . . .
- mint a villanszerelésnél: a fázis bekötve . . . csak „föld” kell hozzá!

Hogyan?

a) quod bene, id age!

Jót! *Értékes életet*, tetteket, perceket! Mi nem érünk rá vitatkozni, de még védekezni sem.

b) age, quod agis!

Jól! Utálni a fél munkát. Utáld a langyost! Jól a meghalást is a világnak; Roger Schütz 7 éves terve, VI. Pál hittanórái, bűnbánatokat, lelkigyakorlat, *lelkivezetés, továbbképzés, tettek és csendek*.

Jól az élest a *világban*:

a zsinat végrehajtását, nem keseregni kell, hogy az egyház ilyen meg olyan . . . „csináld jobban”, a *játékszabályok* helyes ismeretében . . . „palántázní”, 3 közösség . . .

Lukács 17,20: – „Mikor jön el Isten országa?”: a kívülállók kérdése, nyegle kérdés. A válasz: ha megcsináljátok, amikor az isteni fázishoz felvezetitek a földet . . . ha gyertyáitokat állandóan égetitek . . . ha végre *magatokhoz tértek* az egyházban, akkor jön el Isten országa, amit kérünk, tervezünk a következő 150 évre.

A „hogya a főpásztor örüljön” és a „nem keseregni kell, hogy az Egyház ilyen meg olyan” kitételek Balás Béla kommentárja szerint afféle jóvátétel akart lenni a nyakkendő miséért. A 150 éves tervben a „bázisközösség” csupán mint hasonlat szerepelt, ami arra mutat, hogy a kis-közösségek még az utópia szintjén sem igen léptek még színre a kis-marosi találkozón.

„Nem fértünk már el, át kellett mennünk Nagymarosra. Tudtam, hogy az ottani plébános, Horváth István nagyon fél, de azt is tudtam, hogy szereti a Jóistent. Mondtam neki, mi csak helyet kérünk, de persze figyelmeztettem arra, hogy *kockázatos* vállalkozás az amit csinálunk. Hosszasan töprengett. Aztán sokat nyelt és szenvedett a találkozók miatt”, meséli Major Sándor atya, aki továbbra is megmaradt a találkozó első számú felelősenek. Még jó darabig ő tárgyalt a bíborossal, vagy ahogy egyik paptársa megjegyezte: „az ő feladata volt a bíboros megsezelődítése”. „A találkozók előtt és után titokzatos, civil ruhás emberek látogatták. Ilyenkor napokig hallgatott, idegeskedett. Mivel minden dolgában aggályosan helyt akart állni, szólásmondássá vált, hogy az öreg biztosan üdvözl, mert egy fokkal jobban fél Istentől, mint az emberektől” (Balás Béla atya). A nagymarosi plébános nemigen mutatta, hogy félne, sőt „amikor nagyon éles volt a helyzet, azt mondta: a börtönt is vállalja” (Bajcsy Lajos atya).

A nagymarosi Hadi Ferenc úgy emlékszik, ő javasolta Balás Bélának, hogy hozzák át a találkozót Kismarosról, de még féltucatnyian érzik magukat Nagymaros szüleinek. Joggal. Turcsik György atya is közéjük tartozik: „Major Sanyi bácsi azt mondta, Kismaros természetesen Jenőéké, de ezt ők nem tudják menedzselni. Ezt a feladatot papoknak kellene átvenni. Megkért, csináljam én, s vegyek be azt, akit akarok. Diószegi Lászlót, Musits Antalt, Blackenstein Miklóst, Müller Györgyöt és Sebők Sándort hívtam össze.” Kállay Emil atyát 1976-ban meglátogatja a bíboros, s egy szülőre hivatkozik, aki aggódó levelet írt neki Nagymarossal kapcsolatban. Emil atya elhatározza, hogy a legközelebbi alkalommal elkíséri a rájuk bízott fiatalokat. Meglepődik, hogy milyen nagyszabású vállalkozásról van szó, s elhatározza, ő is bekapcsolódik, ugyanis úgy véli, valami *komolyabb tartalomra* lenne szükség, ha már ilyen sokan összegyűlnek. Úgy vélte, hogy *fel kellene oldani az illegálisát, minél többféle embert* be kellene vonni, de semmiképpen sem a szélsőséges, a rendszerrel szemben álló ifjúság megmozgatása a cél. Sillye Jenő egy kicsit másképpen élte meg az átmenetelt: „Amikor átke-rült a helyszín Nagymarosra, sok pap látta, és érezte meg erejét ennek a találkozóknak. Az egyházi vezetés előtt továbbra is névtelenek marad-tunk. Egyre nagyobb szerepet kapott az *előkészítés*, a szervezőgárda. A mi szerepünk, az alapító énekeseké, zenészeké pedi egyre csökkent. Ezután a *jó előadók* után ment a vadászat. Addig, Kismaroson mi mondtuk el a dolgokat, az ‚egyház mi vagyunk’ szellemében. Ennek a szellemnek a háttérbe szorulása rosszul esett nekünk, mert egyre in-kább kántornak éreztük magunkat. Láttuk, hogy teológiailag már nem tudjuk megoldani a feladatot, mégis úgy éreztük, hogy Nagymaros már nem igazán a mi fórumunk.”

A „professzionalista” Nagymaros azonban nem egyik óráról a má-sikra született, jól példázza ezt az 1978-as tavaszi nagymarosi találko-zó, amely az emlékezések alapján igen *színes*, ám nem mindenben a várakozásoknak megfelelő lehetett. Ennek a találkozóknak fő szervező-je az akkor harmincéves Turcsik György atya volt, akire az „ősatya” rábízta Nagymaros menedzselését: „Blanckenstein Miklóssal arról be-szélgettünk, hogy *sokféle kisközösségi stílus* van, hívjunk össze belőlük minél többfélét, hadd tanuljanak egymástól. Bencés barátunkat, Vár-szegi Asztrikot hívtuk el. Tele lett a templom, s Asztrik megijedt, kiesett szerepéből, és kissé sutára sikeredett beszéde. Beszéde alatt elkapott Balás Béla, s felháborodva kérte számon, hogy mi lesz itt, ugyanis ide

rendes beszéd, ének és elmélkedés kell, olyan, hogy meg kellene álljon a kés a levegőben. A találkozó után levelet kaptam tőle, amelyben azt taglalta, hogy tíz év munkáját tettük tönkre, hogy óriási felelősség a miénk. Major Sanyi bácsi megneszelte, hogy balhé van, s elhívott minket őhozzá. Kapacitált, fogjunk kezét, beszéljük meg. Én azzal védekeztem, hogy többet akarok annál, hogy Jenő énekeljen, s mondja a maga valóban szép és hiteles gondolatait. Kapjanak teret a *különböző közösségek, a különböző zenészek*. Hogy ezt jól megszervezzük több ember kellett volna, én meg magamra maradtam. Sanyi bácsi addig fűzött minket, amíg nem látta úgy, hogy szeretjük egymást. Valami azért mégis történt ezen a nagymarosin: a Felsőkrisztina *rockegyüttese* zenélt, Antal János *hangjátékkal* vett részt Szentendréről, Dorn Tóni *passiójátékot* hozott Szügyről. Ő is egy óriási figura volt. Nagyszabású cigánypasztorációt művelt, s úgy végrendelkezett, hogy gyalulatlan koporsóját cigányok vigyék majd. Így is történt. *Gregorián* is volt, a gyarmati ministránsok jóvoltából.”

Turcsik György katonabarátja, majd szemináriumi társa, a bencés Várszegi Asztrik így látja Nagymarost és önmagát tíz év távlatából: „Totálisan kiestem szerepemből, ezért nem is tudtam igazán prédikálni. Miért? Nem tudtam, hogy mi ez a találkozó, nem tudtam, kiknek kell beszélnem. Fiatal pap-létemre addig még mindig csak hagyományos templomi közösségeknek beszéltem. Készültem, előttem volt az írás is, hűséggel el is mondtam, de éreztem, a levegőben vagyok, nem érek valós talajt. Egyébként a Szentlélek erejéről beszéltem, a *pünkösdi lélek dinamizmusáról, egyházépítő, közösséget teremtő hatásáról*. Beszédemért megdicsértek, de dicséretük ott, abban a helyzetben felért a becsületsértéssel. Szép volt, jó és tartalmas volt, de akadémiai előadás, mondták. Kudarcom ellenére pozitív élmény volt az egész: itt találkoztam először különféle egyházi kisközösségekkel, itt tapasztaltam meg, mit jelent *spontán módon együtt imádkozni*, milyen *erő* van a fiatalok vallásosságában, s milyen *mélység* van a kortárs fiatalokban. Továbbá, hogy a *Regnum* fiatal papjai mennyire a helyükön vannak, mennyire értik az *idők jeleit*. Megcsodáltam Balás Bélát, Kemenes Gábort, Blau-Györgyöt és Miklóst, meg a többieket. Megtapasztaltam szerzetesi neveltetésem korlátait, hazai bencés realizmusunk itt nagyon előnytelennek mutató oldalát. Ez azóta is bánt. Akkor a *nagymarosi liturgia* nagyon tarkabarkának tűnt a mi fegyelmezett koreográfiájú liturgiánkhoz képest. Értékeit, *életközelségét*, megnyitó hatását jónak

éreztem, de tökéletesítendőnek találtam.” Ugyanez egy harmadik kameraállásból: „Turcsik György konferált, Várszegi Asztrik mondott jó beszédet. Remek *pünkösdi hangulat* kerekedett.” (Bajcsy Lajos atya)

1977-79-ben még csak alkalmi témák voltak (Pünkösdi, Szent Ferenc), az őszi találkozókra pedig még Sillye Jenőék kaptak nagyobb szerepet. Az előadók közül ebből az időszakból Balás Bélára, László Gáborra és a teológus professzor Gál Ferencre emlékeznek a szemtanúk. Ekkor már komoly *viták* folynak arról, milyen legyen a nagymarosi találkozó funkciója, jellege, stílusa. Eisenhardt Krisztina (aki a városmajori fiatalokat képviselte 1979-ben a szervezőcsoportban) így emlékezik vissza: „Azt javasoltam: kevesebb szöveget, kevesebb információt, mert a túl sok kioltja egymást. Fontosnak tartottam a *csöndeket*. Ezt már Taizé hatására. *Meditatív* énekeket javasoltam, Jenőt is inspiráltuk erre. Így született aztán később a *.Békesség legyen velünk.* Javasoltam azt is, hogy az evangélium után ne legyen hosszú prédikáció, hanem inkább – egy legalább tízperces – csönd. Úgy véltem, hogy 3000 ember *intenzív hallgatása* nagy érték és élmény lehet.”

KIS LÉPÉS NAGYMAROS FELÉ (1980. május)

„Bár az Evangélii nuntiandi kezdetű apostoli buzdítás 1975-ből egyenesen az egyház reménységeinek nevezi a bázisközösségeket, a Magyar Püspöki Kar úgy tett, mintha a Szentszék állásfoglalása Magyarországra nem vonatkozna. Valójában a magyar hierarchián belül sem volt egységes álláspont, mert a hetvenes évek második felében már megjelenhettek a sajtóban olyan írások, amelyek a kisközösségi formák előnyeire hívták fel a figyelmet, és dicsérték a más országban létrejött bázisközösségeket.⁵ 1980. húsvétján II. János Pál levelet intézett a magyar katolikusokhoz, és ebben kifejezésre juttatta elégedetlenségét, különösen az ifjúsági munka és a bázisközösségekhez való viszony tekintetében. Jellemző a magyar viszonyokra, hogy a bíboros a pápa levelét *„újrafordított”* változatában engedte csak megjelenni először. A kirobant botrány után az eredeti szöveget is publikálták. Mégis, a nyomás hatására Lékai bíboros 1980 pünkösdjén végre elment a többéves hagyományra vissztekinthető, bázisközösségek által szervezett ifjúsági találkozóra, és részvételével legalizálta azt”, írja Horváth Zsuzsa *„Az egyház kovásza: a bázisközösségi mozgalmak Magyarországon”* című ta-

nulmányában.⁶ A pápai levél témája ugyan a katekézis volt, de nyomatékosan visszautalt az 1975-ös apostoli buzdításra. Az elégedetlenséget csupán ebből lehet kiérezni, meg talán abból, hogy a pápa ismételten feladja a leckét, s „A közösség a Hierarchia irányítása alatt” című részben felsorolja az „egyházi bázisközösségekre” vonatkozó követelményeket.⁷ Az „újrafordítás” ezt a részt csak stilisztikai árnyalatokig érintette, a levél más részeinek magyarról magyarra fordítása esetenként kétségkívül eléggé önkényesnek tűnik.⁸

A hetvenes évek végére Nagymarosnak *egyházpolitikai súlya* lett. Természetesen nem az ominózus nyakkendő's mise miatt, hanem azért, mert érzékelhetően, kritikus nagyságrendben jelent meg az egyháznak az a dimenziója, amely agyonhallgattatott: a *bázisközösségek*, amelyek, ha közvetlenül is voltak a nagymarosi találkozók szervezői (mint Horváth Zsuzsa írta), olykor-olykor főszerepet kaptak a szervezőmunkában, s egyes kisközösségi irányzatok *stílusa* (különösen a Regnum Marianumé) kétségkívül felismerhető volt mind a tartalomban, mind a koreográfiában. Hogy Nagymaros Esztergomban és a szemináriumokban gyanús helynek számított, mi sem bizonyítja jobban, hogy a szeminaristáknak megtiltották a részvételt. Az állami szervek is gyanakodva figyelték, Bády Ferenc pedig a Katolikus Szóban, a katolikus békemozgalom lapjában a kisközösségek ellen ír.⁹

Balás Béla még őrzi 1980 tavaszáról ezt a táviratot: „ESZTERGOMBAN VOLTUNK NAGYFOENOEK VAALLALTA”. A táviratot feladó Major Sándor így meséli el az előzményeket: „Hívat a bíboros. Kikötöm, nem akarok fenn, a szobájában beszélni. A kapuban vár, sétálunk a kertben. Számomra világos, helyesli, amit mi csinálunk Nagymaroson, csak azt nem tudja, hogyan lehetne szalonképpé tenni. Máskor a szobámban ül, s azt mondja: ‚Maga az én ellenségem, a kis lépések politikájának ellensége.‘ ‚Én Jézust követem‘, válaszolom.” Ennyit mond el a koronatanú, aki emlékszik mindenre, de még korainak tartja, hogy ezekről beszéljünk. Blanckenstein atya így szól ugyanerről: „Korábban is voltak már Esztergomban tárgyalások. *Fegyelmező* hang dominált, letiltani azonban nem lehetett a találkozókat. A bíboros okos ember volt. Sosem reflektált. Meggyőződése, hogy ugyanazt akarta, amit mi. Egy szfinx volt, de igyekezett védeni, ahogy tudta. Tisztában volt Nagymaros fontosságával, de *nem illett bele a diplomáciájába*, ezért nem akarta felvállalni. Nem bízott papjai korrektségében. A csapat nyolcvan százaléka akkor *regnumi* volt, de persze nem a Regnum tár-

gyalt a bíborossal, Nagymaros mint plébániai pasztoráció futott. A Regnumnak az volt az álláspontja, hogy mindenben benne van, ami hat, s mivel nem volt kinek továbbadni, továbbra is vállalták a szervezésben és kivitelezésben való részvételt. A pápai levél után a bíboros nem tehetett mást: el kellett jönnie Nagymarosra.”

A szervezők bemutatták az ekkor már bíboros Lékai Lászlónak a pontos forgatókönyvet, az énekek szövegeit és kottáit. Így nyertek „jóvá-hagyást” Sillye Jenő addig még „apokrif” dalai. Balás Béla – okulva a nyakkendős mise utáni látogatáson történekekből – „alapkiképzésben” részesítette a találkozó nagymarosi rendezőit. Rahner Teológiai kisszótára alapján tisztázták a számukra kényessé váló igazságokat: primátus és engedelmesség, hierarchia és egyház, s arról is szó esett, hogy mi a különbség a püspök, az érsek és a bíboros között, és hogy hogyan illik viselkedni velük.

1980 pünkösdjén a bíboros *jelenlétével legálissá* válik a nagymarosi találkozó. Ezt az is jelzi, hogy első alkalommal az Új Ember is beszámol az eseményről. Kipke Tamás tudósításából megtudjuk, hogy „több mint ezer fiatal ünnepelte – nem kirekesztve az idősebbeket sem – a Lélek eljövételét”. Vajon mi lett volna, ha kétszer ennyien jönnek össze, hiszen még csak a templomon belüli találkozásra volt engedély? A találkozóról annyit ír a riporter, hogy: „Mondhatjuk, hogy hagyománya van már a fiatalok közös pünkösdünneplésének a Dunakanyarban. Évről évre egyre többen jöttek itt össze, fiatal keresztény közösségek: együtt imádkozni, együtt hívni az egyház éltető Lelkét.” „Kisközösség” helyett még csak „közösség” szerepel a riportban, amelynek szerzője ettől eltekintve becsülettel mindent elkövet, hogy írásával is legalizáltassa a nagymarosi találkozót, hiszen így ír: „Az első pünkösd óta beszélhetünk egyházzal, s aki eljött Nagymarosra, láthatta ezen a pünkösdön, hogy lényegét tekintve *mi is az egyház*. Nem pompás főpapi öltözet és ceremónia, nem kopott farmernadrág és gitárpengetés. Nem hagyomány és hagyománytagadás. És nem is ezek együtt, vagy ezek valamiféle középutas átlagolása. Hanem *közösség*, amely a legszebben az együtt, a kézenfogva mondott imádságban vált láthatóvá. Több mint ezer ember fogta egymás kezét: a főpásztor a mellette álló plébánosét, ő a paptestvérekét, ők a fiatalokét.” Ötven együtt miséző papról számol be a cikk, megjegyezve, hogy „többségükben fiatalok!”, Lékai László nevén kívül másokét még nem említi a tudósítás, mintha el is hinné meg nem is, hogy hitelesített Nagymaros.¹⁰

A bíboros gyertyákat és galambképeket láthat a fiatalok kezében és várakozással (reménnyel és szorongással egyaránt) teli arcokat. Ez alkalommal minden szó, amely az immár nem szfinxként trónoló, hanem feszült arccal figyelő bíboros jelenlétében hangzott el, része volt a nyílt színi *diplomáciai tárgyalásnak* is. Másodlagos jelentése lett mindeknek, még a köszöntéseknek és a lelkiismeret-vizsgálatnak is.

Horváth István plébános „kimondhatatlan nagy szeretettel” köszönti az „eminenciás urat”, sok szépet és okosat fognak elmondani az ifjak, ezért ő mindössze csak a jelenlévők „hódolatát” teszi a bíboros „lába elé”, kívánja, hogy „sok öröme legyen az ifjúság ezen meglátogatásakor ezen *nagy lépés* nyomán.” Tiszteletbe csomagolt egyenes beszéd: nagy lépésre van szükség, ha a bíboros az *okosan szóló* ifjak felé akar lépni. Lékai László rövid válaszában kifejezi reményét, hogy megértik egymást a különböző nyelvet beszélők. „Te az igazságnak a nyelvét, én már egy előrehaladott igazságnak a nyelvét, de a Szentlélek sugallatára a szeretetben megértetjük egymással, hogy a kezünk kinyílik egymás felé”, zárja szavait, és kezdi mondani a mise szövegét.

A *lelkiismeretvizsgálatot* a találkozók egyik „ősatya”, Balás Béla vagyis Beton atya vezette. Elmélkedéséből az Új Ember diplomatikusan azt emelte ki, hogy „Mi fiatalok, helyesen értjük-e *küldetésünket*? Minden eretnokség úgy kezdődött: mi vagyunk az igazi keresztények, csak rajtunk keresztül működik a Lélek. Nem esünk-e ilyen bűnbe? Az *egyház kritizálásával* törődünk-e csupán, ahelyett, hogy *építenénk*? A Szentlelket kapja meg, aki *engedelmeskedik*. Mi fiatalok engedelmeskedünk-e?” Beton atya azonban arról is szólt, hogy „a Lélek halkán szól” s megkérdezte, észrevesszük-e. Azt is megkérdezte „Nem nagyon *verbális, teátrális* a vallásosságunk? Engedelmeskedünk-e valakinek is? Képesek vagyunk-e a *teljes átadásra*? Van-e vágyunk az *egyház közössége* iránt vagy a maszek kereszténység jellemző ránk? Van-e *felelősségérzetünk*? Az én igaz energiáim mikor szabadulnak fel végre? Mikor kezdem végre más színben látni a világot, és a többiek is engem? Mikor fogom végre más színben látni az egyházat, ahol a helyem?”

A homiliáról nem tesz említést a katolikus hetilap. Visszafogott beszéd, megszólítás alig szerepel benne, példa egy sem, s mindössze egyetlen színes fordulat, a következő: „Ne az legyen a lelkekben, hogy egy jó buli volt, hogy ketten álltak a lábamon.” Ezzel a kérdéssel indít: „Mit tudunk együtt tenni: a Szentlélek meg én?” Áldja a Lelket, mert a káosz-ból rendet, mert *egyházat* teremtett, mert Istvánt és Gellértet adta ne-

künk, s „mindazért, ami ebben a harminc esztendőben történt”. Va gyis 1950-tól 1980-ig. A Szentlélek ajándékának nevezi azt is, hogy eljött a bíboros, s ehhez azt is hozzáteszi: „Oly régen vártuk ezt a pillanatot!” Elhangzik, ezen a napon először, az Új Ember tudósításában elkerült kulcsszó is, méghozzá ebben az összefüggésben: „A jeruzsálemi gyülekezet *bázisközösség* volt”. Még egy célzás: „Az Úristentől tanulni valamely formában sosem *illegális* dolog”, aztán még egy: „Az igazi egyház *áldozatkész*. És most hivatalosan *felajánljuk magunkat* az egész országnak, mindenkinek, vallási és elvi hovatartozás nélkül.” És az összegezés: feladatunk a *tanulás*, az *egyházközségi munka*, az *eucharisztikus közösség*, a *szeretet-szolgálat* és az *ima*.

A mise végén érdemben is szól *Lékai bíboros*. Azzal kezdi, hogy Szent István *Rómától* kért koronát, hogy assisi Szent Ferenc helyreállította az európai kereszténység veszélybe került *egyensúlyát*, hogy a *szekták* feldúlták a családi életet. Ezután kerül sor a pápa húsvéti levelére. Az ő szájából (vagyis hát a pápa szájából, hiszen őt idézi) is elhangzik a „kisközösség” szó, mint az „egyház reménységei”, de „csak akkor, ha hallgatnak püspökeikre, papjaikra, s *engedelmeskednek* nekik”. Örömmel látja, hogy „szeretettel fogjátok körül főpásztorotokat, és az otthoni plébános atyákat is, *meghallgatjátok*, mit ír, magyaráz az egyház a Szentírás nehezebben érthető részeiről. Ahogy szerettek imádkozni és énekelni. Ezeket az újabb énekeket is, a gitáros miséket. De ugye a régi magyar népéneket is?” Felidézi a követendő hagyományokat: Károly Róbertet, a Cantus Catholicit, értékeli Dobszay László és társai munkásságát, majd ezzel fejezi be: „Ti nem bujkáltok az emberek szeme elől, nem jártok rejtett helyekre, hanem nyíltan mentek templomba, sekrestyébe, a lelkigyakorlatos házba.” A fiatalok arcán érződik, hogy a felsorolásból nagyon is hiányolják az *erdőt* és a *lakást*, a táborozások és az év közti kisközösségi összejövetelek színhelyeit.

„A misét gitárzenés májusi áthítat követte. Megtelt a szentély is, ültek az oltárlépcsőn és szorosan a főpásztor széke körül is. Énekeltük: „*En Uram, és Istenem, vedd el tőlem mindenem, ami gátol Feléd.*” Így fejeződik be az Új Ember tudósítása. A „májusi áthítat” narrátorkommentátora egyébként Turcsik György atya volt: „Az a dolgom, hogy megmagyarázzam, amit csinálunk, az egészen másnak látszik, mint amit csinálunk”, kezdte. Kinek szükséges azt magyarázni, hogy „a mi *extázisunk* más, mint a popzenekaroké: nem is annyira hangszereken játszunk, hanem saját lelkünkön?” Nyilvánvaló, hogy a vendégnek.

A bíboros visszaérkezve a plébániára minden koncelebráló papjával kezét fogott. Eközben Balás Bélához érkezve halkán megjegyezte: „Köszönöm, ezt jól megcsinálták”.

SZÍNRE LÉPNEK A KISKÖZÖSSÉGEK (1980. október)

A találkozó rendezésében a fehérváriak vállalnak fő szerepet. Hét évvel később így mesél erről Simonyi Gyula: „Nemcsak jártunk, de már szerepeltünk is Nagymaroson 1980 októbere előtt is. A zenei fesztiválon léptünk fel egy angol nyelvű saját számmal. Egy Ildikó nevű lány énekelte, aki akkor missziós nővérnek készült. (Kanadába került, de aztán férjhez ment.) Azon a nyáron Jenőéknek gyűjtöttünk lakásra. A Bokor¹¹ gyűjtése volt, ugyanis Jenő egyik énekese egy ideig ehhez a kisközösségi irányzathoz tartozott. Én kőműves mellett dolgoztam. Jenőék énekeltek és zenéltek az esküvőnkön. Tizenöt gitáros volt! Fehérváron mi arra törekedtünk, hogy ne legyünk valamiféle beszűkült társulat. Nekem regnumi rokonságom volt, Taizében jártunk, Rómában pedig megismerkedtünk a Focolaréval. Az 1980-as őszi találkozót, mi fehérváriak kaptuk meg, vagyis hát Molnár Alajos atya. Akkor már harminctagú szervezőbizottság jött össze a Szent Család plébánián. Jenőék ez alkalommal háttérbe húzódtak, a zenei keretet is mi adtuk. *Különféle típusú kisközösségek* mutatkoztak be, s én voltam a kommentátor.”

„Nem azért vagyunk itt, hogy akár az *egyházközségek hibáit* felhánytorgassuk: adminisztrációs, jogi keretjellegüket, szervezettségük merevségeit, személyi légkörük konzervativizmusát, feudális vonásaikat, az igazságban és szeretetben nem ritkán gyenge tanúságtételüket, dinamizmust vesztett és életet megkötő jellegzetességeket. Nem azért vagyunk itt, hogy az *új nemzedék hibáit* felhánytorgassuk, sokszor túlságosan szabad, kötöttségektől, rendtől, formáktól, szabályoktól irtózását, egyénieskedő magatartását, az áldozatvállalásban tanúsított lassúságát, kényelmességét, a luxus előnyeinek kihasználását, gyengességüket őszinteséggel palástolását. A gyenge csontú test torz, a csontváz, amelyet nem éltet hús és vér, összeomlik. *Tanúságot tenni* jöttünk arról, ahogy bámuló szemeink előtt széppé épül Krisztus teste. Házigazdáink kivételével nem fogunk bemutatkozni, nehogy magunkénak tulajdonítsuk Isten tetteit. Isten szeretett népének porcikái vagyunk.” Így hang-

zott a harmincöt éves, többgyerekes számítógépes matematikus Simonyi Gyula bevezetője. Négy kisközség mutatkozott be, a helyiek, egy alföldi nagyközség, egy budai, egy tiszántúli kisvárosi és a fehérvári. Akadt példa az *utat kereső*, a plébános által *félreszorított* és a *virágzó*, az egyházközség életében aktívan bekapcsolódó kisközsőségre.

Lendületes, egyéni hangú, nagyon is az összegyűlők nyelvén szóló homília hangzik el a misén. „Kemény beszéd”, így kommentálja az Új Ember tudósítója¹². Gellért példáját idézi, aki *életet tudott adni* maga körül. József Attila és Radnóti szavaival értelmezi Gellért küldetését, majd egy rá igen jellemző, azóta is sokat idézett fordulat: „Ha nem az *üzenet* miatt jöttünk ide, olyanok vagyunk, mint a bicikliző majmok.” És hamarosan a frappáns befejezés: „Gellértet az egyház küldte, nem magánakció volt. Mi sem kalózkodunk a lelkek vizein. *Vagyunk egymásnak*. Köszönjük meg, hogy *küldve* vagyunk az egyháztól.”

A riporter ezúttal sem említ neveket, szerepel viszont már tudósításában a kisközség, igaz még csak így „kis község”. „*Korunk népe-néjének*” nevezi a találkozón felhangzó gitáros éneket, s felidéz a beszámolókból egy-két kritikus elemet is: „Egyébként nem lehetne a papok áthelyezésével kapcsolatban megkérdezni a híveket, köztük a fiatalok közösségeit is?” „Mióta helyet kaptunk az egyházközségi képviselő testületben, azóta a korábbi bólogatás helyett élénk munka folyik ott.” Ez alkalommal nem jelent meg legalizáló személy, s talán ezért is határozottan *oldottab* volt a hangulat, ez még a tudósításból is kiérződik: „A szertartásosság legcsekélyebb jele nélkül egy megilletődött család vette körül az asztalt. Hároméves forma gyerekek üldögéltek az oltár lépcsőjén.” A záró bekezdésben azonban szükségesnek tartja megemlíteni a riporter, hogy „A májusi találkozó őszinteségét visszamenőleg igazolja, hogy most, a főpásztor távollétében is ugyanaz a szellem uralkodott. Hosszú évek csöndje, töprengő, jó szándékú keresése érlelte ki ezeknek a találkozásoknak az alap gondolatát és tanulságát: hogy az utak, melyeken a fiatalok közösségei és a helyi egyházak, a püspök vezetésével az egyház halad: nem szétágazók, hanem összetartók.”

KIS LÉPÉSEK PARÁZSON (1981. május)

„Az ifjúsági találkozók a külső szemlélő számára a felhőtlen boldogság szigeteinek tűntek. A valóságban azonban éveken át pattanásig feszült

légkörben, robbanásveszélyes hangulatban kellett felkészülni a találkozókra. Az egyházi vezetésnek rendkívül gyanús volt, hogy a semmiből hirtelen a „Minden” születik. Amikor világszerte megcsappan a fiatalok érdeklődése a vallás iránt, itt fehér izzásba csap a lelkesedés. Egy új búcsújáróhely keletkezik a szemünk előtt. Az aggodalmakat alátámasztotta, hogy valóban zavaros, szektákra emlékeztető hírek érkeztek egyes kisközösségekről. Az állami vezetést a lengyel események töltötték el riadalommal. Az egyik illetékes ezt úgy fogalmazta meg Cserháti püspök úrnak, az első máriagyüdi találkozó előtt, hogy „ha mi ezt megengedjük, az ifjúság másnap az utcákon lesz és tüntetni kezd”. Balás Béla meséli ezt aki oszlopos tagja lett a következő években gyakorta összeülő „válságstábnak”.

Az idillnek tehát hamarosan vége lett. Az októberi találkozót még együtt szervezik-animálják a különböző kisközösségi irányzatokhoz tartozók, köztük a regnumiak és a bulányisták, nem sokkal később Lékai László már jó és rossz kisközösségekről szól. A szociológus Horváth Zsuzsa így ír erről (1985-ben): „Megkülönböztetést tett a jó és rossz bázisközösségek között, jónak minősítette a regnumiakat, rossznak a bulányistákat. A Szentszék nyomásának azzal engedett, hogy a Regnumról elismerőleg nyilatkozott. A bulányisták leválasztása a többi bázisközösségről pedig jó módszernek tűnt, államilag elvárt végleges felszámolásukhoz képest.” Mit szóltak ehhez a „jó közösségek”, akikről a bíboros 1982-ben így nyilatkozik: „Nálunk kétfajta bázisközösség van. Az egyik az úgynevezett regnumcsoport, amely katolikus. Két évvel ezelőtt velük voltam Nagymaroson . . .”^{13?} „Amikor Bulányiék is bekapcsolódtak, megpróbálták őket és a Regnumot szembeállítani. A bíboros megpróbálta Nagymarost regnumi címkével ellátni. Ki kellett hangsúlyozni, hogy ez *nem regnumi rendezvény*. Felvetődött, ha a primás csak kifelé reprezentáló a nagymarosi találkozóval, akkor inkább álljunk le vele, ne válhasson Nagymaros eszközzé. Akkor csak Turcsik György, Sillye Jenő, Kállay Emil és én mondtuk, ha szándékunk tiszta, folytassuk, de vigyázzunk, hogy ne játszassák ki egymás ellen a különböző típusú kisközösségeket. Esztergom felől egy olyan javaslat is jött, hogy legyen ott a találkozó. Mi azt válszoltuk: vagy Nagymaroson, vagy sehol”, emlékszik vissza Bajcsy Lajos atya, a találkozók egyik, háttérben maradó, de a döntő pillanatban mindig megszólaló „szürke eminenciása”. „Alá akarta velünk íratni, hogy ítéljük el Bulányi atyát. Milyen joron? Nem vagyunk mi ítélőbírásg! Én magam nem értek

egyét Bulányival, de akkor inkább ne legyen nagymarosi találkozó, mondtam! – meséli a találkozók „ősatya”, Major Sándor atya. Ekkor még folytak az egyeztető tárgyalások a két legfontosabb kisközségi irányzat között, már ezért sem voltak hajlandók aláírni a következő szöveget:

Teljes meggyőződéssel vallom a II. Vatikáni Zsinat megállapításait, melyet az Egyházzal szülő hittani rendelkezésben tár elénk: „Krisztus a saját felszentelésének és küldetésének részeseivé tette apostolain át az ő utódaikat, a püspököket. Ők azután szolgálatuk tisztét törvényesen átadták az áldozópapoknak. Az áldozópapokat – jóllehet nincs püspöki méltóságuk, és a püspöktől függenek hatalmuk gyakorlásában –, velük mégis összeköti a papi méltóság és az egyházrend szentségének ereje. Krisztusnak a legfőbb és örök Papnak képmására kapnak fölszentelést az egyházi rend szentségének erejében, mint az Újszövetség igazi papjai.” Mint a II. Vatikáni Zsinattal szöges ellentétben álló véleményt, elvetem a következő felfogást: „Az ősegyház nem ismerte a kívülről-felülről kinevezés gyakorlatát, csak a belülről-alulról választást. Hatalomátadásról, kézrátételről sehol sem beszél Antiochiai Szent Ignác.” (A bíboros úr azt kéri, hogy a május 24-i nagymarosi koncelebráció előtt a papok közül azok, akik részt akarnak venni azon a fenti szöveget írják alá.)

A budapesti helynökségen folyó tárgyaláson Majos Sándor társaságában Balás Béla is részt vett: „Major Sanyi magába roskadva hajtogatja: Bíboros úr, ezt nem tudjuk megcsinálni! A bíboros meg az asztalra csapta pileolusát, s remegve az indulattól kijelentette, hogy akkor ő nem koncelebrál, mert Róma nem engedte meg a protestánsokkal való együttműködést.* Mi azzal érveltünk, hogy Nagymaros a béke szigete ne vigyük oda a háborút. Ami pedig Bulányit illeti, mondtuk, van a bíborosnak bírósága, szakértője, vizsgáltsa ki, de ne velünk akarja elítéltetni. Arra nem gondolunk, hogy mit fognak szólni a nyugati újságírók, vágott vissza Lékai. Akkor most mit csináljunk, kérdeztük. Hosszú csend következett. A bíboros idegesen dobolt az ujjával az asztalon, majd így szólt: Nem tudom, mit csináljunk. Az is baj, ha megtartjuk, az is baj, ha elhagyjuk. Meg kell kérdeznem az ÁEH-t. Jöjjenek vissza

* A piarista Bulányi Györgyről van szó.

délután ötre! Elmentünk. Blanckenstein Miklósnál ülésezett a „válságstáb”. Ott voltak a futárok az ország minden részéről, mert arra számítottunk, hogy le kell fűjni. Délután visszamentünk. Lékai igen zordon volt. „Maguk engem kész helyzet elé állítottak, meg kell tartani, de ez nem jelenti azt, hogy elfogadok mindent” jelentette ki.”

Ilyen előjelekkel is készültek Nagymarosra, de másmilyenekkel is, hiszen már több ezreknek kezében volt a *Nagymarosi levél*, nemcsak a „jó közösségeknek”, hanem „Minden Testvéri Közösségnek” címezve, „Ügyeljen mindenki, hogyan épít” mottóval. A Kérdés című részben arról van szó, alkalmasak-e a kisközösségek a mai magyar egyház életében rájuk háruló feladatokra. Az Önvizsgálat című részben a szempontok között ezek is szerepelnek: „Vajon a kisközösségek valóban megadják-e tagjaiknak azt az esélyt, hogy *teljes értékű, egész, felnőtt emberekké legyenek?*” A Válasz című zárórészben arról van szó, hogy az ember önmaga egészségét, *egész voltát* a másikkal való *találkozásban* nyeri el, majd három kérdést kapnak a találkozóra készülni hajlandók: „Mit tartok életem nagy *problémájának?* Mit tartok életem nagy *ajándékának?* Mi ebben a közösség szerepe?”

Az Új Ember tudósítása most már egyértelműen „kisközösségekről” beszél, ami azért is indokolt, mert ez volt maga a téma. Az összegyűlők számát a riporter Kipke Tamás „talán kétezerre” becsüli. „Megint kicsinek bizonyult a templom. Jó néhány ismerős arc, akikkel tavaly vagy ősssel találkozhattunk ugyanitt. Sokfelől jöttek, a trikókon a legkülönbözőbb feliratok: SOTE, Műszaki Egyetem, Patrona Hungariae, ELTE, Scola Pia¹⁴”. Ez alkalommal a tudósító *lelkigyakorlatnak* nevezi az összejövetelt. Az elhunyt Horváth István helyére kerülő új plébános, Zimonyi János köszönti ezúttal a bíborost. Pünkösöd ürügyén a *friss áramlatot* hozó szélről beszél, s hangoztatja, hogy *az egyház belső élete nem lehet fülledt*. Másfelől azt is kijelenti, hogy *a tanítóhivatallal való vita nem lehet a lélek munkája*. Ennyi az „engedmény” az aláírások helyett. Válaszában a bíboros az idősebbik, a „presbiteroszok” köszöntésekor megjegyezte, hogy ők a „*tűz*”, a tűző szelet kicsit segítenek *lefogni*, hogy ne robbanjon, ne égessen, hogy belsőleg izzítson.”

Lékai bíboros is meghallgatja a kisközösségekkel *lélektani és szociológiai* szempontból foglalkozó előadásokat. Az előadók nevét még mindig nem közölte az Új Ember, pedig kulcsfontosságú előadások voltak, tekintettel a robbanásig feszült helyzetre. *Turcsik György* atya azzal kezdi, hogy „sajnos nem szokás ilyen összejöveteleken civilnek beszélni,

ezért én foglalom össze a szakértők gondolatait”. Elegáns és szellemes eszmefuttatás következik. Példái között szerepelt az imádkozó sáská, a farkaskutyával játszó szadista gyerek, az evangelizációs mozgalom miatt három gyermekét elhanyagoló családapa. Felsorolja a *kisközösségi lét gyermekbetegségeit*, majd a kisközösséget *pótszernek* tekintők indítékát, s a tartós *lelki egészséget* jelöli meg annak feltételül, hogy valaki Isten házában tartópillére legyen. Azzal zárja gondolatait, hogy a *találkozás* ébreszti fel az alvó Csipkerózsikát, miként Istennel való találkozás ébreszti fel bennünk az igazi *személyiséget*.

A *szociológiai* nézőpontot felvállaló *Blanckenstein Miklós* atya így kezdte: „Meghívást kaptam Peruba. A missziókat akartam tanulmányozni. A bíboros úr akkor azt mondta, Magyarország is missziós terület, maradjak. Dühöngtem. Most ünnepélyesen megköszönöm, hogy itthon maradhattam.” Nyiri Tamás tanulmányából idéz, aki Lékai Lászlóra utalva sorolja fel a magyar katolikus egyház legfontosabb teendőit: a templomi *hitoktatás*, a *laikusok* bevonása, a papi *utánpótlás*, az egyház *információhiányának* a megszüntetése. Sorra veszi, hol tart az egyház ezen a négy területen. Hankiss Elemért is idézve beszél a kisközösségekről, a vezetésről, a plébániával való kapcsolatáról, s egyre inkább egy egész egyházra vonatkozó *átfogó program* rajzolódik elő szavaiból. Szól a tradíciókról is. Felidézi Mócsy Imrét, a segédmunkásként tevékenykedő világhírű jezsuitát, aki három célt tűzött ki maga elé: *derősnek lenni, segíteni az éppen ott lévőknek*, ellátni a *munkánkat*. Ezt tartja Miklós atya a kisközösségek fő feladatának is. Utal a „helyzetre” is, amikor arról szól, hogy *sok* kisközösségi irányzat van (tehát nem kétféle), hogy *viták* is vannak, de lehessenek ezek *nyíltak*, csakhogy ehhez hiányzanak a *fórumok*. „Nagy egyházunk nehezen veszi be a kisközösségeinket – folytatja. – Mindkét részről szigorú *önvizsgálatot* kell tartani. Az ember sokszor *gyanúsítgatásokat* érez. Nincs bizalom. Ha kérhetünk valamit a magyar egyház egészétől, akkor pont ezt a nyugodt, csendes, emberi *beszélgetést* kérhetjük. A papi gyűlések és továbbképzések nem felelnek meg ennek a célnak. Intelligensen, *komoly tudással* kell végignézni, mik a problémák. Amikor a szinóduson a püspökök módszereket ajánlgattak, állítólag felállt egy püspök, s azt mondta, ‘Testvérek, éljünk úgy, hogy kérdezzenek’. Az ősegyház kezdetben lemondott a misszióról, mégis terjedt, mint a fertőzés. A világnak nagy éhsége van a személyt jelentő *kultúrára*.”

A mise kezdetén *Lékai* bíboros nem reagál a számla benyújtására.

másról beszél: „A pápa meghatódik, amikor visszagondol saját pappá szentelésének pillanataira. Tisztelettel gondol vissza az őt felszentelő püspökre. Mi is gondoljunk rá vissza. Egyenes ági papi leszármazásunk: Atya-Krisztus-apostolok-püspökök-minket szentelő püspökök.”

A homiliát *Marosi Izidor* püspök mondja. Így kezdi: „Meghatódottan állok itt. Jó volna magamhoz ölelni mindenkit, hogy segítsetek. Nincs bennem semmi magabiztosság, egyszerű emberként vagyok itt.” Ez is legalább kétfelé szól. A metakommunikáció hiteles, rátapadnak a tekintetek és a fülek. A „helyzetről” csak ennyit szól: „Az egyházban él Jézus, és Jézusban az egyház. Kisközösség és nagyobb közösség együtt. Plébános is vagyok, s nekem fájó volna, ha egy kisközösség is kiszakadna. *Együtt nevelődni*, nem kiszakadva a Jézus akarta egyházközség egyházközségéből. A helyzet itt vagy ott, lehet ilyen vagy olyan, de nekem ez szent meggyőződésem.” Hálaadáskor részben *Balás Béla* atya mondja az „összekötőszöveget” a dalokhoz. Ilyeneket is: „Ez a templom és környéke ilyenkor a *béke* szigete. Sokan vagyunk, s mégsem volt eddig semmi probléma, se rendbontás, se fegyelmezetlenség. Ide gyógyulni jövünk. A gyilkos is befuthatott a középkori templomba, nem bántották. Így vagyunk mi is, ki tudja, mi zűrből jövünk, de ott van életünk Isten tenyerén.”

Zárszavában *Lékai* bíboros a kisközösségeket az egyház zsengeinek és melegágyainak nevezi, de csak azokat, akik elfogadják a püspökök irányítását, s a jelenlévőkről úgy hiszi elfogadják.

Az Új Ember tudósítója idéz *Lékai* bíborostól, *Marosi Izidor* püspöktől, egy szakállas fiatalembertől („Hogy mit fejez ki egy kisközösség létevel, arra csak egyetlen válasz lehetséges: Isten szeretetét”), a két kulcsszövegről azonban hallgat, ezekről csak ennyit tudunk meg: „Két fiatal pap beszélt a kisközösségek hivatásáról.”

TÍZÉVES ÉVFORDULÓ (1981. október)

Ismét egy bensőséges találkozó, az összegyűlők ismét maguk között vannak, afféle családi ünnepség. Viharos előzmények után.

Egy héttel a találkozó előtt a bíboros azt javasolja, helyezték át a találkozó színhelyét Nagymarosról Esztergomba. „Van maguknak olyan szervezettsége”, érvel a kivitelezhetőség mellett a főpap. Kedden

este összeül a „válságstáb”. Amiben egyetértenek: Esztergomban meghalna az egész. „Ez éppen olyan, mintha a Szentkutat áthelyeznénk Ceglédre”, jegyzi meg Balás Béla. Amikor másnap a kismarosi és a nagymarosi plébános felmennek a budapesti Érseki Helynökségre s beszámolnak a „válságstáb” döntéséről, a bíboros megállítja őket, két tanút hívat be, s felírhatja a „válságstáb”-ban részt vevők neveit. Balás Béla nevéénél megáll. Ezt már jól ismeri, ő szólította „püspök úrnak”. Ekkor már Balás Béla bírja főpásztora beleegyezését, hogy egy évre helyet cseréljen egy veszprémi egyházmegyes paptársával, aki súlyos kimerültsége miatt egy időre nyugodtabb plébániára kérte magát. A bíboros meg is dicsérte ezért Balás atyát, aki azt tervezte, hogy a nagymarosi találkozón elbúcsúzik egyházmegyéjétől. Erről a budapesti találkozóról így számol be Zimonyi János nagymarosi plébános: „A bíboros le akarta állíttatni. Kíméletlen hangon beszélt. Verte az asztalt. Major Sanyi elkeseredett. Később azt mondta a bíboros: akkor értünk aggódott, félt a lengyel események miatt.” A tárgyalás napján Balás Béla táviratot kap Major Sándortól: „A DISZPOZICIOODROOL VA-SAARNAP DEELELOETT NE BESZEELJ. MINDEN BIZONYTALAN.” Harmadnapra minden világossá válik: levelet kap Esztergomból:

Főtisztelendő
plébános úr!

Major Sándor kismarosi lelkésszel folytatott megbeszélésből tudomást szereztem arról, hogy főtisztelendőséged negatív állásfoglalást tanúsított a nagymarosi ifjúsági találkozóval kapcsolatban felvetett propozícióim teljesítésében. Ezzel a magafartásával arra kényszerített, hogy V. Zsolt veszprémi egyházmegyes plébánossal tervezett ideiglenes plebániacseréjéhez adott beleegyezésemet megváltóztassam. E döntésem alapján főtisztelendőséged továbbra is B.-n látja el a plébániai munkáját.

Vagyok Krisztusban atyja

László
bíboros, primás, érsek

Balás Béla még azt is visszahallotta, hogy a bíboros eképpen mel-

tatlankodott: „Maguk meg akarják menteni a V. Zsoltot, de engem nem akarnak megmenteni!”

Ezen a békés találkozón nem volt „hivatalos” előadó, *Sillye Jenő* és társai beszéltek a dalok között, ilyenféleképpen: „Sokan kérdezték már: mit is akarnak ezek a Dunakanyarba zárandokló papok és fiatalok? Sosem fogalmaztuk meg, de most mégis kötelességünk válaszolni a kérdésre. Mit is akarunk? Furcsának, első hallásra talán gőgösnek is hangzik, ha azt mondjuk: nagyot akarunk! Meg akarjuk *változtatni* ezt a világot. Valahogy úgy, hogy tápláló kenyér legyen. Mi *jobbá* és *emberibbé*, sőt *istenivé* akarjuk tenni ezt a világot. És milyen eszközökkel? Távol áll tőlünk minden erőszak. Nem akarunk bírái lenni senkinek. Nem akarunk *semmiféle politikát* űzni. Mi a világnak azt a részét akarjuk megváltoztatni, amelyet testünk határol. Elsősorban önmagunkat akarjuk jobbá, gazdagabbá és becsületesebbé tenni. Azért jövünk időnként össze, hogy ebben a törekvésben erősítsük és segítsük egymást.” Tíz jókora gyertya ég az oltár előtt egy állványon: születésnap gyertyák. Az ünneplők egy része kinn, az esőben ázik. „Odabenn hámló vakolat és festék pereg a mennyezetről. Leénekeljük, mondja valaki, fölfelé mutogatva”, olvashatjuk a tudósításban, amelynek csak alcíme a „Tíz év után Nagymaroson”, főcíme: „Nem bírāja – építője.”

A homiliát, stílszerűen, a találkozók „ősatyja”, *Major Sándor* atya mondja: „Jó, ha gyakran eszünkbe idézzük, hogy ennek az egyháznak mi emberek vagyunk a tagjai. Bűnösök lehetünk és vagyunk és mindnyájan. Ez az egyház *emberi arca*. Az egyházhoz való *hűségünk* azt kell jelentse, hogy a magunk eszközeivel törekszünk, hogy ennek az egyháznak emberi arca egyre jobban közelítsen isteni arcához. *Nem bírāja, hanem építője* vagyunk ennek a *kettős arcú* egyháznak.”

A katolikus egyház hetilapja ilyen mérleget készít a tíz évről: „Tíz év óta jönnek össze fiatalok a Dunakanyarban; együtt énekelni, imádkozni, hallgatni és hálát adni. Előbb Kismaroson, aztán, ahogy a templom kicsinek bizonyult, Nagymaroson. Tíz éve pendült meg az első gitár, tíz éve kezdték meg a *saját hangjukon*, a saját szavaikkal kifejezni hitüket és reményeiket, meghatározni helyüket és szerepüket a világban, az egyházban. Dalaikban elmondani – néha jó, máskor bizonytalanabb megfogalmazásban – amit mondani tudunk, s amit mondanunk kell. Mert a világnak és az egyháznak – akár tudja, akár nem – szüksége van rájuk. Szükség van rájuk, akiknek többsége számára a kereszténység

nem vasárnapi program, nem szokás vagy pusztán családi örökség, hanem *elszánt vállalkozás, hivatás.*”

HÖKKENTÉS (1982. május)

A kulisszák mögött állandóan folyt a huzakodás a különféle (egyházi és „világi”) szervek és a találkozó rendezői között. A megyei rendőrkapitányság kifogásolja az engedély nélküli hangerősítést. Erre maga Lékai bíboros javasolja, hogy úgy helyezték el a hangszórót, hogy látni ne lehessen, de hallani igen. Így történik. Gyakran fordulnak meg a szervezők Esztergomban. Az egyik alkalommal Lékai bíboros a küldöttség (Zimonyi János, Major Sándor, Rédei József, Diószegi László és Balás Béla) elé teszi a Bulányi-ügy dokumentumait: több cikornyás latinsággal megírt levelet Rómából és Gál Ferenc professzor véleményét Bulányi György teológiájáról, bizonyítandó, hogy eldőlt a csata, hogy „Nem lehet mindenkit egybeölelni”. Pedig ezen a találkozón erre nyílt volna nagy lehetőség.

Már évek óta vitatéma, mi legyen az emeltebb szintű nagymarosi találkozók *alapgondolata*. A szervezők közül legalább négyen érzik édesgyermeküknek, saját ötletüknek a *nyolc boldogságot*, ami legelsősorban az „egy húr pendülést” látszik bizonyítani. A Weöres Sándort, Sík Sándort és Vas Istvánt is idéző nagymarosi levél elsősorban arról szeretne elmélgettetni, hogy a *szegénység az ajándékozás* készsége is. Arra a kérdésre vár választ, hogy mit jelentsen a szegénység a *különféle élethivatásokban*.

Módszertani újítással kezdődik ez a találkozó. Egy *szerepjáték* keretében Kállai Emil atya beszélget négy tanítványával a szegénységről. A fáradtat, az okost, a cinikust és az aggódót személyesítik meg, akik a Hegyibeszédet és Szent Ferencet idéző atyával szemben úgy vélik, hogy az emberiséget a létharc vitte előbbre, hogy sok gyerekhez sok pénz kell, hogy a szegénység eszménye haladásellenes, hogy Teréz anya is a gazdagok adományaiból tartja fenn házait, hogy a szegénység a munkátlanság következménye. Patthelyzet alakul ki, s ekkor Emil atya azt javasolja, hallgassanak meg egy gondolkodót, de előtte Jenő-dalok, majd – ez ismét újdonság – *Kosztolányi*. Boldog szomorú dala következik.

Nyíri Tamás feladata, hogy túllendítse a holtpontról a meddővé váló

vitát. „Ahogy végignézek itt: mi nem vagyunk szegények”, kezdi, majd arról szól, hogy „a *nyomor* megfosztja az embert méltóságától, a szegénység viszont a *jószívűséggel*, a *nagylelkűséggel*, a *lélek egészségével* és a boldogsággal rokon. Jézus, szemben Buddhával, nem választotta a szegénységet, hanem annak született, nem azért jött, hogy anyagi kérdésekben igazságot tegyen. A megoldás: Isten országa nem magánügy, hanem *munkaközösség*.” Az Istene akaratát radikálisan komolyan vevő Jézus, Nyíri Tamás szerint realista, nem rak elviselhetetlen terheket vállunkra. A kereszténység nem csak lelkiület, nem passzivitás, nem csak lemondás, hanem *tevékeny részvétel* is mások szegénységében. Nem napiparancs, nem vezethető le általános elvből. Más és más kinek-kinek az életében. „Annyi út visz el Isten országába, ahány ember születik. Valami hiányzik neked, add el, amid van és kövess engem”, így fejezi be.

A kívülállók nem hallhatták, csak érezhették, hogy valami történt a mise megkezdése előtt, mert Kemenes Gábor atya, a találkozók főtechnikusa levette a hangot, csupán harmincegynehány templomból kivonuló ember jelezhette, hogy valami „botrányos” dolog történt. Az Új Ember tudósítása szerint a következő: „Lékai László bíboros primás intézkedésére Bulányi György, a rend keretein kívül álló piarista atya és Kovács László lelkész nem koncelebrálhattak vele az ifjúsági szentmisén. Amikor erről tudomást szereztek, az egyik bázisközösségi fiatal a gitárosok mikrofonján keresztül ezt a közleményt mondta be a jelenlévőknek: Lékai bíboros Bulányi György és Kovács László testvérünket nem engedi koncelebrálni. Aki ezzel a döntéssel nem ért egyet, az hagyja el a templomot, és jöjjön velünk imádkozni a plébánia kertjébe. Erre összesen körülbelül harmincan kivonultak a templomból, a jelenlévő háromezres ifjúságnak elenyésző töredéke.” Az esettel kapcsolatban a Püspöki Sajtóiroda az alábbiak közlésével bízta meg a Magyar Kurirt:

A nagymarosi találkozón megjelent Bulányi György atya, aki ugyancsak bele akart kapcsolódni a koncelebrálásba. Bulányi atyának a hierarchia, azaz a pápai és püspöki joghatóságról vallott nézeteit egyéb állásfoglalásaival együtt, miután ezeket egy teológiai bizottság már megvizsgálta, a Magyar Püspöki Konferencia a közeljövőben terjeszti a római Hittani Kongregáció elé annak megítélésére, hogy vajon ezek a nézetek megegyeznek-e az egyházi Tanítóhivatal dönté-

seivel. Ezért Lékai bíboros úgy ítélte meg, hogy a jelen helyzetben nem volna bölcs a koncelebrálással azt a látszatot kelteni, mintha a magyar hierarchia feje minden fenntartás nélkül elfogadná Bulányi atyának az egyház felépítéséről, struktúrájáról kifejtett nézeteit. A bíboros március hónapban három terminust tűzött ki Bulányi atyának arra, hogy a Hittudományi Akadémia professzorainak jelenlétében áttárgyalja Bulányi atyának azon nézeteit is, amelyeket a bíborshoz intézett levelében fejtett ki. Ezek a nézetek feltűnően hasonlítanak az Új Forrásban megjelent névtelen szerző cikkéhez. Bulányi atya a három terminus egyikén sem jelent meg.

Kovács László esztergomi egyházmegyes lelkész, a bíborshoz írt hosszú levelében fejtette ki, hogy a pápának és a püspököknek a kormányzói, sőt „atyai” tekintélyét is elviselhetetlennek tartja. Szerinte a második Vatikáni Zsinat ezt így fogalmazta meg: a papok és világiak méltósága teljesen egyenlő, a felszentelt szolgák tekintélye „testvéri tekintély”, „diakónia”. Gyakorlatilag ezt meg is vallotta úgy, hogy a levelében a bíborost „László testvérem”-nek szólítja, és mindvégig tegezi. – A bíboros úgy ítélte meg, hogy Kovács Lászlót ebben a helytelen nézetében nem kívánja megerősíteni azzal, hogy a koncelebrálásba bevonja, és ezzel sok egyházhű papjának botrányozását váltja ki.

Mise végén, áldás előtt a bíboros örömmel emlékezett vissza a salzburgi Szent Péter bencés apátságban pénteken megrendezett 1400 éves ünnepi jubileumra, ahol Ausztria világi és egyházi vezetői a bíborosnak kijáró tisztelettel fogadták őt, mert úgy érezték, hogy a tisztelet róla a magyar népre is átsugárzik. Ugyanilyen szeretettel köszönte meg a nagymarosi templomban jelenlevő fiataloknak azt a kedvességet és tiszteletet, amellyel az egyházmegye püspökét a szentmise áldozat bemutatásában körülvették, és az egyház bíborosát megillető megbecsüléssel hallgatták meg szavait és fogadták atyai áldását.

Ugyanerről a nagymarosi plébános ezt mondja öt év elteltével: „Bulányinak írtam egy levelet 1982 tavaszán. Kértem tisztelettel, szeretettel, ne akarjon mindenáron bekapcsolódni a találkozó menetébe, csak mint szemlélő vegyen részt rajta. Ott, a helyszínen Nyiri Tamással együtt kértem Bulányit, ne akarjon együtt misézni. Itt volt a középső szobában Bulányi György is. A Bíboros nem akarta őt fogadni. Hor-

váth Miklós primási irodaigazgató sem akart vele szóba állni. Akadtak közvetítők, de a bíboros kijelentette: nem hajlandó koncelebrálni.” Kállay Emil atya, aki Major Sándor atyával elment Bulányi Györgyhöz, lebeszélni őt: „Kértük, ne sokkoljuk Lékait. Bulányi azt mondta, hogy őt a regnumiak azzal vádolják, hogy ki akar vonulni a nagy-marosi találkozókról, ő pedig be akarja bizonyítani, hogy azonosul velük és a találkozóval. Aztán azt mondta, ha írásba adjuk, hogy ne menjen, nem jön. Ezt persze mi nem tehettük. Másnap Bulányi mégis azt közölte, hogy nincsen kedve eljönni, de az ügy fontos, s ezért mégiscsak el kellene jönnie. Látja, hogy egyik megoldás sem jó. Arra kért, mondjam én, hogy ne jöjjön. Azt válaszoltam, könyörögve kérem, ne jöjjön. Megígérte, nem jön. Mégis megjelent. Nyiri Tamás beszélt vele. Zimonyi János nagyon ideges lett, érthetően. Kértük őt, már reggel korán jelentse be Lékainál. Horváth Miklósnak jeleztük, ő meg a primásnak. Borzasztóan éreztem magam. Szívem teli szeretettel Bulányi iránt, tele tisztelettel a bíboros iránt. A templomból való kivonulást azonban nem Bulányi indítványozta.”

Két atya a „jó közösségek” képviselőiben: Turcsik György atya: „Üdvözöltem Bulányit, ő megölelt. Kedveskedtem: „Vannak, Gyurka bácsi, akik attól félnek, lesz valami.” Megígérte, ő nem csinál semmit. A szünetben aztán a bíboros megkérte, ne koncelebráljon vele.” Bajcsy Lajos atya: „Az, hogy, Lékai nem akart koncelebrálni, műhiba volt. Ez szeretetlenség. Ezt egy bulányista fiatalasszony jól reagálta le, amikor azt mondta, hogy az állam sem reagált a felfüggesztett és mégis miséző papokra, akkor miért éppen püspökünknek kellett. Ebben az akcióban az volt a felháborító, hogy tizenöt-húsz ember óriási nagy munkával létrehozta ezt a találkozót, s odacseppen egy megsokkolt neofita, akit senki sem bízott meg, hiszen Bulányi György sem tudott szándékáról. Persze, azt is el kell fogadni, hogy a főcelebránstól függ, kivel misézik. Persze, ismétlem, Lékainak semmiképpen sem kellett volna ezt tenni.”

Nyiri Tamás: „Egy pár általam nagyrabecsült fiatal pap kért fel, s tudtam, hogy az egész egy lehet-nem lehet állapotban van, s hogy személyemmel, előadásommal segítem a találkozót legitimizálni. Akkoriban még jó viszonyban voltam Lékai bíborossal, s ő is megnyugodott, amikor megtudta, hogy én leszek az egyik előadó. Nem tudtam, hogy Bulányi is jön. Akkor egyébként még nem volt felfüggesztve. Mindkét

felet próbáltam meggyőzni. Bulányit arra, hogy ne akarjon együtt misézni. Lékait pedig arra, hogy együtt misézzenek.”

Hárman a „botrány” szemtanúi közül:

Kemenes Gábor atya: „Láttam, hogy készül valami. Kovács Laciék az udvaron elkezdtek szervezkedni. Én is ugrásra készen álltam, s az adott pillanatban letekertem a hangosítót. A mikrofont magához ragadó, elszánt, durva embernek tűnt.”

Könyves-Tóth Mihály, az ott álló zenészek egyike: „Egy Bulányi-hívó, teljesen fel volt ajzva, mint egy őrült, olyannyira, hogy valakinek vezetnie kellett őt. Többen azt hitték, vak. Odalépett Jenő mikrofonjához. Jenő hagyta. Bemondta a szöveget. Nagy botrány volt. Előtte Dax Áradj szét-jét énekelték. Jenő tiszteletben tartotta mások szerzeményét, ezúttal sem énekelt bele. Dugó, együttesünk egyik tagja is utánuk ment a kivonulóknak, mi ezen megdöbbenünk.¹⁵ Jenő találta fel magát, belecsapott a húrokba, és énekelte tovább az Áradj szét-et. Ráadásul teljesen jó akkordot fogott.”

Balás Béla atya: „Kezds előtt az udvaron egy fiatal bulányista pár kiabált a papokkal, s a nagymarosi káplán próbálta őket csitíttatni. Az egzaltált férfi arcát aztán felismertem a templomban. Mivel egészen közel állt a mikrofonhoz, odasúgtam Mikónak (ő volt aznap a szóvivő), hogy erre a pasasra vigyázz, de abban a pillanatban a férfi már el is kapta a mikrofont, amit aztán Kemenes Gábor szerencsésen kikapcsolt. Én a templomkertben áldoztattam. Nálam Bulányi György áldozott elsőnek, komoly, megrendült arccal.”

És a Bokor irányzathoz tartozó Simonyi Gyula: „Azt is mondhatták volna, ne koncelebráljon senki. A provokáló fiatalember azt is mondhatta volna, hogy közös szomorúságot fejezünk ki. Mindkét részről szerencsétlenül alakult. Ennek ellenére továbbra is eljártunk Nagymarosra.”

Ha nem is zavartalanul (akadt pap, aki teljesen kiesett a szerepéből, s képtelen volt elmondani a hálaadó imát), folyt tovább a találkozó. A lelkiismeret-vizsgálatot *László Gábor* vezette személyes, szenvedélyes hangon: „Egy parasztember hazafelé menet találkozott három garázda alakkal. Belekötöttek, elverték, kórházba került. A garázdákat három hónapra ítélték. Mi volna, ha a megvert embernek azt mondják, küldd el fiadat, ülje le helyettük. Mi nagy messze estünk ettől! Egy másik eset, ami tényleg megtörtént: Jézus a kereszten. A vadállat nem támad, csak akkor, ha a kölykét félti. Mária nem volt édesanya? Csak állt csendben.

Nem átkozódott, pedig minden oka meglett volna rá. Most ezt emeljük négyzetre. És mi, ezek után mi odavágjuk hetykén minden üdvözlégben, hogy „imádkozzál értünk, bűnösökért!” Micsoda? Énmiattam került fia ilyen helyzetbe! Elkopott, bizony, ez az ima is. Álljunk meg egy pillanatra! Hökkenjünk meg!” A botránkoztatás után sokak számára ez volt az igazi „kulturbotrány”, az igazi hökkenés. A homiliát is László Gábor mondta. A mise végén megszólaló Lékai bíboros hangja ez alkalommal különösen patetikus.

A mise után és a plébániai vacsora alatt a bíboros felszabadult, jókedvű volt. A jelenlévők úgy érezték: győztesnek érezte magát. „Ha én most fiatal volnék, én is gitároznék”, jegyezte meg. A főszervezők bázisán viszont nagyon komor volt a hangulat. Dugó (Jenő együttesének Bokorhoz tartozó tagja) sírt. Ők botránynak, tragikusnak, vereségnek élték meg a történeteket.

Természetesen néhány nap múlva ismét összeült a „válságstáb”. A vita arról folyt, legyen-e ezután is Nagymaros:

- Továbbra is az újat kell hirdetni. Ugyan játszanak velünk, de nem kellene ugranunk az ugratásra.

- Maga a találkozó jól sikerült. A magam részéről úgy érzem, énekelnem kell, s ezzel Istent szolgálni.

- Mi Nagymarossal Istent hirdetjük, ezért kell folytatnunk.

- A tartalmát mentsük meg, de erről a formáról mondjunk le!

- Bontsuk szét! Legyen többféle rétegnek, többféle találkozó.

- Folytassuk, ne futamodjunk meg!

- Ez az állapot nem különbözik a mohácsi csatatértől. Kérdés, felvállaljuk-e a csatateret? Nem veszitek észre, hogy Nagymaros kikerül a kezünk közül? El kell döntenünk, hogy mi szervezzük-e vagy csak díszletek vagyunk.

- A sátán ellenzi Nagymarost.

- Ha abbahagynánk, azzal még habot is tennénk a pudingra!

- Szerintem a bíboros nincs egyértelműen ellenünk, hiszen elkente a nyakkendő misét is. Azért sem hagyhatjuk abba Nagymarost, mert már egy csomó vidéki plébános ebből él.

- Gondoljatok arra, hogy milyenek Bulányi, és milyenek a bíboros idegei.

- Ijedjünk meg?

- Vigyázzatok, mert Nagymarost kisajátítják maguknak a különböző mozgalmak, politikai erők, a körünkön kívül állók!

- Jó lenne, ha a regnumisták sem mint regnum, hanem mint magánemberek csinálnák.

- Ne tegyük meg azt a szívességet főpapjainknak, hogy ne kelljen Nagymaros miatt idegeskedniük, ajándékozzuk meg a felsőbbiséget a Nagymaros miatti szenvedéssel!

Négyen a folytatás ellen, a többség (tizenegyen) mellette voltak. Az ellene szavazók közül Diószegi László tevékenyen részt vesz továbbra is a találkozók előkészítésében és lebonyolításában. Balás Béla több évre visszavonul, plébániát épít. Müller György és Blanckenstein Miklós elismerve Nagymaros fontosságát, nem vonva meg rokonszenvüket tőle, az ifjúsági pasztoráció más területeire irányítják energiáikat, s hiányukkal lesznek jelen (különösen Blanckenstein Miklós) a további találkozók.

HANKISS, BALCZÓ, CAMUS, KOLBE . . . (1982. október)

„Most teljes és megbonthatatlan volt a béke a műemléktemplom boltozata és a gesztenyefák alatt. Ha a vélemények egysége esetleg nem is, a szeretet egysége megvalósult, megnyilatkozott”, jelenthette fél év múlva fellelegezve az Új Ember tudósítója¹⁶ arról a találkozóról, amelynek mottója ez volt: „Szomorúságtok örömmre fordul.”

Ezúttal két előadás volt. Az „evangéliumi értelemben vett hangulat-keltést” *Turcsik György* vállalta magára. Elsősorban Hankiss Diagnózisok című könyvére támaszkodott, amikor a második boldogságról elmélkedett. „Nem akarunk mindenáron sírni, s csupán mesterként gondolatmenet után eljutni az örömhöz”, szögezi le a legelején. Meghökentő, megneveltető és elgondolkodtató példákkal tarkított gondolatmenetét három ízben egy-egy új Jenő- és Dax-dal szakítja meg. Ismét Hankiss-, majd Balczó-idézet következik, azután a sokáig nem hordható *bűntudatról* szól, majd a boldogokról, akik saját *létük fejletlenségén*, azaz bűnös voltán elszomorkodni és megújulni képesek. „Ha fáj a fog, akkor még érdemes betömni”, idézi bölcs fogorvos barátját, majd összegez: „Tegyetek egy nagy kérdőjelet saját magatok mellé: Az vagyok-e, aki voltam? Az vagyok-e, aki *lennem kellene*? A sírás az istenes szomorúság, határvonal az *elkötelezett cselekvés* határán.” *Lukács László* előadását a tudósító így minősítette: „a magyartanár precíz fogalmazásaival és egy elragadott hívő szenvedélyes hitességével”. Ő nem a sírás-

ról, hanem a szenvedésről szól. Vitába száll az előtte szólóval: nem elég nagyok a vágyaink az a baj, nem az, hogy nem szállítjuk le őket. „Az Úr jelet rajzol Káinra, s ezzel a bűnöst veszi védelmébe”, mondja, s ezzel alaposan feladja a leckét hallgatóinak, akik mintha egy kicsit elandalodtak volna Turcsik György érdekes példáin, szép szavain. Aztán váratlanul ismét bele a vaskos valóságba: „Mindent odaadnék érted. Akkor pucold ki a cipőm. Azt már nem! A szeretet próbája tehát az *áldozat*.” Újabb példák jönnek: a „Sárig hasú kígyó” kezdetű népmeloda, Ábrahám, Krisztus. És ismét a hétköznapiak: az ifjú házaspár a nászéjszakát követő hajnalon összevész, hogy ki főzze a kávé. Camus-t idézi, aki a jó és a rossz között folyó világméretű harcban keveseket lát a jók oldalán, de közéjük — a magánosok, az ateisták és a partizánok közé — látja az egyházat is. „*Nem mi vagyunk a jók*”, a jó és rossz világméretű harcában. Bennünk is folyik. Sosem szenvedhetek az ártatlanul szenvedők pózában. Nem várhatom el az egyház büntelenségét sem. A kereszténység egyszerre a keresztre feszített szeretet és az anya karjában ringó csecsemő”, fejezi be elmélkedését.

„Sírok-e olyasmért, amiért kár sírni? Tudatosítom-e az értékeket? Elfogadom-e képességeimet és lehetőségeimet? Nem sajnálom-e magamat? Nem tehetetlenség-e sirásom? Együttérzek-e, felemelve őket, a sírókkal?”, kérdezi *Opálény Mihály* atya a lelkiismeretvizsgálat keretében. A homiliában *Kállay Emil* atya azt javasolja, Assisi Szent Ferenc-hez és Maximillian Kolbéhoz menjünk tanulni. A táblán egy „A” és egy „a”, az „A” Isten akarata, a „a” az enyém, ha a kettőt összeszorozzuk, megszületik szívemben Krisztus öröme.

„Nagymaros nem seregszemle, nem katolikus erődemonstráció, hanem *biztatás és lelki élmény* lehetősége, amely talán lehetne még élménygazdagabb (bár ki tudja kontrollálni a kegyelem működését?), talán lehetne még jobban szervezett (de kell-e mindent túlszabályozni?), talán lehetne ilyenebb vagy olyanabb. De azt mind tudjuk, a'ik évek óta odajárunk, hogy Nagymarosra nekünk, és egész helyi egyháznak szüksége van”, fejezi be a tudósítást az Új Ember nagymarosi kiküldöttje.

SZELÍDEN (1983)

Tavasszal a téma a szelídség. A Nagymarosi levélben ilyen kérdésekre bukkanhat az olvasó: „És ha felnő a gyerek, és vele nő a szelídség, nem

lesz belőle élehetetlen ember?”, „Mit teszek, ha megütöttek, megaláztak?”, „Nem járulsz-e hozzá te is a jövő világméretű kifosztásához?” Az érkezőket egy plakát figyelmeztette a plébánia kerítésén: „Ezek a kövek váljanak kenyérré!” A kerítés tövében lévő kődarabok imádkozó kezekbe, onnan pedig a mise végén a templom melletti kereszt tövébe kerülnek.

A találkozó szerkezete ugyanolyan, mint az előbbi alkalommal, s ezúttal is *Turcsik György* a „hangulatkeltő”. A megszokott példák (közűk a szelíd veszett rókát agyonverő apuka paradoxona) „becsületsértő” felszólítás következik: „Jól vizsgálja meg magát minden mártír, vajon nem a bosszúvágy dolgozik benne!” A pocsolyát kell elkerülni, nehogy vérszívó pióca legyenek. Az életre ráakaszkodás a szelidség ellentéte. Újabb, meditatívabb *Jenő-dalok* váltják fel a példákat („Szőkén, szelíden, mint a szél, jöttömben csöndes diadal van”) idézeteket és téziseket, majd következik a befejezés: „Jézus szörnyű kalandra vállalkozott. Nem élt vissza azzal, hogy emberré lett. Nem használt fel trükköt: *valóságos emberi életet* élt.”

A „főelőadást” ismét egy piarista tartja: *Jelenits István*. A szelidséget ő a fanatizmus ellentétének tartja, és a *másféleképpen élő és gondolkodó elviselésével* definiálja. Jézus, ha *kemény* is volt, türelmetlen soha. Ezzel szemben áll a huszadik század helytelenül szelíd pedagógiája, pedig a szelidség összefér az *elvek következetes vállalásával és a felelősségtudattal*. Az *egyenjogságot* gyönyörű evangéliumi gondolatnak tartja, de azt nem tartja helyesnek, ha a nők férfi szerepekben akarnak bizonyítani. Az előadást így zárja le: „A nők merjenek gyengédek lenni, anyák és otthonépítők, de ne feltétlenül úgy, hogy emiatt otthagyják az egyetemet, hogy hivatásuk másodrendű legyen, a szívük közepén azonban az *anyai hivatás* maradjon. A férfiak számára a *közélet* formálása az elsőrendű hivatás, de a küzdelem ne legyen önérvényesítő indulat. Szent György szelíd arcú. Az erősek bűvölete rombol. Vár a világ a szelídek mozdulatára.”

Zselepszky György, jásszentlászlói plébános homiliája életszagú példa egy áldozatkész apáca ápolónőről, majd hosszú Gandhi idézet, végül egy felszólítás: „Ne fáradjunk bele a szelidségbe!”.

Ősszel az *igazság* volt a téma. A Nagymarosi levél Pilátus kérdését idézi („Mi az igazság?”). Felhívja a figyelmet arra, hogy az értelem igazsága kevés, az *élet igazsága* is kell. Az elgondolkodtató kérdések kö-

zött pedig: Hogyan védjük meg a magunk igazát? Mennyit szenvedtem én az igazságért, és mennyit szenvedett az igazság miattam?”

A bevezető elmélkedést *Opálény Mihály*, a *Patrona Hungariae* Gimnázium hittanára mondta. Példákból összeszőtt beszéd, amelyben helyet kap a kannibál és a különböző felekezetű misszionáriusok, a kukába került gyémántgyűrű, a villanyvonatot kisajátító apuci, a guayanai tömeggyilkosság, az ózont pusztító spray, a „nem baj, ha megcsal, csak ne tudjam meg” és „az orvosok elszólták magukat, de mi meggyőztük, hogy reggelre jobban lesz”, valamint Claudel és Sartre megnyilatkozásai. „Képviselni kell az igazságot akkor is, ha nem élem, de az az igazi, ha életem igazsága, szavaim igazsága és a valóság egybeesik”, ezzel fejezi be parádés elmefuttatását.

A „főelőadást” ez alkalommal *Fila Béla* tartotta (akkor még mint nagykörösi plébános, ma már teológiaprofesszor a Hittudományi Akadémián.) Ő is mehökkentő mondattal kezdte: „Jézus zavarba hoz minket, ha azonban ezt legyőzzük, megpillanthatjuk igazságát.” Majd így folytatta: „Az igazság úton levés, az *életszentség kaland*”, majd arra a következtetésre jut, hogy az idealizmus-materializmus vita zsákutca, az a döntő, milyen igazság van egy adott keresztény és egy anyagiságra korlátozódó életszemléletnek, márpedig az ideális keresztény élet „meggyőződéses, elvi élet, a *legdinamikusabb kultúrélet*, mert a megszeretett igazságból kultúra fakad”.

A homiliában *Bajcsy Lajos* atya előbb az élettelen dolgok, majd az élők igazságáról beszél. A mai fiatalság szeret purparlézni, Jézus nem vitatkozott, fűzi tovább a gondolatot, s Bródy Jánost idézi: „Arról énekelek, amit abban a pillanatban lényegesnek érzek.” Így kommentálja: „Egyfajta álláspont ez is. Nem érzek benne biztonságot. Élményei befolyásolják. Ez lesz az ő felmentése. Ma már vagyok olyan bölcs, hogy ne legyek olyan biztos magamban” mondja, ebben viszont már nagy életigazság van.” A Szentatyát szemrehányásokkal ostromló igazságkereső fiatalok említése után ismét visszakanyarodik Bródyékra: „Tudták, hogy őket is korlátozták, de megérezték az idők jeleit, és a preevangelizáció, előevangelizáció szerepét igyekeztek végrehajtani abban az időben. És a szövegekben és a zenéjükkel valami hatásosabbat, valami keményebbet, valami elvibbet akartak adni annak a nemzedéknek, amelyiket magára hagytak.” A befejező két gondolat: az egyházat ma elutasítók egy torzképet utasítanak el; az egyház tagjai becsületes, *áttetsző étellel* adjanak példát.

A hívek könyörgésének refrénje és kísérő dallama ezúttal az „Adj békét, Uram!” az István, a királyból. A próza pedig ilyenféleképpen hangzott: „Add, hogy az igazságra ne cáfoljunk rá békétlenségünkkel, támadó fellépésünkkel. Add, hogy igazságod eljusson a rabságban és nyomorban, a gazdagságban és hatalomban élő embertársainkhoz is. Add, hogy magunkénak az igazság szolgálatát, de ne magát az igazságot tekintsük!”

EGYEZTETNI AZ ÉRTÉKRENDET (1984. május)

Az *irgalmassággal* foglalkozó nagymarosi levél arra figyelmeztet, hogy „az embertársak iránti segítő szeretet mindig időszerű, de konkrét formában az adott kor igényeihez igazodik. Az irgalmasság cselekedeteiben elsősorban arra kell tekintettel lenni, ami sajátosan keresztény feladat, ami tehát túlmegy a társadalmi igazságosság keretein.” Bevezető elmélkedésében *Opálény Mihály* azokról az élethelyzetekről szól, amelyekben oly gyakran a keresztények sem veszik észre az irgalmasság tetteinek lehetőségét. „Jó a szerelem, de egyeztetni kell a szerelmek értékrendjét. Az *önzés és irgalom* közötti feszültséget naponta át kell hidalni. Élni a világban, *egyénségünket kibontani* nem evangéliumellenes, hanem szép!”, ezekkel a szavakkal fejeződik be a gondolatsor. Ehhez kapcsolódva *Tomka Ferenc* azzal folytatja, hogy „Bármit is tettem, látja bennem Isten az isteni szépet”, és azzal fejezi be, hogy „akkor vagyok irgalmas, ha minden látszat ellenére is hiszek abban, hogy a *másikban isteni érték van*”.

Zimonyi János plébános ezúttal nemcsak a katolikus egyház első számú papját köszönti, hanem két *református lelkészt* is. Ezután Mezei Máriának 1945-ben tartott, a sárospataki várban hallott előadását idézi fel, amelynek alapgondolata az volt, hogy Isten a szeretet. Már régen nem hever romokban országunk, de az erőszak története jelenünkben is tart, mondja. A mise elején az ismét Nagymarosra látogató Lékai bíboros ezúttal nem az egyházhoz való hűséget szorgalmazza, hanem arról szól, hogy törekvése szerint Budapest különböző templomaiban különféle jellegzetes „*áhítatszokások*” kezdenek kialakulni. Így a Szent Anna plébánián karácsony második napján a katolikus és protestáns látássérültek Braille Bibliát kapnak ajándékba, a Tömő utcai templomban kézjelekkel közvetítik beszédét és a süketnémák pedig misztérium-

játékot adnak elő, az újlaki templomban Sárlos Boldogasszony ünnepeén a kismamák gyűlnek össze misére. Esztergomban Húsvétvasárnap mézeskalács húsvéti bárányt kapnak a gyerekek.

A homiliát *Kerényi Lajos* tartja. Úgy véli, az irgalmasság észrevése, megvigasztalás, meghallgatás, kiút, jövőnyitás, pánik megszüntetése, *élet- és léthelyzet értelmesebbé tétele*; a leggyakoribb és legnehezebb irgalmatlan állapot pedig a tudatlanság és a kételkedés. Pátosszal, szenvedéllyel, de közvetlenül beszél: „Szeretem nagyon az ateistákat. Az irgalmat vágyják. Éjszaka visszajárnak lelkük mélyén elásott istenük sírjához. Jézus azt tanítja, hogy a személyre is áll az *evolúció*. Nincs megsemmisülés. Nagybüjt közepén elhatároztam, szelíd leszek az ellenszenvesekkel. És tudjátok, hányszor buktam el? Irgalmasok vagyunk-e szüleinkhez? Jaj Istenem! Olyan nagyképűen tudunk elmenni hazulról!”

VÁLASZLEVÉL (1984. október)

A „Minden krisztusi közösségnek és minden jóakarátú embernek” címzett Nagymarosi levél azzal foglalkozik, mit jelent tisztaszívűnek lenni: „Tisztaszívű az az ember, akinek igazak a gondolatai, szavai, cselekedetei és éppen ezért hiányzik belőle minden kétszínűség, csalárdság. Ki a *tisztaszívű* ember? Jézus Krisztus! Egyedül ő volt annyira tisztaszívű, hogy rajta keresztül ragyogott fel Isten arca az emberek számára.” És a zárómondat: „Isten őrizzen meg minket a kétszínűségtől!”

Ezúttal válaszlevél is érkezett (a nagymarosi plébániára) annak a városnak az apátplébánosától, amelynek kisközössége négy évvel azelőtt mesélte el, hogy náluk teljesen megszakadt az ifjúság és az egyházközség kapcsolata, mert a nagy buzgalommal munkához látó, s hamarosan eredményt elérő káplánokat évenként helyeztette el az a plébános, aki az új hittantermet sem engedte használni. A levél így szólt:

A NAGYMAROSI LEVÉL Szerzőinek és Postázóinak

Minden krisztusi közösségnek és minden jóakarátú embernek szóló terjedelmes fogalmazványtokat megkaptam. Köszönöm, hogy rám is gondoltatok, de nagyon sajnálom, hogy válaszlevelemben nem tudom, kit vagy kiket szólítsak meg. Elolvastam gondosan a hosszú

levelet, s benne azt a részt is, amelyben kifejtettétek, hogy miért nem akartok hasonlítani Jób barátaira. Kár, hogy mégis hozzájuk hasonlóvá bizonyultatok, mert ugyan Ti is színgazságokat mondtatok, időtlen érvényű szavakat, de azért egy kicsit okot adtatok – ha nem is dühöngésre –, de egyszerű józanságon alapuló és nem kellemes kétkedésre.

Kételyem lényege a következő: ha Ti hitelesen és tisztán akartok tanúbizonyságot tenni Istenről és másokat is erre akartok ránevelni, akkor miért nem úgy kezditek, mint a Názáreti Jézus? Ő a korabeli jogrend és a bevett társadalmi szokásokhoz igazodva pontosan beépült saját népébe, és csak azután nyitotta ki száját prófétálásra. Vagyis: Jézus teljesen korrekt módon bemutatkozott hallgatóinak. Ti viszont – bár hosszú szózat jellegű írástoknak megadtok minden ünnepélyességet – mégis Ti Magatok homályban maradtok. Kik vagytok Ti, személy szerint? Mily vallási közösséghez tartoztok? Ki a felelős vezetőtök? Hol marad írástokról a plébánia teljes neve és pecsétje?

Ami pedig a találkozót illeti: ki rendezi? Kik lesznek az előadók? Csoportos megbeszélésteknek mik a tárgyai? Ne haragudjatok! De ha én ilyen meszsziőről, a Viharsarok tájairól valakit vagy valakitket rá akarok beszélni egy meghívás elfogadására, akkor a lehető legtöbbet akarok tudni arról, hogy mily ügybe fejtek ki propagandát. Már benne vagyunk a tanévben. Mi a számomra reményt keltő garancia arra, hogy a fiatalok hasznosan töltik el – nehéz iskolai munkájuk után – a hétvégét?

Ezek – tudom – nem fennkölt kérdések. Nincs bennük semmi ünnepélyesség. Oly egyszerűek, mint a karácsonyi angyalok szavaira garanciát kereső és kapó pásztorok kérdései, amelyek talán el sem hangzottak, mert nem is volt idejük megfogalmazódni, hiszen az angyalok kérdés nélkül is azonnal pontos felvilágosítást adtak nekik.

Kereken megmondom: bosszantó dolog olyan ünnepélyes igazságok olvasása, amelyeknek nincs gazdájuk. Ugy lenne a helyes, ha szép, természetes, egyszerű bemutatkozás után lehető legpontosabb tájékoztatás történik arról, hogy mire vártok nyilván nagyméretű érdeklődést és támogatást. Ne vegyétek rossznéven dísztelen szavaimat, de hátha jót cselekedtem általuk.

Szeretettel: V. László apátplébános

Diószegi László bevezető előadásának nyitóképe: egy felrobbant olajkályha miatt frissen kimeszelt templom. „Miért nem találkozom a templomban Istennel? A korom miatt. Mi ment szét bennem? Ki kell szellőztetni! Ki kell meszelni! Kormos vagyok, s megszólít az Úr.” Majd így fejezi be: „Zavarban voltam, mit keresek én itt, ha ma a tisztaszívűek találkozója van, hiszen mögöttem áll életem legnehezebb esztendeje. Vívódva, hibáimmal küszködve mit keresek itt? Ahhoz, hogy a *tisztaság* megszülessen, nem elég erkölcsi erőfeszítésünk, kell, hogy jelen legyen bennünk Isten. Hadd írjam át a hatodik boldogságot: Boldogok, akik látni akarják Istent, tisztaszívűek lesznek. Nem tisztaszívűségem a fizetőeszköz. Isten tisztaszívűvé szeret. Tisztaszívű ember társaságában *levehetjük álarcunkat*, s még jó tetteinket sem kell rösteleni.”

A fő elmélkedést *Zatykó Ferenc* ferences házfőnök tartotta. A példái a ferencesek életéből és egy nemrégii osztálykirándulásról: „Ferenc szeretett koldulni. Nem azért, mert naplopó volt. Nemcsak szükségből, szent *játékból* is megtette.” „Szedő atya kezét kérésre nyújtva imádkozott egy alkalommal a szenteltvíztartónál, s valaki a markába tett egy forintot. Ez volt élete legnagyobb ajándéka. Pénztárcájában csak ez a forint maradt.” „Kultúr-osztálykirándulásról jövök. Nem szeretem ezeket, mert unalmasak. Megint rengeteg cuccot hoztak. Szomorú volt látni a kiránduláson amint megüresedett arccal jártak-keltek a magánokkal”. Végül a *szerelemről* beszél: „Ebben lehet a legnagyobbat hazudni. Odaadni magam annyi, mint elveszíteni a szabadságom. Megcsókolni valakit nagy felelősség. Őrizni kell a szerelmet. Nem az a bűn, hogy mindkettőjüknek jó, hanem az, hogy önmaguknak jó egy üres játék eredményeképpen. Minden gyónást azzal kellene kezdeni, hogy „Hazudtam, cselekedeteimmel”.”

A bíborost helyettesítő *Csepregi Ignácot Zimonyi János* plébános köszönti, majd nyílt színen válaszol az apátplébános levelére: „A katolikus keresztény fiatalok időnként találkoznak, fiatal, legalábbis lélekben fiatal papjaik vezetésével Szegeden, Hajóson, Máriagyűdön, s nem utolsósorban Nagymaroson. A magyar egyház reménységei, akik tudatosan együttműködnek püspökeikkel, őszintén vallják, amit az egyházi tanítóhivatal tanít, s elfogadják, hogy az egyház éltető lelke a Lélek. Mit akarunk? *Krisztusibbá tenni* a világot, amelyben élünk.”

A homiliát mondó is reflektál az apátplébános levelére: „Az előbb egy szomorú hírt hallottunk, hogy egy apátplébános botránkozik raj-

tunk. Én ezeknek a papoknak jó öt évvel ezelőtt azt mondtam: egyre gyakrabban fogtok hallani arról, hogy megtértem, átadtam életem Krisztusnak, valamelyik kisközösséghez tartozom. Változtassuk meg a régi módszert: ne bekutyáztassuk a mennyországba a híveket, hanem vezessük őket. Ugyanebből a városból, ahonnan ez a levél jött, keresett fel néhány fiatal, s elmondták, se az esperes úr, se a káplán úr nem tudott arról, hogy negyvenen minden héten összejönnek, s két-három órát imádkoznak. Senki sem tanította őket, hogyan kell imádkozni, éretnyes életet élni.” Ezután témát vált: „Rettentő nagy bajban van *nemzetünk*, a pusztulás felé haladunk. Ha egészen odamegyünk Jézushoz, kivezet a kátyúból. Ezt a találkozót eltökélten fejezzük be: mit akarok én már ma este tenni?” És a befejezés: „Néha bíráljuk a főpásztorokat. Ha hinnénk az ima erejében, imádkoznánk értük. Egy papnak nehezebb teljesen megtérni, mint egy gyilkosnak. Annyi mindenhez eljuttat minket is a *technikai civilizáció*. Erről le is lehetne mondani, s nemcsak várni, hogy hozzák az egyházi adót. Viennay Szent János megkérdezte: aludtál-e már deszkán híveidért?”

Ez alkalommal este nyolc órakor a takarítóasszonyok öt vödör port söpörtek össze, tudósít az Új Ember riportere.

BÉKESSÉGSZERZÉS (1985. május)

„Földi életünkben véges javakon kell osztoznunk, az érdekek összeüt-közése elkerülhetetlen. Ezért mindig marad hely a *lemondás*, az *önzet-lenség* és *megbocsátás* számára. A békét a földön elérni csak akkor lehet, ha biztosítva van minden, ami a személyt megilleti, és ha az emberek bizalommal és önként bocsátják egymás rendelkezésére lelki, szellemi és anyagi kincseiket”, olvashatjuk a nagymarosi levélben.

Ismét *Opálény Mihály* tartja a bevezető elmélkedést, ám ezúttal utol-jára, immár halálosan betegen: „Krisztus békéje nem a bolond békéje”, kezdi, s következik egy tipikus Opálény-példa: „A túl szerény kislányt azzal biztatja tanára, hogy próbáljon meg szemtelenkedni. A hosszú biztatásra a kislány annyit présel ki magából, hogy „No-no”. Érdemes volt a fáradozás, mert a kislány talpraesett lett.” Így folytatja: az „okos enged” – módszer, nem elég, fel is kell dolgozni az eseményt, aztán meg kell látni a rossz mellett az értekeket. A békekészítőnek vigyázni kell arra, hogy ne rántsák magukkal a megmentendők. „Azt mondjuk,

hogyan éljünk a világban, bontsuk ki egyéniségünket. Ez mind szép! Nem is evangéliumellenes! Csak akkor, ha ezáltal nem leszek képes arra, hogy észrevegyem, kinek van szüksége rám. A nagylelkűség mércéje bennem van. A *lemondás* útját meg kell találnom, önként, és hogyha ez nem megy, akkor reménytelen ez ügy. És meg kell találnom a *nagylelkűség* útját, hogy én induljak a másik felé. Befejezem, mert már le akarnak lőni. Nem a fenyegető ítéletre, hanem a nagylelkű isteni meghívásra hallgatok. Hogy erre válaszolni tudjak, alapvetően *nyitottnak* kell lennem. El kell tudni döntenem: az *örök élet szemléletében* élek-e vagy az *evilágban*?” Ezek voltak Opálény Mihály utolsó mondatai működésének egyik emlékezetes terepén, a nagymarosi találkozón.

Sillye Jenő veszi át a szót: „A békességszerzés folyamatos lelki fejlődés életünkben. Tanáraim, régi ismerőseim nem gondolták annak idején, hogy Isten egyszerű kis énekes lesz. A világ fiai szeretettel, kíváncsisággal fogadtak, de néha házon belül nem érzem ezt.¹⁷ A múltkor a vonaton énekelték, hogy „Feltámadt, alleluja!”, s én egy picit zavarban voltam, hiszen a vonatban mások is utaznak, akiket ez zavarhat. Nem így kell a békességet hirdetni.” S következik a dal: „Békesség legyen velünk, itt van Jézus köztünk . . .”

A bíboros főpásztor képviselőjében érkező *Turányi László* provikáriust köszöntő *Zimonyi János* fontosnak tartja hangsúlyozni azt is, hogy „távol áll tőlünk mindenféle *politika*, amikor a békét emlegetjük. Ennek a békének az épülete nemcsak anyagi és földi alapokon nyugszik, hanem lelkiismeretünkön, *belső megújulásunkon*.”

A „főelmékedést” tartó *Bíró László* (pécsi püspöki titkár) ugyanerről kissé másféleképpen szól: „Ha én lennék a ‚béke’, egy szép napon kíséálnék a szótárból. Rendbontónak nem lenni, nem érdemel dicséretet. Jézus békéje a *küzdés békéje*, harc múltammal, harc bűneimmel, nem a pocsolyák, hanem a forrás, a *mozgás békéje*.” A Teilhard de Chardin által leírt három utat idézi fel: a nirvánát, a hedonizmust és a fölfelét, s a békességet a fölfelé haladással, a személylé válással értelmezi, *rendezett viszonyulásnak*, a világhoz, önmagamhoz, a másik emberhez és Istenhez. Úgy véli, hogy az *egyház bírálható*, kell is bírálni, s az egyháznak ezt vállalnia kell, mert előhossa a tartalékerőket. És a befejezés: „Nem vagyunk a világgal békében, mert pusztítjuk a környezetet, rabszolgái vagyunk a munkának. És hogyan néznek ki templomkertjeink? Hogyan lesz világbéke? A fenyőrigó és a vadgalamb arról vitatkozik, hogy milyen nehéz egy hópehely, s a hárommilliomodik lehulló hópe-

hely következtében letörik az ág. Nem vagyok senki a világbékéhez, de ahol vagyok, ott békesség lehet. Merjünk álmodni a békéről. Az emberek hajlamosak arra, hogy Isten tenyerén vitatkoznak, hogy van-e Isten vagy nincsen.”

Jávorka Lajos újpesti káplán homiliájában azt kéri az egybegyűltektől, hogy fájjon nekik a világban lévő békétlenség, hogy éljenek *derűvel* szívükben, hiszen a Megváltó társai lehetnek ott, ahol vannak.

„BOLDOGOK, AKIK ÜLDÖZÉST SZENVEDNEK” (1985. október)

A nagymarosi levél ezúttal Rahnert is idézi: „A kereszténység tagadja, hogy a történelmen belül kivívhatna olyan győzelmet és élvezhetne olyan békét, amelyet semmiféle támadás és ellentmondás nem fenyeget. Végérvényes győzelmét egyedül Isten eszközli ki az időbeli történelem befejeződésekor. Az állandó *üldözöttség*, amelynek formái előre nem számíthatóak ki, származhatnak mind az Egyház belsejéből, mind az egyéni, mind a társadalmi viszonyokból, okai lehetnek külső politikai hatalmak: szükségszerűen hozzátartozik a keresztény embernek és az Egyháznak a létezéséhez.”

Ez alkalommal már délelőtt tíz órakor kezdődik a nagymarosi találkozó *csoportos beszélgetésekkel*. Az érkezőket a rendezők húsz-harminc fős csoportokba osztják, s az előre felkészített csoportvezetők irányításával a következő kérdésekről cserélnek eszmét: „Szerinted hogyan viszonyulnak ma az emberek az olyan emberhez, aki tizenéves korára még szűz, aki tisztességesen tanul, nem lóg, nem puskázik, aki nem lop munkahelyén, aki nem hóbörög a feladatokon?“, „Zavar-e, hogy hülyének néznek, kigúnyolnak, elmarasztalnak a krisztusi értékek vállalásáért?“, „Nem keseredsz-e el, ha barátnőd, barátod, családod tagjai nem értenek meg hívő magatartásod és erkölcsiséged miatt?“, „Tapasztaltál-e eddigi életedben kitettséget, üldözöttséget?“, Jövőtervezésedről mit gondolsz?”

„Kit igazoltatott ma reggel idejövet rendőr?“, kérdezi *Diószegi László* a bevezető elmélkedés legelején. Senki sem emeli fel a kezét. Van-e üldözés vagy nincs, és ha igen, milyen értelemben, kérdezi az előadó, és máris sorjáznak a példák: mise miatt elkésik a munkahelyéről, fegyelmet kap. Üldözik-e? Az osztálykiránduláson úgy dönt, egyedül, hogy

nem megy el a lányokhoz, kinézik. Üldözés ez? Kigyolyózták, mert nem vitte haza a ráeső részt. Üldözés ez? Van vagy nincs üldözés? Egy metafora: az AIDS megtámadja az immunközpontot. Legyen hát életem központjában Krisztus. „Vannak itt köztetek olyanok, akik kemény dolgokat éltetek át – folytatja az előadó. – Elég ha csak arra gondolok, hogy 1960 és 1970 között hány atyát vittek közülünk börtönbe.” Erről először esik szó. Egyelőre ennyi. Illetve mégsem egészen: „A tévében látsz egy szép képet: egyházi és állami vezetők beszélgetnek. Csupa békesség. De erről egy vicc jut eszembe: 'Vigyázz a kutya harapós!' Ez van kiírva, de a gazda megnyugtatta a vendéget. 'Nem harapós.' 'Na jó, és ezt a kutya is tudja?' kérdezi a vendég. Jézus nem véletlenül mondta, hogy virrasszatok és imádkozzatok. Az újságokban elhangzik, nem lehet ideológiai kérdésekben egyetértés. Ezt a békességet hirdetőik is mondják. Mit jelent *készenlétünk*? Nem politikai tömörülést, nem valami ellenhatalom kitalását. Csak annyit, hogy figyeljünk az immunközpontra!” És a befejező kérdés: „Merem-e vállalni önmagammal szemben is, amikor elkezd bennem valami mocorogni, hogy hát te most mit strapálsz magad?”

A bíborost képviselő *Szepesi Ervin* általános helynököt köszöntő *Zimonyi János* plébános azt hangoztatja, hogy az egyház senkinek sem elensége, ami nem jelent sem gyáva kiegyezést, sem a határok elkenését, sem az ellentétek kimagyarázását, hanem azt jelenti, hogy nem akarlak legyőzni, megalázni, fájdalmat okozni.

Az előadást *Balás Béla* bajóti plébános tartotta. Ő is azt vizsgálja, mi az üldözés, mi nem. „Valódi vagy vélt jogtalanságokat felnagyítunk, háborgunk azon, hogy akadozik szentté avatásunk. Igazoltat a rendőr, az úton, s nekem arra kellene gondolnom, hogy talán ezzel a cselekedetével fog üdvözülni. Mi rendezünk üldözést, amikor kioktatjuk a nagymamát vagy szüleinket, hogy maradiak, megalkuvók? Ez csak neveltség. Az üldözés az igazakat sújtja. Taizében vacsora közben egy spanyolul beszélő hölgyel beszélgettem valami nemzetközi keverék nyelven. Megkérdezi, honnan vagyok, s én nagyon szégyellem magam, hogy csak Bajótról, mert ő Chilében hitoktató. A csendes percek árján indul el életünk akadályversenye, s egy alvilági komputer ördögi számításokat készít arról, hogyan lehetne reagálásaimat a legnagyobb hatásokkal ellomposítani. *A krisztusi életforma üldözött*. Nincs helye az olcsó optimizmusnak. Az örök életre nem üzletel az Állami Biztosító.” Balás Béla elmeséli, hányszor helyezték át onnan, ahol valamit sikerrel

beindított, s az egyik áthelyezése történetével zárja be az elmélkedést: „Sokadik elhelyezésem. Ököllet rávág az asztalra új plébánosom, s iszonyúan elbődül: 'Vedd tudomásul, itt nem csinálsz semmit!' Bemenekültem a templomba, s eszembe jutott gyerekkorom kedvenc játéka, az akácfalevél-tépkedés: szeret – nem szeret. Szeret vagy nem szeret engem a világ? Végiggondoltam életem, s tomboló jó kedvem lett, mert világos, hogy nem szeret, s akkor viszont Jézushoz tartozom!”

A homiliát Nagy Károly kecskeméti káplán mondta. Azzal kezdte, hogy „ma már nincs más hátra, mint örülni, boldognak lenni, csatlakozni a boldogok seregéhez, akik ruhájukat fehérre mosták a bárány vérével. Öröm felvonulni a *győztes csapat* tagjaiként. Öröm volt a sorfal között bevonulni ide a templomba, a mennyországba”, s azzal a kérdéssel fejezte be, hogy „Az iskolában, a plébánián, a munkahelyen hogyan tudom a *rosszat jóval viszonzni?*”

„AZ EGYHÁZ TI VAGYTOK!” (1986. május)

Az Economist írja: „Azért csatlakoztam a csoporthoz, mert magányos voltam és barátokra volt szükségem, mondta egy fiatal szemüveges nő a katolikus bázisközösségek találkozóján Nagymaroson, egy kies fekvésű Duna menti helységben Budapesttől északra. Ő és vagy még kétezer fiatal jött egész Magyarországról a félévenként sorra kerülő találkozóra. Összesen mintegy négyezer báziscsoport van Magyarországon, létszámuk tíz és harminc között van.

A nagymarosi találkozó imával és énekléssel kezdődött, amelyet egy fiatal pap vezetett, aki vallásos zenét szerez. Ezután egy népszerű budapesti prédikátor beszélt, majd tanúságot tévők következtek, akik elmesélték, hogyan találták meg Istent. Újra énekeltek, majd a tömeg (sokan a templomon kívül videoképernyőn figyelték az eseményeket) tizenöt-húsz fős csoportokra bomlott. A két-három órás megbeszélés után a tanulságokat újra közösen foglalták össze a templomban. A találkozó a helyi érsek celebrálta misével ért véget.

Ezek a bázisközösségek új lendületet adnak a magyarországi katolikus egyháznak, bár a püspökök változó mértékű lelkesedéssel szemlélik őket. Azonban kétféle csoportot különböztetnek meg. A nagymarosi találkozó az államilag megtúrt csoportoké volt. Nem sok dolog történt Nagymaroson, ami aggaszthatja Magyarország kommunista vezetőit.

Bár a találkozó azon a helyen volt, ahol a sok vihart kavart vízlépcső fog felépülni, erről nem volt szó. Az 1956-os felkelés közeledő évfordulója is majdnem említés nélkül maradt. A téma a laikusoknak az egyházba való robbanásmentes bevezetése volt.” Így szól az Economist tudósítása¹⁸ a nagymarosi találkozók új szakaszának beindításáról, kisebb félrehallásokkal. A „vallási zenét szerző fiatal pap” természetesen nem más, mint a négygyermekes családapa, Sillye Jenő. A „vagy még kétezer” fiatal délutánra már legalább háromezer volt. Az évfordulóról nyilvánosan nem esett szó, a téma pedig pontosabban az, hogy *hogyan épülhetünk egyházzá.*

Az új szakaszt elindító nagymarosi levél teljes szövege így hangzik:

NAGYMAROSI LEVÉL

1986 tavaszán

Testvéreink és Barátaink!

Amikor 1982 tavaszán a Nyolcboldogság Hegyére indultunk együtt, talán még remélni sem mertük, hogy ez a jézusi csillagtúra milyen rendkívüli lehetőségeket kínál majd mindannyiunknak. Csak a nagy kirándulás közben kezdett egyre inkább magával ragadni az az élményszerű megtapasztalás, hogy mind a nyolc úton ugyanoda juthatunk el, mert a hegynek csak egy csúcsa van: az a boldogság, melyet Jézus kínál barátainak – „az én örömöm legyen tibennetek, és örömötök ezzel teljes legyen.

Ez az öröm pedig nem más, mint az egymásra találás öröme, azoknak az öröme, akik valamelyik úton elindultak a Hegyre, és megtapasztalták, hogy a csúcson mindannyian találkozunk, akiket összekapcsol valami közös élmény, amelyet mindannyian átéltünk, miközben fölfelé igyekeztünk, a saját úton is egyfelé haladás, az egyéni gondok között is együtt küszködés, a Krisztusban való közösség élménye, az Egyház megtapasztalása. Itt, a Nyolcboldogság Hegyén kaptuk ajándékba az Úrtól a fölismerést, hogy ez csak a kezdete annak az útnak, melynek a neve: élet az Egyházban.

Talán nem tűnik szerénységnak, ha azt mondjuk, nagyon hasonló ez a fölismerés ahhoz, amely húsz éve a zsinati atyákat arra készítette, hogy amikor az Egyházzal szóltak, Isten egész népét tartották szem előtt, amelyben különféle utakat járva kapcsolódik az

Egyházhoz az egész kereső emberiség. Ez a hit és látásmód számunkra is meghatározó és igaz akkor is, ha útközben egymás különbözőségeit is észre kellett vennünk. De ez bizonyára természetes is, hiszen olyan sokan, olyan sokféle községből és olyan sokféle irányból, lelki-ségi alapállásból érkezünk a Hegyre. És most hív az Úr, hogy együtt próbáljuk megfogalmazni, hogyan építhetjük Vele ezen a hegyen azt a Várost, amely már el nem rejthető a világ elől sem, hogyan épülhetünk a sziklára, Krisztusra, eleven kövek módjára lelki templom-má: egyházzá?

Ez a témája az idei első nagymarosi ifjúsági lelkinapnak, melyre minden keresztény közösséget, testvért, jóbarátot és érdeklődőt szeretettel várunk. Egész napos együttlétünk 1986. május 31-én reggel 9-kor közös imával, indító előadással kezdődik, majd délelőtt csoportos megbeszélés, délután összegező beszéd és szentmise lesz. Mottó: AZ EGYHÁZ TI VAGYTOK

A már előző este Nagymarosra érkező száznál is több *csoportvezető-nek* hat témakörből kellett felkészülniük, hogy a találkozó délelőttjén bármelyik megbeszélésnek vezetésére alkalmasak lehessenek: 1. „Mindannyian az Ő testének tagjai vagyunk” (mise, áldozás, önátadás) 2. „Nézzétek, hogy szeretik egymást!” (emberi közösségeink meg-szentelése) 3. „Legyetek tökéletesek, mint mennyei atyám” (erényeink gyakorlása, gyónásaink, mindennapi életvitелеm) 4. „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él bennem” (az ima) 5. „Tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket!” (kihez szól küldetésünk?) 6. „Azt akarom, hogy életük legyen, s egyre több legyen” (a szenvedés enyhítése).

A 9-kor kezdődő találkozóra érkezőket a csoportvezetők *fogadják*, akiktől nyomtatott programot és egy számot kaptak, annak a csoport-nak a számát, amelyben beszélgetőtárs lesz a „vitaindító” előadás után. Erre a lapocskára ki-ki felírta a keresztnevét is. *Diószegi László* köszönti az egybegyűlteket, s ő vezeti a *reggeli imát*. „Hívtál, Uram, itt vagyok, hogy házzá legyünk, egyetlen házzá, életszentségre törő bűnösök szent közösségévé, *imádkozó* és *szolgáló* közösséggé. Az apostolok nem ma-guk választották egymást az egyház magjába. Nem mondták, hogy mit szólnál ahhoz Simon Péter, ha a Lévi várossal kerülnél egy csoportba. Köszönöm Uram, hogy minket akarsz kovászként küldeni, köszönöm azokat, akik megszólítanak, akik gombostűt adtak a kezembe, akik rám mosolyognak, akik tanítani fognak bennünket, akik rám szólnak, hogy

maradjak csendben, akik biztatnak, hogy énekeljek, akik gondoskodnak arról, hogy az elhangzott szó mindenkihez odaérjen. Kösz szépen. Uram, nagyon figyelmes vagy, és én tulajdonképpen már nem is akarok semmit sem mondani, s nem is fontos, hogy én mondjak valamit. Hív-tál, szeretnénk felébredni.”

A Jenő-ének után az előadást *Lukács László* piarista (aki immár a Virgília főszerkesztője) tartja. Marquez Száz év magány című regényéből azt a jelenetet idézi fel, amikor a járványként pusztító felejtés ellen-súlyozására felírják a tárgyakra nevüket, a pap meg egy táblára, hogy „Van Isten!”. Az „egyház mi vagyunk” gondolat jegyében arról beszél, hogy *fiatalítsuk* meg az egyházat, de fogadjuk el *hagyományait*. Azt szeretné, hogy „a hivatalos egyház és a bázisközösségek között támadt bizonyos feszültségek családon belüli feszültségek maradnának”. Az importált lelkiségekkel kapcsolatban felhívja a figyelmet a *gyarmatosítás* veszélyére. Befejezésül az egyetemes *küldetésudatról* szól, majd így folytatja: „Kik az én szegényeim? Anyósom, nagymamám, főnököm, káplánom. Keressük meg a magunk szegényeit. Gyönyörű *megújulási mozgalom* van kibontakozóban a világon. Az elmúlt évek egyháza túlságosan is az aktivitás felé fordult az *adoráció* rovására. Legyünk Lélekkel átjárt emberek testvéries közössége!”

„Eddig volt a lelki, most jön a gyarkorlat” konferálja be a *tanúságtételeket* Diószegi László. Öten beszélnek arról, hogy mit jelent számukra az egyház: Major Sándor kismarosi plébános („egyházélményem mindig közösségélmény volt”), E. Krisztina német szakos tanárnő („azt hittem, minden ragyog, aztán rájöttem, hogy az egyház hibázó emberek közössége”), egy huszonegy éves egyetemista fiú („hozzám hasonlók körének képzeltem el, de aztán egy nagyon sokszínű kisközösségbe kerültem”), egy idősebb nagymarosi asszony („az egyházhoz tartozás szörnyű felelősség, tüntetés és szolgálat”) és Sillye Jenő („ha valamit hibáztatunk az egyházban, hazudunk. Magunkat hibáztassuk először”).

A téma *kiscsoportos megbeszélése* előtt *Tomka Ferenc* arra figyelmezteti az egybegyűlteket, hogy „a csoportokban felépítjük az egyházat. A beszélgetés ingerel arra, hogy valami okosat mondjunk, hogy okosabb legyek, mint a másik. Próbáljuk meg elveszíteni okosságunk, s tapasztaljuk meg az egyházat!” Hogy mi történt a száznegyvenhárom átlagosan tizenöt fős csoportban, erről a délutáni program keretében *számol be* témánként két-két képviselő *Tomka Ferenc* irányításával. A beszámo-

lók előtt egy új Jenő-dal, amely immár a közben elhunyt Opálény Mihály előtt tiszteleg: „Mit sem aggodom, nem féltem életem, csak hogy végigfussam pályám, s a feladatom teljesítem, melyet Jézus bízott rám.” *Diószei László* következik, ezúttal mint „felkonferáló”, de a közeledő vonat elnyomja szavait, ám ő feltalálja magát. „Szeretném, hogyha hosszan mosolyognátok. Míg a vonat el nem megy, jó?” Bevezetőjében *Tomka Ferenc* eképpen határozza meg az egyházat: „Az egyház = Bánk érsek* + Opálény Mihály atya + Teréz anya + a leprás + a pápa + a legutolsó.” És következnek a csoportvezetők és az általuk kiválasztott (hat lány és hat fiú) csoporttagok megnyilatkozásai. Egyikük arról beszél, hogy az alapsejtnak tökéletesnek kell lenni, másikuk elmondja, hogy nem használt ruháit elvitte a plébániára. A harmadik, egy tizenkilenc éves lány elmeséli, hogy el kellett hagynia szüleit, mert akadályozták őt abban, hogy egy kisközösség segítse őt visszatalálni Istenhez. Ekkor egy nem tervezett *közzjáték* következik. Egy, harminc-negyven körüli férfi közbeszólása a karzatról: „Hogyan egyezteted össze ezt a magatartást, hogy szüleidtől elszakadsz, a negyedik paranccsal, hogy tisztelned kell apádat és anyádat, hogy felelősnek kell lenned értük? És talán még nem is vagy olyan nagykorú, hogy a magad lábán állj, hogy azoktól függetlenül dönts, akiktől oly sokat kaptál?” A lány Ábraháméhoz hasonlítja áldozatát, s úgy érzi, Isten elfogadta ezt. Döntése hatására testvére is megkeresztelkedett, s már édesanyja is beismeri, hogy mennyit változott. A közbeszóló nincsen teljesen meggyőzve még tovább kérdezne, de a beszámolót vezető *Tomka Ferenc* a szaladó időre hivatkozik, s azzal zárja le a *közzjátékot*, hogy „Magam is ismerek olyanokat, akik tizenhét-tizenennyolc évesen már tényleg megtanulták, nem csak azt, hogy mi a szerelem, hanem azt is, hogy az Isten valaki. Egy tizenkilenc éves ember képes arra, hogy felnőtt módon megérezze az Isten szembenézését, s megértse Jézus szavát, hogy aki el nem hagyja apját, anyját, feleségét és gyermekeit az én nevemért, nem lehet tanítványom.”

Folytatódnak a beszámolók, s az utolsó, a hatodik témakörhöz („Tanítsatok minden népet!”) kapcsolódva egy főiskolás lány elmeséli, hogy „két héttel ezelőtt egy kórház ablaka alatt mentem el, s a zárt osztályról kiszólt valaki. Hozzám. Nem először tette, de eddig nem álltam meg. Most igen. Talán azért, mert a nagymarosi témával keltem és feküdtem

* Ezen a találkozón ő képviselte a püspöki kart.

le. Úgy éreztem, ez a megszólítás nem véletlen. Kiderült, hogy egy nar-kós kislány, aki rendkívül válságos állapotban van, és csak egyetlen segítőtársa lehet, egyetlen reménye az életben, Jézus Krisztus. Már mindenki próbálta gyógyítani, hatodszor-hetedszer került vissza a zárt osztályra. Bejártam hozzá, s beszélgettem vele. Úgy érzem, egy pillanatnyi nyugalmat azért tudtam neki adni, s talán sikerült valami reményt felvillantani számára.”

A mise elején *Zimonyi János* a Lékai bíborost képviselő *Bánk József* püspököt köszönti. Megemlíti, hogy „sajátos újításokkal és felforgató elvekkel találkozhatunk. Ilyen körülmények között még nagyobb hű-séggel ragaszkodunk az Anyaszentegyházhoz, és arra törekszünk, hogy megújuljon gondolkodásunk szellemében, így az egyház hazánkban is betölthesse küldetését az alázatos és tevékeny szolgálatban.” A köszön-tésre válaszoló püspök arra szólítja fel a fiatalokat, hogy vigyázó sze-müket Rómára vessék.

A homiliát mondó *Lukács László* a zsinat utáni egyházat egy olyan hajóhoz hasonlítja, ahol mindenki tagja a legénységnek, akiknek *nem-csak az engedelmesség* a dolguk, egyéb fontos feladataik is vannak. „*Az egyház hatalmas fallal vette magát körül*, a világot meg átengedte a pusztulásnak folytatja, majd leszögezi, hogy nem a közösség építésével, ha-nem önmagunk megújításával kell kezdeni. Hagyni kell, hogy a bölcs építőmester kövekként felhasználjon bennünket. Az egyházépítés az-zal is elkezdődhet, hogy holnap legépelem valakinek a tételeket”, fe-jezi be.

Bánk József püspök azzal kezdi, hogy „az anyaszentegyházat édes gyermekei kritizálják, bántják, fúrják. Ha hibája van, akkor is édes-anya. Bűnösök egyháza, de mint Krisztus jegyese, szent. Ne kritizáljuk, szeressük! Szeretetközösség az egyház, de struktúrája, irányítója, veze-tője van, aki most a világot járja”. Az „energikus lelkű” fiatalok figyel-mét a következő *bajokra* hívja fel: a konfliktushelyzeteket elviselni képtelen mai emberre, a csend kerülésére, a feszített munkatempóra, és az anyágiak hajszolására, az alkoholizmusra, a kábítószerfogyasztás-ra, az öngyilkosságokra és a válásokra. „A kulcs az egyház hite. Hinni: credere vagyis cor-dare*. *Világi apostolok vagytok!*”, fejezi be beszédét.

Ezután következett az a találkozó (1986. október), amelyről a könyv első fejezete tudósított.

* Szívet adni.

EMMAUSZTÓL JERUZSÁLEMIG (1987. május)

A Pest Megyei Tanács V. B. egyházügyi titkárától 1987. május 19-i keltezéssel a következő levél érkezett az egyik felsőbb hatósághoz:

FELJEGYZÉS

az 1987. május 16-i nagymarosi országos ifjúsági istentiszteletről.
Az évente két alkalommal szokásos akcióra most május 16-án egy esős szombaton került sor. A résztvevők száma: délelőtt 1000-2000, délután 1500-1800 fő volt. (Délutánra már kisütött a nap, az új esztergomi érsek celebrálta a szentmisét.) Kisebb csoportok már péntek délután jöttek, s magánházaknál szállásolták el őket.

Program:

- 9 órakor gyülekezés, éneklés
- utána: Barcsi Balázs ferences szerzetes tartott elmélkedő előadást „Hisszük az egyházat az egyházért élve” címmel.

Fő gondolatmenete volt: az egyház egységének erősítése, az egyházon belüli széthúzások elítélése, Krisztus és az egyház együttes szerepének elítélése. Elítélte az olyan alapállást, mely szerint Krisztus igen, egyház nem.

Az előadás után fakultatív program:

- a) A délelőtti eső miatt a plébánia helyiségeiben és katolikus családok lakásán kiscsoportos beszélgetés. Mintegy 65-70 kiscsoportban vitatták meg Barcsi Balázs elmélkedő előadását.
- b) Egy nagyobb csoport a református templomban bibliaolvasással és -magyarázattal foglalkozott.
- c) Egy másik csoport az altemplomban csendben imádkozott. Közben a templomban egyházi zenekar és énekkar vallási zenét szolgáltatott.

Du. 16 órakor érkezett dr. Paskai László, prímás, esztergomi érsek, és 46 pap segédletével koncelebrált szentmisét. Szentbeszédében ő is az egyház egységének szükségességéről beszélt. Hangsúlyozta továbbá, hogy az a legcélszerűbb, ha az itt résztvevők saját, otthoni gyülekezésükben segítik a plébános hitéleti munkáját.

Egy fiatal pap megköszönte a prímás beszédét, és valami ajándékot adott át neki.

Szentmise után litánia volt a plébánia kertjében, és Mária-éneke-

ket énekeltek. Ez föltehetően azzal van összefüggésben, hogy a Pápa az 1987. évet Márai-évnek nyilvánította.

Végül ismét a templomban énekeltek, imádkoztak, majd 19 óra-kor vége lett az összejövételnek.

A templomban történeteket folyamatosan hangosítóval és videóval közvetítették az altemplomba és a plébániára. Rend és fegyelem volt. Politikai szempontból kifogásolható cselekmény vagy kijelentések nem fordultak elő.

Új elemként volt tapasztalható:

- Az egyéni érdeklődés szerint jobban megoszlott, fakultatív program.
- Jelenlétével és szerepvállalásával az új primás elkötelezte magát a regnumos mozgalommal.
- A református egyház a katolikus regnumosok rendelkezésére bocsátotta a templomot.
- A délutáni litánia.

Összességében megállapítható, hogy tovább erősödött a mozgalom szervezettsége, a programok kialakításának tervszerűsége, az egyéni érdeklődés választékosabb kielégítése.

Budapest, 1987. május 19.

aláírás

A feljegyzés néhány ponton helyesbítésre és kiegészítésre szorul.

1. Az ázó-fázó egybegyűlteknak *Diószegi László* egy gyermekdalt tanít be, amelyet hamarosan kánonban énekelnek. *A reggeli imát Kemenes Gábor* vezeti, majd *Sillye Jenő* imádkoztat el egy tized rózsafüzért. *Zimonyi János* köszönti református lelkes kollégáját, aki a találkozó egyik színhelyül a református templomot biztosította.

2. „Barcsi Balázs” nem más mint *Barsi Balázs*, a ferences utánpótlás nevelője, gimnáziumi tanár, aki ferences stílusú előadásával új szint hozott Nagymarosra. Az emmauszi tanítványok jelenet értelmezésének keretében az embert kereső Istenről és az előle elbújó emberről, a kereszténység *realizmusáról* és a *jövő felé irányultságáról*, a *történelemnek* értelmet adó Istenről és a már az emmauszi történet idejében működő jeruzsálemi *egyházról* szól, majd szempontokat kínál a beszélgetésekhez: a) Volt-e szerepe hitünk alakulásában a bevallott reménytelenségnek? b) Elképzelhető-e az írásk ismerete nélkül a belső élmény, a

megvilágosodás? c) Elképzelhető-e érett krisztusi hit az egyház nélkül? d) Milyen volt Jézus hitre vezető pedagógiája? e) Túlhaladható állomás-e földi életünkben a hit?

3. Öt fakultatív program volt, ebből azonban kettő, az *énekes párbeszéd* és a *kérdezz-felelek* fórum a rossz idő miatt összevonva került megrendezésre a templomban. A kérdésekre *Brückner Ákos*, *Balás Béla* és *Somogyi Sándor* válaszoltak. A zenekarok és énekesek bemutatkozását *Sillye Jenő* vezette. Sillye Jenő azzal vezeti be a „zenés fakultációt”, hogy „sokféleségbe szakadoztunk. Ide is eljöttek olyanok, akik a maguk problémáját akarják ránk erőltetni. Mi, a magunk részéről ebben az egyházban akarjuk az egyházat szolgálni.” Az első dal ennek megfelelően *Ferenczi Rudolf* (a nagymarosi találkozón résztvevők csak Dax néven ismerik) egységdala volt. Ezután a „Van-e értelme kérni Istentől, ha neki előre megvan az akarata?” kérdés következik, amelyre mindhárman válaszolnak. A katekumenátus újbóli bevezetésével kapcsolatban hangzik el egy kérdés, majd egy tíz év körüli kislány kérdezi azt, hogy „Ha valamire megesküdünk, hogy nem mondjuk el, akkor azt a házastársunknak sem mondhatjuk el?” A kislány elégedetlen a „Ha egyszer megígérte” válasszal, s azzal érvel, hogy „a házaspár test-lélek”. Ezután árnyaltabb érvelés következik, majd a témához kapcsolódva egy Nagymaroson szokatlan stílusú dal, a szerző, *Bíró Miklós* előadásában:

Mond el nekem, kérlek, hogy mit jelent egy képlet
Hogy a kettő lesz egy lélek és mi a lényeg?
mindegyik önmagával oszthatatlan lét
De a két gyűrű már egy
és az élet tovább megy,
Nem áll meg.

Elliptikus pályán forgok Földön szüntelen.
Tökéletes harmónián élünk mindenben.
Mindenben, szüntelen, időben.

Mondd el nekem, kérlek, hogy mit jelent e képlet,
a kör, ellipszis, négyzet? És mi a lényeg?
Mindegyik önmagával oszthatatlan lét.
A kör, ellipszis, négyzet most életünkbe léphet.

És ez a lényeg.
Kiszámított pályán forgok földön szüntelen
Őrök fényű ég körötte szálló végzetem.
Túlélhetem, remélem, az életem.

Elmondhatom néked, hogy a kör is rövid élet.
S a láthatatlan fények a lényeg.
De gondold el, hogy más is izgul érted,
Hogy hogy sikerül az életed.
Úgy lesz-e, ahogy képzeled:
Az életed, az életed.

Ez a hang már régóta váratott magára Nagymaroson. Az énekes aztán eltűnik a forgatagban, amely nem szívja fel őt, nem rántja magához. Kora délután hazamegy. Többek szerint nagy nyeresége és vesztesége is ennek a napnak.

Egy sugárzó arcú mozgássérült lány elmondja, hogy nem régen volt elsőáldozó, s megdöbbenette őt társai szeretete, mely megszüntette magányosságát. Aztán elmeséli, hogyan találkozott Taizében Roger testvérrel, akiben Isten jelenlétét érezte. A Szent Margit-templom együttese után egy mozgássérült fiú megkéri az előbb megszólaló sorstársát, írjon neki. „Jézusnak nem volt kunszt feltámadni, de nekünk igen, mondja egy barátom, hogyan bizonyítsam be neki, hogy mi is feltámadunk?” kérdezi egy gimnazista fiú, majd Jenőék új dala következik (Az Ige testté lett.)

A mise előtt beszámolók következnek a különböző helyszíneken történetekről.

4. A résztvevők száma, ha figyelembe vesszük, hogy csupán a kiscsoportokban 1200-1300 körül voltak, délutánra összesen 2500-3000-re tehető.

5. Természetesen nagy érdeklődés fogadta az új esztergomi primás nagymarosi bemutatkozását. Homiliájában *élő közösségnek* nevezi az egyházat, s hozzáteszi, hogy „ugyanaz az életáram van a testben mint a főben. Ne csak beiratkozunk egy közösségbe, hanem alakítsuk mély életközösséggé. Az egyházban sok olyan vonás van, amelyen meg lehet ütközni, ebből sokan arra következtetnek, hogy Jézus igen, az egyház nem.” (Ezt a gondolatot a feljegyzés írója Barcsi Balázsnak tulajdonította!) „Az egyházban hinni, annyi mint a Szentlélekben hinni – foly-

tatja az esztergomi primás, s felteszi a kérdést: – Az egyház intézménye a Szentlélek fékezője?” Azzal válaszol, hogy az egyház emberi vonásokkal az üdvösség eszköze. Ferenc példáját hozza fel: „Lényeges személye az *egyház megújulásának*. Mai szóval mondva nagy huligán volt. Útkereső, de az egyházhoz ragaszkodott. Nem szakadt ki belőle, megújítását segítette. Előfordulhat, hogy unalmas számunkra az egyház, a bérmlás, a mise, mert nem a mi stílusunk szerinti, de ne feledjük, ekkor is jelen van Jézus az egyházban!”

6. Ami a „katolikus regnumosokat” illeti ők is (a regnumiak!) ott voltak ez alkalommal is, mind a résztvevők, mind a rendezők között, ám ez alkalommal sem regnumi rendezvény volt a nagymarosi találkozó, s nem velük kötelezte el magát az új primás, hanem a jelenlevőkkel, akik a magyarországi keresztények igencsak különböző rétegeit és irányzatait képviselték: a ferencesektől a Regnumig.

MINDENFÉLE SZERZETEK (1987. október)

„Engedjük, hogy *megszólítson*, hogy övé legyen az elsőség. Isten hozott benneteket őhozzá” hangzott el Kemenes Gábor reggeli imájában, amelyet ezúttal egy civil, egy lány folytatott: „Bevallom, Jézusom, szeretnék megelőzni szeretetemmel, de te mindig megelőzől engem. Már nem is csodálkozom, csak örülök.” Az imát *Sillye Jenő* fejezte be: „Add, hogy minden testvérem, akit a házasság szentségére hívtál, felismerje, hogy a hozzád vezető út jele ez az ajándék.”

A tavaszi találkozó nagysikerű szónoka, *Barsi Balázs* következett: „Krisztus hívei, testvéreim. Fontos, hogy kimondjam, hogy ‚Kövess!’ Nem új vallás miatt írták az Evangéliumot, hanem azért, hogy életünk legyen. Krisztus nem visszajött a feltámadáskor, hanem *előre ment*, mint a világ jövője.” Azzal folytatja, hogy egyetlen *hívás* van, az *élet szolgálata*: ez pedig a *házasság* és a *szüzesség*. A többi csak foglalkozás. („Minden nap kosárszámra viszik ki a magzatokat. Hazug ideológiával támasztják alá: sokan lennének. Hülyeség! Káromkodás az élet ellen! Ha ti nem akartok gyereket, Isten nem fog teremteni. Ha nem kereszteleünk, nem elég Jézus evangéliumot hirdetni!”) Isten irgalma nem következménye vétkeinknek, magyarázza, s a ferences teológiára hivatkozva azt állítja, hogy Jézus akkor is eljött volna, ha nem lett volna bűn. „Jónak lenni annyi, mint tökéletesnek lenni – folytatja. – A magyar

keresztények többsége Jézus nélküli keresztény, hiszen sokan nem hisznek a feltámadásban.” A hivatáshoz nem a lemondás, hanem az *öröm* kapcsolódik, a szerzetesség pedig profétai állapot, a „szerzetes egy kicsit kiszakad a világból, őt Isten rángatja, megszállottja Istennek, de ettől nem különb. Ezért szereti őket a nép. A magyarok meg vannak fosztva negyven évé a szerzetesség egyes útjaitól, de a gyóntatószékekben is le lehet tenni a fogadalmat. Ne haljon ki a szalézi vagy a domonkos rend. A szerzetesség *laikus mozgalom*, nincs köze a papsághoz, hiszen a nővérek sem papok. Az ősi rendekben létfontosságú volt, hogy *el ne klerikalizálódjanak*. Nálunk a generális is lehet laikus. Ha több pap lenne, csak az egyik misézzen, mondja Ferenc. A szerzetesség ti vagytok.” Látszik az arcokon, hogy ez a hallgatóság nagy részének merőben új. Még izgalmasabb téma következik: „A szüzesség tényleg nem kötelező. A Szentlélek üzenete. Pálnál a *házasság is karizma*, nemcsak a szüzesség. Furcsa, hogy a papságra már kicsi gyermekkortól készülünk, s a házasságra nem. Ennek is hitbeli döntésnek kell lennie. A keresztény házasságban benne van a szüzesség vállalása is, a szüzességben pedig az *atyaság-anyaság misztériuma*. A szüzek nem ismerik a megosztott szív kinját, a házasságban ez megvan. Más-más purgatóriuma van a szüzességnek és a házasságnak. A *szexnek* is megvan a maga hivatása a földön. A feltámadásban is férfi és nő leszünk. Biztos, hogy a házastársak összetartoznak ott is. Bizzuk csak Isten fantáziájára.” És ezzel fejezi be: „A magyar ifjúságot mindennek kiszolgáltatták: vágyaiknak, önzésüknek; lelkiismeretük ellenére belevitték a posványba. Keményen vállald az életet. Ha lemondasz, élet fakad. Ferenc lett a ferencesek pátriárkája. Egy hivatás van: az *élet szolgálata*.”

Akár tavasszal, most is öt program közül lehet választani. A *Biblia-magyarázatot*, kérdezz-felelet formában, *Barsi Balázs* tartotta a református templomban. A Kálvárián rendezték meg a *fórumot*, vagyis inkább egy kötetlen beszélgetést a „Nem agórára jöttünk, hanem Kálváriára” jegyében. *Brückner Ákos* és *Somogyi Sándor* válaszoltak a kérdésekre: „Beszéljenek arról, hogyan indult papi pályájuk, hogyan kapták a hivatást, miként hallották meg a hívó szót?“, „Különböző egyházak vannak. Jézus pedig egy Egyházzal beszél. Azt mondjuk, hogy csak a katolikus egyház létezik, én ezt hamisnak tartom. Hogy van ez? Miért alakultak szekták?“, „A katolikus egyház híveinek visszaéléseit hogyan dolgozzuk fel?“, „Miért nem tapasztalom, hogy az imában erő van?“, „Miért mondja a feltámadt Jézus Mária Magdolnának, hogy Engedj el! Még

nem mentem föl Atyámhoz!” „Mennyiben az egyház bűne az inkvizíció?”, „Mi mindig az irgalmas Istenről beszélünk, a Jelenések könyvében pedig a bosszúálló Istenről van szó. Miért?”

A leginkább aktuális kérdés kétségtől a „Mi újság a *Bokor-mozgással* kapcsolatban?”, már csak azért is, mert képviselői most is ott voltak Nagymaroson, s a fórumon is részt vettek. Somogyi Sándor azt válaszolta, hogy „A katolikus egyház leghivatalosbb fóruma. Ratzinger bíboros válaszolt erre a kérdésre, egy évtizedes várakozás után, s ez elolvasható az Új Emberben. Egyébként nagyon lelkes emberek ők, *sok komoly dolgot* csinálnak. Azokban a tételekben pedig, amelyekben eltérnek az Egyház hivatalos álláspontjától, kötelességünk figyelmeztetni őket. Az elmúlt embert facsaró időben nagyon sok bukásnak voltam tanúja. Ebben a rettenetes szenvedésben nagyon kellett arra vigyázni, nehogy üvöltöni kezdjen az ember, vadakat mondani, mindent kidobni. Csodálom azt, aki tíz évig légüres térben meg tud maradni, és nem roppan össze. Csodálom azt az embert, aki magányában felépít egy *ideológiát* úgy, hogy nincs módja másokkal kommunikálni, majd megszülő gyermekét, akinek természetesen azonnal előjönnek *gyermekbetegségei*. És ennek az embernek nincs szíve az egésztest visszacsinálni, becsomagolni és eldugni. Megértem és tisztetem, de elfogadni szüleményét nem tudom.” Brückner Ákos még ezt tette hozzá: „Irgalmas viselkedés szükségeltetik irányukban. Ők egynémely dolognak nagyobb nyomatékot adtak a kelleténél. Amikor pedig az ember valamit kiélez, akkor kissé zaklatottabbá, rámenősebbé válik. Ha mi veszekedünk velük, ha „kuruc-labanc” viszonyban lennénk egymással, nem vezetne jóra. Legyünk inkább testvérek, segítsük őket, hogy teljesebb látásra jussanak. A papság-teológia terén, a kegyelem-teológia terén és még egy-két más területen nem illeszkednek a teljes katolikumhoz. Számomra úgy tűnik, dolgaink inkább *pszichológiai gyökerek*hez vezethetők vissza, mint pusztán elvi kérdésekre. Figyeljétek meg, ítéleteink és botránkozásaink kilencven százalékban önmagunkról szólnak, s csak tíz százalékban a másokról. Micsoda tragikomikus, sokszor tragikus helyzetek ezek.” Ez volt az első alkalom, hogy Nagymaroson a Lékai bíboros által rossznak minősített irányzatról, őket nevükön nevezve és érdemben esett szó.

„Sokszor gondolkodtam azon, hogy a mi énekünk szirénének. Csak arra lenne jó valóban, hogy fiatalosan elverjük az időt? Vagy jele keresztény életünknek? Újfajta evangelizáció? Ez az új zene egy *új nyelv*.

Modern városi népzene. Közös, érthető nyelv Budapesten, Angliában és Lengyelországban. Alkalmas arra, hogy *vallomást* tegyünk. Nem azért vagyunk itt, hogy harcoljunk zenei elismertetésünkért és jogainkért, hanem, hogy testvérként találkozzunk, mert szétszórta élünk. Itt nem produkcióról van szó. Ha egy szép dalt kapsz, vidd haza!" E szavakkal nyitotta meg Sillye Jenő a nagymarosi találkozók legújabb korszaka második *dalos találkozásját*, amelyen a budapesti Domonkos- és Szent Imre-templom együttese, egy szombathelyi és egy dunabogdányi együttes, Balogh György és társai és a csobánkai cigány együttes vettek részt.

A délutáni program *tanúságtételekkel* kezdődött: Egy most örök fogadalmat tevő piarista („Isten kegyelme útján lettem pap, szerzetes, tanár, szolgáló. Az Életet jelenti számomra a rend, a szerzetesség”), egy már tíz éve tanító piarista („Isten az őrangyalomon keresztül hívott már nulladik éves koromban, a nehéztüzérség és a napi parancsok fontosságát a katonaság idején ismertem meg”), egy iskolanővér („Jézus maga választott ebbe a kalandba, szorongató és kínos helyzeteket teremt számomra. Ez áldozat, jobban mondva élet. Ez lemondás, helyesebben életadás”), egy hatgyermekes családanya („A boldog házasság alapfeltétele a tiszta élet, megvalósításához sok imádság, önfegyelem, mérhetetlen hit, nem számígtatás, nem tervezgetés, hanem Isten segítségével hazardírozás kell”), férje („nincs eleve elrendeltem jó házasság, mindig meg kell újítani”) és egy fiatal pap („még egy-két áthelyezés: igazán aktív előkészület az örök életre”) vallott *hivatásáról*.

Bárany Béla nagymarosi káplán a *(találkozóra küldött levelekből* állított össze mozaikot („egy családban történt haláleset közelebb hozott Istenhez”, „hű próbáltam lenni kis dolgokban”, „osztálytársaimra figyeltem, a túróslépényem is odaadtam”, „egy hittanórán elajándékoztam kedvenc Jenő-kazettámat”, „Megint nem vettem fel, imádkoztam, hogy belássam, ennek a kudarcnak is van értelme”), amelyből szerinte a feltámadt Jézus képét lehet összerakni.

A mise elején a bíborost képviselő *Szepešdi Ervint* köszöntő *Zimonyi János* röviden azt fejté ki, hogy a mostani találkozó témája azonos az éppen ülésező szinóduséval. A lelkiismeret-vizsgálatot – stílszerűen – ketten: egy pap és egy laikus, egy férfi és egy nő vezeti.

A homiliát mondó *Tomka Ferenc* arról beszél, hogy a *hívás* nem ruha, nem életpálya, hanem Isten ügye, ami be kell töltsen életemet: „Ebben is benne vagy? Ebben is? Nem értem, de köszönöm!” Azzal

folytatja, hogy az ember akkor lesz igazán emberré, ha testileg vagy lelkileg anyává, apává lesz. Hogy mi a további részshivatásunk, azt a Szentlélek mutatja meg.

A hívek könyörgése keretében szlovák és lengyel résztvevők is megszólalnak, anyanyelvükön. Az áldozás után Sillye Jenőket felváltva a *csobánkai cigányok és a budapesti iskolanővér novíciák* énekelnek. A templomkerti *litánia és közös éneklés* animátora ismét Sillye Jenő.

ZÁSZLÓBONTÁS (1988. május)

Kék-fehér, sárga-fehér és piros-fehér-zöld zászlók foagdták az érkezőket a templomkertben: az egyház, a nemzet és Mária színei. „Mi a szerepe Máriának az Egyház és minden keresztény életében? Hogyan érlelődünk magányunkból a *közösség szolgálatára*? A közösség hogyan fejlődhet tovább az önmaga fenntartásából a termékenység irányába? Az Egyház hogyan válhat Anyaszentegyházzá?” Ezek a kérdések és ezekhez kapcsolódó feladatok szerepelnek a nagymarosi levélben.

Az érkezőket ezúttal is meleg és erős *kézfogásokkal* fogadják a fogadásra már előző este óta készülő csoportvezetők. „Ha még nem csendesedett el, szólj rá szomszédodra, szeretettel”, kéri a még zsongó egybegyűlteket Jávorka Lajos atya, a találkozó szóvivője-animátora, hogy átadhassa a mikrofont a reggeli imát vezető Bajcsy Lajos atyának. Bajcsy Lajos atya abban a kék nyakkendőben jelenik meg, amelyet sokan viselnek ezen a napon (ősz hajú papoktól kezdve a csobánkai cigány fiatalokig), amelynek felirata: „Boldog vagy, mert hittél”. (Néhány héttel ezelőtt a mária-nosztrai zarándoklaton viselték.) A „várakozás”, a „csend”, az „igen” és a „szolgáló szeretet” a reggeli ima kulcsszavai. Az imákat Daxék (Ferenczy Rudolf és énekesei) száma és taizéi énekek váltogatták, erősítették. Az új szerzemények között – ez is zászlóbontás – *Dienes Valéria verseire* írtak is szerepeltek. A harmadik zászlóbontás a *görög katolikus kispapok* által énekelt ősi ortodox Mária-himnuszok és a hozzájuk fűzött bevezető magyarázat volt. A szóvivő ezután a más felekezetű testvéreket köszönti, akikkel „a katolikus tapasztalatokat szeretnénk megosztani.”

Kerekes Károly előadása következik. „Ember voltunkért és magyarságunkért felelősséget vállaló fiúk és lányok! Mi a szerepe Máriának? Mint a tavaszi szélnek, mely „vizet áraszt, virágom, virágom”. A tavaszi szél a

Szentlélek, a víz Isten kegyelme, a virágom pedig Mária”. E szavakkal kezd, majd két meglepő metafora következik: „konzervszeretet” és „mirelitszeretem”. Az első egy óvónőtől származik, akinek egy kisgyerek elmagyarázta, hogy ő csak egy szerződéses gyerek, egy lakásért jött a világra. Szülői helyett konzervszeretetet kap az óvodában. A másik metafora születése egy tizenhárom éves lányhoz kapcsolódik, aki „frizsiderbe tette” (tartálékba, ha mégis egyedül maradna) azt a tizennyolc éves fiatalembert, akivel viszonyt folytatott. A fiú nem akarta abbahagyni. A kislány erre bátyja tanácsára megmérgezte a jogait követelőt. „Ki fogja újjászülni a hullaszagú szeretetet? A szépen szeretni tudást ki fogja megtanítani? Ki fogja a mai embert szeretni?”, kérdezi Kerekes Károly, s Mária a válasz, aki az egyház anyja. „Anyaelv nélkül nincsen közösség”, hangoztatja, s a „Mi a teendő?” kérdésre az *anyák segítségét, a hűséget*, az evangéliumi mértékű *igénytelenséget* és a *szabadságot* sorolja fel, majd kijelenti, hogy „az anyaeszmény nélkül nincsen élő társadalom, Mária nélkül pedig nincsen élő egyház”. Azzal fejezi be, hogy „Ne engedjük, hogy megfagyjon a szeretet”, s rázendít a Boldogasszony, anyánk-ra.

Az előadást csend követte, amelyet meg-megtörték Balás Béla elmélkedésre indító gondolatai. Ebben Daxék énekei (köztük ismét Diénes Valéria szövegei) segítettek. „Békét kell teremteni magunkban, mert felzaklatottan, idegesen nem lehet találkozni. *Nyitottnak* kell lenni minden iránt, ami Istentől jön. Jézus anyaméhéből születve a föld ízét is magával hozta. Benne minden igazi, emberként született, nemcsak úgy átsuhant az anyán. Jaj azoknak, akiknek a házasság csak ceremónia, jaj azoknak a kisközösségeknek, akiknek a közösségük csak mozgalom és módszertan. A csend Istené, a magyarázó szöveg a miénk. Ezen a találkozón sem elég az *identifikáció, interiorizációra* is szükség van. Túl magas, túl okos a nagymarosi találkozó? Lehetne egy fesztivál, kacagással, akadályversennyel a kezdőknek, de mi ezen már túl vagyunk. A belső életről szóló tudomány, vagyis a *misztika* három fokozatot jelöl meg: *tisztulás, megvilágosodás, egyesülés*. Ezt szeretnénk Nagymaroson is megcélozni. Tegyük ki magunkat a nagy élménynek, higgyük, hogy Isten nagyot dolgozik közben. Mi az új számomra? Eddig hogy voltam ezzel? Miért nem vettem észre?

Ezúttal is ötféle program közül lehet választani, akár ősszel: a református templomban „*bibliázni*” Kerekes Károly vezetésével, részt venni a *zenei fakultáción* vagy a *fórumon*, *csendesen imádkozni* az altemplomban és *kiscsoportos beszélgetés* keretében feldolgozni a találkozó témáját.

Mária a keresztények életében. A kiscsoportos beszélgetések legtöbbszörében a „máriás lelkület”, az anyaság, a hivatás és a szolgáló szeretet volt a téma. A protestáns résztvevők közül többen tapintatlannak, ökumenikus szempontból kifogásolhatónak tartották az előadás egy-két kitételét, főleg a „Mária nélkül nincs élő egyház”-at.

A fórumon ezúttal is a szokásos hármas, *Balás Béla*, *Brückner Ákos* és *Somogyi Sándor* válaszoltak a kérdésekre, amelyek az önszeretetre, a mások megítélésére, előítéleteinkre, a megbocsátásra, az elvált keresztények újjaházasodására vonatkoztak. Néhány mondat a válaszokból: *Testünket is szeretni kell*, mert testünk a lélek temploma, felszentelt térség, (B. Béla), „Azért sem lehetek teljesen önzetlen, mert teljesen független csak Isten lehet” (S. Sándor), „A logikai ítélet kötelező, erkölcsi ítéletre nincs jogom. Legyünk igényesek” (B. Béla), „Önismeretre és emberismeretre van szükség. Az első meglátásban is van valami.” (S. Sándor) „Manipulálva vagyunk. Arról nem tehetek, ha rám száll a légy. El kell választani az actus humanust az actus hoministól.” (B. Ákos), „A megbocsátás csoda. Jézus benned megbocsát!” (B. Béla), „A küzdés is a szabad akarat és a kegyelem kapcsolata. Ismertem valakit, aki a koncentrációs tábor után több mint négy évtizedig küzdött, hogy meg tudjon bocsátani” (B. Ákos) „Isten nem kíván lehetetlent, ha pedig azt kíván, jelzi, tedd meg, amire képes vagy. Kérjed, ha nem vagy képes, és meg fogja adni” (S. Sándor).

Kora délután *Sillye Jenő Mária-oratóriuma* hangzott el, méghozzá – negyedik zászlóbontásként – különleges előadásban, ami ezúttal annyit jelentett, hogy a „produkcióban” mindenki részt vehetett.

A misén a primás-érseket képviselő *Marosi Izidor* mondta a homiliát. Négy értelemben is találkozó Nagymaros, mondta: egymással, önmagunkkal, jó lelki vezetőkkel és Jézussal találkozhattunk. Megemlékezett a harminchetedik évében elhunyt *Szabó János* atyáról, akiről azonban a nagy többség nem tudta, hogy ő az, aki a kallódó és a drogos fiatalok segítségével találta meg hivatását. Munkája nem volt eredménytelen, ezt az is bizonyítja, hogy ez alkalommal – először – pszichohigiénés szolgálat is működött: tanácsadás a drog és az alkohol fogságába jutó, vagy ilyeneken segíteni akarók számára.

A találkozó a mise után a templomkertben folytatódott a Mária-szobor előtt elénekelt *Sillye Jenő* litániával, és *Bajcsy Lajos* mélyen átélt esti imájával, amelyben – ez volt az ötödik, a nemzeti színű zászlóbontás – a következők is elhangzottak: „Fiatalok vagyunk! De magunkra ha-

gyott nemzedék! Segíts, hogy szent elődeink áldott, igazolt, időt álló, vihart álló hagyományait felfedezzük újra, elfogadjuk újra és ráépüljünk! Szent István férfias bölcsességét, építő-alkotó erejét, Szent Imre és boldog Mór tanulékonyágát, imáját, önátadását, tisztaságát, Boldog Gizella csendes női háttérszerepét, finom, szép ihlette lelkületét, Szent László ellenséget is tisztelő hősiességét, rendet teremtő, újrakezdeni tudó törvénykezését, törhetetlen küzdő hitét, Szent életű Árpád-leányok szüzi lelkületét, Krisztus keresztyén elmélkedő, oltár előtt adoráló, irgalmas szeretetben kivirágzó, vezeklésben is békét teremtő, meghalásban is életet adó áldozatosságát. Igehirdetésben-misszióban fáradhatatlan, meditációban-vezeklésben tisztuló-esdő vágvölgyi, mecseki és pilisi, szent remeték kegyelem áldotta lelkületét, szolgáló szeretetét; Hunyadiak, Eszterházyak, Pázmányok, Rákócziak Mária-tisztelő, gyermeki bizalommal oltalmaz alá futó, vészben-bajban könyörögni tudó, békében himnuszt mondani, hálát adni tudó lelkületét; Isten örömében, szeretetében és a lélek intelligenciájában boldog, mindig derűs, hivatásszerető Prohászka, Batthyányi-Strattman Lászlók, Apor Vilmosok, Bódi Magdik leleményes-buzgó, égő és másokért eléggő lelkét szerezd meg újra nekünk, hogy e szüzi és szent alapokon Jézusban a Te Fiadban élve találjuk meg hivatásunk, helyünk, talentumaink és karizmáink az Anyaszentegyházban! Hogy hadd legyünk mink is tiszták, hősök, szentek, hazánknak rendületlenül hívei magyarok! Mária! Esdj ki nekünk bizalmat, nagy reményt. Esdj ki nekünk erényt, szabadságot, lendületet. Esdj, ki nekünk igénytelenséget, erőfeszítést a jóért, igényes töltekezést, gazdagodást lelkieken, igaz nagyságra-teljességre törekvést, közösséget, másokért élni tudó áldozatosságot, mindenkit elfogadni tudó szeretetet és egységre törekvő hitet, kiengesztelődésben meghalni is tudó jóságot! Mária! Essd ki nekünk a békét! Korunk hiánycikkét! Isten békéjét, melyet Krisztus hozott el nekünk! Segíts elfogadni és elviselni önmagunkat! Segíts megtérni, kiengesztelődve szívünkbe fogadni Fiad békéjét! Segíts elfogadni testvéreinket, szüleinket, rokonainkat, nevelőinket, vezetőinket és lelkiatyánkat, tanuló és munkatársainkat, szentbűnös tagokban gazdag egyházadat, itteni-mostani korunkat, helyzetünket és ellenségeinket is! Segíts elfogadni jövőnket, feladatainkat, Jézus akaratát, örömeinket-szenvedéseinket, életünket-halálunkat, bűneinket-üdvösségünket!"

III.

HÚROK

(A beatmiséktől a Jenő-dalokig)

*„Hétköznapi Szentlelke, szállj rám,
Atya lángja, Krisztusi fény
tündökölj a hétköznapi egén,
hogy hétfőtől szombatig is
legyél enyém,
hogy hétfőtől szombatig is
szeressek én,
mindent szeressek én!”*

Bár volt Nagymarosnak (pontosabban Kismarosnak) más jellegű zenei előzménye is, és magukon a találkozókra is megjelent a Jenő-daloknak alternatívája, a nagymarosi találkozók zenei „alaphangja” mégis a Jenő-dalok, vagyis Sillye Jenő és társai dalai lettek. Úgy is lehet fogalmazni, hogy ezeknek a találkozókra a zenéje a beatmisék után és az uralkodó popzenei közizléshez képest meglepő fejlemény. Miért alakult éppen így? Mi maradt meg Nagymaroson a Kismaros előtti evangelizáció zenei formáiból? Zeneesztétikai, lélektani vagy szociológiai megközelítést kíván elsősorban a Jenő-szindróma? Sláger, ima vagy tanúságtétel? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kellene választ kapni, hogy megfejtsük Nagymaros titkából azt, ami megfejthető, hiszen a lélek ott fű, ahol akar, s olyan nótát fűj, amilyent akar.

ELŐZMÉNYEK ÉS ALTERNATÍVÁK

A hatvanas-hetvenes évek az evangelizációs mozgalmának első állomása és megérkezése a beatmisék demonstrációi voltak. A „vagyunk”, a

„mi nyelvünkön szólhatunk” élménye tömegeket mozgósított, másképpen persze, mint a kismarosi és nagymarosi találkozók, ám ezek szer- ves előzményeként. 1965 novemberében „Debreceni siker: a majdnem jazzmise” címmel jelent meg egy tudósítás az Új Emberben a debreceni Svetits gimnáziumban előadott *Missa Juventitusról*, *Tamás Alajos művé- ről*.¹⁹ Ez a „majdnem jazzmise” több helyen előadásra kerül (a budai ferenceseknél, Cegléden), s többeknek vannak már *spirituálémise* felvé- teleik. A Képes Újság arról számol be 1966-ban, hogy evangélikusok az NSZK-ban beatmiséket rendeznek. A Szabad Európa Rádión keresz- tül sokan hallják az NSZK-beli magyar gimnáziumban tanuló diákok spirituálékra írt miséjét.

1965-ben „Ki mit tud” nyertes lett egy spirituálétrió, amelynek veze- tője *Petrovics Péter* volt, Tarjáni Tóth Ida cimbalomművész fia, zongora- kísérőjük pedig másik fia, *Petrovics Tamás*.²⁰ A Petrovics testvérek és barátaik találkoznak az 1966-ban Budapesten szereplő Golden Gate együttes tagjaival, leveleznek is velük, kottát kérnek és kapnak tőlük. Ebbe a társaságba járt a Magyar Rádió gyermekkórusában is éneklő *Szilas Imre* is spirituálét hallgatni, zenélni. Szilas Imre a kántorképzőn ismerkedett össze Petrovics Tamással. Szükség volt még egy szervezőre, aki meg is valósíttatja az ötletet, bevasalja a pillanatnyi lelkesedés ígé- retét. Ez volt *Széll Vince*, egy kazánfűtő fia, aki 1945-ben született (akár- csak Illésék), aki mindig is rengeteg baráttal és kapcsolattal dicseked- hetett. Ő a népzene és a klasszikus zene felől indult, az egyik regnumi kisközösség nótafája volt, s többféle templomi kórusban is énekelt. Ő emlékszik legpontosabban a Szilas-mise születésére: „Büszke vagyok arra, hogy a világon először Imrének jutott eszébe beatmise. Volt spiri- tuálémise, volt a Missa Luba, de ilyen még nem. Elkezdett pötyögni, s egyik napról a másikra kikerekedett a Kyrie és a Sanctus. Irtóra belelke- sedtünk. Kisközösségi kapcsolat révén megismertük az abonyi káplánt, a Satyát, vagyis *Zöldi Sándort*, s 66 Karácsonyán az abonyi káplánszo- bában már eljátszottuk a mise két-három tételét. Satya is belelkesedett. Megbeszéltük, ahogy készen lesz egy-egy tétel, leküldjük s ő ott betanít- ja a kórusnak. Én is megígértem, hogy Pesten is szervezek egy kórust, s így talán 67 Húsvétján elő is adhatjuk.”

Be is mutatták 1967 tavaszán Abonyban,²⁰ majd egy évvel később a Mátyás-templomban. Erről hírt adtak a napilapok,²¹ de a Ludas Matyi, a Világosság,²² és a Magyar Rendőr²³ is foglalkozott az eseménnyel.

Hegyi Béla így jellemzi 1968-as interjújában²⁴ az akkor tizenkilenc

éves Szilas Imrét: „Szereti a kalandot, az előre ki nem számítható veszélyt, a rizikót, magáért a játékért. Hajlamos az engedményekre, sőt némi opportunizmusra is, önmagával és másokkal szemben, ugyanakkor erősen szociális érzelmű. Nem tudja megtagadni a segítséget azoktól, akik ezt igénylik. Élete a *játék*. Sok mindenre kíváncsi, de elmélyedni már nincs türelme. Szeret ábrándozni, kedveli az erős hangulati hatásokat. Nyugtalan. Ezekből az ellentmondásos, a tizenévesekre oly jellemző vonásokból nő ki hite. A vasárnapi istentiszteleteken való részvételét elemi szükségletének érzi, gyakori áldozó.” Arra a kérdésre, hogy hogyan képzei el a modern keresztény fiataalt, Szilas Imre a *beatzene* kedvelését, a *természetességet*, a *bizalmat* és a cselekedetekben megnyilvánuló vallásosságot említi. Zenei példaképei Bach és Oscar Peterson, úgy érzi, a beatet Bachig vissza lehet vezetni. „Voltak olyan hangok, hogy a beatzene nem egyeztethető össze a vallásos áhítattal” megjegyzésre Szilas Imre élénken tiltakozik: „Nem, nem. A misével az volt a célom, hogy a beat nyelvén szóljak a beatesekhez. Felmutassam azt a *hitörömet*, melyet Isten elfogadása jelent. Ez az *áhitat* zenéje is, de persze másféle áhítaté, mint szüleinké volt. *Póztalanabb*.”

Inkább politikai és egyházpolitikai, inkább hitbuzgalmi ügy volt akkortájt a beatmise, mint szakmai kérdés, annak ellenére, hogy Tardi László az „oroszlánbarlangba” az Országos Magyar Cecília Társulatba is elvitte a beatmisét. Ő maga (úgy is mint a világiak helyzetével foglalkozó színódus egyik magyar résztvevője) így ítéli meg a Szilas-misét: „A zsinatig fel sem merült ilyen zene megszólaltatása Európában, de a *zsinat* hatására a vallásos emberek különböző rétegei próbálták meg a maguk vallási élményeit kifejezni. Imrét értelmes, gondolkodó embernek ítélem. Feldolgozta *élményeit*. Szerencsés megoldás volt az, hogy a szövegeket egyházi énekek közül választotta. A Gemini zenekar és köztünk (beleértve a kórust és engem) felfogásbeli különbség volt. Sokat küszködtem velük, de a karácsonyi előadáson mégis túlhangoskodták, s ezzel elárulták a kórust. A Cecília-összejövetelen ott volt Bárdos és Werner is. Bárdos azt mondta, megfogta az előadás, úgy érzi a stílus alkalmas a *húsvéti öröm* kifejezésére, de a bűnbánat vagy a könyörgés kifejezésére már nem.”

Körmendy Ferenc, aki gyakorló zenész és esztétikával is foglalkozik, játszott a Mátyás-templom zenekarában és tagja a Rocksínház zenekarának, így ír erről: „A 68-as diákmegmozdulások szellemi alapja a progresszív beat volt, a túlérett szakaszába lépő polgári társadalom el-

leni lázadás ideológiája. A rockzene és a beatzene csupán *eszköz*. Jól láthatóan két iránya volt a lázadásnak: egy profán, ateista és egy vallásos. Ami a profán irányt illeti, nem sikerült a lázadás, mert a polgári intézményrendszernek olyan *levezető csatornákat* sikerült találnia, amelyekbe a mozgalom beteretelhető volt, vagyis eléggé rugalmasnak bizonyultak a politikai keretek az ellenük irányuló támadás integrálására. Ami a vallási irányt illeti, a tételes vallások mind teológiailag, mind bázisukat tekintve válságba kerültek. Nem maga a hit szorult vissza, csupán az történt, hogy az egyházakban megtestesült vallással szemben az autentikusnak vélt hit mellé álltak. Ezt leggyakrabban a szekták, a miszticizmus vagy egy ősvallás (egy 'vissza az ősforráshoz'-vallás) keretében találták meg. Azt lehet mondani, *'csináld magad!'-mozgalom alakult ki a hit terén. Ez a mozgalom a beat szellemének megfelelően felértékelte az amatőrizmust*, mint magatartást, azt a beállítódást, hogy mindenkiből lehet zenész. Bevallott célja volt az együttzenélésnek a *közösség létrehozása*, alakítása. A magyar eseményeket figyelembe véve úgy tűnik, hogy a bázisvesztést érzékelő egyház is ugyanolyan megoldási módokat kínált, mint a profán zenében a világi társadalom, vagyis a rigorózus tiltás után az *integrálással* próbálkozott. A hivatásos beat mellett létrejött az amatőr könnyűzenei mozgalom, a *városi folklór* három rétege: a protest song (polbeat), a táncházmozgalom és az egyházzenei mozgalom. A protest songban kezdet fogott az eredetileg spontán új zene a kommunista ideológiával, s a hippimozgalomból átvett háborúellenes téziseknek kommunista formát adott (Berki Tamás, Dinyés József, Gerilla-együttes).

A táncházmozgalom sajátosan pesti értelmiségi ügy volt, az urbanus nosztalgiaigény keretében született, s természetesen összefügg egy új identitás, a nemzeti azonosság keresésével is. A nyolcvanas években szintézis jött létre a beatzenészek és a táncházasok között. A három irányzat közül az *egyházzenei mozgalom* a legproblematisabb, mert nincsenek jellegzetes, egzakt zenei jegyei. A beatmozgalom olyan profi csúcsteljesítményeket termelt ki, amelyek mindenféle esztétikai vizsgát kiállnak: Janis Joplin, Jimi Hendrix, Gallagher, Winwood, olyan zenészek, akik hangszer- és énektudásukkal, kompozíciós készségükkel bizonyították, hogy a beat tud újat hozni a harmonizálásban, dallamvezetésben és komplexitásban. Kérdés, mi van e csúcs alatt. Van egy viszonylag szűk középréteg, amelyik a csúcs felé törekszik, s a magyar beat kitermelt ilyen együtteseket és személyiségeket. Magyar viszony-

latban az Illés, az Omega, az LGT és a Sziriusz tartozik az elithez. A következő, nagyon szűk réteg megpróbál Illés, Omega, LGT és Sziriusz lenni. A játszott zenéről beszélek, s nem a siker fokáról! Van továbbá egy alsó réteg, amely a beat- és rockzene aprópénzre váltását jelenti. A zenészek öncenzurálisan kiszippantyúzzák a radikalizmust a zenéből, kizárólag üzleti célokra használják, ezért csak a közönség kegyeit keresik. Az a szomorú tapasztalatom, hogy a magyar ifjúsági egyházzenei mozgalom (az előadók és a zeneszerzők) kilencvenöt százaléka, ha szellemi alapállásában nem is, de a zenei minőséget tekintve ehhez a réteghez tartozik.

Ez eddig az esztétikai megítélés, de van a dolognak egy másik, sőt harmadik oldala is. Ami a másik, a *szociológiai* oldalt illeti (a harmadik, a vallási oldal aligha tekinthető egzakt, tudományos megítélés tárgyának), a *magas művészet és a hívek útjai elváltak*, s az elidegenedésre választ adó ifjúsági zene preferenciája a *tömegek érdeke*. Lehet finnyáskodni, de a fiatalok körében ekkora *egyházzenei aktivitás* hosszú idő óta nem volt! Jöhetett volna másféle válasz is, például a spirituálé, de nem jött. Jött legelőször is a Szilas-mise. Szilas Imre jó-nevű együttesekben játszott. Zenéje általános stílárban tükrözi a kor beatzenéjét. Rock and rollos alapállása, könnyedsége, jól érzékelhető az Allelujában. Nagy érdeme, hogy hagyja *improvizálni* a zenészt, s ő maga is jól csinálja. Mai füllel ez a zene ugyan egy kicsit avitt, de akkor megállt a lábán. Érdekes, hogy mennyire sok a lassú és a lírai rész, fergeteges tempók nincsenek. A Glória májdnem olyan lírai, mint a Kyrie, pedig hát alig van ellentétesebb két rész a miseirodalomban. Érdekes volt szinte szóról szóra meghallani benne az Animals 'Felkelő nap háza' című dalát és valami *népi*, virágénekszerű attitűdöt. A mű legnagyobb baja, hogy nincs nagyformája, számokra esik szét a szerkezete, csak a szöveget hozza. A korabeli beatzene legelső, legnépszerűbb vonulatához csatlakozik.”²⁵

Amikor Kismaroson Sillye Jenő és társai elkezdik mozgalmukat, Szilas Imre már Amerikában van. Nagymarosra (nem a találkozóra!) ugyan eljutott miséje az akkoriban Illéséket is mise szerzésére kapacitáló Balás Béla jóvoltából, de a találkozókra már csak a Kyrie és az Üdvözlégy hangzik fel, mindmáig. A be nem avatottak ezeket is Jenődaloknak hiszik.

A Szilas-mise az elsők között volt az első. A Siófokon kápláncodó *Léber Miklós* is a hatvanas években volt fiatal. A templomi kórus kö-

zépiskolásaiból közösséget alakított ki, s egyikük a Képes Újságban olvasta, hogy német evangélikusok beatmiséket rendeznek. Nekik is kedvük támadt, a beatkedvelő Léber atya támogatta az ötletet. Plébánosa is beleegyezett, de csak azzal a feltétellel, hogy „csak a zene legyen beat, a szöveg nem”. Léber atya évfolyamtársát, az akkor Szeged-Rókuson káplánkodó *Antal Józsefet* kérte fel. Antal József a Ságvári Gimnázium indulója után a szemináriumban egyházi műveket komponált: „Két nap alatt megírtam. Szerettem ezt a zenét, de nem foglalkoztam vele sokat. Valami ritmikus dolog volt. Olasz és német számok meg Duval voltak forrásaim. Csak zongorakivonat és hangszerelési utasítás készült. Léber Miklós hangszerelte, s ő is vezényelte a misét. Én még hangfelvételtől sem hallottam. Itt nálunk el sem hangozhatott, mégis elkerülésemnek egyik oka ez a beatmise lett.” Így emlékszik vissza Antal atya húsz év elteltével.²⁶

Székesfehérváron volt az ősbemutató, majd bejárták vele szinte az egész országot. Bellon Gellért püspök így méltatta őket Hercegszántón: „Ilyen nagyon szép és forradalmi megoldást ajánlhatunk az egyháznak.” Egy bérmlás alkalmával Kaposkeresztúron Klempa Sándor apostoli kormányzó köszönetét fejezte ki és segítséget nyújtott egy rögtönzött kérdőíves felméréshez, amelyből kiderült, hogy a jelenlévők nyolcvanöt százalékának tetszett a produkció.

A *Felsőkrisztina-templomban* már 1967 karácsonyán beindul az egyházi popzene. A Budakeszin bemutatott gitáros spirituálémise egyik számát énekelték. 1968-ban már gitárt fognak kezükbe a számháborúzni, kirándulni járó ministránsokból álló társaság tizennégy-tizenhat éves tagjai. Már abban az évben elkészül az első mise, amelynek szerzői a tizenöt-tizenhat éves *Pattantyus Károly*, *Szigeti István* és *Tihanyi Gábor* voltak. A „Mit akartatok?” kérdésre „Zenét!” Pattantyus Károly válasza. Bővebben pedig: „Úgy gondoltuk, amit mi csinálunk, elfér Jenőéké mellett. Ami a miséket illeti, én kinosan ragaszkodtam, hogy *tartózkodjunk a zenei közhelyektől*. Ebből persze kacifántos dolgok is kisétek. A hívők nem énekelték velünk. Nem is volt igényük, de nem is hagyták volna az egyházi felettesek, hogy *mozgalommá* váljunk. Csúcsművésztársunk volt a Szupersztár: dallamalkotása, hangszerelése, nagyszerű benne a tonalitásváltozás. Műveinkben gazdagítani akartam a hangzást új hangszerekkel: fagottal, csellóval, fuvalával.” Pattantyusék fenn énekelték a kóruson, magas színvonalon, de távol kerültek a mozgalom fő vonalától.

Az „*Alsókrisztinában*” (vagyis a krisztinavárosi plébániatemplomban) is élénk ministránsélet folyt, hasonló szellemben, mint a Felsőkrisztinában. 1966–67-ben alakul ministránsokból egy beatzenekar, s az akkor odakerülő káplán, *Rozsályi Zoltán* (nevét érdemes megjegyezni!) lelkesen támogatja őket, annak ellenére, hogy zenei ízlése veretesen klasszikus volt. Először népéneket kísérnek gitárral, *Becker Gáborék*, majd ők is a budakeszi templomban hallanak egy spirituálémisést. Felveszik magnóra a Szilas-miséket, s megszervezik az Alsókrisztina beategyüttesét. „A próbákön nagyon jól éreztük magunkat, de nem tudtunk eléggé együtt játszani. Nem is igazán próbák voltak ezek, hanem valami *örömszene*. Végigjátszottuk a Beatles-számokat, s egy kicsit próbáltunk is. Ismertem már, amit a Felsőkrisztinában csináltak Pattantyusék, de nem tetszett. Vonalukat a Bárdos- és az Illés-vonal keverékének éreztem. Mást akartam.” Pattantyusék és Beckerék útja tehát elválik. „Egy *kamarazeneibb beatirányzathoz* tartoztunk”, ítéli meg másfél évtizedes távlatból az építészmérnökké lett *Becker Gábor*. A másik út abban is megnyilvánult, hogy megpróbálták bevonni a híveket. Míg a zenekar fenn játszott a kóruson, egyik tagjuk lement (ministránsruhában!) *megénekelteni* a híveket. 1977-ben előadták a *Szupersztárt*. Ami a Neotonnak (Szűcs Judittal megerősítve) nem sikerült, mert a minisztérium leállította, nekik igen. A vonóskart áthangszerelték más hangszerre, de azért kellett a segítség, s jöttek is: a Felsőkrisztina és a Jézus Szíve együtteseiből. Az ősbemutató a Gyógyszerkutató Intézetben volt, aztán több templomban is bemutatták. Ezt a művet ekkor még mind az egyházi, mind a többféle világi szervek részéről erős gyanakvás vette körül, s ezt nekik is bőven volt módjuk tapasztalni. A vendégszereplés után maradt körükben a Jézus Szíve társulatának kiváló énekes *Domján Gábor*, aki lefordította Webber fiatalkori művét, a *József és a csodakabát*-ot, amelyet jelmezben is előadtak a gyerekközönség előtt. Produkcióikkal többtucatnyi helyen voltak szerte az országban, de Nagymarosig nem jutottak el. Pedig Ady, Juhász Gyula és József Attila istenes versein kívül ilyesmiket is énekeltek, hogy „Virág voltam, elhervadtam, szellő voltam, kifulladtam, forrás voltam, kiapadtam, fiad voltam, elhagytalak”, meg ilyeneket is „Kereslek, Uram, zsúfolt, zajos téren, utcáról fölhangzó vidám nevetésben.”

1970-ben volt a József Attila Gimnázium szomszédságában lévő *Szent Imre-templomban* az első beatmise. Tizenhat-tizenhét éves diákok adták elő, többen közülük a szomszédos gimnáziumból. Az egykori

szentimrések közül ma Székely Ádám általános iskolában tanító ének-magyar szakos tanár, Tihanyi Gellért neves klarinétművész, Mártonffy Marcell magyar-francia szakos bencés szerzetestanár. Székely Ádám: „A valláshoz mindannyiunknak közünk volt. Valahol hallottam egy olasz lemezt. Egy glóriát, gitárral és kórossal. Mi is meg akartuk próbálni. Szóval az indíttatás nem az angol irányzat volt, hanem egy helyes kis olasz szám. Hat évig írtunk miséket megállás nélkül, elsősorban Gege meg én. Örömmel csináltuk. A kórus állandósult, kirándultunk is együtt. 76-ra vége lett, mert engem elvittek katonának, s ki is öregedtünk. Hazugság lenne azt mondani, hogy akkor valami hatalmas lelki mélység lett volna bennem. Azóta mélyültem el, akkor egyszerűen *nem tudtunk volna élni a mi zenénk nélkül.*” A szentimrések sem jutottak el Nagymarosra, csupán a találkozók közötti zenei fesztiválra, három számmal, pedig a „Halálotat hirdetjük, Urunk” még mindig felhallatszik itt-ott.

Walthier Tamás (háromgyermekes családapja, villamosmérnök, egy kereskedőház üzletkötője) alapító tagja volt a Jézus Szíve templom együttesének. Mint botfűlűnek vélt gyerek került be a budapesti piarista gimnáziumba, ahol erőszakkal beszervezték a kórusba, de nem ez adta a döntő lökést, hanem a széles horizontú Medvigy Mihály tanár úr: „Ő hozta be egyik lyukas órán a Creol misét. Tetszett, ha másért nem, a szembenállás miatt. A párhuzamos osztályban már alakult egy együttes, mi sem akartunk lemaradni, s egy tornaórán mi is létrehoztuk Horváth Andrással és Kégl Lászlóval. Laci már járt gitárórákra, én meg karácsonyra kaptam egy gitárt, s dobolni már tudtam valamennyire. Később basszusgitározni is megtanultam. Kégl Laci a Jézus Szívébe járt, ahol Hajnal György atya működött. Érdeklődtünk a spirituálék iránt is, s 1971-ben már összehoztunk egy spirituáléprogramot egy zenei áhítat keretében. 72-ben összejött a társaság, s 72 pünkösdjén bemutattuk a Szilas-misét. Saját számokat is kezdtünk csinálni, a komplett misék nagyobb részét én írtam. Létünk folyamatos alkalmazkodás, küzdelem volt. Jöttek a kívánságok, s Hajnal Gyuri atya közvetített: mit lehet, mit nem, ma ne legyen olyan hangos.”²⁷ Benne is voltak, meg nem is a mozgalomban, hűségesek maradtak a szolgálatban, áldozatot jelentő, öncsonkító kompromisszumok árán is. Aktív részesei lehettek egy *emberarcúbb liturgiának*.

Heten voltak testvérek, s közülük Bíró Miklós is sokat ministrált az Örökimádás és a Jézus Szíve templomban. Egy idős atya mindig neki

adta reggelijét: párizsis vajas zsömlét. Elemista korától gondolt a papi pályára, s harmadikos gimnazista volt, amikor elszánta magát. Bátyja az Atlasz együttesben játszott, s náluk voltak a próbák. Miklós klasszikus gitárt tanult, nem akart együttesben játszani. „Jött belőlem a dal. Először egy iskolai bulin szerepeltem. Híres voltam benyögéseimről. Ezt a szemináriumban is folytattam, miként a gitározást is. A Deák fivérekkel* játszottunk a Szilas-miséből is részleteket. A híres, Áldásoddal megyünk, a közhiedelem ellenére nem Sillye Jenő-szám, hanem Deák Gáboré. Rengeteget gyakoroltam, sokat hülyéskedtem. Sokat és naivan kritizáltam, sokakat megbotránkoztattam. Talán elolvasták a naplómát, amelyben az is benne volt, hogy szerelmes vagyok, hogy nem érzem magam eléggé érettnek még. Indokot nem mondtak. Andráséknak legalább azt mondták, hogy gitároztak. Ők egyébként jó tanulók voltak. Elmentem kántornak, de csak kilenc hónapig bírtam. Papokkal ezután soha többet . . .” Néhány éve találkoztam Jenővel, kérdezte, csinál-e valamit. Elmondta, hogy tervezi összehívni a régi ismerősöket, s valami kulturális fesztiválról beszélt. Jeleztem, oda elmennék, de csak az a felemás nagymarosi másfél óra lett belőle, ahol elénekeltam a Kör, elipszis, négyzet-et. Négy gyerekem van. A feleségem laborasszisztens. Anyagi problémáim nem engednek alkotni. Nekem az *Isten a központ*, s a Szentírás szerint akarok élni. Ma már járok misére, viszem a gyerekeimet is. Megváltoztam, nem haragszom.”

DAX

Talán Ferenczi Rudolf indult legmesszebből a Nagymaroson zenélők közül. Hegesztő szakmunkás, anyja hatéves korától egyedül neveli, öltönye csak saját keresetéből lehetett. Anyja sokszor volt kórházban ideg-összeroppanással, aztán nyugdíjba került, s így szó sem lehet továbbtanulásról. Az osztályból ő egyedül nem ment gimnáziumba vagy szakközépiskolába. Bár fizikailag gyenge volt, csőszerezőnek tanult. A gimnázium azonban nem hagyja nyugodni, s a szakmunkásképzővel párhuzamosan azt is elvégzi. „Izgága gyerek voltam, benne voltam mindenben. Loptunk, megdobáltunk mindenkit, kiszúrtunk az öregekkel. Anyám az üzemi dalárdában Rákosi-dalokat, a templomi kórus-

* Deák Gábor és Deák András

ban Mária-éneket énekelt. Hittanra is járatott. Kismarosra is eljutottam, akkor még csak a tömegben hömpölyögtem. Anyám a templomi kórusba is elvitt. Hangom, fülem volt, csak úgy dőlt belém a kotta. Operarészleteket is vissza tudtam énekelni. Egy vak kántorhoz jártam zongorát tanulni, de a bácsi kirúgott, mert rosszalkodtam. Hetedik-nyolcadikos koromban tangóharmonikáztam, de csak egy évig tartott, mert munka volt vele, elmélet, tanulni kellett volna. Ehhez azonban nem volt megfelelő háttér, s még terem sem, mert a pici lakásban még csak egy sarkom sem volt.”

1963-ban ő is gitárt vesz. Ösztöndíjából fizeti a részleteket. „Még a szagát is imádtam!”, emlékszik vissza. A gitározás túlságosan is jól ment. A szomszéd nem bírta idegekkel, beverte az ablakot. Anyja ekkor elzárta a gitárt. Együttест szervezett. Anyja ekkor egy zsákba varrta be a hangszer. Hamarosan utolérte a zeneiskolában tanulókat. 67 szilveszterén a Fürdő Szálló Pálmatermében játszanak, százötven forintot kapnak fejenként. Iskolai bulikon, Dorogon egy étteremben, Tokodon Öt órai teán játszottak. Járási versenyeken dobogós helyeken végeztek, szólóénekesként bronzérmet nyert egy megyei szintű fesztiválon. Beatles- és Illés-számokat játszottak, Doomsday volt a nevük, az övé meg Dax. Akkori önmagát így látja: „*Világnézet nélkül* a KISZ-ben csak tag voltam. Ital, nők, és a gitár. Az együttesben ritmusgitáros és énekes voltam, de 70-ben kirúgtak, mert erőszakos, kemény és könyörtelen voltam, amikor úgy éreztem, igazam van. Közben a Szerszámgépgyárban dolgoztam és komolyan udvaroltam. Első nagy szerelmem idején közel kerültem az *öngyilkossághoz*. Mindenféle lányismerősöm akadt, de se barátom, se szeretőm. Így mentem katonának. Senki sem látogatott meg. Bőgtem miatta. Ott is játszottam különböző együttesekben. Leszerelés előtt hazajöttem, s a Fürdőszálló előtt leszólított egy nő. A Dió bandájába járt.”

Dió, vagyis *Diószegi László* nevével már találkozhatott az olvasó, hiszen ő Nagymaros prominens figurája. Maga is gitározott, dalokat is írt. Ekkor Dorogon volt káplán. A lány elhívott oda, s Dió úgy fogadott, hogy magához ölelt. Azóta nem hiszek a véletlenekben. „Hogy hívnak?” kérdezte. Megmondtam. Túl komolynak találta, s így aztán ott is Dax lett a nevem. „Mit tudsz?” kérdezte. „Gitározni” válaszoltam. Megmutatta Jenő dalait, s megkérdezte, tudnék-e én is ilyesmit. Adott szövegeket, sajátjait. Ilyeneket, hogy „Falat kenyér, pohár bor. Egy csepp víz az életed. De mindennél többet ér. Ha Jézushoz elviszed”, meg ilye-

neket: „Ne féltsd a gyertyát. Ha fúj a szél, Tudod, hogy számít rád, Ki mindig él”. Másnapra megcsináltam. Dőlt belőlem a dal. Csak ezután kérdezte meg: „Tudsz-e keresztet vetni?” Szeretettel fogadta, úsztam a boldogságban. Óvatosan kezdte, csak később gyóntatott meg. Akármeddig hajlandó volt beszélgetni. Piszkosul együtt pendültünk. A kórus dorogi gyerekekből állt. *Ritmusom keményebb*, mint a Jenőé. Próbáltam hagyományos hangszerekben is gondolkodni, de nem sikerült, az egy szál gitárba azonban beleadtam mindent. Rengeteg minden lapanghatott bennem, s Dió mindezt kihozta belőlem. Bátyámnak hívtam. Borzasztó volt, amikor elment. Utóda, Blanckenstein Miklós is támogatott, de Dió nagyon hiányzott, s hiányoztak a szövegei is. Mindenütt kerestem szövegeket, vallásos könyveket vásároltam, s magam is próbálkoztam. Megcsináltam Sik Sándor keresztútját.”

Megnősül. Felesége bölcsődében dolgozik, ő pedig a kórházi karbantartók vezetője. Semmijük sincs. Albérlethől albérletbe költöznek, de folyószámlájuk van a könyvesboltban. „Vége lett a bandának. Szívem vérzett. Éjszakánként nyeltem a könnyeimet. Hokedli volt az asztalunk. Bőgtünk, de kitartottunk. Új együttest szerveztem. Feleségem kollégája énekelgetett, ő hozta a barátnőit. *Leánykórussal* énekelgettünk templomokban. Albérleti szobánkban próbált a húsfőző banda. Keserves kínok közt jutottunk be a köztudatba. 73-ban már énekeltem Kis-maroson. Nagymaroson először nagyon zavart a tömeg. Jenő mellett mindig *szekundáns* maradtam, de nem is akartam volna a helyére állni. Mindig is szorongással vettem részt. Esztergomban a Vizivárosi templomban énekelünk, de aztán a társulat tagjai férjhez mentek. Nagymarosra összejöttek ugyan, de máskor már nem. Sokszor kellett előlről kezdeni. Nyaranként elmentünk táborba, vittünk Szentírást, s papot szereztünk misézni. Amúgy nem volt sosem papunk. A Kerek-templomban is elindítottam egy csoportot, mi voltunk a diákmisén, de most már egy utódom csinálja. Önálló útra léptek, én csak minden második vasárnap muzsikálhatok. Most Dorogra járok. Kezdem előlről. A hit-tan elején csinálók egy csinn-bummot. Pésten látom a jól rendezett gyerekeket. Az itteni vidék egészen más. Amit Nagymarosnak köszönhetek: az *énekelhető* számok. Rozsályi Zoli bácsi csinált nekem zsol-társzövegeket.” (Rozsályi Zoltán nevére emlékezhet az olvasó: ő volt az, aki az „Alsókrisztinában” Becker Gáborékat támogatta, annak ellené-re, hogy megmaradtak a gitárnál.)

A zenéből Brahmsot, Mozartot, a gregoriánt, Bakfarkot és Santanát

szereti. Felnőtt fejjel folytatta a gyerekkorában félbehagyott zeneiskolát, ötödikesekkel egy padban. Csinált egy latin nyelvű Ave Mariát is. József Attila és Ady verseit kedveli, de szereti az egyházi költőket is, különösen Sik Sándort. „Szent Ágoston is inspirált: a padlóra tett”, teszi hozzá. Most orgonálni tanul, s *kántorizálni* akar. „Szerény örömknek örülök. Kielégít az is, ha csak magamnak gitározok. Ha van új énekes, elmegyek a Jenő-próbára, velük próbálom el, ők kottázzák le. Negyven hittanosért is felelősek vagyunk. Saját gyereket is szerettünk volna. Örökbe vennék három gyereket is. Esztergomban nehéz élni, mert Esztergom sivatag. Esztergom őserdő.”

Körmendy Ferenc bizonyos mértékig Jenő-epigonnak érzi, igényes szövegválasztásait dicséri elsősorban. Érdekesnek tartja a vele együtt éneklő leánykart. Az Isten tenyerén című kazettáról a Jó utat találtam című dalt emeli ki: „Egészen jó, mert a szöveg kényszerűen felritmizálja”.

Dax féltucat dala (Falat kenyér, pohár bor, Ne féltsd a gyertyát, Adjatok hálát az Istennek, Istennek) többségük *Diószegi László* versei, slágerre vált. Nagymaroson (és országszerte) belesimulnak a Jenő-dalok közé.

JENŐÉK

És még sokan százan, lehetne folytatni, jelezve, hogy nem zenetörténet, nem teljességre vagy pontos reprezentativitásra törekvő zeneszociológiai áttekintés ez, hanem csupán annak a jelzése, hogy mi mindenből válogathatott Nagymaros. Hogy ebből mi került oda, érzékelhettük. A Jenő-dalokon (majd oratóriumokon) és a szekundáns Dax dalain kívül alig valami más. Azok is csak egy-egy pillanatra egy-egy dal idejére felvillanva. Gazdagabb vagy szegényebb lett Nagymaros? Még erre a kérdésre sem könnyű a válasz, hiszen egy „reprezentatív minta” feltehetően átlagosan még alacsonyabb esztétikai színvonalat jelentett volna. Az igazi kérdés az, hogy Nagymaros maradt volna Nagymaros válogatott és váltogatott zenészekkel, mert Nagymaros egyik pillére kétségkívül *Sillye Jenő* volt, vagyis az az igény, az a lelkület, amely az ő dalaiban testesült meg.

Sillye Jenő 1947-ben született Angyalföldön. Az anyai ág nagyon vallásos volt, meséli Jenő, s így gyermekkorá egyik alapélménye a Huba

utcai karmeliták, Mária-tiszteletük. Apja sakkmester. Három és fél éves korában elhagyja őket. Anyja ennek ellenére apatiszteleltre neveli. A válás után egy kis angyalföldi lakásban gyerekeskedik. A vécé a gang végén volt. Gyermekkorát Jenő mindennek ellenére harmonikusnak érzi, pedig olykor ketten feküdtek egy ágyban, de azért mindig megvolt családjukban a *szellemi-lelki igény*. Hetedikes kora óta ministrált. Sok papot ismert meg, olyanokat is, akiket a hatóságok elvittek, olyanokat is, akik elhagyták az egyházat. *Tóth József* karnagy hívja énekelni tizenöt éves korában a tizenhat-húsz évesek közé. Köreikbe is átszivárog a beatzene, de Jenő Vico Torriani Ave Mariá-ját hallva határozza el, hogy megtanul gitározni. Első keresetéből gitárt vesz, s beiratkozik a kerületi zeneiskolába. Innentől Kismarosig már ismeri az olvasó a történetet.

Jenő nem tanult meg soha táncolni. Zenéjüket (akár Körmendy Ferenc!) *városi népzene*nek nevezi. „Úgy zenéltünk, ahogyan a gitár megszólalt. Valahol *angolszász* zene ez is, de különbözött az akkori beat- és rockzenétől”, magyarázza. Ami pedig az előzményeket illeti: „Én gyerekkoromban inkább rajzolni szerettem. És bátran énekeltem. Édesanyám írt verseket, de ez nemigen hatott rám, hanem sokkal inkább Bada tanár úr. Megszerettem a *lírát*. Amit valaha írtam verset, nem költemény volt, hanem *dalszöveg*. Ez magam számára is ellentmondásos, hiszen számomra is a Jónás könyve a mérce a költészetben. Azzal oldom fel, hogy önmagából a művészi élményből nem fakad hit. Ma is divat feljární a Mátyás-templomba, hangversenyre, de engem mindig az vezényelt, hogy *megértsenek az átlagos emberek*. Nem akarom ezeket a szövegeket versnek nevezni, mert nem akarom ezzel megsérteni az irodalmat. A gondolat volt előbb, ehhez jött a szöveg, ebből a dalok.”

Nem Kismaros, hanem az 1972-es egri papi lelkigyakorlat tette Jenőéket népszerűvé a katolikus egyházban, amikor száz pap előtt énekeltek. Az egri lelkigyakorlat után sokfelé hívják őket. Nem is csoda: többekre elementáris hatást gyakoroltak. „Az egyik, bíboros körül nyüzsgő bennfentes atyának könnyek csillogtak a szemében, amikor kijelentette, hogy megmutattunk valamit az evangéliumból”, idézi fel Sillye Jenő. Jó néhány meghívójukat „megkergeti a hatóság”, hiszen ahol sokan összejönnek, történhet is valami. (Többüket el is helyezték.) Sillye Jenő úgy érzi, hogy 1971, vagyis az első kismarosi találkozó fordulópont volt a magyar egyház életében, amelyet addig leginkább

Mindszenty neve fémjelzett. „A Szentlélek munkája begyűrűzött Magyarországra”, foglalja össze.

Akadtak zenész papok, akik igyekeztek befolyást gyakorolni rájuk, így *Somos József*, *Tóth József*. Hatásukra elkezdtek összhangzattant tanulni, de úgy érezték, nem értik meg zenéjük lényegét, amikor át akarják íratni dalaikat a klasszikus összhangzattan szabályai szerint. Úgy érezték, hogy inkább eltéríteni akarták őket újtjukról, mint azon előre segíteni őket. Aki pedig felvállalta volna őket, azzal meg nem érezték lelki kapcsolatot. *Balás Béla* Szörényiékhez is levitte Jenőt. Erről csak annyit jegyez meg *Sillye Jenő*: „Valahogy nem jött össze.” Jenőéknek nem volt idejük, energiájuk elmélyülésre, átgondolásra. Elragadta őket az események sodra, állandóan járták az országot.

1976-ban, amikor már országszerte akadnak Jenő-stílusban előadó és komponáló együttesek, érte Jenőéket az első pofon: „*Dobszay László* tartott előadást kántoroknak, egyházzenesészeknek. Ilyesmi hangzott el: ha van *József Attila*, hogyan lehet *Sillye Jenő*. Ekkor rúgtak ki Esztergomból gitározás miatt három kispapot. Egyikük, *Deák András* beállt hozzánk. Engem is zavartak a bárgyú szövegek és én is próbálkoztam *Weöres* megzenésítésével. Sokat segített rajtunk, hogy *Kovács Gábor*al összetalálkoztunk. Egy komponáló kórustag hozott össze vele. Tetszett neki a zenénk, küldött szöveget. Versei nagyon közel álltak hozzám. Többeknek azonban nem tetszettek szövegei, még a mi együttesünkben is akadtak ilyenek. *Kovács Gábor* írta a *Keresztutat* is, amelyet *Darvas Ivánnal* adtunk elő. Ővele az akkori borsosberényi pap, *Varjú Imre* (együtt ültek) hozott össze bennünket. Egyébként éppen egy borsosberényi éneklés miatt halasztottuk el egy héttel nászutunkat.” Ebben a kicsiny faluban ma is, családos emberként is gitároznak és énekelnek azok a falusi fiatalok, akiket akkor *Sillye Jenő* megbűvölt. Most, 1988-ban arról tárgyal velük a helyi népfronttitkár, hogy játszanának-e egy létrehozandó ifjúsági klubban is.

Kovács Gábor már harmincas éveiben volt, amikor Jenőékkel összetalálkozott, s már több mint fél évtizede pap. Tradicionálisan értelmiségi katolikus családból indult, s előbb vegyészmérnöki diplomát szerzett. Nagy hatással volt rá *Demeter István* sajószentpéteri plébános, aki költő volt és festő. Akkor úgy gondolta, hogyha valaki pap, akkor eléggé szabad ahhoz, hogy kellően kulturális életet éljen. Döntő fordulatot jelentett számára (ízig-vérig pesti értelmiséginek) a falusi káplánkodás: „Én mindig elvont voltam, a prédikációim is, de mikor a falusiaknak

kellett prédikálnom, falusi gyerekeket kellett hittanra tanítanom, akkor megismertem a konkrétum jelentőségét az emberi megismerésben. Fölfogtam azt, hogy mennyire csak egy *konkrét képen* keresztül tud az ember fogalmakat kialakítani, és hogy milyen sokat jelent a Biblia nyelvében a nagyfokú szemléletesség. Rájöttem, hogy Isten titkairól inkább lehet *szabatos képekben* beszélni, mint a legszabatosabb teológia nyelvén.” A versek végigkísérték életét. Egy általános iskolai tanára lediktálta nekik Horváth János verstanát, ezután felismerte a versformákat és ő is meg tudott szólalni mindegyikben. Arany és Ady után Babits volt az, aki „belerobbant életébe”. Nemigen tett kísérletet, hogy publikáljon. Bellon Gellért, a későbbi püspök vitte el néhány versét a Vigíliába Rónay Györgynek. Akkor meg is jelent néhány, de utána úgy érezte, hogy „nincsen túl nagy kereslet a versekben és sem a szerkesztők, sem az olvasók nem tudják megkülönböztetni a jókat a rosszaktól. Az a fajta ember vagyok, aki, amíg nincsen tele a szemétláda, nem viszi ki a szemetet a kukába. Ugyanígy teljesen idegen volt tőlem összekötetéseket keresni. Nekem különben is a vers valami olyan volt, mint amit Micimackó zümmög az erdőben. Azért csináltam szépre, *hogy szép legyen*, s hogy én ezzel valakinek mondok is valamit, eszembe sem jutott.”

1976 táján egy pap ismerőse arra kérte a fiatal Kovács Gábor atyát, hogy templomukban csinálhassanak felvételt Sillye Jenő énekeiből. Ekkor ismerkedtek meg. Így emlékezik erre vissza Kovács Gábor: „A Jenő-dalok szövege eléggé dilettáns volt. Azt mondják a zene is, de ehhez nem értek. Jó, gondoltam, énekeljük ezt, de írok valami jobbat. Így születtek meg ezek az első együttműködések. Nekem úgy tűnik, hogy Jenő igényesebb szövegre igényesebb dallamot csinál. Amikor az első dallamokat hozta, el voltam ragadtatva, hogy mennyire szolgálja a dallam a szöveget, az értelmet. Szinte az volt az érzésem néhány ének esetében, hogy azt a dallamot találta meg, ami bennem is élt. Ami aztán érdekes fejlemény: hogy szövegeim éneklés közben *eltorzultak*. A Szentlélek Pünkösdkor szélzúgással és tűzzel érkezett. Ennek megfelelt ez a sor: ‚mint lángoló szél, úgy lebeg’. Jenőnél ez átalakult lángoló fénné. Ezek a dolgok rendkívül zavartak. Még egy példa: ‚atyámból fakad’ helyett ‚atyámtól fakad’.”

A Kisfiám („Kisfiám, ülj ide mellém, figyeld jól, amit most mondok, kisfiám én csak azt szeretném, hogy mindig jó légy és boldog”), s a Kicsi vagyok én („Kicsi vagyok én, mégse félek én, kicsi vagyok én, mégse

félek én: Semmi baj nem lehet, mert engem Jézus szeret! Kicsi vagyok én, mégsem félek én, lala-lala-la”) és A Mennyei Atya („Az Atya olyan, mint a fényes nap, életet, fényt, meleget ad, válogatás nélkül árasztja ránk mindenkit szerető jó Atyánk! Lá-lá-lá, lá-lá-lá”) után kétségkívül fordulatot jelentettek Kovács Gábor szövegei, a Hétköznapi Szent lelke („Könnyű kedvesnek lenni, mikor az embert nem bántja semmi, könnyű szeretni azokat, akikkel nem foglalkozunk sokat. De, ó, az a néhány ember, kiket győznöm kell türelemmel, de azok a nehéz napok, amikor olyan ideges vagyok. Ó, az a néhány lélek, akikkel közös lakásban élek, az iskola vagy a munkahely: naponta megtelő kehely”), a Tégy engem szívedre („Tégy engem szívedre pecsétnek, tégy engem pecsétnek karodra, szerelme erős, mint a végzet, könnyörtelen a féltés pokla! Tűznek bokra, sziporkák csokra, meríts bár sístergő habokba, tenger alatt is lobogna!”), a Mersz-e dönteni? („Hogyha igazán szereted a hitvesed, a gyermeked, nincs többé saját életed, akit szeretsz, az törvényt szab neked. Nem cserélheted sorsodat, nincs többé könnyű pillanatot, szigorú láncon tartanak, akiknek átadtad magad. Hát mersz-e végleg dönteni? Az élet hív, az isteni, a szeretet bilincsei. A húst hív, s reménnyel teli”). Egyszerre voltak *konkrétabbak és költőibbek*, mint a már országszerte ismert korai Jenő-dalok.

Le is szakadnak a zenésztársak Jenőéktől, de jönnek újak. Egyre többen. Felvetődik a kérdés, merre tovább, kikkel együtt tovább. 1978-ban az újpesti kistemplomban alakítanak ifjúsági kórust, s csütörtöki próbanap nyitott nappá, közösségi nappá válik. A családi közösségből *énekző közösség* lett, de Jenőből nem lett közösségvezető, megmaradt mindenkié. Fordulatot jelentett az is, amikor 1981-ben a kőbányai ifjúsági kórossal, *Könyves Tóth Mihály* társaságával találkoztak, velük együtt adták elő a Kristályóriást. Ezt viszont már sokan „szimfonikus produkciónak” érezték, megkérdezték, mit keres a gitárok mellett a fuvola, a cselló. Ezekre a művekre már kevésbé reflektáltak a nagymárosi barátok.

A Napfény-dal című kiadványhoz a Szent István Társulat *Kistétényi Melindától* kért ajánlást, de a művésznő kijelentette, hogy ezek „nem templomba való, agresszív” művek, s azt javasolta Sillye Jenőnek, hogy hallgasson gregoriánt. *Bárdos Lajos* azt mondta, kár, hogy hiányzik a zenei képzettsége, de szerintem ennek a zenének is helye van. Ez az ajánlás azonban nem tetszik a kiadónak. *Tardi László*, a Mátyás-templomi Szilas-mise karnagya javítgatott a zenén, de aztán kijelentette,

nem érzi otthon magát ebben a műfajban, és egy jazz-zenészt ajánlott. Ez Jenőéknek nem esett jól, hiszen szemükben Tardy volt a legnagyobb élő egyházzenesz. A lemez kiadásakor Sillye Jenő azt javasolja, hogy idősebb plébánosok írjanak ajánlást, s írtak is (Zimonyi János, Varju Imre), s írt *Darvas Iván* és *Korondy György* is.

Deák András épületgépész és energetikus, háromgyerekes családapa. A kismarosi találkozók kezdetén még esztergomi seminarista volt. Azok egyike, akik „nem fértek bele a rubrikába”, többek között a gitározás miatt. Tizenhat-tizenhét éves korában Szörényiék hatására ő is megtanult gitározni, s amikor kiteszik Esztergomból, beáll Jenőékhez. „Csütörtökönként próbáltak anyósa lakásán – meséli. – Otthonos volt. Hogy miért is mentem oda? Mert légüres térbe kerültem. Együttérzést kereshettem. Először csak hallgatni akartam őket. Aztán eljártam velük próbálni, s kértem, mehessek velük énekelni, mert tiszta, elfogadható hangom volt. Jenőben az a nagyszerű, hogy *proli gyerek*. A többiek sem grófok vagy élművészek . . . Az együttes egyik fő tagjának, Pirónak alig van hangja, Dugó pedig könyvelő. De ezek az emberek *kiálltak* és *szabadon beszéltek*. Témák köré csoportosítottuk a dalokat, s *átelméltünk* mondandónkat. Amikor egyre több szám vált ismertté, egy kicsit átment az egész kívánsághangversenybe. A fő cél a *fiatalok megfogása* volt. A templomi két-három órás műsor után mindig a plébánián folytattuk. Nem a zenén volt a hangsúly, Jenő *pasztorált*, méghozzá óriási hatással. Jenő, te vagy a Negyedik Személy!”, mondta neki valaki. Mindig ingyen csinálta, az útiköltséget is csak akkor fogadta el, ha nagyon messzire mentek. Egyszer egy csodálójától kapott egy autót. Húsz öregasszony kedvéért is elment. Jenő dalai tábortúznél gyatra zenei tudással is énekelhetők. Az „amikor Jenőékkel együtt énekeltünk”-élmény ezekben benne van. A dolog hátulütője viszont kétségkívül az volt, hogy Jenő egyszemélyben meghatározta a műfajt. Később dalai elmentek a *produkció* felé, s ezeket már nem lehetett porszivózás közben énekelni. Próbáltam megállítani ezen az úton, s én is próbálgattam jó szövegeket szerezni neki. Ritkán adódott olyan szerencsés találkozás, mint amelyik Jenő és Weöres-fordította apokrif ima között jött össze. Dax világa jóval szűkebb, őt össze sem lehet hasonlítani Jenővel. Van egy tipikus üteme, minden számának ugyanaz a lüktetése. Pengetése pedig lekottázhatatlan. Lehet, hogy Jenő képzetlen zenész, de óriási *karizmája* van. A legnagyobb benne, hogy *átlátszó*. Igaza van Blanckenstein Miklósnak, szentet vajúdó idő volt a hetvenes évek eleje.

Most már viszont 1987-et írunk, s attól félek, hogy ez az egész Jenő-stilus már vagy öt éve lecsengett.”

Kemenes Balázs programozó matematikus. 69-ben hallotta először Sillye Jenő első dalát egy templomi kórus karácsonyi összejövedele keretében rendezett művészeti vetélkedőfélén. Versek, klasszikus zene és festmények körében felhangzott a Kisfiám és a Ki tudná megmondani. Szolid keresztény bulikon az Illés-számok társaságában Jenő-számokat is hallgatott. Kezdetől tagja volt Jenő együttesének. Sillye Jenőt *lírai alkatnak* tartja. Úgy emlékszik vissza, hogy Jenő új dalai mindig hátborzongatóan hatásosak voltak. Kemenes Balázs hét évig tanult zongorázni. Jenő együttesében furulyázott és énekelt. Még most is azonosul ezzel a zenével. Miért? „Mert az benne a legfontosabb, amiért születik. Biztosan számtalan jobb zenét csináltak, ennek a többlete azonban a *személyes kiállítás, a mögötte álló élet, a benne levő mondanivaló*. Azok sem tudnak jobbat, akik már kinőttek belőle. Küldetés volt ez, nem szereplés, nem hangversenyezés. Amikor Deák Andrásnak abba kellett hagynia a velünk éneklést, kemény férfi létére is sírt. Zenésztársai annyira szeretik Jenőt, hogy inkább nem önállósítják tehetségüket. Jenőnél jobb zenészek is játszanak velünk, mégis Jenő a *lelke* az egésznek, nélküle élettelenek, hiteltelenek vagyunk.”

Könyves-Tóth Mihály nyolc évig csellózott, klasszikus és jazzgitárt is tanult. Először megbotránkozott a beatmiséken. Most számítógépes villamosmérnök, filozófiával foglalkozik (könyvet ír a létről és a létezésről), s teológiát hallgat. Évek óta gitározik és énekel együtt Jenőékkel Nagymaroson. Egyszer-másszor saját számai is elhangzanak. Amikor először hallotta az Oldani, Uram-ot, úgy érezte világosan megfogalmaztak valamit a hitéből. Elvarázsolódott. *Költőnek és prófétának* tartja Jenőt, aki „mond egy mondatot, s minden megoldódik. *Intuitív* ember, tudja, hogy *ihletett*, de nem beképzelt. Egészséges emberek tértek meg hatására. Amikor grafológus-pszichológus barátom meglátta írását, így kiáltott fel: három szíve van ennek az embernek! Dalai három vonallal megrajzoltak, *életszerűek, őszinte* dalok. Nem mindegyik állja meg a helyét önmagában. Nem mindenki énekelheti, mondjuk, negyvenéves korában, hogy ‚boldog mosoly az arcokon’. Csak ő. Sok szöveg alkalakra készült. A Bob Dylanéhez hasonló műfaj az övé. Szövegmondása tiszta, hangja *őstehetségé*. Jó zenészek vannak körülötte. Kovács Gábor pedig Weöres-szintű költő, szonettkoszorúja jobb, mint József Attiláé. Bob Dylannak és Bródy Jánosnak vannak hülye, rossz szöve-

gei, az Edda-dalok meg egyenesen antikrisztusiak. Jenő *dalköltő*, tehát nem költő, nem zeneszerző. Ihletett dalai felrázták a magyar ifjúságot. Egy református lelkigyakorlaton például csupa Jenő-dalt énekeltek. Dalai teológiai igazságokat, az egyház igazságait az ifjúság nyelven fogalmazták meg. A Jenő-dalok harmóniája nem idegen, szép dallamok, jó énekelni őket. Imádságok, nem slágerek. Egy hollandiai keresztény fesztiválon, amelyen híres popzenészek is felléptek, s volt kemény rock is, „szent szöveggel” Jenő is részt vett, s óriási sikere volt. Van együttesében tehetséges zeneszerző is, például *Borka Zsolt*. Dalai közül a Lelkem az Urat dicséri, és az Isteni béke, boldog öröm már közismertek. Egyik dala, költői szövegre, Tolcsvayéknak is tetszett. Ő közelebb áll a beathez és a jazzhez, mint Jenő.”

Borka Zsoltot Körmendy Ferenc is kiemelkedő tehetségnek tartja. Latin miséjéről így ír: „Tehetiségről és arányérzékről vall ez a mű, amely szerencsés kísérlet a latin és a magyar szöveg kombinációjára. Egy rövid Sanctust terjedelmes, kitűnő Benedictus követ. Merészség volt ide tenni a hangsúlyt, de sikerült. Az Agnusban a három-négy különböző zenei elem egységben van, jó átkötésekkel. Szabadon mozog a tempókban és a hangnemekben. *Végigkomponált* mű! Érezni, hogy ezt a fiatal kórust mozgósította a mise anélkül, hogy a szerző színvonalbeli engedményeket tett volna. Csak egyre ügyelt: koncentráltan nagy élményt adni.” E sorok írásának idején Borka Zsolt túljutott az országos „Ki mit tud” második fordulóján is.

A PER

Abban, hogy Jenőt keblén dédelgette volna a magyar katolikus egyház, tévednek az ezt állítók. Arról a bizonyos Dobszay-előadásról már esett szó. Ezt követte 1982-ben a Jelenkori Művelődési áramlatok – a hazai egyházzene tükrében című Dobszay-tanulmány.²⁸

Dobszay László leszögezi, hogy nem abszolút törvényszerűség az, hogy az egyszerűség és a színvonalas művészet ne járjon együtt, és a pozitív példa a *gregorián*, amelyet ő az egyházi zene „forrászenéjének” nevez. „Az alapvető napi énekgyakorlatnak, a pedagógiának és ízlésfejlesztésnek nem kell szüntelenül egy új után kapkodnia, olyan új után, amelyet nívósan úgy sem érhet el (s mert nem, hát beéri akármivel, csak új legyen)”, írja, s úgy véli, hogy „a II. Vatikánum által adott „kihívás” új

igény a következő negatívumokkal járt együtt: 1. olyan szabadságok megadása, melyek egyértelmű útmutatások híján a minőség fenntartására garanciát nem nyújtottak; 2. a zenei-művészeti normák pluralisztikus bizonytalanná válása, homályos, tetszés szerint értelmezhető elvekkel való felcserélése; 3. gyakorlatilag: a helyi adottságokra hivatkozó egyéni kezdeményezések címén az *individualista-voluntarista* törekvéseknek, végső soron a *dilettantizmusnak* adott zöld út; az érték és értéktelen egy szintre helyezése a „minden virág virágozzék” elv eufóriájában.” Pontos helyzetelemzésében Dobszay kimutatja, hogy a hatvanas-hetvenes évekre „légüres tér keletkezett. A bevett Szent- vagy Uram-énekeket az idősebb generációnál életben tartotta a megszokás, de hatáserejükből már sokat vesztek, s az új követelményeknek nem feleltek meg. Hitelesnek mutatkozó, meggyőző gondolat nem jelentkezett sem a zeneszerzés, sem a gyakorlati zeneélet irányítói részéről. (. . .) Sokan egyszerűsítették a kérdést: a zenét szinte teljesen kiebrudalták az istentiszteletből, mely lassanként inkább szabadelőadások vagy röpgyűlések arculatát mutatta, semmint *drámai típusú, kultikus összművészetét*. Azok, akik újat kívántak – elsősorban az ifjúsági pasztorációba merült fiatal papság és baráti köre –, *eszmileg és zeneileg egyaránt teljesen felkészületlenül* néztek szerte valami új és hatásos zenei eszköz után. Ebben a légüres térben törvényszerű volt a *könnyűzene* betörése, annál inkább, mert a *nyárspolgári ízlés* a magyar papságot mágnesként vonzó nyugati egyházakban is rátalált erre a megoldásra. Az efféle orientálódó körökben az egyházi ének helyére betört a dal, az orgona helyét elfoglalta a gitár. A szöveg és dallam szerzői egy gyenge önképzőköri költészet szintjén sem voltak járatosak a szakmában.” És, hogy ne lehessen félreérteni Dobszay nevén is nevezi: „A templomban, melynek apszismozaikján valaha egy szellemi erő kisugárzó központjaiként trónolt a Pantokrator vagy a Szenvedő, most Jézus Krisztus Szupersztár magasodott fel, és Szent Jenő, az ünnepeelt prófétája.”

„Mi ennek a megdöbbentő flörtölésnek az oka?”, kérdezi Dobszay, és válaszol: „Négy szinten kell keresnünk: az egyházban általában; Magyarországon különlegesen is a zeneélet és pedagógia egyes jelenségeiben, egy sajátos közösségfelfogásban; végül egy világméretű kultúrpolitikai és filozófiai válságban.” Úgy véli, hogy „az egyházban viszszaeszen a szellem, mely az igazságot (beleértve a művészi igazságot) maga az igazság kedvéért keresse”, államunkban pedig a „tudatosítást nélkülöző hatásegyveleg”. Ami pedig a közösségfelfogást illeti, így

vezeti be Dobszay: „A gitárdalok felszentelt apostolai arra hivatkoznak, hogy az ifjúságot e zenei anyag segíti egyházi közösséget formálni, e dalokban képesek önmagukat mint közösséget kifejezni, egyben megerősíteni.” Ezzel szemben Dobszay azzal érvel, hogy a communitasnak objektív, a tagok érzelmeitől, hangulatától független alapja van, az *igazi közösség* valami önmagán felül állóba való beépülés, közösséget csak kulturális javak megragadása és kiaknázása hozhat létre. Ami pedig a negyedik okot illeti, leszögezi, hogy „Az értékek élő és éltető szerepéhez ragaszkodó utolsó nagy írástudó és írásvédő talán Babits volt”, majd az önmegvalósítás hamis eszméjét cáfolva kijelenti, hogy „*lentről nem épülhet kultúra*”, a Mesterek Bach, Mozart, vagyis az „emberiség családjának igazi felnőttjei, s azt is megjegyzi, hogy „az ifjúsági pasztorációval elfoglalt papság körében lámpással kell keresni az igazi felnőtt gondolkodású, természetes reagálásokra képes, ép ösztönű és intellektusú személyiséget.”

Ez az írás, mivel a kis példányszámú és eléggé eldugott Kultúra és Közösségben jelent meg, még csak elvi megalapozását jelentette a vádiratoknak. Ezek három évvel később a százezres példányszámban megjelenő Új Emberben láttak napvilágot egy neves zenetudós és egy – keresztény berkekben mindenképpen neves – költő tollából. Az olaj a tűzre Kipke Tamás Sillye Jenővel készített interjúja volt.²⁹ „Nálánál jóval csekélyebb tehetséggel bíró ‚dalnokok’ csináltak már karriert e házában: igaz, ők nem egyházi szolgálatban próbáltak meg működni. Az egyházban pedig – mint olykor türelmetlenül, máskor megnyugodva tapasztaljuk – sok minden nem sürgős”, – írja a riport bevezetőjében Kipke Tamás. Sillye Jenő szerényen azt fejtegeti, hogy „nem azzal az önteltséggel játszunk a templomban, hogy a kor legnívósabb kultúráját képviseljük. Mi egy réteg, a fiatal, hívő keresztények *életérzését, áhítatát* szóaltatjuk meg. Szerencsés esetben. Az már egy más kérdés, hogy a hívő emberek közösségi életének egyetlen, legális, törvény engedélyezte színhelye manapság a templom. Nekünk nincsenek klubjaink, katolikus ifjúsági házaink. Hát hol énekeljünk akkor gondjainkról, hol dicsérjük Istent a magunk talán gyarló módján? (...) Mi ezen a zenei nyelven, néha talán mutáló hangon a *hitünkről* éneklünk. Azt hiszem, ez érdekli a gyerekeket, akik velünk énekelnek, s sikerültebb dalokat megtanulják és tovább éneklük. Van ebben az egészben valami *népdal-szerű*.”

Rajeczky Benjámin a maga számára így foglalja össze az interjú üze-

netét: „Ez a kvalitásban nem minősített tevékenység tizenöt éve folyik, s ma már eljut egy hanglemmez nyilvánosságáig. Katolikus híveink vegyék tudomásul, hogy a hazai *vallásos sláger* képviselője, aki magánéletében derék, hívő családfő, másfél évtizeden át kitartóan népszerűsítette ezt a műfajt (vegyék meg hát a lemezt)”. Rajeczky felelősségére figyelmezteti Sillye Jenőt, s szívesen venné, ha tanulna „nemcsak zeneszerzést, hanem liturgiát, zenetörténetet, és nem utolsósorban, az összefüggések áttekintéséhez szükséges logikát.” Sebő Ferencet állítja példának, aki felnőtt fejjel nem átallott egy padba ülni érettségizett fiatalokkal. Volt és van jó *könnyűzene*, ha ritka is, szögezi le, s „a múlt századi valzerkirály Straussok” zenéjét hozza például. A liturgia zenéjének történelmi mintája őszerinte is gregorián, elsősorban „az előtérbe igyekvő életérzést, a magamutogató meghatottságot és lelkesedést, az alkalmazkodni nem tudó elragadtatást távoltartó, fegyelmezett istenszolgálatra készítő, tiszteletteljes hangjával”. Ami pedig a liturgián kívüli rendezvényeket illeti, a recept: „Bátor szárnyaltatás nívós gitárkísérettel és nemes, eredeti dallamokkal.” 1985 nemcsak az Ifjúság éve, hanem az Európa Zene éve is, s „Az interjúban dicsért szerző pedig éppen ennek a felelősségnek a tudatában meggondolhatja, hogy az 'ifjúsági misék' Krisztus egyetlen áldozatában és misztikus egységébe való bekapcsolódásra, nem pedig idősek és fiatalok szembeállítására való, és – mint hosszú évszázadokon át – a legtermészetesebb alkalom a liturgia zenei nyelvének továbbadására.”³⁰

Vasadi Péter hozzászólása még kopogósabb. Leszögezi, hogy „a templomi gitárosok és kórusaik repertoárja túlnyomórészt *giccs*”, az áldozás után megszólaló énekek *durva beavatkozás* a szentmise szerves egységébe, a rímekbe szedett *magánfájdalom* nem való a szentmisére. Kétértelműnek tartja azt az álláspontot, mely kitér a művészettel való konfrontáció elől, s azt állítja, nem akar művészet lenni. Végül nyomtatékosan kijelenti, hogy nem a gitáros zene ellen füstölög, hanem „az omlatag és tanulatlan *tehetségtelenség*, erőszakosság ellen, a negédes, vallási szirupzene ellen, a pongyola és ízlésromboló szövegek ellen. Tessék tanulni. A gitárzenének is vannak csillagos csúcsai: nekem kell mondani? Ott van Hendrix, Paco de Lucia, Al di Meola, Lennon, Bob Dylan, tessék megközelíteni őket. Ha nem megy, nem megy. Akkor tessék letenni a lantot, és békességgel be kell sorolni az egyszerű hívők közé, akik a nívós művészi eszközökkel kísért szentmise egyedülál-

ló eseményére mennek templomba, nem pedig kívánsághangversenyre.”³¹

Kilencven olvasói levél érkezett ezekre az írásokra. A levelek közül mindössze három volt a gitáros zene szempontjából negatív állásfoglalás. „Engem elüldöz a miséről a gitárzene. Amilyen *bántó és felzaklató* a templomban a kontár zene és ének, ilyen hatású az is, amikor a miséző pap mikrofonnal a kezében járkal a gyerekek között, s a hittant kérdezi, amiből általában nem tudnak felelni.” – írja egy idős asszony. Egy neves irodalomkritikus egyelőre nem érzi templomba valónak a bágyadt, *vérszegény* és a liturgikus szövegektől eltérő dalocskákat, legfeljebb egyházközségi kultúrdélutánokra, de ott is „szakavatott, elfogulatlan egyháziak felügyelete alatt”. Egy idős úr még Leninre is hivatkozik: „Nem értem, miért kell a jól bevált régi dolgok (szellemét vagy anyagát) eldobni, csak azért, mert régi? És miért kell elfogadni és használni az újat, ha rossz és silány, csak azért, mert új?”

Huszonnyolc *mérlegelő* hozzászólás érkezett. Heten azt hangsúlyozzák, hogy nem csak a Jenő-dalok problematikusak: „Nekem nagyobb *áhitatot* jelent a misén az elítélt zenét hallgatni, mint a képzetlen kántort és a kétes értékű motyogást.” (Fiatal értelmiségi.) „A jelenleg használatos Hozsanna énektár dalairól is elmondható, hogy szövegei többnyire alacsony színvonalúak, s nem mai érzéseket, gondolatokat közvetítenek.” (Középkorú diplomás Pestről.) „Ha ön nemcsak a zenét figyeli értő füllel, hanem más vallásos tárgyú alkotásokat is, szép számmal akadhat giccsre, sekélyesre, irodalmi, festészeti, szobrászati tucattermékekre, amelyek akár az Új Ember hasábjain, akár a kegytárgyboltokban kaphatók.”

A mérlegelők közül a legtöbben, tizennégyen azt követelik, hogy legyen *zenei pluralizmus*. „Szerencsésebbnek tartottam volna, ha a tanulásra buzdításhoz nem a sajtó nyilvánosságát, hanem a személyes formát választották volna. Sillye Jenő templomi szereplését tizenöt évig az egyház nem kifogásolta. Ifjúsági misék (diákmisék, cserkészmisék) régebben is voltak, s mégsem okoztak nemzedéki szembenállást.” (Középiskolai tanárnő Budapestről.) „Saját gyermekeim korábban sokat énekelték a Jenő-féle dalokat, ma is szeretik. Közben felnőttek és ma öntudatos keresztény életet élnek. Megjegyzem, kórusban gregoriánt, Bachot énekelnek. A fiatalok közös éneklése nem fellépés, nem közönséget, hanem közösséget alkotnak. Figyelmébe ajánlom továbbá, hogy egy Dávid nevű táncdalénekes már néhány ezer éve rímekbe szedte

„magánfájdalmát, örömét.” (Budapesti orvos.) „Természetesen Rajeczky tanár úrnak szakmai szempontból igaza van, de a könnyűzenének mások a szempontjai. Emile Duval és a Dominique-t daloló lelkes kis apáca sem végeztek zenei tanulmányokat, lemezeik mégis bejárták a világot és sok fiataalt vonzottak Istenhez. Ebben a muzsikában lélek van és emberség.” (Katolikus körökben ismert költőnő.) „Hét évig a Tanár úr tanítványa voltam, értem, érzem és tudom, szándéka egyezik a ciszterek esti imájában elmondott zsoltárverssel. Ám haragudjatok, csak ne vétkezzetek, mégis azt kell mondanom, mi laikusok nem érthetünk mindenben egyet Tanár úr állásfoglalásával. Vasárnapról vasárnapra hallhatjuk gyermekeink csillogó hangján az elítélt dalokat, amelyeket gyerekeink pillanatok alatt megtanulnak, s csak egyre használják, Isten dicsőítésére. Nem tagadhatjuk meg fiataljainktól ezt a hullámhosszat.” (Budapesti ciszter öregdiák.) „Katolikusságunk (egyetemességünk) kincse az, hogy Krisztus továbbélő testében megfér a sokféleség, bárcsak több alázatunk lenne a sokféleség elfogadására!” (Budapesti gyógypedagógusnő.) „Nem Sillye Jenőért és nem Rajeczky Benjáminnal vitázom, mindannyiunkért emelek szót, mindazokért, akik pártokra szakadva holmi magasabbrendűnek vélt zenei, stilisztikai vagy bármi más célt szem előtt tartva elfelejtik, hogy Mesterünk mindig alárendelte a formát a lényegnek” (Egyetemi hallgató lány).

Hatan elsősorban a *szeretetlen és türelmetlen hangvételt* kifogásolják a nem kifogástalan minőségű próbálkozásokkal szemben. Egy szakmunkásképző intézetben tanító és teológiát is végző, harmincéves, négygyermekes családapa így ír: „Szeretett keresztény művész testvéreim! Ne sajátítsátok ki magatoknak a művészetet! Sem a művészet ihletét! Ne alkossatok *művészi-papi rendet*! Ne akarjatok bennünket laikus sorsra kényszeríteni! Szükségünk van iránymutatásokra, mint az esztétikum területén előttünk járókéra, de ne legyetek olyan biztosak véleményetekben. Honnan tudjátok, hogy a szívünkbe hullott országmagvacskák csírázásához, szárba szökkenéséhez mire van szükségünk? Az Úr pedig, biztosan tudjuk, elfogadta dicséretül a citerát, hárfa-t, dob-t, fuvalót és a gitárt is.” Egy idős parasztasszony pedig azt írja: „Az elefánt és a hangya párviadala. Rajeczky fordítson a cikénél egy lapot és ot a felelet. Teréz Anya mosolya és a cím: „Az életszentség nem lukszus!!!” Vasadi Péter, mi ez, csillag háború? Nagyon háborog a gics miat. Ön a szentmisére azért megy hogy magával kíván szembesülni? A Szentmisébe be kel hogy kapcsolodjunk része legyünk egyé váljunk

lélekben Krisztussal. Ó ha tudásal meg tudná fogni a fényt! Akor a Szentmisében a legtanulatlanab gitárosal is egyéválna. Azt keresük ami összeköt nem ami szétválaszt. Nekem kell mondani!? Maradok testvéri szeretettel egy öt elemit végzett Nagymama Gávavencsellőről.”

A „Jenő-pártiak” közül a legnagyobb csoport, huszonhatan *közérthetőnek, egyszerűnek, a fiatalokkal való közeledés eszközének, hiteles mai nyelvnek* tartják ezt a zenét. „Ki merné eldönteni, hogy egy szimfonikus zenekar vagy egy gitár kedvesebb Isten előtt? Ez a zene a *mindennapok bölcsessége*. A kamion ritmusa is ihlethetne egyszer egy új jámbor éneket. Miért ne?” (Középkorú férfi Balassagyarmatról.) „Szlovákiai katolikus fiatalok vagyunk, egyszerű emberek. A mi lelki életünkben elérték ezek a dalok küldetésüket. Meg tudja teremteni – miként tudomásunk szerint Nagymaroson is – a *fiatalok közötti egységet*”, „Több templomban, komoly, izlésükben megbízható plébánosok, a gyermeki lélekhez jól értő ifjúsági hitoktatók füle hallatára hangzottak el ezek a dalok az ország bármely részében. *Érzelmes* és nem érzeltgős dalok ezek, s szegényebbek lennénk, ha elvonnánk fiainktól és leányainktól a *saját nyelven* Istennel beszélgetés lehetőségét” (Egy Budapesti édesanya). „*A mi közösségünket is ez a műfaj hozta össze*, s a lelkes nagymarosi találkozók említése is idekívánczozik. Nálunk az ifjúsági miséken az idősebbek is belekapcsolódnak ezekbe a dalokba” (Fiatal mérnök Újpestről). „Annak a kis csoportnak, amelynek életét néhány éven át lányom révén megismertem, néhányszor alkalma volt kis falvakat is felkeresni ezekkel a dalokkal, s még az idős falusi emberek is szeretettel fogadták őket” (Budapesti tanárnő). „Miért lenne rossz, amikor teljesíti funkcióját? Miért hívta meg ifjúsági kórusunkat két püspök is? Vagy tán félünk a vasekétől a faekekorszak végefelé?” (Budapesti egyetemista.) „Mi nem gitározunk, a mutáláson is túl vagyunk, mégis ez a zene és szöveg vitt minket közelebb Istenhez, a templomhoz, az emberhez. A *hívekhez ennél közelebb álló énekek* manapság nincsenek!” (Egy huszonévesekből álló kisközösség.) „Kodály tanár úrra kár hivatkozni, mert amikor ő Szörényiék a je-je-je-vel vádolta, akkor ők azzal válaszoltak, s igazuk volt, hogy ez ugyanolyan, mint a ‚helyretyutyutyu’. És ezután a tanár úr többet nem szólt bele, mert nagyvonalú volt, mert volt önkritikája. Ugyanilyen volt Werner atya, mert ki merte mondani, hogy ezt a zenét, amire a mai tizenéveseknek szükségük van, sem ő, sem Bárdos, sem Farkas nem tudja megcsinálni. Ez a gitáros zene nem hasonlítható össze persze Szendrey-Karper művészetével, de az sem Sillye Jenőével.

mert az a koncerttermeken belül marad.” (Egy sokgyerekes budapesti családanya, egy felnőtt kisközöség vezetője.) „Szabad-e hívók tömegéhez hétköznapiokon zeneórák elragadtatott nyelven szólni? Lehet-e ez rossz, amikor nagy eredményt mutathat fel az elmúlt tizenöt év *evangelizációjában*? Az idézett De Sacra Liturgia mást is mond: a *krisztusi lelkületet* helyezi előtérbe!” (Budapesti óvónő.) „Ez a zene *kifejezésnyelv*, s a kommunikációt szolgálja, a szót értést. A popzenének ezt a törekvését még Aczél György is elismerte.” (Budapesti műegyetemista.) „Egy-egy marosi összejövetelen rengeteg fiatal fordul meg és sokuknak ad támaszt az itt összegyűjtött tapasztalat. Miért kelljen nekünk, esetünkben egy falusi templomban, mások szájával dicsőíteni Istent? (Egy petőfibányai lány.) „Új tömlőbe, új bor kell, s ez a bor ízlett Bárdos tanár úrnak, a nagymarosi találkozón résztvevő bíborosnak, s Werner atyának is, bár zenei ízlésük nyilván nem ezzel a stílussal jellemezhető” (Budapesti mérnök). És Zöldi Sándor, a Szilas-mise abonyi megszólaltatója is tollat ragadott: „A Szilas-mise után négy évvel jött el hozzánk Sillye Jenő. Mint annak idején *Isten trubadúrja*, úgy jött ez a lelkes fiatal magyar énekes, hogy *napfény-dalaival* virágba borítsa Szent István országát. Ezeket a dallamokat a nagy dirigens (a Szentlélek) intonálja.”

A pozitív véleményűek másik nagy csoportja arra hivatkozik, hogy Jenőék mindezt ingyen, hittel, *missziót* végezve csinálják. Míg az előbbi csoportba elsősorban fiatalabbak, Nagymarosra járók, templomi zenészek és énekesek és kisközöségi tagok tartoznak, ebbe zömmel idősebbek és papok: „Csodálatos, ami a Schole kórusában történik, (három gyereken énekelt ebben a kórusban), de ez egy elszigetelt csoport. Sillye Jenő *evangelizál*, s az ő lelkében megszületett dal olyan, mint egy *vadvirág*.” (Nyugdíjas hegedűtanárnő.) „Amit ők csinálnak, az Szent Ferenc és társai munkájának folytatása” (Budapesti nyugdíjas). „Az Úr Jézus sem a tudósok közül választotta tizenkét tanítványát” (Több hitanos szülő és nagyszülő Újpestről.) „Kell az új, amiben *lendület* van. Sillye Jenő akkor kezdett alkotni, amikor erre a legnagyobb szükség volt, és ami lényeges: *belső indítással*. *Példaképpé* vált munkájával és életével. (Budapesti zenetanár.) „Itt is járt Kiskunfélegyházán, s gitárral kezében tett *tanúságot* hitéről” (Ötgyerekes édesanya). „Érződik, hogy a cikk szerzője nem vett sosem részt a nagymarosi találkozón!” (Budapesti mérnök.) „Papi életem tizenkét évének öt egészen különböző állomáshelyén mindenütt *szám* voltak a fiatalok körében, nem a jó számok miatt, hanem azért, mert Jenő *eszmény* is a fiatalság számára.”

(Plébános Békés megyéből). „A miniszoknya vitát Rónay György szívem szerint zárta le, most kiváló profik mértek csapást jó szándékú amatőrökre. J. Hendrix képe ott van a szobámban, de nem jut belőle Újpest, Monor, Bázakerettye templomaiba. Nemcsak zenéjüket hallgatom, hanem őket is. Amikor itt jártak, ragyogott az arcuk, és mindannyian megáldoztak. (Budapesti káplán.)

Tucatnyi levélből közölt néhány sort az Új Ember, kettőt viszont teljes terjedelemben. Az egyik írója *Waigand József* nyugdíjas lelkész, aki leszögezi „*minden zenei műfajnak* meg kell adnunk a létjogosultságot liturgiánkban. Tehát nemcsak liturgián kívüli területen. Viszont a zenei és prozódiai igényesség, amiről Rajeczky Benjámín beszél, teljesen jogos kívánság.” Elmeséli, hogy aranymiséjén is tudatosan sokféle zene hangzott el, köztük a gitáros énekek is. „Egység legyen a lényeges dolgokban, különbözőség a nem lényegesekben, de mindig és mindenütt a szeretet szava legyen a döntő”, idézi Szent Ágostont.³² Szakos Gyula, az Országos Magyar Cecilia Egyesület püspök-elnöke így fejezi be Az egyház tanítása a szent zenéről című írását: „Az ifjúság mint minden időben *keresi a maga útját*, beilleszkedését a társadalomba. Az egyházban és a szent zenében is. Az egyház megértő szeretettel fogadja ezt a keresést, és kíván irányítást adni a fiataloknak a szent zene és ének területén is. A kölcsönös jóakarat bizonyára megtalálja azt a harmóniát, amely egyrészt figyelemmel van az egyházi ének szent, művészi és egyetemes mivoltára, másrészt az ifjúság új formákat kereső módjaira is.”³³

Kovács Gábor, a Jenő-dalok egy részének szövegírója így kommentálja (1988-ban) a „pert”: „Olyan benyomást tett rám, mintha valaki a katakombák rajzolatait egy esztétikai iskola mércéjével próbálná lemérni. Ez a *hit tanúságtétele*: akad egy fiatal, aki ki mer állni, és vállalja, pedig nem volt neki semmilyen védelme az Úron kívül. Ő *Krisztust képviseli* a jelen ifjúsági kultúra nyelvén.” *Kozma György*, aki 1984-ben a Radio Vaticana munkatársa, hasonló szellemben ajánlja a Kristályóriás című lemez kiadását: „Kizárólag lelkipásztori szempontból szólok a műhöz, és ez a szempont abszolút elsőbbséggel rendelkezik minden zenei vagy irodalmi szemponttal szemben. Sillye Jenő dalai hiteles módon szólaltatják meg egy lelkipásztori szempontból el nem hanyagolható hívőréteg problémalátását, vallásos gondolatait. Ugyanakkor az evangélium szellemében többletet is adnak hozzá a keresztyén hit kincsestárából. Sillye Jenő dalainak világa szerencsés folyta-

tása azoknak a vallásos daloknak, amelyek sokakban megőrizték a hitet a reformáció idején. (...) Nem „könnyű műfajt”, nem „szórakoztató zenét” ad csupán, nem hangdísztetet a rohanó élethez, hanem modern zenei eszközökkel hívja meg a *hit központi titkának átgondolására* hallgatóit.” A „Modern egyházi zene” című sorozatban a Jenő-dalokkal is foglalkozott a vatikáni rádió. Ebben a műsorban az is elhangzott, hogy „Sok történelmi példa igazolja, hogy milyen könnyen énekelték át egyik felekezetről a másikba a vándor prédikátorok sok hívőt. Hogy Jenő dalai mennyire betöltik ezt a szerepet, mutatja az a sokszoros tapasztalat, hogy fiatalok vitáik közben nem egyszer *dalszövegeivel érvelnek*, vagy kinn a mezőn, kőművesállványon nem egy helyütt lehet hallani őket.” A „mező” és a „kőművesállvány” azért nem mindennapi előfordulási helye, alkalma a Jenő-daloknak, habár itt is, de még állami gimnazisták tanáraiknak adott szerenádjában is elhangzottak.

Hogyan látják Sillye Jenő és társai zenéjét nagymarosi – ahogy Sillye Jenő nevezi őket – „paptestvérei”? „Nem önmutogatásként csinálják. Jenő tudja, hogy nem a zene, még csak nem is az elmélkedés a lényeg, hanem a *találkozás*.” (Bárány Béla.) „Tízféle is indult, és Jenő azért maradt, s lett Nagymaros központja, mert nem akart sztár lenni. Szolgálta a liturgiát. Minden konzis gyerek tudja, hogy nem tud olyan nagyon gitározni. *Imádkozni tud*, csendes lelkületből megfogalmazni valamit.” (Bajláth Ferenc.) „Személye szimpatikus, zeneileg azonban nem nagy érték. Egy-két száma egészen jól énekelhető. Segít abban, hogy a fiatal *örüljön*, otthon dúdolhassa, hogy hozzáférjen a liturgiához.” (Blanckenstein György.) „Hiteles személyiség.” (Turcsik György.) „*Tanúságtételre* alkalmas zenész, zenés tanúságtétel.” (Blanckenstein Miklós.) „*Lélektől támogatott* kezdeményezés az övé, csak az a kérdés, meddig lehet ezt csinálni, mikor kell formanyelvet változtatni.” (Kemenes Gábor.)

És a zenészek? Dobszayt, Rajeczkyt, Bárdost és Wernert már hallottuk. *Korondi György*, az Operaház magánénekesé így vokszolt a Kristályóriás lemezének kiadása mellett: „Nagyon tetszett. Formailag, zeneileg, az énekesek, a kórus és a zenekar muzsikálása jó! Szép a kimondott szavak értéke, örömmel, meghatódottsággal töltött el.” *Tihanyi Gellért* klarinétművész, a szentimrések egykori zeneszerzője gyenge műnek tartja a Kristályóriást, zenei és popzenei *közhelyek* sorozatának: „Már előre tudom, hogy fog végződni. A harmóniaszerkezete még közhelyszerűbb, mint amit mi tizenhét-tizennyolc éves korunkban a beat-

misékben csináltunk. *Bezáruló kör*, nem javítható. Akkor sem hatna, ha valahogy meg lenne komplikálva.” *Petrovics Tamás*, a Kalamajka együttes zenésze, a Várbeli Szilas-mise egyik énekes: „A beatmisék folytatása borzalmas: rettenetes *limonádé* dallamok, rossz prozódiaival, *nyakatekert szöveggel*. Ahogy a világi zenében is eljutottunk a diszkóhoz, itt sincs semmi jó.” *Antal József*, a ritmikus mise és más egyházzenei művek szerzője: „Magyar népi eredetű ritmikus zene. Sok benne a pentaton elem.” *Tardi László*: „*Saját élményeit szűri le és egyházi közösség számára komponálja*, márpedig az egyházi zene szent, művészi és egyetemes. Középső fiam azt mondta egy Jenő-miséről, hogy olyan, mintha tábor-tűznél készült volna. Ez jót és rosszat is jelent egyszerre. Jenőnél a rajtam kívül dolgokból való kilépés hiányzik. Három évig voltam Nyíri Tamás szeminaristája, s megtanultam: az egyház akkor van magánál, amikor magán kívül van. Dávid, mint egy bolond táncol a frigyláda körül, Jenő meg *nem tud kilépni a maga kis köréből*. Vagy pedig: nem lehet beilleszteni egy nagyobb egységbe. Jóval közelebb áll az *evangelizációhoz*, mint a liturgiához. A Napfény-dal füzetet végignéztam, s megmutattam egy-két beatzenével foglalkozó embernek is. Ők összeírtak Jenő számára hat-nyolc gépelt oldalt, gondolja át, keresse újra.”

Evangelizáció, tanúságtétel, kifejezésnyelv: ezek a visszatérő pozitívumok. Egyházi berkekben. És kívülről? „Igen *egysíkú*, primitív, megoldásaiban nem vesz át semmit az elmúlt húsz évben nálunk lezajlott ifjúsági zenei mozgalmak formái, stílussteremtő eredményeiből, de a gazdag egyházi zene sem igen hagyott nyomot rajta. Leginkább a gyökértelen és megbukott *polbeathez hasonlít*. Ez erről a véleménye két ismert rockzenésznek is”, írja *Kőbányai János* az 1988. pünkösdi nagy-marosai találkozón szerzett élményei alapján. *Hadas Miklós* zeneszociológus csak felvételtől hallotta a Jenő-dalokat. A véleményezés előtt kiteríti kártyáit: olyan családból származik, amelyet tradicionális katolicizmus jellemez, a vasárnapi misék, az iskolai és templomi hittanórák és esti imák gyermekkorának jellegzetes tartozékai. („Intim érzelmi tartalmaktól, katartikus élményektől mentes és többé-kevésbé antiintellektuális vallásosság” volt ez, amely „nem jelentett elég érzelmi-szellemi tőkét az iskola materialista és antiklerikális propagandájával szemben”. Most, harmincöt éves korában megmaradt idegenkedése a katolikus egyházzal szemben, az isteni transzcendencia iránti érdeklődése viszont erősödik. (Első hallásra úgy érezte „testmeleg, izzadságszagú *exhibicionizmus* árad belőlük, s teljességgel nélkülözik a

transzcendencia tiszteletét. Istenük antropomorf, aki minden elmélyülés, küzdelem, szenvedés nélkül megközelíthető, rejtély, titok, fenség, nagyság nélkül. Gyors hatásra törekednek, igazi *evilági mozgalmi dalok*. Az ellentmondást nem tűrő térítők intoleranciája árad belőlük.” Úgy véli, hogy „a dallamvilág s a harmóniavilág a hatvanas évek beatzenéjének morzsáiból csipeget, nélkülözvén a korszak nagyjainak professzionalizmusát. A szakértő fül számára különösen nehezen elviselhetőek az alapdallam minduntalan visszatérő, zömmel szekundumból építkező, skálaszerű szekvenciái, az oktávon belül mozgó diatónikus hangrendszer többnyire szűk hangterjedelmű frázisai, a differenciáltabb formaszervezet teljes hiánya.”* Összegezve Hadas Miklós úgy véli: „e dalok – a slágerekhez és mozgalmi dalokhoz hasonlóan – közvetlen érzéki hatásra törekednek, ezért lemondanak a differenciáltabb gondolati-intellektuális jelentéstartalmak közvetítéséről.”³⁴

Körmendy Ferenc a Kaláka együtteséhez hasonlóan érzi Sillye Jenő irányát: „Gyerek-zene, mese-zene mesekönyvzene, egy kis népzene, egy kis beat. Nem szintézis, hanem *konglomerátum*. Képzeljük el, hogy világi szövegekre készült ez a zene: ezzel az életművel sikeres táncdalszerző lehetne. A slágerszerűség nem elítélő minősítés! Oratórikus művei közül legjobb az 1988-as pünkösdi nagymarosi találkozón is bemutatott Mária oratórium. Az egybekomponáltság szempontjából azonban ez sem jelent előrelépést, mert ez is csak *számok füzére*. Az előadás viszont nagyon jó. Demjén-hatást érzek benne, s Demjént az egyik legszívnálmasabb rockzenésznek tartom. A nagyzenekari hangszerelés hatásos fogás, de egyetlen dobgitárral is elő lehetne adni: a nagyzenekar tehát csak színezi, öltözteti a művet. Némileg korszerűsödött a nyelve: a jól bevált song-rock zene, az *önmutogatás nélküli* erőteljes *ézel-messég*. Negatívuma: hosszadalmassága és a súlykolás. Vannak igen jó részei: a „Szolgálóleányod” az egysíkú Sillye-művekkel szemben áttörtebb, a Simeon-részben az „Ez a gyermek jel lesz” végre drámai, a Pietában jó a gyors-lassú vibrálás, és jó ötlet a barokk zeneirodalomra visszautaló gyermekkórus az „Atyám dolgaiban” részben. Sillye Jenő *egyházzenei rock-Sámán*, s ez nem rosszalló minősítés, hanem arra utal, hogy van egy *karizmája*, ami a felvételek meghallgatása után is titok maradt előttem.

Csaknem mindenki megszólalt már ebben a perben: a hasonlókép-

* Csak két kazettányi dalt hallgatott meg, az oratórikus műveket nem.

pen és másképpen muzsikáló zenésztársak, az egyházzeneszkek és világi zenészek, fiatal és idős papok, a nagymarosi találkozó résztvevői és falusi öregasszonyok. Maradt azonban néhány perdöntő vélemény.

Berkecz János egy kisvárosi ipari szakközépiskolában végzett, ma találmányokkal rendelkező mérnök. Abban a kisvárosban működött az a *Sebők Sándor*, aki éppen a Dunakanyarból került oda (aki amott Sillye Jenő egyik felfedezője volt). „A templomi hittanon teológiai előadások voltak tizenéveseknek, felnőtteknek egyaránt, száz feletti tömegnek. Ennek a törzsgárdájából alakult ki valami kisközösségféle. A modell a korai *őskereszténység* lehetett. Értékteremtő, *személyiségformáló* volt, ön- és valóságismeretet nyújtott. Sebők atya nagy empátiával rendelkezett, haver volt és minta. Nyolc évig tanultam hegedülni, s a gitáros korszakban korabeli slágerekkel és saját szerzeménnyel szerepeltem a helyi „Ki mit tud”-on, s a helyi fegyveres erők zenekarában játszottam”, meséli Berkecz János. Sebők Sándor atya és a beat szellemének találkozása eredményeképpen Berkecz János évekig járta az országot a Jenő-dalokkal. A magyarázat erre a furcsa frigyre: „*Transzcendens* is volt, de nemcsak az. Lényeg, hogy *azonosulni lehetett a kereszténységgel*, akár a korai kereszténység korában. Hihető volt és koherens. Maig nem értem, mi baja volt velünk az államnak. Az állami korlátozás egyébként nem zavart minket, még tetszett is az üldöztetés.”

Pintér Gábor gépészmérnöki és pszichológusi diplomával is rendelkezik, jelenleg az utóbbit használja. Volt azonban egy harmadik hivatása is. 1973-ban *Balás Béla* lelkigyakorlatán találkozott Jenőékkel: „Kaptam egy olyan élményt, amely meglökött: ezt tovább kell adni. A piaristák – oda jártam – inkább a hit racionalitását hangsúlyozták, lényegét Beton vagyis Balás Béla hozta közel számunkra. Addig Beatles, Illés és Koncz volt életem középpontjában. Sillye Jenő dalai különösen *lelkileg* tetszetek. Vettem egy gitárt. Jó hallásom volt, énekelni is tudtam. Napi négy-öt órát gyakoroltam, magam jöttem rá az összhangzattan elemeire. Egy barátommal összeálltunk, s különböző templomokban gitároztunk, énekeltünk. És jártuk az országot. Beszéltünk, prédikáltunk is. Mindenütt *beindítottunk* kis csapatokat. Esetünkben nem személyes tanúságtétel volt, hanem *Istenről beszéltünk*. Mise után pedig a plébánián folytattuk éjfélig. Fél év múlva visszamentünk, és sok helyütt *élő közösséget* találtunk. Sosem volt fenntartásom ezzel a zenével. Hogy *bárgyúak* egyszerűek, azt Jenő is elismerte. Nekem az tetszett benne, hogy nem favágásszerűen csinálták. Uzsonna közben azonban

nem szívesen énekeltem az Oldani, Uram-ot, az már szórakoztatás, slágerénekklés volt, s nem *küldetés*. A nagymarosi fesztiválon a második helyet szereztük meg. Csak hitelesen lehetett folytatni, s ez nem mindig ment, azért aztán többször is abbahagytam. A múlt évi táborban aztán elajándékoztam gitáromat, amit Isten szolgálatára vásároltam. Szomorú is vagyok emiatt: se nélküle, se vele. Más műfajban kell most ugyanazt folytatnom.”

Varga Péter mérnök és könyvtáros, a tizenévesek világának kitűnő ismerője. Őszerinte „a Jenő-zene *happeningzene*. Nekem túlontúl is lelki-ek. Vannak azért jó számok, mint a Konyhasó-dal, vagyis az Oldani, Uram. Mire jó? Behozza az embereket a templomba. A Szilas, az valóban jó volt. Még néhányszor felhangzik Nagymaroson az Ő Kyriéje, csakhogy Szilasék a kórusról szerepeltek. Így került Jenő csodálatos *karizmatikus alkatával* Nagymaros centrumába, de túlontúl is elfoglalta a helyet, pedig ott még a liturgikus tánc is elférne.

Bisztrai György találmányokkal rendelkező technikus, az egyik kis-közösségi irányzat vezető egyénisége, öt gyermek apja: „Én is jártam vidékre énekelni Jenőékkel. És jártam nélkülük is. Akkor még három gyermekük volt, s megdöbbenő szegénységben éltek. Plébániákról összekoldultam hatvanezer forintot, s átadtam neki hat takarékkönyvet. Jenő aztán talált egy nálánál is rászorulóbbat. Bárhol járok, énekeiket füttyülöm, s *rengetegen felismerik*.”

Deme Tamás, az esztétikai nevelés negyvenes éveiben járó kutatója: „*Hagyományt* teremtettek a Jenő-zenék. Sillye Jenő nélkül nem lett volna ez a változás, amely a magyar egyház és magyar ifjúság viszonylatában az elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett. Személyes *tanúságtévő* szereplései, közvetlen egyszerűsége *sajátos ceremóniát* is teremtett. Ez a változás többretegű. Egyrészt örvendetes módon elhagyta gyermeki korszaka naiv dalait, zenéje komolyodott és egyszerűsödött is. Ezzel újra megnyerte a tizen- és huszonévesek zömét. Az idősebbek türelmetlenebbek vele, de csakis esztétikai és ízlésbeli okokból; személyét kedvelik, *szentimentalizmusát* azonban egyre elviselhetetlenebbnek érzik. Egyrészt kifejezetten *megújulást*, személyes fejlődést érzek nála, másrészt azt tapasztalom, hogy bizonyos dalait már nem tudja az egész közösség énekelni. Még valami: mára ezekben a közösségekben már olyan konkurencia is van, mint a magas esztétikai színvonalat jelentő Taizé-típusú zene, amely mindenki számára énekelhető, népdalszerű

ismétlő szerkezetük miatt, s lehet ékesített formában is énekelni őket. Ehhez mérni a Jenő-életművet, persze, igazságtalan lenne.”

Locker Margit magyar-országi szakos szerzetes tanár, Bach, Pilinszky és Tarkovszkij kedvelője: „Én a klasszikus zenét szeretem, de felismerem, hogy ez az ifjúság hangja. Elfogadtam. Mindegyiket fújom. Olyasmi ez, mint az István, a király. Tanítványaimtól tanultam meg őket. Virágkorában ez volt a nyelv. A Hozsanna énekeskönyvből nem lehet kiránduláson vagy katekézisen jóízűen énekelni. Az érzelmi élet oly sivár, hogy ezektől a daloktól is gyarapodik. Persze, nagyon jó lenne emellett más hajtásokat is növelni.”

RELIGIOZUS BEAT?

„Engem ki lehet zavarni a világból az úgynevezett beatmisékkal, és mivel tudom, hogy hogyan került ez be templomainkba és milyen célból, ezért én jobban szeretném, hogyha Bach-zenével próbálnák meg a hitetlen ifjúságot odacsalogatni a templomba, mint mondjuk: ilyen anglonegroid édességgel, dél-amerikai csomagolásban.” Így vélekedik *Makovecz Imre*³⁵. „Mivel a rockzene tipikus elemei az egyoldalúan testre ható ritmus, a dalam-, összhang- és ritmusrészletek monoton ismétlése, a nagy hangerő és a rendetlen, extatikus kifejezési formák, ellentmondanak Isten teremtetési rendjének, mert ez a zene gyakran kábító és hipnotikus hatású, transzba és pusztító extázisba meríti hallgatóságát, és mert a rock fogalmához erősen negatív képzetek tapadnak, nem létezhet keresztény rockzene.” Így szól a *W. Kohli* Rockzene és keresztény életvitel című könyvecskéjének végkövetkeztetése.³⁶

Kőbányai János ezzel szemben egyenesen vallásos mozgalomnak tartja a beatet, „amely ráépült a korai, nem intézményesült kereszténység közösségi formáira, eszményeire, azaz a zsidó vallásból kiszakadó, annak terheit levető, fiatalos szeretetvallásra. Illetve annak a példáihoz, atavisztikus előképeihez nyúl vissza. Természetesen abban a rövid korszakában, amikor még a show-business révén nem intézményesült,³⁷ s úgy véli, hogy „a beat hőskorszaka jelentős győzelmet aratott – ez volt széles társadalmi hatásának háttere – a totalizálódó elidegenedés számos elemén.”³⁸

Úgy tűnik, ha így nem is fogalmazták meg, ilyesmit éreztek a beatmisék és a Jenő-dalok varázsába kerülők, az ezeket megtanulók és

továbbadók. Van-e, lehet-e még szerepe a „beatünnep után”^{*} ennek az irányzatnak az egyházzeneben, az evangelizációban, Nagymaroson? A kérdés *Körmendy Ferenc* szerint inkább az, hogy lehet-e egy autentikus egyházzenenek esélye. Úgy véli, hogy „a középkorban volt az utoljára, hogy az egyházzene örökölte a híveket. Ma fordítva áll a helyzet: az egyházzenenek kell a hívek felé fordulnia. Ehhez az ifjúsági egyházi zenének ki kell lépnie a másoló szerepből, abból, hogy a divaton keresztül azonosítsa híveivel a zenét. Könnyen meg lehet ugyanis támadni azt a logikát, hogy a hívő a templomban is azt a zenét szeretné hallani, mint ami a rádióból, a magnóról szól. Az egyházzenenek *alternatívát* kell mutatni. Ehhez be kell építeni a klasszikus hagyományon kívül a rockzene felső házát is. Ez persze előbb-utóbb egy nagyon nehéz kérdést vet fel: ha képzettségében professzionalizálódik az egyházzene, ki garantálja azt, hogy az egyházzene-csinálók nem lesznek vágyaikban nagyobb igényűek, mint amit számukra az egyházi porond nyújt. Meg kell találni az egyházon belül a sajátos beatzenevonalat. Mint ahogy van a beatzenének country ága, rock ága, ahogy van diszkó, vagy jazz-rock, van lakodalmas rock, kell lennie religion-rocknak, *religiozus beatzenének* is, amit el kell ismerni önálló műfajnak. Összegezve: *szociológiailag van létjogosultsága* ennek a zenének. Hogy zeneileg van-e, abban már bizonytalanabb vagyok, de visszakérdezek: mennyivel jobb az egyik szélsőség mellett lecövekelni, és kizárólag a zenei szempontokat érvényesíteni, „leváltani a népet”, miként azt Dobszay László teszi? Ha már így alakult, akkor csak a gregorián mentheti meg az egyházi zenét, mondja ő. Ha már így alakult, akkor én a hívek mellett vagyok. Valahol középen lesz a szintézis, de ezt az élet fogja megteremteni. Ezt a mozgalmat nem lehet leradírozni. Számolni kell vele. Nagymaroshoz nem a nagyon jó zene vonzotta a fiatalokat, hanem a *meleg emberi közösség*, amely abban a zenében is kifejeződött. *Lelkesültséget, tisztességes szándékot* érzek ezekben a művekben, szerves szeretetét annak, ami adott esetben fontosabb a zenei minőségnél. *A giccs esztétikai és nem etikai kategória!* Bizony a giccs illik ezeknek a műveknek a többségére. A megformálás helyett sémákat találunk. A giccsről leginkább az egyoldalú szeretetkultusz, az idill, a hozsánna, valamint a kétely, az ironia és a humor hiánya árulkodik. A formátlanság egyfelől, a műveket felértékelő közös nyelv, az együvé tartozás, a vállalt amatőr-

* Köbányai János könyvének címe.

ség másfelől. Erkölcsi és lelki szempontból teljesen közömbös, hogy valaki a Love Storyn sir-e vagy a Rómeó és Júlián. Én ez utóbbit választom, de semmiképp sem kényszerítem rá másokra erőszakkal saját értékszempontjaimat. A magyar egyházzene sorsát, még a magyar egyházzenei beatmozgalom sorsát sem tanulmányok fogják eldönteni, hanem az eleven *társulások, csoportok, közösségek*, akik így vagy úgy *zenét csinálnak*."

Le lehet-e zárni a pert? Talán igen, annak a *Hajnal György* atyának a megállapításával, aki a zenét illetőleg nem kifejezetten Jenő-párti, ami viszont a jelenség egészét illeti úgy véli, hogy *Sillye Jenő a magyarországi Jézus-mozgalom* egyik leghitelesebb képviselője.

IV.

ÉRTÉKEK

(igék, példák, beszélgetések, vélemények)

*„Szívből jövő imádság lelke, áradj szét!
Mélyből fakadó sóhaj lelke, áradj szét!
Isteni üzenet dicső lelke, áradj szét!
Megbocsátás irgalmas lelke, áradj szét!*

*Szabadságom tüzes lelke, áradj szét!
Imáadásom kitartó lelke, áradj szét!
Szenvedésem tűrő lelke, áradj szét!
Békességem gyönyörű lelke, áradj szét!”*

KULCSFOGALMAK, IDÉZETEK, PÉLDÁK, STÍLUSOK

A Nagymarosi találkozó sokak számára a *Nagymarosi levél* elolvasásával és „megválaszolásával” kezdődik. A kérdések és feladatok jelentős része a *kisközösségek* életéhez kapcsolódik: Miben áll a mi közösségünk élete? Növeljük az egységet, közösségünkben! Keressünk kapcsolatokat a környezetünkben lévő katolikus és nem katolikus keresztény közösségekkel! Megadják-e a kisközösségek tagjaiknak azt az esélyt, hogy teljes értékű felnőtt emberek legyenek? A mozgósítás másik iránya az *egyház*: Milyen szerepet vállalok az egyházban? Alkalmasak vagyunk-e a mai magyar egyház életében ránk háruló feladatokra? Böjtöljünk az egyház egységéért testi böjttel, a szemek böjtjével és a száj böjtjével! A *keresztény ember küldetése* is visszatérő téma: Van-e igazi evangelizációs tevékenységünk? Tudunk-e Istenről hitelesen beszélni? Zavar-e, hogy hülyének néznek minket az igazi emberi és a krisztusi értékek vállalásáért? Mennyire vagyunk felkészülve az életre, mit tudunk elviselni Jézusért? *A világgal való kapcsolat, a mindennapi élet*

szférája sem marad ki a levelekből: Mire kötelez kereszténységem a mindennapi életvitelben? Észreveszem-e a bajokat körülöttem? Nem járulsz-e te is hozzá a jövő világméretű kifosztásához? Szó esik a *kapcsolatokról* is: Gondold át családi kapcsolataidat! Elegendő időt szánsz szüleidre? Egy estét szánj a családotra, ilyenkor aktívan légy otthon! Kérjed, hogy a kereszt révén az Úr összehozzon másokkal! Kire nézve kötelező az irgalmasság? Az *ima* is gyakran szerepel a levelekben: Milyen tapasztalataid vannak a csendes odafigyelő imáról, az elmélkedésről? Mélyítsük el imaéletünk! A *személyiség* fejlődése is fel-felbukkan mint téma: Mit tartok életem nagy ajándékának? Elkeseredett hangulatodon légy úrrá, s másokban is tápláld a reményt! Töreksem-e az értelem igazságának mind teljesebb megismerésére, szorgalmasan tanulok-e? Észreveszem-e a megismert igazság cselekvésre kötelező erejét? Mennyit szenvedtem az igazságért, mennyit szenvedtem én az igazság miatt? Jövőtervezésedről mit gondolsz?

A levelek megfogalmazói a nagymarosi találkozó szervezői, azok az ifjúsági pasztorációval foglalkozó papok, akik körében Dobszay László szerint „lámpással kell keresni az igazi felnőtt gondolkodású személyiséget”. Ezekből a kérdésekből és feladatokból inkább lehet tudatosságot, felnőttiséget és kiegyensúlyozottságot kiérezni, mint az ellenkezőjét.

A *találkozók értékkínálata* különböző típusú közlemények formájában jut el a résztvevőhöz, s ezek egyben a találkozók műfajainak, módszereinek is tekinthetők: *ráhangelés, előadás, éneklés, homília, tanúságtétel, fórum, kiscsoportos beszélgetés*. (Alkalmanként más is előfordul – misztériumjáték, szerepjáték, litánia, oratórium stb. –, de ezek a leggyakoribbak Nagymaroson.) A ráhangelő bevezetők, az előadások, a homíliák, a főpapok megnyilatkozásai és a dalok tartalomelemzése alapján a következő kép alakult ki Nagymaros *értéktáráról*:

Istenen és Jézuson kívül a leggyakoribb kulcsszavak (a gyakoriság sorrendjében):

- a *ráhangelő bevezetőkben*: szeretet, béke, igazságosság, realitás, felelősség, csend, irgalom, öröm, kudarc;
- az *előadásokban*: egyház, szeretet, kisközösség, igazságosság, vágyak, megbocsátás, áldozat, emberi méltóság, felelősség, szabadság, lélekben szegénység;
- a *homíliákban*: egyház, szenvedés, áldozat, irgalom, kisközösség, kö-

zösség, rend, szelídség, szolgálat, vigasz, szeretet, sorsközösség, magyarság, hivatás, gyűlölet;

– a *főpapi megnyilatkozásokban*: egyház, Szentlélek, Róma, tanítóhivatal, egység, kisközösség;

– a *gítáros énekekben*: szeretet, dicsőítés, boldogság, fény, áldás, Mária, föltámadás, szív, bizakodás, egység, élet.

Értékekben leggazdagabbak az előadások, amelyekben a leggyakrabban előfordulókon kívül még a következők is sokszor szerepelnek: ateizmus, derű, dialógus, egyenjogúság, egyéniség, figyelmesség, fogasztás, haszonelv, hatalom, ideológia, infantilizmus, játék, megújulás, nyilvánosság, nyitottság, önkizsákmányolás, politika, realitás, remény, személyiség, társadalom. Legszegényesebbek a főpapi megnyilatkozások. A ráhangolások, előadások és a homiliák érték szerkezete nem mutat túlságosan nagy eltéréseket. A „*profán*” értékvilág (személyiség, biológia, gazdasági, megismerés, kultúra, kapcsolatrendszer) értékvilág a homiliák érték kínálatának 28, a ráhangolásokénak 38, az előadásokénak 48 százalékát képviseli. A *homiliák* domináns értékdimenziója az *erkölcs*, a szubdomináns pedig a *vallás*. A *főpapi megnyilatkozásainak* uralkodó értékdimenziója a *vallás* (az értékek 63 százaléka!) s ezekben a szövegekben a profán értékek aránya jóval alacsonyabb (csak 16 százalék), mint a bevezetőkben, az előadásokban és a homiliákban. A *daloknak* is a *vallás* az uralkodó értékdimenziójuk (57 százaléka!). A *negatívumok* említésének aránya a dalokban a legkisebb (3 százalék), nem sokkal nagyobb a főpapi megnyilatkozásokban (7 százalék), a másik három közlésformában viszont 15-18 százalék az arányuk.

Jézus és Mária nevén kívül még a következőké hangzott el leggyakrabban Nagymaroson 1980 és 1988 között a bevezető- és a főelőadásokban, a homiliákban és a főpapi megnyilatkozásokban: II. János Pál pápa, Szent Ágoston, Teréz anya, VI. Pál pápa, Pázmány Péter, Sik Sándor és Mahatma Gandhi. Az *említett és idézett* mintegy száz személy 18 százaléka szent, 30 százaléka klerikus, 52 százaléka világi. A *szentek* között Assisi Ferenc, Mórú Tamás, Aquinói tamás, Maximillian Kolbe, Avilai Teréz, Benedek, Gellért, Ignác, Bernát, Sienai Katalin, Klára, Viennay János, Ireneus, Miklós püspök, Kalazanti József és István király neve fordult elő. A *klerikusok* fele *teológus* (fele részben magyarok: Nyiri Tamás, Jelenits István, Szennay András, Gyökössy Endre, Halász Piusz), másik fele „*lelki ember*” (Mócsy Imre, Szedő Dénes, Chiara Lu-

bic, Roger Schütz) és *főpap*. Nem katolikus mindössze három akad közöttük: Luther, R. Schütz és Gyökössy Endre. A *világiak* kétharmada *művész*, többségük író és költő. Nagyobb részük a magyar (Ady Endre, Arany János, Fekete István, Gergely Mihály, Illyés Gyula, József Attila, Mécs László, Pilinszky János, Remenyik Zsigmond, Rónay György, Szabó Lőrinc, Vörösmarty Mihály, Weöres Sándor), kisebb részük a világi irodalom képviselője (Bernanos, Camus, Claudel, Chesterton, Ibsen, Marquez, Voltaire). Csak kisebb részük sorolható az úgynevezett „katolikus írók” közé. Az egyéb művészeteket Bródy János, Kodály Zoltán, Mezei Mária, Michelangelo, Szőrényi Levente, Werner Alajos és Zeffirelli képviselik. A *tudósokat* E. Bloch, Dobszay László, R. Garaudy, Hankiss Elemér, I. Kant, S. Kierkegaard, F. Nietzsche, Semmelweis, Szabolcsi Bence, Száraz György, Szent-Györgyi Albert, Tacitus képviselik. Egy öttusázó (Balczó András), egy hegymászó (Hillary) egy szemorvos (Batthyányi-Stratmann László) egy hadvezér (Wellington) és egy államfő (Gandhi) egészítik ki a listát.

Példák legnagyobb arányban a ráhangoló bevezetőkben fordulnak elő (átlagosan 8-10), de elég sok akad az előadásokban is (átlagosan 4-5). Az előadások között több olyan is van, amely egészében Bibliamagyarázatra épít, illetve példák helyett költői képekkel él. A homiliákban már alig-alig találunk példát, a főpapi megnyilatkozásokból pedig hiányzik. (Egy alkalom kivétel: amikor Lékai László felsorolja a különböző templomokban kialakuló új speciális lelkiségi-liturgikus formákat.) A példák rendkívül sokfélék: anekdoták, viccek, diákhumor, tanmesék, a természet világa, szociológusok és pszichológusok példái, megtörtént esetek és személyes élmények; az élet legkülönbözőbb területeiről. A *tanmesék*, *anekdoták* és *viccek* szereplői: a farkas és a bárány, a kukac és a dió, a maharadza, az elefánt és a vakok, a kannibál és a különböző felekezetű misszionáriusok, a bölcs rabbi, a fenyőrigó és a vadgalamb, a szülőhúskosztot egyhangúnak találó griffmadárcsemete stb. Példák a *tudomány* világából: a hullám és a részecske, az immunközpontot megtámadó AIDS, adott számú kristályforma, ózont pusztító spray stb. Sok „*életből vett*” példa szolgál az *emberi kapcsolatok* érzékeltes megjelenítésére: „két ápolónő gondoskodott rólam, az elmúlt hetekben, egyik profibb volt, mint a másik, viszont egyikük mosolygott is”, „mindent odaadna, fogadkozik az ifjú szerelmes, de megdöbben, amikor szerelme arra kéri pucolja ki a cipőjét”, „a nászéjszakát követő reggelen azon vitatkozik a fiatal pár, ki főzze a kávé”, „gitár-

ral és Jenő-dalokkal járja az országot, s otthon hiába várja három gyereke”, „két napi áldozó perben-haragban egymással”, „mi is rendezünk keresztényüldözést, például, akkor, amikor rendre utasítjuk nagymánkat, amikor megbíráljuk, hogy maradi!”

A leggyakoribb azoknak a példáknek a száma, amelyek segítséget (tükröt jelentenek) az *önismerethez, lelkiismeret-vizsgálathoz*: „a minap igazoltatott a rendőr, s első mérgem után rádöbrentem, hogy talán éppen ezzel fog ő üdvözülni”, „felszállt egy öregember a buszra, faggatni kezdte az utasokat, hogy hová is akarhatott menni; hogy honnan jött, azt tudta, mi pedig gyakran ezt sem tudjuk”, „lendíti a kezét de nem dob, a kuttyája kifut az úttestre, ő meg megveri ezért”, „egy ‚hülye‘ akadt csak, aki nem akart bemenni a lányokhoz az osztálykiránduláson”, „megfogadtam, azért sem gurulok be, legfeljebb annyit mondok magamban ‚Jenő!‘, ami annyit tesz ‚hülye nő!‘, „a túlon túl is szerény kislányt biztatja tanára, próbáljon meg szemtelen lenni, amire a kislány annyit mond csak: ‚no-no‘, „nem baj, ha megcsal, csak ne tudjam meg!”, „öt barátnőjét adta férjhez, ő maga meg öngyilkos lett, mert pártában maradt”, „béna lábú kislányról szülei lemondanak, nevelői kigyógyítják olyannyira, hogy már csak egy alig észrevehető sántítás marad, a lány ezt nem hitte el, s öngyilkos lett”, „a villanyvasúttal játszó családapát nem ajánlatos megzavarni”, „a veszett rókát agyonütő apát, kislfia gonosznak tartja”.

Míg az átlagos szentbeszédék és igehirdetések példázatainak *negatív szereplői* a leggyakrabban öregasszonyok és anyósok, ezekben a példákban többféle irányba zúdulnak a kritika nyilai. Cigány és zsidó nem szerepel mint elrettentő, kinevetendő vagy szánandó figura; a „negatív hősök” itt perlekedő szerelmesek, nyafogó és flancoló kamaszok, torzonborz stoppos, gőgösen magabiztos öregember, szadista kisgyerek, bigott öregasszony, hatalmaskodó plébános, nyomozótiszt. A *pozitív hősök* pedig: a „hülye” diák, aki nem ment be a lányokhoz; a mosolygó ápolónő, az öregasszony, aki egy szakajtó babot vitt az internált apácának, (aki az őt „Miért nem látja el őket az egyház?” kérdésére azzal válaszolt, hogy „Az egyház, kérem, mi vagyunk!”); a szüretelő osztálytársait tüntető aszkézisével megbotránkoztató, majd ezt észrevevő és velük együtt „tüntetően” szólót evő vallásos diák; a Sárig hasú kigyó népballada áldozatkész szerelmese; a haldoklóhoz papot küldő főorvos. A *szellemes példák* legnagyobb mesterei Nagymaroson *Opálény Mihály*, *Turcsik György*, *Diószegi László* és *László Gábor*. A Szent Ferenc-

legendán kívül szentek alig szerepelnek a példázatokban, feltűnően kevés a kegyes történet. Papok gyakori szereplői a történeteknek, ám ezek többsége megélt élmény: börtönélmények, áthelyezések, temető, kórház, nyári tábor és kisközösségek.

Az értékalakzatok, üzenetek, stílusok és magatartások skálája eléggé terjedelmes, de a kamaszokkal táborozó „mozgalmi” papok és a piarista rendfőnök, a Nagymarost menedzselő szerző-mozgó pap és a filozófus-teológus között kisebb a stílusbeli eltérés, mint mindezek és a főpapok hanghordozása között, pedig a főpapok sem képeznek egynemű réteget. „Örömmel látom, hogy szeretettel fogjátok körül főpásztorotokat”, nyilatkozik meg egyik alkalommal *Lékai László* bíboros, más alkalommal meg így szól: „jólesett, hogy az osztrák köztársasági elnök, püspökök, apát a nemzetközi szokásjognak megfelelően köszöntötték bennem a római egyház bíborosát.” „*Marosi Izidor* (az akkor még plébános beosztású segédpüspök) ugyancsak meghökkentette az egybegyűlteket, amikor így szólalt meg: „Meghatódottan állok itt. Jó volna magamhoz ölelni mindenkit, hogy segítsetek. Nincs bennem semmi magabiztosság, egyszerű emberként vagyok itt.”

ÉNEKELT SZÖVEGEK

El-elve elhangzott egy-egy Dienes Valéria-, Sik Sándor- és Váci Mihály-vers is, az énekelt szövegek nagyobb része azonban nem (vagy nem igazán) művészi értékű szövegek, világuk szűkebb világ, mint az előadások és ráhangolások példáinak, képeinek világa. Míg amazokban megjelenik egyfelől a humor, az ironia, a groteszk, az abszurd, és a játék, másfelől a dráma és a személyesség, az énekelt szövegekben mindez alig-alig.

Jó példa a kétféle értékvilág különbözőségére még a ritka kivétel, a művészi igényességű énekelt szöveg is, az evangelizációs mozgalom és a nagymarosi találkozók egyik slágere, az *Oldani, Uram*:

Oldani, Uram, s oldódni vágyom!
Üdvözíteni és üdvözülni vágyom!
Alkotni, Uram, s alakulni vágyom,
Alkotni, Uram, s alakulni vágyom!

Ékesíteni és ékesedni vágyom!
Dalolni, Uram, s dallá lenni vágyom!
Követeddé lenni, s érted tenni vágyom!
Követeddé lenni, s érted tenni vágyom!

Lámpád vagyok, ha látsz engem,
Ajtód vagyok, ha zörgetsz bennem.
Ki látod, mit teszek,
Hallgass el engem!
Ki látod, mi teszek,
Hallgass el engem!

Egy Weöres Sándor fordította apokrif János-evangélium részlet „apokrifje” ez a szöveg. Hat sorral hosszabb, mint az eredeti, amely így szól:

Oldani vágyom és oldódni vágyom.
Üdvözíteni vágyom és üdvözülni vágyom.
Nemzeni vágyom és megfoganni vágyom.
Dalolni vágyom és dallá válni vágyom.
Mind táncoljatok!
Ékesíteni vágyom és ékesedni vágyom.
Lámpád vagyok, ha látsz engem.
Ajtód vagyok, ha zörgetsz rajtam.
Ki látod, mit teszek, hallgasd el munkám.

A változások sok mindent elárulnak erről az értékrendről: „Uram” megszólítás nélkül a költői szöveg, úgy látszik, nem volt eléggé imaszerű. Imaszerűbbé válva viszont, kikíváncozott belőle a „nemzeni” és a „megfoganni”, s még inkább a „Mind táncoljatok!”, pedig az öröm kulcseleme a Jenő-daloknak is, de annak egy fegyelmezettebb, kegyesebb válfaja. Így aztán hiába képzelt *Varga Péter* liturgikus táncot a nagymarosi találkozóra, ami nem is olyan apokrif cselekmény, hiszen itt-ott (még az egyik katolikus leánygimnázium lelkigyakorlatán is!) előfordult már hazai keresztény berkekben. „Zörgetsz rajtam” helyett „zörgetsz bennem” lesz egy rím kedvéért, felvállalva a kedves képzelet. A gyönyörű „hallgasd el munkám” – amely még a Gellért-legenda „magyarok szimfóniájára is emlékeztet” – „hallgass el engem”-re zsu-

gorodik, bővül viszont a dal „mozgalmi” elemekkel: „követeddé lenni”, „érted tenni”. Persze a „követségben járó” hiteles emberek által énekelt „mozgalmi dal” toborzó, élesztő, evangelizáló funkciójának ez a szöveg igencsak megfelelő. *Deák András* jelen volt a dal születésénél. „Itt ott belenyúltam, és Dugó is hozzátett egy sort”, meséli.

Nagymaros énekelt szövegeinek csak kis hányada (tizede) *liturgikus szöveg* változata, *zsoltár-parafrázis* és *neves költő szövege*. Egyharmadát sem teszi ki az *esztétikai mércével is mérhető dalszöveg* (többségük Kovács Gábor szövege), a többi gyenge, édeskés, giccses szöveg. (Most csupán a szövegről van szó, nem a zenéről, és nem az előadásról!) Jelentős részük (mintegy 30 százalékuk) *kérés, vágy, óhaj* kifejezése, s nem sokkal kisebb részük *hálaadás, dicsőítés, az öröm kifejtése* (mintegy 25 százalék). Nagyjából hasonló (10-15 százalék) arányban fordulnak elő a *panaszt* vagy *bánatot* kifejező, a *hitvalló és programot, célt, feladatot* hirdető dalok. A dalok *megszólítottjai* legelsősorban az Isten, az Úr (40 százalék), a három személy közül leggyakrabban *Jézus* szerepel (25 százalék), az *Atya* és a *Szentlélek* jóval ritkábban (5-5 százalék). A szentek közül természetesen *Mária* áll az első helyen (10 százalék). Az *ember* is szerepet kap, ha mellékszerepet is: a bűnös, a gyarló, a kicsi, a hívő, a megtérő, a nehéz helyzetben lévő, az Isten vagy Jézus nélkül értelmetlen életű ember, és még egyszer-kétszer a szerelmes ember is. A „többi” ember, aki gyakori szereplője volt az előadásoknak, hiányzik. Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy szerzőik és éneklőik ezeket az énekeket imának tartják, az imák megszólítottjai pedig természetesen isteni személyek.

A Nagymaroson legnépszerűbb dalok *kezdősorai* jól érzékeltetik a mondandók irányát, funkcióját: „*Ne féltsd a gyertyát, ha fúj a szél*”, „*Én Uram, én Istenem*”, „*Áldott az Úr a szentélyben*”, „*Köszönöm neked, Istenem*”, „*Oly jó áldani az Urat*”, „*Jöjj el, jöjj el*”, „*Eljöttem hozzád, jó Uram*”, „*Mutasd meg nekünk az Atyát*”, „*Lelkem az Urat dicséri*”, „*Alleluja, Jézus föltámadt*”, „*Atya teremtet szeretet lelke, áradj szét*”, „*Te vagy az út, az igazság, te vagy az élet*”, „*Áldásoddal megyünk*”. Bármekkora újdonságot is jelentettek akkor, ezek bizony egyértelműen hagyományos stílusú verses imák, s ezekhez képest az „*Oldani, Uram*”, a „*Magányos voltam*”, a „*Csak álltak szótlanul*” rendhagyók, mert költemények.

A *refrén*ek és az *utolsó sorok* pedig jól érzékeltetik ezeknek az imáknak, evangelizációs „mozgalmi daloknak” világát és stílusát: „Tégy en-

gem szívedre pecsétnek”, „Győzött az élet”, „Szeret minket az Isten”, „Jöjj el, fénylő láng”, „Ember, ne félj a rossztól”, „Kelj föl, te halott!”, „Boldogságom, te vagy, Uram”, „Mit sem aggódom”, „Gyere, élj mivelünk, a tied örömünk”, „Jöjj el már, a világ Téged vár”, „Zúgó szél, égi vihar, jöjj el a Lélek lángjaival!”, „Föltámadt, alleluja!”, „Mária, jó anyánk, kérünk, hogy nézz le ránk”, „Hozzád vonzott a fény, hozzád hajtott a szél”, „Lángoló Isten, jöjj el”, „Isteni béke, boldog öröm”. A dicséret, a boldogság, a fény, a láng, így, olvasva már-már elviselhetetlenül soknak és egyhangúnak tűnhet a Bródy János- vagy az Adamis Anna-szövegek kedvelőinek. A nagymarosi „slágerek” között ritka az ilyen refrén mint a „Kincs mélyre ásva, igazgyöngy varázsa, megfoghatatlan hajnal ragyogása, igaz vőlegény: Jézus, Atya képmása, Lélek forrása, egyetlen szép remény: Jézus”*. Ennek a pátosza – mert zsoltár-parafrázis, mert mesét idéző, mert „szerelmes” – még így, olvasva is hiteles, énekelve még annál is inkább.

ÉRTÉKEK ÉS ARCÉLEK

Folyik – fű alatt – egy másik per is a Jenő-peren kívül: azoknak a papoknak a pere, akik az ifjúsági pasztoráció élén állnak, akik elfogadták evangelizációs mozgalmi dalaiknak a Jenő-dalokat, akik szervezik-viszik-éltetik Nagymarost, akiket nem csak Dobszay László illetett súlyos vádakkal, hanem olykor az egyházi vezetés, olykor az egyházpolitika is. Kik ők és mit akarnak? Hallgassuk először Nagymaros jó (avagy mégiscsak rossz?) szellemeit!

„Az önzés és irgalom közötti feszültséget naponta át kell hidalni. Élni a világban, kibontakoztatni az egyéniséget nem evangéliumellenes, hanem szép! Nekem kell elindulni a másik felé!”

„Akkor is képviselni kell az igazságot, ha nem élem, de az az igazi, ha életem igazsága, szavaim igazsága és a valóság egy.”

„Ha megjelenek 120 kilóimmal, hogy „szevasztok, srácok, megjött az úthen-ger”, nem fognak gúnyolni.

Opálény Mihály Nagymaros első halottjai közé tartozik. Negyvenegy évet élt. Városi, középréteg-félértelmiségi családból származott. A sze-

* Kovács Gábor szövege.

mináriumban ductor lett, komolyan vette ezt is, de komiszul bántak vele, elterjesztették róla, hogy talpnyaló, besúgó. Ez a seb aztán sosem gyógyult be. Pedig ő mindig is független maradt, nem kötelezte el magát egyetlen irányzattal sem, mindenkinek mindene maradt. A regnumi összejöveteleken is mint szabadon lebegő értelmiségi vett részt. Tudományos tevékenységet is végzett. Ő készítette el a bibliai szóelőfordulás-jegyzéket, s kiadásához saját pénzével is hozzájárult. A teológiában eléggé konzervatív volt, voltak viszont ilyen-olyan újításai, játékokat is készített, s kiváló matematikus lehetett volna. A Patróna Hungariae gimnáziumban volt hittanár, az egyik szerzetestanár így emlékezik róla: „Sok olyat csinált, ami pedagógiai nonszensz volt, de nagyon megértette a gyerekeket és a nővéreket. Koszos, szakadt öltözete és hagymaszaga miatt mind a lányok, mind a nővérek rajongtak érte. Rendszert nem ismert, nem tudott tanítani, könyv, színház, kultúra nem kellett neki, még azt is letagadta, amit a gimnáziumban tanult. Nagy, állandóan gusztustalankodó, polgárpukkasztó kamasz maradt. Hullaviceket mesélt, a maradékot ette (s mindenkivel elhitette, hogy imádja). Állandóan bírálta minket, szerzeteseket, hogy pazarlók vagyunk. Takarékoskodás ürügyén egy alkalommal ócska, poloskás székeket vásárolt össze. Természetesen saját pénzén, mert furcsa módon neki mindig volt pénze. Trabantját megtöltötte olcsón vásárolt fonallal, s mindenütt árulta. Amikor lehetett WC-papírt kapni, felvásárolta, de vett töménytelen mennyiségű leértékelt konzervet is. Koszos lábosban főzött, de kiszolgálta vendégeit. Magával nem törődött. Vitt, szerzett, szállított, mint az ócskás. Tulajdonképpen egész életében rejtőzködött.”

„Ő volt a viccmester Nagymaroson. Hit, emberség, hűség sugárzott belőle. Dőltek belőle a viccek, az anekdoták, gyakorta hullaviccek. A patrónás lányok voltak a szívügye. A nővéreket szeretettel provokálgatta: 'Nővérke, van-e magánál spárga? Miért? Összekötném a kezét. Miért? Sárkányt szeretnék eregetni.' Volt hittanosaitól ajándékba kapott egy képet, amely őt magát apácaruhában ábrázolja, rácsok mögött. Tudott nagyon haverkodni, és ugyanakkor távolságot tartani. Nagymaros hangulatában fontos tényező volt", mesél róla Bartal Péter, a találkozó egyik konferáló „hoppmestere”.

„Szörényiékét is korlátozták, de ők megérezték az idők jeleit és igyekeztek végrehajtani az előevangelizációt abban az időben. Szövegeikben és zenéjük-

ben valami tartósabbat, valami keményebbet, valami elvibbet akartak adni annak a nemzedéknek, amelyiket magára hagytak.”

„Az egyházat ma elutasítók egy torzképet utasítanak el.”

„Isten igéje nincsen megbilincselve.”

Bajcsy Lajos negyvennyolc éves, haja ősz, arca, mozgása azonban az egykori kiscserkészé. Felmenői között bábos-gyertyaöntő, vagyis művészbéütés is akad. Ő is kacérkodik a rajzolással, mégis földrajz-biológia szakos lesz, el is végzi, s a Térképészeti Intézetből megy a szemináriumra. Ő tervezi-rajzolja a nagymarosi találkozók emblémáit. A kelenföldi regnumi csoportból nőtt fel: táborozott, újságot szerkesztett, szellemi olimpiát szervezett (ő, a Mária a képzőművészetben című dolgozattal indult), vezetőképzőre járt. A nehéz éveket egy-két házkutatással és kihallgatással megsúzta. Amikor a rektori irodába hivatják, s kéri, hogy szakítsa meg kapcsolatát az „összeesküvő papokkal”, az akkor nagyon népszerű Baade-könyvből, a Versenyfutás a 2000. évigből idéz. Felbukkan egy kislány is, de zavarta, hogy félti, visszafogja őt. Munkásór osztályvezetője azzal búcsúztatta: „Lajoskám, mindenki a maga élete kovácsa”. A „sportos gyerekekkel” szemben a *szellemi pólus-hoz* tartozott a szemináriumban. Részt vesz a Bokor és a Regnum között folyó békéltető-egyeztető tárgyalásokon is, mint olyan ember, akivel mindenki ki tud jönni. Most egy budapesti külvárosi egyházközség plébánosa. Szobája telis-tele van gondosan rendezett emlékekkel: kazettákkal, fényképekkel, képecskékkel, levelezőlapokkal, térképekkel, rajzokkal, asztalán mérhetetlen sok filctoll. Tarka, *széles, színes* világ. Mintha csak most próbálná eldönteni, merre induljon. Nagymaros szürke eminenciása ő, s ezt a szerepet órá illőnek érzi, elegánsan hordja: „Engem egy kicsit kihagynak a fő áramlatokból, mert a szószéken túl sokat beszélek. Inkább közép-háttérben mozgok, s jelenlétemmel, hozzákotyogással veszek részt a munkában. A Lélek mindenkin keresztül beüzen valamit a megbeszéléseken, még a butaságon keresztül is. Úgy érzem, én is is tettem valamit, hogy Nagymaros fennmaradt. Nekem a *tradícióhoz* van érzékem, a kipróbált dolgok fontosságához. Szerepem: ezektől nem tágitani.”

„Nem várja tőlünk senki, hogy vágjuk ki a tévéket az ablakon, mint Ferenc apja javait a Zeffirelli-filmben, de azon el kell gondolkodnunk, hogyan tudnánk magunkat egy kicsit igénytelenebbé tenni. Teréz anya egy lépést sem tudna tenni igénytelen munkatársai nélkül.”

„*Kolbe mint Ferenc tanítványa jól beszélt, csodálatosan szervezett, de akkor volt a legnagyobb, amikor mindezt elvették, amikor vigasztalni tudott, amikor oda tudott adni mindent.*”

„*Krisztus követésének módja egyszerű. Nagy A és egy kis a áll a táblán, a nagy Isten akarata, a kicsi az enyém. Ha a kettőt összeszorozzuk, megszületik szívünkben Krisztus öröme.*”

Kállay Emil ötvenkilenc éves, 45-ben nyugatról tér haza munkaszolgálatból. Visszacsap a piarista gimnáziumba, Bulányi György is tanárai között van. Regös cserkészként részt vesz 46-ban a tehetséges falusi fiatalok felkutatásában. Érettségi után belép a rendbe, amelyet 48-ban felosztatnak, 50-ben minden éjszaka várják, hogy értük jöjjenek. Egy gyomorfekéllyel megússza. 54-ben pappá szentelik. Mindig is az *ifjúság nevelése* izgatta, ezért indult piaristának. 1955. április 4-e tiszteletére dolgozatot írtak az esperesi kerület papjaival az elmúlt tíz évről. Dolgozatában örömét fejezte ki, hogy megszűntek az egyházi birtokok és a *privilegiumok*, hogy most már a hitért ki kell állni, s bánatát azért, mert fakultatívvá vált a hitoktatás, feloszlatták a rendeket, beleszólnak az egyház életébe. Azt is leírta, hogy az *ateizmus kolonc a szocializmus nyakán*, s jó lenne mindkét félnek kölcsönösen megszabadulni a koloncoktól. Esperese egyest ad a dolgozatra, ő nem akar rajta javítani, s ezért elkerül Esztergomból egy palóc faluba, ahol az első élménye: az ottani esperes kispapokkal iszik. Mivel kapcsolatot tart a Regnummal, felfüggesztik, egy rádiószervizbe kerül, s munka közben elvégzi a Kandó-tanfolyamot. Azzal is foglalkozik, hogy majd politechnikát tanít a piarista gimnáziumban, de aztán mégis káplánként folytatja tevékenységét. 76 októberében hivatja a bíboros, és fényképeket mutat neki egy lelkigyakorlatos kirándulásról. „Hol van az a törvény, hogy nem szabad kirándulnom?”, kérdezi.

77-ben egy budai plébániára kerül, ahol plébánosa azzal fogadja, hogy vesse alá magát az ottani „koncepciónak”. Csak általános iskolásokat engednek keze alá, de régebbi helyéről utána jönnek a tizen- és huszonévesek. A kisközösségi irányzatoktól függetlenül foglalkozik az ifjúsággal, egyre több csoport alakul ki körülötte, idősebb tanítványai kiscsoportos beszélgetéseket irányítanak Nagymaroson. „Bulányi-tól rengeteget tanultam – mondja: az *evangélium* komolyan vételét, a *szegénység* szeretetét, az *erőszakmentesség* szemléletét, az *elszántságot*. Ami nem tetszett: az ember *szabadságának*, felnőttiségének nem elegendő mértékű tisztelete. *Jelszerepem* van, amiből következik, hogy nem

foghatok fegyvert, de ezt mereven általánosítani nem lehet. Túl meredek számomra az engedelmesség elítélése is, az Egyházrend című munkáját pedig csak mint utópiát tudom elfogadni. Én a katolikus egyházba akarom szervezni az embereket, és még a szerzetet is kötöttségnek érzem.” A nyolcvanas évek elején nem vallásos érdeklődőknek szervezett hittant, s 35-en jöttek össze. Az első alkalommal igazoltatás volt. Az ok: „fociznak egy szent hely előtt”. Beszért a rendőrökkel: „Én is voltam hittanos”, mondta az egyik, „én is voltam ministráns”, mondta a másik. Átölelte őket e szavakkal: „Krisztusban testvérem”. Egy hónap múlva mégis ilyen levél jött a kapitányságról: „A hangoskodó fiatalokat a járőr figyelmeztette, ön támadóan lépett fel, s megghiúsította a járőrt feladata elvégzésében”. A következő alkalommal már nem jöttek az „érdeklődők”. Tíz év óta minden találkozón ott van, elejéről végéig aktív, olykor csak egy-egy mondat erejéig szólal meg, de ezek kulcsmondatok, mert ilyenek: „A szentmise véget ért, menjetek, küldetések van!”

„Mi lenne, ha a megvert embernek azt mondaná a bíró: küldd el fiadat, ülje le helyettük. Mi nagyon messze estünk ettől. De azért próbáljunk meg egyre inkább Jézushoz hasonlítani!”

„Jézus a kereszten. Mária csak áll csendben. Mi meg odavágjuk neki minden Üdvözlégyben, hogy 'imádkozzál érettünk bűnösökért'. Micsoda? Én miattam került a fía ilyen helyzetbe! Bizony, elkopott ez az ima is. Álljunk meg egy pillanatra! Hökkenjünk meg!”

„Van-e köztetek archeológus? Ugyanis én egy ősbölcény vagyok, a mostaniakhoz képest egészen más. Én még Magyarországon sieltem a Tátralomnicon”: így kezdődött az egyik, egy sokadik beszélgetés a hetvenöt éves László Gábor és a hozzá, egy kis börzsönyi faluba lelkigyakorlatra érkező fiatalok között. Hatan voltak testvérek, de elegáns fedél alatt. Németül és franciául otthon tanult meg, nagy lábon éltek, az otthoni vallásosság azonban felületes volt. Sik Sándor osztályába került, 31-ben érettségizik. „Mindig az átlag alatt voltam egy kicsivel, végig erős elégséges, érettségire csak nagy nehezen tornáztam fel magam jóra, pedig akkor már három nyelven beszéltem, s orgonálni tanultam. Csak az órákhoz értettem, egy vándorórástól tanultam meg a mesterséget. Mégis valahogy érettségi után magától adódott, hogy elmegyek papnak. Apám csak úgy egyezett bele, ha beiratkozom a Műegyetemre is. Sosem volt távlati tervem, de ment az életem, csak úgy magától,

ráhagyatkoztam egészen a Gondviselésre. Egy évet lehúztam a műszakin, aztán apám elengedte. A Központiba kerültem, Marcell atya keze alá. Egy pár jó mondása megragadt bennem: 'Csak azt érdemes csinálni, ami nehéz, a többit más is meg tudja csinálni', 'Sose prédikáld azt, ami először jut az eszedbe. Ami másodszor eszedbe jut, tedd el vésztartaléknak, ami harmadszorra, azt mondd el, az te vagy. Ha végképp semmi, vedd elő a tartalékot, de az elsőt sohasem, mert azt mindenki tudja.' Féléves pap koromban aztán bekerültem a Regnumba. Én voltam a legfiatalabb, nagyon élveztem, mert kicsik közt nagyknak lenni jó. Rengeteget tanultam. Mindenféle ment a Regnumban akkor, még céllovölde is volt, aztán mozi, őrsi hajó, és kedvencem, a *bábszínház*. A Passiót is eljátszottuk, nyolc felvonásban. Sokat *rögtönöztünk*. Már 45 után volt, amikor a Vörös kalózok ment volna, ezt azonban kommunistaellenes darabnak hitték, s megbírságoltak." Párhuzamosan volt regnumi hittanár és egyetemi lelkész a Színiakadémián, 49-ig. 51-ben az Isten háta mögé, Dunakilitire kerül plébánosnak: „Ott aztán elkezdtem óráskodni, s így minden házba bejáratos lettem, de egy kicsi kis evangéliumot sem sikerült otthagyni, pedig énekkart is csináltam, mivelhogy Werner Alajos kórusában voltam a Regnumban. Nem kértem, nem szerveztem semmit, de még felkerültem Esztergomba, s mivel 56-ban disszidált a karkáplán, odatettek. Én voltam a bazilikában a zene: az orgonista, a karnagy, minden; és mivel az énektanár is disszidált, a kispapokhoz kerültem professzornak.”

61-ben éri a letartóztatás: „Miért? Mert 56-ban egyikünk beosont az üresen hagyott ÁVH-palotába, s kihozott két csintalan papírt. Az egyikken arról volt szó, hogyan lehet a papokból békepapot csinálni. Pénzzel, szesszel, nővel. A másikon nyolc fénykép szerepelt, az egyik én voltam. Így kerültem be, pedig már nagyon régen nem csináltam semmit a Regnumban. Fél órán belül „ön- és közveszélyes fenevad” lettem. Még Kilitiben, amikor Kőrösi Csoma életét olvastam, elhatároztam, ezentúl az ágy mellett a földön fogok aludni. Nyolc évig így is lett, a börtönben viszont én kerültem egyedül rugós ágyba. Szóval az Úristen folyton orron fricskázott: Nem ezt várom tőled. Nosztrán a szőnyegköztözőben voltam, szép munka volt. *Vidáman* éltünk. Tökölön raktárfelelős lettem, s szabadidőben könyvből megtanultam az autószerelést. Amnesztia után beugró helyettesítő lettem, így kerültem ide, s itt vagyok már tizenkét éve, tavaly volt az aranymisém, most már ásatag bölény vagyok. Mire jó? Ő tudja. Uff, mondta az indián, amikor befejezte.” Aki

ismerte, annak meglátni is elég volt Nagymaroson s máris eszébe jutott egy-egy klasszikussá váló mondása, egy-egy gesztusa. Egy vízért küldött, s egy szederbokornál órákra elidőző gyerekek az egyik táborban csak ennyit mondott: „Mi ketten ma nem fogunk ebédelni.”

„Zavarban voltam, mit keresek én itt, ha ma a tisztaszívűek találkozója van. Mögöttem áll életem legnehezebb esztendeje. Vívódva, hibáimmal küszködve mit keresek itt. A tisztaszívű ember társaságában levehetjük álarcunkat, még jó tetteinket sem kell szégyelleni.”

„Mit jelent készenlétünk? Nem szervezkedést, nem politikai tömörülést, nem valami ellenhatalom kitalálását, hanem figyelni az immunközpontra”.

„Köszönöm, Uram, azokat akik ma megszólítanak, akik nevem feltűzni gombostűt nyomnak a kezembe, akik rám mosolyognak, akik tanítani fognak, akik rám szólnak, hogy maradjak csendben. Kösz szép, Uram, nagyon figyelmes vagy, és én tulajdonképpen nem is akarok már semmit sem mondani, s különben sem fontos, hogy én mondjak valamit.”

Diószegi László, vagyis Dió atya negyvenegy éves. Az olvasó már megismerhette: ő volt, aki Daxot megszeliđítette, s dalszövegekkel látta el. Zuglóban káplánkodik. Szobája ifjúsági klubra emlékeztet: Janikovszky-könyvek, mackók, a RA II. makettje, rengeteg filctoll, természettudományos és pszichológiai könyvek, Planck, Einstein, Sütő András, „műtűrök”, „bigyók”, a falon négyzetméternyi műpókháló. Apja autodidakta szakmunkás, anyja előbb cselédlány, majd diétásnővér volt. A kelenföldi *regnumi* közösség hatására katolizál. Piarista diákként még orvosnak készül, ma is felcserkedik. „Ha valaki rosszul van, megérezem, mi baja van. Az autómon is megérezem”, magyarázza. A gimnáziumban „Pro juventute” emlékérmét kap, feltöltődve megy Esztergomba, ahonnan hiányokkal jön el: „Nem tanítottak meg arra, hogyan kell az ateistákkal kommunikálni, hogyan kell a dzsumbujban élőkkel beszélni. Ha nem a Regnumban nővök fel, sok mindenkivel nem tudok mit kezdeni. Amikor az atyák börtönbe kerültek, tizenhét éves voltam, s ott maradtam egyedül a gyerekekkel. Nem tanultunk még a szemináriumban *terepismeretet* (hogy különböző vidékek vannak Magyarországon), nem tanultunk olyasmiről, hogy célzott beszélgetés, nem tettünk szert lélektani jártasságra, nem tanultunk csoportdinamikát, marxizmuselemzést. Most kellett megtudnom, hogy a Marx-Engels első kötet Engels imájával kezdődik. *Reakciónak* képeztek ki minket, *ellenállásra* mindennel szemben, ami ettől a társadalomtól származik. Márpedig

valamivel szemben nem lehet *misszionálni*. Az iskola specializáló rendszere beszűkíti a gyerekeket, nemigen találkoznak olyan szemlélettel, mint amilyenrel Simonyi fizikatörténetében találkozhat az ember. A *vallásos műveltség* éppen az *együttlátás*, az egységben látás képességét biztosíthatja.”

Beszélgetésünket gyakran szakítják meg a telefonhívások, rámosolyog a szociográfusra, érzékelteti, hogy a *szolgálat* mindenekelőtt, s már hallhatja is a hívó fél: „Mondjad, testvérkém!” „A nyelvezet ma: világtegezés – folytatja. – Túl lezser, de ami jó benne, hogy a gátlások oldódnak. Az ifjúsági pasztorációban a minta számomra Jézus és a gyerekek kapcsolata: előbb ölbe veszi őket, aztán megáldja őket, előbb a *játék*, utána az áldás. Hagyja előbb, hogy meghúzzák a szakállát. Ilyesmi a regnumi alapelv is: a *természet és a kegyelem egysége*. Az ifjúsági közösségi munka azonban megtévesztő elnevezés. Ez az életszakasz, a tizenéves alkalmatlan az *igazi közösségre*, ami élettapasztalatot és *elkötelezettséget* kíván, s az kötelezheti el magát, aki *szabad*. Ez csak előkészítő szakasz, s a részecskegyorsító berendezéshez hasonlít. A tizenkét-huszonöt év az *erőter* időszaka, a játéké és az áldásé. Nem vagy itt örökösen, de addig, amíg itt vagy, használj fel minden lehetőséget. Meg kell tanítani a *kapcsolatteremtés*, a *barátság*, a *házasság*, a *vállalkozás* műfajait. És még egy: az *információ öröm*. A „ne mondd el”-nek nincs értelme. Ne legyetek olyanok, mint a lovak, hanem mint a tevék’ figyelmeztetett egy remete: visszabüfögni, csendesesen emészteni, nem habzsolni. Erre, mi nagymarosi szervezők sem gondolunk. Tragikus volt, amikor nem figyelmeztettek valakit azért, mert nem tart hittant, s azoknak a fejére csaptak, akik az ifjúsággal foglalkoztak. Nincs alternatíva, a *fiatalság pártján* kell állni, önmagunkkal szemben is. Isten olyan vizsgáztató, aki ötöst akar kihúzni mindenkiből.”

„Jól vizsgáljuk meg magunkat; nem bosszúvágy fűti mártíromságunkat?”

„Nem kapott zöld csempét, s kifakadt: ilyen országban nem lehet élni!”

„A pocsolót kell elkerülni, nehogy én is vérszívó pióca legyek!”

„Boldogok, akik bűntudatukat úgy dolgozzák fel, hogy elszomorodnak saját létük fejletlenségén, vagyis bűnös voltán, s képesek ezáltal megújulni.”

Turcsik György negyvenkét éves. Tisztviselő családból, s a kelenföldi Regnumból indult. A sci-fit is író Koszter atya Csibészklub című könyve, a Biblia, de mindenekelőtt a regnumi atyák és a *regnumi élmények* alakítják. Barkács-, kibernetika-szakkör majd irodalmi önképzőkör

tagja a piarista gimnáziumban. Pap akart lenni, de beadja jelentkezését magyar–történelem–filozófia szakra. Alibiből. Elsüllyeszti a felvételi és a pótfelvételi behívót is, de a harmadik sürgetésre anyja kedvéért elmegy. Mindent megtesz, hogy ne vegyék fel, nem a témáról ír írásbelin, mégis majdnem mindenből maximális pontszámot kap, s ha nem provokálja a filozófus vizsgáztatót keresztény szempontokkal, fel is veszik. Közben titokban felvételizik Esztergomba is. „A huligánbandádát is hoztad magaddal?“, kérdezi az egyik teológiai tanár, nem éppen odaillő öltözetére utalva, de ide simán felveszik. Sok-sok kalandja, ütközése ellenére kitűnően érzi magát a hadseregben, mert végre igazi *emberpróbára* kerülhet sor. A szemináriumban sem kevesebb a gondja: reformtantervet dolgoz ki, vitatkozik a tanárokkal az olyan kérdésekben, mint a csoda vagy Mária szüzessége, nem fogadják kitörő örömmel *kritikus* kérdéseit. A tudományos pályára is esélye volt, de felettesei jobbnak látják Palócföldre küldeni káplánnak.

Tucatnyi helyen megfordul, s nyomában mindenütt felvirágzik az ifjúsági hittan. Működik Nagymaroson is, s ekkortól lesz a találkozók egyik fő mozgatója, később a nagymarosi levelek szerkesztője és a ráhangolások egyik magával ragadó figurája. Jó néhány budapesti plébánia után Szigetközbe kerül, első ízben plébánosnak. Hosszabb távra rendezkedett be, nagyobb szabású tervekkel: „Ha az egyház komolyan veszi Jézus életművét, akkor a *jogos emberi igényeket* magas színvonalon kell kielégítse. Mindenféle emberi nyomorúságra fel kell figyelnie: anyagi segítség, segítség a társadalmi kapcsolatokban, megbecsülésben. Az az egyházközség, amelynek nincsen *kifelé irányuló* tevékenysége, halódik. Fő feladatom itt a *fordítás*: lefordítani ezeknek a falusi gyerekeknek a nyelvére azt, amit tudok. Legelsősorban is *embertant* kell leadnom. *Saját lábukra kell állítanom* híveimet. Tervem az, hogy a Szigetköz kilenc papjából hatot elengednénk, hárman összeköltöznénk, magunk mellé vennénk különböző foglalkozású civileket, s egy miszsióstelephez hasonlót alakítanánk ki: lenne házasságkötési tanfolyam jegyesoktatás helyett, lenne program az alkoholizmus megelőzésére. Van körülöttem pedagógus, edző, orvos, mérnök, kialakulhatna belőlünk egy önellátó rendszer, beköltözhetnének az egyik üres plébániámra. Két dolgot kell elkerülnünk: a túlzott önbizalmat és az önérzethiányt.”

„Aki nem tud semmit, nem szeret semmit. Aki tehetetlen: érthetetlen. Aki nem ért semmit, nem is ér semmit. Aki viszont ért, az szeret is, lát

is.” Ez a Paracelsus-idézet a mottója annak a meghívólevélnek, amelyet mintegy száz barátjának és ismerősének, esetleges leendő munkatársának küldött el. A meghívás tárgya szüret, egy-két más járulékos munka és együttlét: „Bölcsék és poéták tudják, eljön az ideje a szüretnek. Az Idő csavarni kezdi a prést, s ültetésünk piros vére csordul. Október . . . Közeli fagyot sejtetnek a diófalevelek. Hull a szilva is. Kopognak, mint írógépen a betűk s szüretre hívnak: édes a must, s a nap-sugár, s édesek az együtt töltött órák. Ki tudja, mennyi adatik még? Nyújtsuk kezünket egymás felé, míg emelni tudjuk, nyissuk meg szívünket, míg kulcsra jár.” A legutóbbi három évben már nem jelent meg a nagymarosi találkozón. Oka is volt rá, a félreértés (esetleg még a sértődöttség) is belejátszott. Nem volt igazuk azoknak, akik azzal magyarázták, hogy befelé fordult, s elment a kedve a találkozótól. Úgy tűnik, hű maradt ahhoz, amit 1981-ben mondott Nagymaroson: „A találkozó ébreszti fel az alvó Csipkerózsikát.”

„Valódi vagy vélt fájdalmainkat felnagyítjuk: akadozik szentté avatásom.”

„Nemcsak utak, hanem alagutak is visznek Isten felé. Érzékek éjszakája, lélek sötét éjszakája. Gyilkos is befuthatott a középkori templomba, nem bántották. Így vagyunk itt mi is: ki tudja, miféle zűrből jöttünk ide.”

„Jaj azoknak a jegyeseknek, akiknek a házasság csak ceremónia, jaj azoknak a kisközösségeknek, akiknek a közösség csak mozgalom és módszertan.”

„A csendes percek árnyán indul el életünk akadályversenye, s egy ördögi komputer ördögi számításokat készít arról, hogyan lehetne reagálásaimat a legnagyobb hatásfokkal ellomposítani.”

Balás Béla, népszerű neve Beton, negyvenhét éves, sok-sok állomás, sok-sok kaland után – erről Nagymaroson is beszámolt, igen szuggesztíven – jelenleg egy kis gerecsei faluban plébános, élete egyik nagy művében, egy vadonatúj plébániaépületben. Egy oda látogató belső-építész – az épületet még csak kívülről látva – megjegyzi: „Közösség-centrum, alapja a betonnál is teherbíróbb, mert találkozásokra épül.” B. Béla úgy tartja, hogy „mindenkinek van egy belső és egy külső élet-rajza, s én inkább a belsővel foglalkoztam, figyeltem saját magamat, hogy bennem, kik, mik dolgoztak.” Hagyományos polgári családban született, de hét éves kora óta özvegy apja és a Regnum Marianum nevelték. „Első eseménye volt életrajzomnak, amikor apám azt mon-

dogatta, „fiam, te nem vagy olyan, mint a többiek” s ez lett életem első mottója, vezércsillaga. Hagyott minket elvegyülni a külvárosban, focizni közbüntényes gyerekekkel. Anyám már régen meghalt, a hitoktatás megszűnt, de én tudtam, hogy *másnak kell lennem*. ”

A szemináriumban László Gábor „teszi sínre”, eképpen: „Tudod ki a pap? Pingponglabda. Ütik jobbról, ütik balról. Ha szétment, jön a következő. Mosogatórongy. Hideg vízbe, koszos vízbe, forró vízbe. Szétmegy, kiakasztják, jön helyette a következő.” Papi pályája éppen Nagymaroson indul, ahol keze alatt rövid időn belül nagy létszámú közösség alakul, de őt a munkásvonatokkal hazaérkezők is izgatják: „Töménytelen férfi megy el az ablakom előtt. Ismeretlen arcok. Kik ezek? Felzaklatva, feldúlva mentem az akkor aktuális, vagyis az akkor éppen szabadlábbon lévő lelkiatyámhoz. Panaszodom neki, hogy összes tevékenységem csak annyi, hogy ejtőernyőt kötök a zuhanó lelkekre. No ezt eltaláltam, mert ő is melankolikus volt, akárcsak én, s azt mondta: „Akkor mi vagyunk a trágya, amire rázuhannak”. Ez megint újabb távlatot jelentett belső életrajzomban.” Akkoriban sokszor szerepeltek hittanóráin Illés-számok. Kapcsolatba is került velük, s később három percre fel is bukkant a Koncert című filmben. Ifjúsági hittanjai afféle *élő újságok* voltak, különféle rovatokkal: hírek a mai világegyházból, bibliamagyarázat, hittan, önismeret, könyv- és lemezújdonságok, találós kérdések, Chesterton-típusú krimi, Duval atya és az Illések számai. „Valóságos show-műsor volt”, mesélik elragadtatva egykori tanítványai, köztük a mai nagymarosi találkozók rendezői, zenészei, közreműködői. Nem afféle rögtönzések voltak ezek a műsorok, hanem *kérlelhetetlenül tiszta követelmények* jegyében és gondos felkészülés után születtek. „Szép, izgalmas ifjúságom volt, töménytelen sok táborban voltam, egy nyáron öt-nyolc táborba mentem. Húsz év alatt az ország minden szegletében megfordultam ifjúsági lelkigyakorlatokat tartva. Belecsöppentem a lebukásokba. Mind a háromba. Először csak egy-két behívás és fenyegetés, aztán már házkutatás és ordítózás, majd tíz éven keresztül hidegháború, egészen 80-ig.” Lékai László 1975-ben azzal helyezi el Budapestről, hogy „túlzásba vitte a hitoktatást”.

Hat év alatt hét áthelyezés következik. Eközben kissé megkeseredett, de sosem gubancolódott bele sérelmeibe, megmaradt *realitásérzéke* („nem ragaszkodtunk egy cserkészromantikához, hanem ennek a lelkét, a varázsát kell átmenteni, s ki kell találni az újabb módszereket, a természet és a kegyelem nagyszerűen sikerült összmunkáját. Egy egé-

szen radikális kereszténységet élhettem meg gyerek-, kamasz- és ifjúkoromban, ezt kellene valahogyan, korszerű formában továbbvinni”), nyitottsága és humora („a Lélek több csatornán érkezik, s ha tájfunként jönne, akkor sem működhetne egy csatornán. Nem szeretem a vagy-vagyokat. Megragadó, jó humorú centerekre van szükség a fiatalokkal foglalkozó papok csapatában”) önismeretére is alapozódó hűsége („Ahogy elcsendesedik a munka, úgy erősödik a kétely. Kinek jó ez? Mire jó ez? A belső vívódásban úgy el lehet fáradni, mint a csákányozásban. A kedélytelenség úgy próbál elharapózni bennem, mint a rák a szervezetben. Megpróbálok elmenekülni. Levegőre, Lélekre, Közösségre!”).³⁹

BŐVÜLŐ ÉRTÉKTÁR

„A találkozózn résztvevő kisközösségek a magyar egyház reménységei, akik tudatosan együttműködnek püspökeikkel, s Rómára tekintenek.”

„A szél észrevétlenül jelentkezik, s friss áramlatot hoz, az egyház belső élete nem lehet fülledt. A lelkesedés mindig lángra lobbantja Isten szeretetét. Ezer és tízezer fiatal ebben a kis hazában az egyházon belül keresi a helyét. A tanítóhivatallal való vita nem lehet a Lélek munkája.”

„Szolovjov egy kolostor vendége volt, s az egyik este hosszasan elbeszélgetett az egyik szerzetessel. Amikor vissza akart térni szobájába, a hosszú, sötét folyosón a sok egyforma ajtó között nem találta meg saját cellájának ajtaját. Tapintatos ember lévén a hajnali szürkületig fel-alá sétált a folyosón, reggelre aztán megtalálta a cellája ajtaját, amely előtt az éjszaka folyamán több százszor elhaladt. Így vagyunk az igazság keresésével is.”

Zimonyi János ötvenhat éves. Huszonhét éve pap, előtte gyógyszerész diplomát szerzett. Ha nem szűnt volna meg a rend, az irgalmasok közt lenne. Máig érdekli az egyháztörténet, az egyházművészet, de a profán történelem és a napi politika is. Két évig prefektus is volt Esztergomban, s nyolc évig hitoktató a Knézich utcában. Sokat tanult, mint mondja, tanítványaitól, mindig is szerette, ha kérdezik. A helyet már régen kiszemelte, de kellemetlen meglepetésként érte, hogy „Elhanyagolt volt a plébánia. Két papi hagyatékot is találtam, ásatag könyveket, giccses katolikus regényeket a harmincas évekből. Kénytelen voltam könyvet égetni. Megvannak viszont az anyakönyvek 1724-től. Éppen a találkozó előtti napon lettünk készen a plébániával. Addig nem tudtam

mik ezek a találkozók, bár a lányok és az apácák jártak ide, s egy kicsit rosszul is esett nekem, hogy ily módon megcsalják hittanárukat. Meglepett a fiatalok lelkesedése, a sok villogó szem, megéreztem, van bennük készség a jó befogadására, van bennük érdeklődés az egyház iránt.”

Zimonyi János tehát egy *békés, esztétikus* veretes helyre készült plébánosnak, független embernek, s helyett belecsöppent az események sodrába, kétfelől is *függővé* vált, két malomkő közé került: egyfelől a találkozót szervező mozgalom, másfelől a találkozót gyanakodva szemlélő egyházi vezetés. „Sokszor kéretett magához a bíboros az első találkozók idején. Sokszor szóba került, hogy vannak olyan közösségek, akik misztifikálják saját közösségi életüket, s vannak olyan paptestvérek, akik a fiatalok körében destruktív módon nyilatkoznak a hierarchiáról. A bíboros aggódott, hogy a közösségek a szektásság irányában mennek el, s hogy őket nehezebb kontroll alatt tartani, mint az intézményeket. Akárhányszor bejelentkeztem, soron kívül fogadott, késő este is. Kifejeztem reményemet, hogy előbb-utóbb majd a valódi bűnösökkel kezdenek el foglalkozni, mert amit itt akarnak a fiatalok a nagymarosi találkozón, az építő jellegű. Végül is egy egyházmegyeközi rendezvény *házigazdái* vagyunk. Én vállalom a *protokollt*, de a mázsá kenyeret is én vásárolok meg. Vannak persze Nagymaroson hétköznapiak is. Hétfőn esténként a házaspárokkal vagyok, csütörtökön a gimnazistákkal, pénteken ifjakkal. Mindig megkérdem őket, hogy miről legyen szó. Legutóbb a pápai enciklikák elemzését kérték.”

A belső körhöz tartozók, Nagymaros „felelősei”, akik közé az előző fejezetben felsoroltakon kívül mások – *Kemenes Gábor, Hadi Ferenc és Sillye Jenő* nevét is feltétlenül meg kell említeni *beletartoztak, arra törekedtek, hogy bővüljön a kör: személyiségekben, értékrendben, irányzatokban, pozíciókban egyaránt. Számoltak azzal is, hogy a kör bővülésével eklektikusabbá* válhat Nagymaros, elvesztve eredeti színeit, zamatát. Az egyre bővülő körbe belépők *tágították* Nagymaros „világképét”, elősegítették *legalitását*, Nagymaros egyre jobban kezdett hasonlítani a magyar katolikus egyházhoz, ami – többek szerint – egyszerre vált előnyére és kárára.

Megjelentek a valamikori „Dunakanyar-plébániához” tartozók, akik ott voltak a találkozók megindulásán, mint *Kerényi Lajos* is.

„Nagyon szeretem az ateistákat. Az irgalmat vágyják kataklizmahelyzetben.”

„Jézus példája: a személyre is áll az evolúció, nincs megsemmisülés.”

„Jaj, Istenem, milyen nagyképűen tudok elmenni hazulról!”

„Szerepel-e imádban a pápua, a Salamon-szigeteken élő nyomorult, a fogoly, a kínai, az indián, a lezuhant, a szegény kis öreg néni?”

Már hatvanegy éves, és még mindig káplán, ami azt sejteti, hogy valamit ő is „túlzásba vitt”. Két ilyen munkaterület is akad gyakorlataiban, az egyik a haldoklók, a másik az ifjúság.

Tomka Ferenc is a Dunakanyarból indult, ma az egeri szeminárium professzora, az evangelizáció című jegyzet, valamint száznál több tanulmány és néhány könyv írója, a Fokoláre nevű lelkiségi irányzatnak⁴⁰ egyik magyarországi „tolmácsa”, amelyet egy civil alapított, s amelynek testvéri légkörét, a mindenféle emberi értékre odafigyelő mentalitását a legutóbbi nagymarosi találkozókön már jól lehetett érezni.

Az ember akkor lesz igazán emberré, ha testileg vagy lelkileg anyává vagy apává lesz.”

„Bármit is tettem, látja bennem Isten az isteni szépet. Minden bukásból lehet újrakezdeni. Higgyek abban minden látszat ellenére, hogy a másikban isteni érték van. Minden visszafizetés nélkül is.”

„Az irgalom az igazságossággal szemben egy túláradó szeretetet jelent.”

Jöttek a teológusok. Eljött a profán világban legismertebb és legelfogadottabb magyar keresztény filozófus és teológus, Nyíri Tamás is, a személyében ott volt a „vállalkozó” is, aki kiharcolta és megindította a Hit Tudományi Akadémia levelező tagozatát, amelyet azóta ezren végeztek el, s több százan közülük éppen Nagymaroson kaptak indítást, több tucatnyian pedig – immár teológus végzettséggel – vezetnek kiscsoportos beszélgetéseket.

„Jézus nem veti meg a föld javait, csak tudja, hogy amije van a gazdagnak, megakadályozza azt, ami lehetne belőle. A gazdag vagyona hőrtőnében úgy érzi, elég önmagának.”

„A szegénység nem erény, a gazdagság nem bűn, hanem állapot, de veszedelmes.”

„Isten országa munkaközösség. Az evangéliumi szegénység részvétel a másik szegénységében. Nem napiparancs, nem vezethető le általános elvből. Más és más, kinek-kinek az életében. Annyi út vezet Isten országába, ahány ember születik. Valami hiányzik neked? Add el, és kövess engem!”

Eljött *Fila Béla* is. Akkor még nem professzorként, hanem plébánosként, de már érett teológusként:

„Az igazság úton levés.”

„A keresztény élet meggyőződés elvi élet, a legdinamikusabb kultúrélet, mert igazságból fakad.”

„Az önelégültséget kell letörni, meg kell kérdőjelezni önmagunkat, fel kell tenni a kezünk: megadom magam! Az önazonosság és az öntudat is kell persze, de a nyitottság is. Senki nem igazolhatja önmagát. A kapitulációban, az önfeladásban titokzatosan megérint Jézus. Ez kegyetlenül nehéz, de nem emberfeletti. Az életszentség kaland.”

A legidősebb nemzedéket *Kerekes Károly* főiskolai tanár képviselte, a szentírástudomány és a pasztorális teológia professzora:

„Krisztus misztikus teste nem gémká vagy horgászegylet, élő csak élőből születik.”

„Anyaelv nélkül nincsen közösség.”

„Öszeretet ellen Szentlélek!”

Eljöttek a nagy tudású *piaristák*. Köztük *Jelenits István*, a magyarországi piaristák feje, a diákjai élén Rómába kerékpározó tanár, a misztikus *Pilinszkyt* és a „botrányos” *Eszterházyt* egyformán jól értő irodalmár:

„Jézus alkalomadtán nagyon kemény, de nem türelmetlen. Az erősek bűvölete rombol. Vár a világ a szelídek mozdulatára.”

„A szelídség a fanatizmus ellentéte, győzni: elviselni a másképpen élőt, a másképpen gondolkodót.”

„Az Istennek tetsző szelídség összefér az elvek következetes vállalásával, a felelősségtudattal, az alkotókedvvel, a leleménnyel, a tavaszias derűvel, az építő fiatalsággal.”

Ott volt Nagymaroson (mint a kecskeméti piarista gimnázium igazgatója, majd a Vigília főszerkesztője) *Lukács László* is:

„Az apostolok – 11 nem túl magas intelligenciájú halász – vállalkozásánál merészebb vagy szemtelenebb vállalkozás aligha adódhat.”

„Kik az én szegényeim? Anyósom, nagymamám, főnököm, káplántársam.”

„Hagyjuk, hogy egy bölcs építőmester felhasználjon minket!”

Megjelentek a találkozón a *ferencesek* is. Először *Zatykó László* magyar-orsz szakos tanár, pasaréti házfőnök:

„A másik ember éppen olyan ürességét kell felvállalni a szerelemben.”

„A Gyökössy Endre által diagnosztizált audiovideo-idiotizmust láttam megvalósulni a ferences diákok kirándulásán is.”

„Elárulom áldozás utáni imádságomat: 'Szűd teljék meg az öröm borával' ”.

Aztán Barsi Balász a középiskolában a magyar, orosz és a hittan, a ferences teológián a szentírás és a héber nyelv tanára, a ferences novíciusok magisztere:

„Hivatásunk ez: legyünk mindnyájan pátriárkák és mátriárkák, legyünk az egyház ósanyja és ósapjai. Minden más csupán foglalkozás. A szeretetesség és a házasság egyformán az élet szolgálatára hivatott, természetes és természetfeletti egyszerre. Vállad keményen az életet!”

„Jézus elvezet minket egy intim, belső emberi világba, s csak innen a transzcendens, felső, isteni világba.”

Meghívták Biró László pécsi püspöki titkárt, aki mint az ifjúsági pasztoráció szakembere tartott az egyik teológiai napok alkalmával előadást az ifjúsági zarándoklatokról és találkozókról.⁴¹

„Nem lehet, hogy még világító, de már nem létező csillag vagyok?”

„Isten békéje nem a pocsolyák békéje, hanem a forrás, a mozgás békéje.”

„A béke rendezett viszonyulás: világhoz, a másik emberhez, önmagamhoz, Istenhez.”

Bekapcsolódott a találkozók munkájába, előbb mint előadó, majd mint a fórumon kérdéseket váró atyák egyike, Brückner Ákos előbb főiskolai tanár, majd tatabányai plébános:

„Az ifjúság harmada él, harmada van, harmada kallódik.”

„Krisztus mint Kőműves Kelemenné saját vérével köt össze.”

„Nullák vagyunk, de előttünk Isten az egy, s ettől sokak leszünk.”

Meghívást kaptak még vidéki plébánosok, fiatal káplánok, különböző vidékek, különböző lelkeségi irányzatok, különböző mentalitások képviselői. A bővülő körbe belépők közül többen (Brückner Ákos, Jávorka Lajos) a magba kerültek, a mozgatói lettek a legutóbbi találkozóknak. Felvetődhet a kérdés, kik, milyen színek hiányoznak a nagymarosai palettáról. Többen hiányolják a többi lelkeségei és kisközösségi irányzat képviselőit: a Bokor (a bulányisták), a karizmatikusok, a neokate-

kumenátus képviselőit. Nem kevesen hiányolják a *görögkatolikusok**, a *bencések* képviselőit, a többi (hivatalosan már nem működő) szerzetesrend és a *Regnum Marianum nagy öregjeit*. Sokan hiányolják *szerzetesnőket**, még többen a *civileket*: keresztény tudósokat, írókat, közéleti munkatársakat, a kisközösségi mozgalmak világi képviselőit. Szerepelnek a hiányoltak listáján a *más felekezetű keresztények* és a *nem vallásos humanisták* is. És felkerültek a hiánylistára a nagymarosi találkozó már régebben nem hallott „alapító atyái” is: Turcsik György, Blanckenstein Miklós és társaik.

TANÚSÁGTÉTELEK

Viszonylag új műfaj a *tanúságtétel* Nagymaroson, s részben a protestáns kisegyházak, részben a katolikus „avantgarde” módszereire emlékeztet. Spontán módon persze már előbb is jelen volt, sőt Sillye Jenő és társai „szereplése” mindig is elsősorban tanúságtétel volt. Háromféle módon, háromféle szinten jelentkeztek Nagymaroson a tanúságtevők. Voltak, akiket felkértek erre a szerepre, akik életük példájával ilyen címen álltak ki a nagy plénum elé. Voltak, akik maguk vállaltak fel ilyen szerepet, s nem egészen ilyen rendeltetésű alkalmakat (kérdézz-felelek fórum, beszámoló a kiscsoportos beszélgetésekről, dalostalálkozó, előadás) ragadtak meg a tanúságtételre. A kiscsoportos beszélgetéseken bőven volt lehetőség a tanúságtételre, pontosabban számos alkalommal avatódott tanúságtétellel egy-két bemutatkozás, megnyilatkozás.

Milyen értékeket kínáltak a felkért tanúságtevők, akik fele-felerészben voltak civilek, illetve papok és szerzetesek, egyharmad-kétharmad részben harminc éven aluliak és idősebbek?

A nagymarosi „stábhoz” tartozó *idős pap a családot, a mozgalmat és kisközösséget* is jelentő cserkészetet, a *piarista* gimnáziumot, a *hittant*, és a *tudományt*, valamint a *közösséget* jelentő *egyházat* említi élete fő mozgatói között. A negyvenes éveiben járó *piarista tanár* az *óvó órangyal*t és a *napi parancsot adó Istent*, az Istent szépségével dicsőítő és érte elhervadó virágok példáját, az Isten szöcsövének tekintett *embereket*, a *teremtéshez* hasonlítható pedagógusi *emberformálást* említi mint orientációs pontjait.

* 1987-ben ők is megjelentek.

A harmincas éveiben járó, a *Fokoláre* lelkiiséget képviselő fiatal pap a *hősi élet* utáni álmodozásban, az irgalmas, *odaadó* életben, a nem funkcionáriusként, hanem *szolgálóként* működő, a cölibátust felelősséggel csak közösségben felvállaló papban, vagyis az áldozattal eljegyzett emberben látja eszményét.

A negyvenes éveiben járó *szerzetes tanárnő* útkeresésével kezd, amelynek állomásai Hegel, Platon, Arisztotelészt, Aquinói Tamás, a Biblia, Jézus, Avilai Teréz, Mária voltak. Szerzetességét *kalandnak*, de nem diadalmenetnek (kudarok sorozatának is) érzi, amelyben az *áldozat élet*, a *lemondás életadás*.

A frissen felszentelt *fiatal piarista* számára a templom *közösség*, a focipálya pedig a templomudvar volt. Piarista diák korában még ágált mindenféle rend ellen, aztán Isten éppen a piarista *rendbe* szólította. „Lemondás-e, ha a rend gondoskodik rólam?” töpreng hangosan. A *papság* és *tanárság* számára *hívás*, vagyis *élet*.

A *jelölt nővér* annyit mond, hogy megérintette Isten gyengéd szeretete, tudja, hogy Isten vágyik az ő törekeny emberszeretetére, s ez sürgeti őt a vizontszeretetre. Majd ugyanezt énekekkel is megismétli: „Mindent tudsz, te azt is tudod, Uram, hogy nagyon szeretlek én”.

Az *énekes* vallásos *anyját* és *nagyanyját* említi mint első lökést, aztán az őt szeretetből korrepetáló *idős papot*, majd Istentől kapott *házastársát*. Családjában ő képviseli Jézust a gyerekei számára. Elfogadta s mindennap megéli *kicsiségét*. Az egyházban is, s ezért az egyházkritikát *hazugságnak* tartja.

Az *idős falusi tanítónő* *hitoktatóját* említi elsőnek, aztán a biztonságot és oázist jelentő *egyházat*, az egyházhoz tartozás *felelősségét*, a *keresztény kultúrához* szorosan kötődő *európai kultúrát*, majd ezzel fejezi be, hogy ma az egyház tagjának lenni *tüntető kiállás és szolgálat*.

Az *ötvenes éveiben járó sokgyermekes anya* szerint a *házasság szentség és hívás*, amelyhez *hazardírozó kockázatot* is felvállaló *bátorság* kell. Elmeséli, hogy megélte az *anyaság és munka* kínzó dilemmáját, s azt is, hogy a szülőket próbára tevő *kamaszokat* jóval könnyebb a kicsi gyerekek társaságában elviselni, mint csak önmagukban.

Az *ötvenes éveiben járó sokgyermekes apa* szerint: a *keresztény házasság egyházi hívás*, amely nem zárja ki a *társadalmi hívást*, a *béke* és a *környezetvédelem* érdekében kifejtett *közeleti tevékenységet*.

A harmincas éveiben járó *nyelvtanárnő* (aki egy személyben *hitoktató* is) a *kisközösséget* és az *énekkart* említi meg mint személyiséget

formáló közegeket. Az egyházat most már *hibázó emberek közösségének* fogadják el. Jelenti számára Jézust, azt, hogy mindenki egy test és jelenti a mindenkiért érzett felelősséget.

A műszaki *egyetemista fiú* a *családi imádkozást*, a *ministrálást*, a *sokszínű kisközösséget* jelöli meg mint motívumokat. Életcélját pedig eképpen: „szétosztani magunkat”.

Vannak köztük szinte egydimenzióra kiélezett, a Hegyibeszéd szélsőségségével megfogalmazott ars poeticák, és vannak kiegyensúlyozottabb (kompromisszumosabb?) életmodellek. A tanúságtételek – a nagymarosi koreográfia szerint – így együtt jelentenek mintát, jelezve, hogy *sokféle változata van a keresztény élethivatásnak*. A legkisebb közös többszöröse ezeknek a mintáknak a Jézusi modell, a szeretet, az adás és a közösség, szélső értékei pedig a csak Istenre összpontosítás és a közügyeket is felvállaló keresztény életvitel. Olyan értékek kerülnek össze ezekben a tanúságtétel-sorozatokban, mint a kicsiség és Jézus megismerése, a kaland és a lemondás, a tüntető kiállás és a szolgálat, a hittan és a tudomány, a kockázat és az anyaság.

A kis körben (kiscsoportban) történő megnyilatkozások hatása – még ha a résztvevők egy részét meg is hökkentette az őket felkészületlenül érő, köreikben szokatlan *feltárulkozás* – akár sokszorta nagyobb lehet, mint a program részeként, a plénum előtt lezajló „hivatalos” tanúságtételeké. Személyeken kívül a közösségek is kínálják példájukat, értékeiket, olykor esendőségüket és hiányaikat.

– „Mi a húszévesek közössége hetenként kétszer is találkozunk, az egyik nap kötelező, a másik fakultatív. A szerdai találkozón a *Szentírást* olvassuk, elemezzük, beszéljük meg, jelenleg János evangéliumát vesszük. Pénteken elhangzik egy *életige*, ezt próbáljuk a következő héten *életre kelteni*, mint ahogy ezt a Fokoláré közösségekben szokásos. A következő alkalommal beszámolunk, hogyan sikerült a megvalósítás, ami egyben *önmegvalósításunk* is. *Imádkozó és művelődő* közösségnek nevezném magunkat.”

– „Nálunk az osztály fele jár hittanra vagy közösségbe, ennek következtében az osztályunk *békésebbé* vált, nincs veszekedés, fűrés, ellentét.”

– „Nálunk, a főiskolások közösségében beletettük egy kalapba egymás nevét, s azután a héten *érte éltünk*, akinek kihúztuk a nevét. Neki adtuk oda fájdalmunk, szenvedésünk. Szerintem ennek legalább annyira van foganatja, mint az imádságnak.”

- „Egy bulányista közösségbe tartozom már négy éve. Úgy vélem, az egység alapja a közös ima a *szeretközösség*. Egy barátom megtagadta a fegyveres szolgálatot. Igazat adtam neki, mert én is azt hiszem, hogy még a hazánál is fontosabb a szeretet.”

- „A katonaság megszakította kapcsolatomat a közösséggel, a azóta csak átfutó vendég voltam több közösségben is, de megmaradni egyikben sem tudtam, főleg emberi dolgok miatt, és ez biztosan az én hibám.”

- „Az előző Nagymaros előtt megismerkedtem egy fiúval, s Nagymaroson azt kértem az Úrtól, *„Mondd meg! Ő az, akire vártam?”* Két hónapig nagyon boldogan, szerelemesen éltünk. Közben észrevettem, hogy eltávolodtam Istentől. A fiú pedig elmaradt. Megint itt vagyok, most *egyedül, de közelebb Istenhez.*”

- „Születésemtől fogva katolikusan neveltek, de *nem éreztem hitelét* az egésznek. Sokat gondolkodtam a dolgon, s rájöttem, hogy nekem a *szeretet* a legfontosabb.”

- „Szüleim ateisták, apám katonatiszt. Észrevettem, hogy az emberek csak *lézengenek* a földön, s arra a következtetésre jutottam, hogy kell valami, ami összefűzze a lézengő embereket. Így van értelme annak, hogy *„az egyház mi vagyunk”*. Azt hiszem, az *egyház* által valósulhat meg a lézengő embereket összehozó *szeretet.*”

- „Ateista családban nőttem fel, papám a BM-ben dolgozik. *Egyedül maradtam* gondjaimmal, pedig KISZ-titkár is voltam. Elmenekültem otthonról, *öngyilkosságot* követtem el. Aztán egyik barátom elvitt egy vallásos *ifjúsági találkozóra*. Az megfogott. Aztán megismerkedtem egy pappal. Megtudtam, *nem vagyok egyedül*, van aki meghallgat, megért egy ilyen tizenhét éves lányt, mint én. A papot elhelyezték, de rájöttem, hogy immár nem vagyok egyedül. Most testvéreimnek szeretném továbbadni ezt az *örömet.*”

- „Négyéves kislánnyal és férjemmel szoktam együtt imádkozni. Nyolcan vagyunk testvérek, s hetenként összejövünk, hogy *együtt imádkozzunk*. Nagyon jó, amikor tudunk *„Istennek mérgelődni”*, és *nem hárítjuk át bosszúságunkat* egy másik emberre.”

- „Sok bajom volt a *szavakkal*. Hallottam oltár előtt kimondott igéket, és utána az ugyanarra kimondott nemet. Parasztcsaládban éltam. Dolgoztunk, nem volt helye a szövegelésnek. Óriási szívósságot kaptam szüleimtől, ezért nem is nagyon szeretem a szövegelést. Inkább arra törekszem, hogy *minden lépésemmel beszélgessek Istennel*. Nincs is

időm leülni és kizárólag imádkozni. Leülünk a feleségemmel, megbeszéljük, amit együtt tettünk, vagy amit egymás ellen elkövettünk.

- „Értelmi fogyatékos gyerekek között dolgozom, és köztük érzem most Isten jelenlétét. A *legkisebb dologért* is hálát tudok adni közöttük. Ilyenekre gondolok, hogy meg tudja mondani a nevét.

- „Gyermekorvos vagyok. Nagy csapások értek, munkahelyemen, otthonomban egyaránt. Szorongtam és *szorongva kerestem*, aztán rájöttem, csak az isteni élet az igazi. Meg akartam kereszteltetni két gyermekemet. Diószegi László atyához vittem őket felkészíteni. Végül én is mentem utánuk.”

Ezek, az egyéni megfogalmazások ellenére is tipikusat képviselő tanúságtételek, nem pódiumról, nem a szentélyből hangzottak el, hanem párbeszéd keretében, s így hitelességük próbára tehető, szinte ellenőrizhető volt. Az a bulányista kislány, aki a fegyveres szolgálatot megtagadó barátjával „dicsekedett”, s a szeretetet a haza fölé helyezte, nem agitátorként volt jelen, hanem tanúságtevőként, mert szóbeli megnyilatkozása közben egy tolókocsiban ülő fiú gondját viselte, s arra is figyelt, hogy mindenki megnyilatkozhasson, amikor egy idősebb hölgy kezdett eluralkodni a csoporton.

ÉRTÉKTÁRLELTÁR

A Nagymarosra érkezők értékrendjének áttekintésére azok a jegyzőkönyvek a legalkalmasabbak, amelyekben a kétszáz kiscsoportos beszélgetést rögzítették, s amelynek témája az egység volt, 1986 őszén. Milyen értékekre alapozzák a találkozón résztvevők az egységet? Milyen értékek férnek bele? Milyen értékeket engednek be az egységbe? A szociográfus segítségére sietett másik énje, a szociológus, s így sikerült kiválasztani azt a tíz beszélgetést, amely a kétszázat képviselheti.

Az első csoportban – véletlenszerű csoportképzésnek köszönhetően – Aszódról, Érsekújvárról, Kőszegről, Pécsről, Szombathelyről, Szegedről, Debrecenből és Budapestről érkező gimnazista, teológus, főiskolás, szociológus, tanár és evangélikus négygyermekes családja vett részt. Azzal kezdik, hogy felrajzolják az egység jelképét: fa és levél, lánc és láncszem, karikagyűrű, összefonódó kezek, szőlőtő és szőlővessző, a problémákat észrevevő szem, a köszöntő kézmozdulat, növény és gyökere, fában elrejtett kereszt. Egységélményeik többnyire *kisközösségi*

élményekből származnak. A teológushallgató a kisközösség hatására választotta a papi pályát, a gimnazistát az „értékes másságok együttese” vonzotta közösségéhez. A szegedi egyetemista közösségében ellentétek, féltékenységek vannak, ízlésháború dúl a gitározás területén. Másfajta alapélmények is akadnak. Egy közösséggé alakuló gimnáziumi osztály vallásos tagját megrendítette, hogy egy számára ellenszenves lánytól kapott ajándékot, így aztán most „ellenjáratban” korrepetálja őt. A szociológusnő Erdélyben járva döntött úgy, hogy megismerteti a vallást gyerekeivel, s gyerekei révén aztán ő is bekapcsolódott az „egységbe”. Vita kerekedik afelől, hogy mennyire baj, ha elszigetel a közösség, hiszen vannak a nagyobb egységhez csak lazán kapcsolódó, de rendkívül összeforrott, rendkívül meleg közösségek. Hogyan fér bele az egységbe a *saját vélemény*, az egyéniség, kérdezi a beszélgetést vezető. Aki a saját véleményét visszaszorítja, az egy pillanatra meghal, hangoztatja az egyik, nem az az egység, ha ugyanazt mondjuk, hanem ha akármit is mondunk, de szeretjük egymást, fogalmazza meg a másik tábor. Az egység *gazdagság*, miként a Szentháromság, teszi hozzá a pártatlan teológus. Aztán jönnek az ideállal szembenálló *ellenpéldák*: a széthúzó egyházak, a papok és hívők közötti ellenségeskedés, a magyar látogatókat a templomba be nem engedő szlovák apáca, a saját magukat a kereszténység csúcsának hirdető jehovisták.

A második csoport tagjainak fele református és evangélikus. Amiben azonnal egyetértenek: *az egység alapja Krisztus*. Abban is egyformán érznek, hogy Sillye Jenő hite mindenféle keresztény ember számára hiteles. A többit már többféleképpen látják:

- Nekem nagyon fáj, ha valaki keresztény létére azt hangoztatja, hogy ő ilyen vagy olyan vallású.

- Képtelenek vagyunk egymást *elfogadni*.

- Én, mint minden evangélikus, a nagy többségű reformátusok és katolikusok mellett kitagadottnak érzem magam.

- Nálunk az osztály három részből áll: katolikusokból, evangélikusokból és hitetlenekből, de olyan közösséggé alakultunk, hogy mindnyájan együtt jöttünk Nagymarosra.

- Az egységet nem lehet erőltetni, mert az a Szentlélek *ajándéka*.

- Krisztus minden emberben jelen van, ő az egység alapja.

- *Kicsiben, a családban, sőt önmagamban* kell kezdeni az egységet.

- Nem elég azt mondani, hogy emberek vagyunk, *szenteknek* kell lennünk.

- Ami azt jelenti, hogy még több bűnt látunk meg önmagunkban?
- Vigyázzatok: ha mindenki saját lelkiismerete szerint tesz, káosz lesz a világban.

- A *cselekvés* lelke mellé kell az *imádság* és az *engedelmesség* lelke is!

- Az egység a szeretet következménye.

- Mindenkinek ki kell építeni egy *álmot* . . .

- Nem szabad ideált kiépíteni, mert akkor csalódnunk kell. Ne akarjunk egységsépet felállítani, ne higgyük azt, hogy mindig jó úton járunk!

- Az Úrral kell állandóan konzultálni.

- Az egység nem azt jelenti, hogy már nem is tudunk bűnt elkövetni egymás mellett, hanem azt, hogy *meg tudunk bocsátani*.

- Minden este gondolatban összejönni, s megbocsátani egymásnak.

- Észrevettétek, hogy a mostani beszélgetésünkben nagyon különböző véleményeinkből sem alakult ki vita, inkább csak *megbeszélés*? Nem lehetne így máshol is, máskor is?

A harmadik csoportba Győrből, Esztergomból, Ágasegyházáról, Kismarosról, Kecskemétről, Budapestről és Szlovákiából érkezők kerültek; ötvös, vradói asszisztens, gyors- és gépiró, műszaki főiskolás, villamosmérnök és gimnazisták. Egységélményeiket mesélik el:

- Amikor az oltáriszentséget magunkhoz vesszük, egy tálból eszünk.

- A közös kirándulásokon még a zord idő is ajándék, mert *együtt töltött idő*.

- A mi közösségünk csoportvezető nélkül is egy.

- *Szlovákiában* föld alatt él az egyház, tilosak az összejövetelek. Itt méginkább létszükséglet az egység. Próbálgatjuk is. Még a zsidók esti imaórájára is ellátogattunk.

- Magyar-szlovák vegyes misék vannak, ami nagyon jó, de a két énekkar, talán nem.

- Ez a mostani az a ritka alkalom, amikor a keresztény egységet megtapasztalhatom.

- Felszedtem egy részeget a kapualjból, segítségemre jött egy járókelő akiről kiderült, szintén hívő.

- Nem térhetünk ki a példamutató élet kötelezettsége elől, az egység az *érték köre* szerveződik.

- Magunkkal olyan jóba tudunk lenni, a másikban élő Jézussal pedig olyan nehezen jövünk ki.

- Ne feledkezzünk meg a *mosolyról* sem. A mosoly jelentése egyértelmű, így a mosoly az egység jele.

A negyedik csoportban a többségben lévő középiskolásokon és közösségi tagokon kívül egy család nélküli özvegyasszony és egy sekrestyéskedő, elvált, leszázalékolt szakmunkás is szót kapott:

- Elvált és leszázalékolt vagyok, mégis tudatosan vagyok itt, mert megtaláltam a *lelki nyugalmamat*. Nem tapostam el magam, bízva megyek Isten felé.

- Átvészeltam a sorozatos csapásokat. Még nem igazi hittel, de azért haladok előre.

- Szeretetre szomjazom, ezért jöttem ide.

- Én az egységért jöttem, mélyíteni akarom, és nem engedem az itt megtapasztaltakat szertefoszlan.

- Hadd legyek konkrét és ünneprontó: a mi falunkban a *fiatalok nem mernek eljönni* az ifjúsági hittanra, pedig színösszeállítások, sokszínűvé tesszük az összejöveteleket. Többet ér nekik az ivás, beszélgetés velük, de mást nem tehetek.

- Nálunk a szórakozás, ami elcsábítja őket, az ifjúsági hittant egyszerűen unalmasnak tartják.

- Nincs más megoldás: szeretni kell őket. Több mindent *el kell nézni* nekik, mint a mieinknek.

- Énrám, öregasszonyra nem hallgatnak a fiatalok, pedig én szeretnék velük egységben lenni.

- Ne akarjunk mindenáron térítők lenni, beszélgessünk, érezzék rajtunk a *felelősségérzetet*.

- Segít az *ima* is, ami nem más, mint baráti kapcsolat Istennel.

- Csak amikor imádkozni szeretnék, semmit sem tudok mondani.

- Az a legszebb ima! Érted?

- Fontos az *elmélkedés* is, meg a *napom beosztása*.

- Reggel *segítséget kérek*, este *elszámolok* vele.

- Engem minden reggel egy órával előbb felkelt a Jóisten, figyelmeztet az imára.

A hatodik csoportban a középiskolás és főiskolás diákokon kívül könyvkötő, ápolónő és egy éppen sorkatona evangélikus fiú vett részt a beszélgetésben:

- Kezdjük velem: katona felettesem tudta, hogy ide akarok jönni, s elengedett. Ez is egység, nem?

- És az is, amikor a pap a mise után mindenkivel *kezet fog*.

- A legnagyobb egységélményem karácsonykor volt, amikor elmentünk az elfekvőbe énekelni. Aki tudott, ha béna volt is, velünk énekelt, aki nem, *csak sírt, de ő is velünk volt*.

- Mi súlyos betegeket ápolunk. Többen elkezdtünk *imádkozni*, s az osztályon kezdett eltűnni a hidegség, még a főorvosok is megváltoztak, s az agresszív főnővér is szeretetre ébredt. Azóta öröm dolgozni.

- Mi, egy katolikus lánygimnázium diákjai az *evangélikus* szeretetotthonba jártunk, s nem vettük észre a felekezeti különbséget.

- A *nem hívőkkel* is összeköthet minket a szeretet, ha sikerül lerombolnunk az *előítéleteket*. Ezt egy jövőkutató ateistától hallottam.

- Osztálytársaim koncertekre járnak, nem ilyen találkozókra, de én igyekszem ugyanígy viselkedni velük, mint most az itteniekkel.

A hetedik csoportnak az ország különböző vidékeiről érkező diákokon kívül egy fiatal házaspár is tagja:

- Nem mindig az egység megélése a feladatunk, tudni kell *elviselni különbözőségünket* is, s azt, hogy hülyének néznek, mint például engem katonatársaim.

- Azt mondja meg már végre valaki, hogy mi a különbség katolikusok és reformátusok között a hétköznapiakon? Mennyivel hozza őket közelebb az egység?

- Ha *egy istenben* hiszünk, még az sem választ el minket, ha a másik mohamedán.

- Ha nem sarkítjuk a dolgot, nincs probléma, de vannak *beidegződések*. Én például egy református faluba jártam udvarolni, s emiatt itt is, ott is nagy felzúdulás volt.

- És a családban is nagy probléma lehet a *különböző felekezet*.

- De ilyenkor nem a vallásban, hanem a *hitben* van a probléma.

- Mit gondoltok, *magánügy-e a vallás*? Tudunk-e mások életén változtatni hitünk erejéből?

- Kötelességem *környezetem jobbá tétele*. Még a másik *akarata ellenére* is meg lehet mutatni neki az utat.

- De nem akaratosan, hanem nagy *türelemmel*!

- Kedvesség, *közvetlenség* kell.

- Rossz példák is vannak közöttünk, kijövünk a templomból, és másképpen viselkedünk, *önmagunkkal sem vagyunk egységben*.

- A zsinat teljesen megváltoztatta a vallási fölfogást. Most sokkal inkább *belsőleg átélt* valami, régebben inkább a hagyomány dominált.
- Mitől lesz egység?
- Egy tanárnő azt mondta, a fiatalok ma inkább csak a majmolásban egységesek.
- Nem külső plecsnival, jelvénnnyel, nem a „Jézus él” felirattal, hanem létünkkel, magatartásunkkal kell egységgé kovácsolni az embereket.
- Magyarországon *csordaszellem* van, aki ebből kilóg, azt hülyének nézik, márpedig mi kilógunk.
- Azért nincsen egység, mert mindenki uralkodni akar. Az egység alapja a *szolgálat*.
- Egy közös *imádkozás* után úgy válhatnak el az addig egymást nem ismerők, mintha már több éve ismerték volna egymást.
- Ugyanakkor még egy kisközösségen belül is *személytelenek* maradhatnak.
- Nem könnyű a formákat, módszereket megtalálni. Nevetséges a magyar egyházért való napi háromszor étkezés, amikor Etiópiában egyszer sem étkeznek.
- És miért kell az egyházból *kiközösíteni* embereket?
- Mert felrúgják az egység játékszabályait.
- A legfőbb játékszabály nem valami dogmatikai megállapodás, hanem a szeretet.
- Akkor most mondjad meg, hogy a karizmatikusok például egységet bontó szekta vagy sem?
- Azért mert papok nélkül imádkoznak? Nem lehetne szeretetben szeretetet élni papok nélkül?
- De azért Teilhard de Chardin elhallgatott, amikor az egyház arra kérte. *Engedelmeskedett* szeretetből.
- Ez szomorú. Elhallgatta az igazságot szeretetből.
- Ezek szerint össze lehet ugrasztani az *igazságot* meg az egységet.
- És mi a véleményetek arról a püspökről, aki nem vállalt egységet azzal a hívével, aki lelkiismereti okokra hivatkozva megtagadta a katonaságot?
- És a protestánsokkal való egység? Az egyezkedés helyett nem azal kellene kezdeni, hogy egyenként *elfogadjuk* őket?
- Az egység alapja elvben Isten, a gyakorlatban a *közös élmény*, a közös *haza* is.

A nyolcadik csoportban gyöngyösi, győri, kaposvári, debreceni és budapesti diákok cserélték ki egységelményeiket.

- A mi plébániánkon hetedikről fölfelé *mindenki ismeri egymást*. Külön hittan, külön csoport, de egy szentmise, egy kirándulás, együtt a fiatal házasokkal is. Nincsen kapcsolatunk az idősebbekkel, a plébános-sal, a képviselő-testülettel.

- A mi templomunkhoz tartozó húsz-huszonöt közösség minden nyáron együtt táborozik, s vannak olyan táborok is, ahová bárki eljőhet.

- Nálunk sajnos laposak a templomi hittanórák, a mi *bulányista* közösségeinkben viszont pezseg az élet, mi a fogyatékos gyerekek üdültetésébe is besegítünk, nomád táborozásokat is rendezünk. Felülről az *egyházból nincsen inspiráció* az egységre.

- Nálunk akkor volt valami, ha átmenetileg odakerült egy-egy lelkes pap, aki összerántott minket, *beatmisére, rockpassióra*.

- Mi még az *itt tanuló külföldieket* is meghívtuk kisközösségi összejöveteleinkre, de ez csak a forma. Nem lehet izmusokkal megújítani az egyházat, hanem Teréz anyával, Roger Schützcel. Helder Camarrával, vagyis tartalommal. Hogy melyik a legmegfelelőbb énekstílus, ez ál-vita.

- Sok minden van már, ami-egységesítő kezdeményezés, de a *plébánosok többsége még csak figyel* összeráncolt homlokkal, hogy mi lesz ebből.

A kilencedik csoportban Mucsonyból, Isaszegről, Ürömről, Letkésről, Székesfehérvárról és Budapestről érkeztek, valamennyien katolikusok, s többségük tizenéves.

- Szerintem hiába próbálkozunk, egység úgy sem lesz.

- A katolikus egyház végleg *elvesztette vezető szerepét*.

- Miért kellene az egységhez vezető?

- Nem kell, de a katolikus egyház vezető akar lenni.

- Pedig elég lenne az egységhez a szeretet.

- Mi megpróbáljuk a *plébánián belüli egységet* megvalósítani, *imaközösségeket* hozunk létre.

- Nálunk még a hittancsoportok is idegenek egymásnak.

- *Áldozat és elfogadás* a kulcs.

- Az *egyező pontokra* kell figyelni, ez ugyanúgy áll a *személyes kapcsolatokra* és az *ökumenére* is.

- Vannak azért olyan helyek, ahol meg lehet élni az egységet. Ilyenek a Mária-kegyhelyek.

- Ilyen a máriagyüdi ifjúsági találkozó.

- És az isaszegi reformátusok csendes napjai.

A tizedik csoportban Kapospula, Nógrád, Dabas, Kiskunfélegyháza, Kecskemét, és Budapest különböző plébániáinak fiataljai először arról beszélgetnek, hogyan segítik plébániájuk közösségi életét:

- A mi Karolina úti közösségünk *sekrestyéskedik, ministrál*, takarítja a kápolnát és részt vesz a *karitás*z tevékenységben.

- A mi falunkban nincs közösség. Az atyával jó kapcsolatban vagyunk, de nagyon elfoglalt, mert több faluja is van.

- A mi községünkben nagyon szeretnénk közösséget alakítani, de kevesen vagyunk, társaink *félnek a templomba jönni*.

- A mi nagyközségünkben a közösség, egyben az *énekkar* is.

- A mi városunkban van közösség, énekkar és hittan is, abban segítünk amiben tudunk.

- Több közösséggel próbálkoztam, Kecskeméten most egy jó csoportom van. *Leiki vezetőm* nem pap, de nagyon sokat segít.

- Új plébános, új káplán, s leállt a közösségi élet, pedig az új plébános megpróbált beilleszkedni. Valami azért történt: a plébánia kihasználatlan termeit *könyvtárrá* alakítottuk. Volt egy nagy élményem. Hódmezővásárhelyen szemtanúja voltam egy *pap nélküli új egyházközség* kialakulásának.

- Volt egy közösség, amely befogadott, de egy új pap jöttével megváltozott a helyzet. Pedig a nagy egységekhez kis egységek is szükségesek: *család, munkahelyi közösség, kisközösség*.

- De mindenekelőtt közös cél kell. Ez lehet az, hogy *átengedjük a másik félnek igazunkat*.

- Igaz! Az „ami a szívemen, az a számon” – nem keresztény elv.

- Van egy helytelen értelmezése az egységnek, amikor szüleinket akarjuk a mi képmásunkra megváltoztatni, ahelyett, hogy elfogadnánk őket.

- Ki kell irtani a legkisebb tüskéket is, a *hangsúlybeli eltéréseket is*, hogy kapcsolatot, majd egységet tudjunk teremteni.

- Ha a másokra várunk, sosem lesz egység.

- Ha a bőjt nem más, mint adni, akkor a bőjt az egység elősegítője lehet.

- A böjt lényege nem a lemondás, hanem az Úrban való *örvendezés*. A savanyú képpel böjtölő kilóg az egységből.

A kétszáz beszélgetés között természetesen sokféle volt. Akadt jó néhány *keményen* vagy *rutinosan* irányított, s a csoportvezetők helyenként korlátozták, máshol serkentették a megnyilatkozásokat. A téma ugyan elsősorban az egyház egysége volt, mégis a csoportok negyed-részeiben szélesebb mederben folyt a beszélgetés, s szó esett a *személyiség*, a *család*, a *munkahelyi kollektíva* és a *társadalom* egységéről is. A szűkebb témát tekintve feltűnően hiányosnak bizonyult a beszélgetők *egyházképe*, s a magyar katolikus egyház életének ismerete is eléggé alacsony szintűnek tűnt. Nagyon sokan megmaradtak kisközösségükön, illetve plébániájukon belül. A résztvevők többsége nem érzekelte, hogy - mint kisközösségi tagok - a *rendhagyót*, az *elitet* képviselik. A szociológiai jellegű fehér foltok mellett eléggé nagyok voltak a pszichológiai fehér foltok is. Ritkán esett szó az egység *személyi*-, *csoport*- és *társadalomlélektani* feltételeiről. Az „egységhez elég a szeretet” elv felhőtlen optimizmussal vagy fogcsikorgató akarással - ám mindkét esetben inkább gyerekes, mint gyermeki hittel való hirdetése - ha nem is általános, de eléggé gyakori volt.

Az *egység alapjaként, feltételeként* a legtöbb (67) csoportban a *szeretet* is említették. Második helyre került az *egyéni rendezettség* (40), a harmadikra a *család egysége* (38). *Krisztus testének tagjai* vagyunk: így fogalmazták meg az egységet jó néhány (37) csoportban. Nem sokkal kevesebben (35) az *imát* (35), az *ökumenét* (33) és a *keresztény kisközösséget* (33) tekintették az egység alapjának (vagy ezeket is). Legalább minden tizedik csoportban említették az *egymásra figyelést* (23), a *minden emberben megtalálható jót* (20) és a *másságok gazdag egységét* (19). Tucatnyinál több csoportban került elő a *krisztusi mérce* (18), a *Mennyei Atya* mint az embereket összekötő kapocs (18), az egységes *katolikus egyház* (18), a *másságok elfogadása* (17) az *előítéletektől mentesség* (17), az Istenre való *ráhagyatkozás* (16), a *kiengesztelődés* (14), az *áldozat és a szolgálat* (14), a *közös cél* (12), a *türelem* (12), a *misszionálás* (12) és az *eucharishtiából fakadó erő* (12). Ezen kívül még hatvanféle egység alapelv fordult elő, közöttük ilyenek is, mint az *őszinteség*, a *tettek*, a *kallódókért érzett felelősség*, az *alázat*, a *szabadság*, a *dialogus*, az *öröm*, az *idősekkel való egység*, a *szenvedés*, a *felelősség*, a *közös élmény*. Az *egység akadályai* közül a legtöbbször a *generációk közötti ellentétet* említették (18), a második helyen a *családon belüli ellentétek* (16) a harmadikon a *katolikus*

egyházon belüli ellentétek (16) a harmadikon a katolikus egyházon belüli széthúzás (16), a negyediken a keresztény felekezetek közötti ellentét (12) szerepelt. A további sorrend: kisközösségek közötti ellentét, az ítélkezés, az önzés, az uniformizáltság, a kritizálás, a kiközösítés, a túlhangsúlyozott egyéniség, a csordaszellem, a vezető hiánya és a klikkezés.

Az *egységélmények* között a leggyakoribb a *kisközösség* (84). Ezt követi az *ökumené* (61) (ami azzal is magyarázható, hogy szerepelt a találkozóra felkészítő feladatok között is az ökumené próbálgatása). A további sorrend: iskolai, kollégiumi közösség (26), közös ima (21) család (20), plébániai közösség (12), zárandoklat (10), mise (9), baráti kör (6), közös éneklés (6), munkahelyi közösség (5), lelkigyakorlat (5). És még huszonötféle élmény: köztük: szolidaritás erdélyi magyarokkal, betegek látogatása, más ifjúsági találkozókra való részvétel, pápai himnusz éneklése, mindenki választott magának a közösségből egy védangyalt, hittanos buli, fogyatékos gyerekekkel való foglalkozás.

A nyilvánvaló hiányosságok és a fel nem tett fontos kérdések ellenére ezeken a együttléteken (ha nem is alakultak ki – természetesen – közösségek az ad hoc csoportokból) a legtöbb beszélgető csoportban létrejött az egységnek valamiféle megnyilvánulása. A csoportok harmadában-felében kisebbfajta *egység szertartások* is sorra kerültek. A leggyakoribb együttbédélésen és közös éneklésen, imádkozáson kívül ilyenek:

- a hasonló falevelekkel rendelkező csoporttagok párokat alkotnak;
- megrajzolják közösen az *egység címerét*;
- megrajzolják egyenként az *egység jelképét*, és a közös motívumokból egy *közös jelképet* készítenek;
- ketten fognak egy íróeszközt, s *közösen rajzolják meg* az egység címerét, jelképét, anélkül, hogy szót váltanának egymással;
- *láncot* készítenek a tagok készítette levélfüzérékből;
- az együttlét emlékére a helyszínen mindenki *elültet egy magot*, s otthon pedig mindenki annyit, ahányan voltak a csoportban;
- *emlékbe* eltesznek, egymásnak *ajándékoznak* egy-egy gesztenyét;
- megígérik, hogy adott időpontban mindenki *imádkozik egymásért*;
- jól megnézik egymást, s *megpróbálják legyűrtetni a spontán képződött ellenérzéseket*;
- ketten elkezdenek beszélgetni, mintha a vonaton találkoznának;

- „Már egy órája beszélgetünk”, mondja valaki, s felteszi a kérdést: „Mit tudunk meg egymásról?”;

- Mindenki húz egy újszövetségi idézet, s megígéri, hogy otthon megpróbálja *megélni*.

Még többet elárulnak az értéktárakról és az egység mineműségéről és minőségéről a *viták*. Ezen a délelőttön ilyen kérdésekről folytak:

- A *családhoz* vagy az *egyházhoz* tartozunk-e elsősorban?

- Szükség van-e *tudatosságra*, vagy bízunk Istenre?

- Baj-e, vagy éppen jó, ha *elnyel a közösség* a világ elől, önmagunk elől?

- Kell-e *ideál*, vagy csak csalódnunk kell benne?

Mennyire lehetek *szabad* az egységen, a közösségen belül?

- Össze lehet-e hasonlítani az *úrvacsora* és a *KISZ-tábor* különféle egységét?

- Mit lehet tenni a tagokkal, akik nagyon *kilógnak* közülünk?

- Hol van a határ az *ítéletnyilvánítás* és a *véleménynyilvánítás* között?

- *Értelmi* vagy *érzelmi* alap kell?

- A tagok *kirablása-e* a tökéletes egység?

- Az egység ellenségei-e a *remeték*?

- Nem *elkülönülés-e* a kiscsoport?

- Szolgálja-e a kisközösséget az a tag, aki azért hagyja el a kisközösséget, mert úgy érzi, ő bontja meg egységét?

- Erősítik vagy felrobbantják-e a közösséget a körön belül születő barátságok?

- Nem mond-e ellent a szeretet törvényének a játékszabályokat be nem tartók *kiközösítése*?

- Szekta vagy nem a *karizmatikusok*?

- Kevesebb kegyelmet kapnak-e a *nem keresztények*?

- Miért nem támogatja a magyar katolikus egyház a *katonaságot megtagadókat*?

- Keményen leállítani, vagy türelmesen elviselni a *pletykás* tagot?

- Oda tudunk-e adni mindent?

- Elvon-e a *családtól* a kisközösség, s ha igen, fel lehet-e ezt vállalni?

- Vezető vagy *demokrácia* kell az egységhez? Vagy csak szeretet?

- Jó-e a *személyre szabott vallásosság*, vagy éppen eretnekség?

- Feltétlenül a plébános legyen az egyházközség vezetője, vagy a vezetőnek legalkalmasabb tagja?

Tarka a kép, csak azt kell ehhez még figyelembe venni, hogy a csoportok nagyobb részében (kétharmadában) semmiféle vita nem volt, s a vitázó csoportok felében pedig a megértést erőltetve „szeretettel” lezárták, vagy abbahagyták a vitát, nem tartván stílszerűnek, amikor éppen az egység a téma.

EGYHÁZKÉPEK

A *mozgalomból* kinövő Nagymaros akarva-akaratlan a magyar katolikus egyház oly kevés *fórumainak* egyikévé vált, évente két alkalommal. Annak ellenére fórum ez, hogy igazi *párbeszéd* eddig még itt sem alakult ki a hivatalos és a mozgalmi egyház, a papok és hívek, a főpapok képviselte fent és a papok és hívek képviselte lent, az idősebbek és fiatalok között; és hasonlóképpen nem alakult ki nyilvános párbeszéd a különböző lelkeségi és kisközségi irányzatok, a különböző keresztény műhelyek között. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne *találkoznának* az egyház mindezen rétegei és csoportjai valamilyen formában, hogy ne alakult volna ki valamiféle együttlét. *Egy térbe* kerültek fél napig, néhány órára, *tudták egymásról, hogy ott vannak*, hogy akár meg is szólíthatnák egymást. Tudták, hogy *együtt imádkoznak*, egy asztalnál töltökeznék Krisztus testével és vérével. Az együttlét másik „halmazállapota” az *egymás után*, egymásra nyíltan nem reflektálva megszólalás, a harmadik a „*rejtjeles*” *üzenetek*, amikor az egyház különböző szintjeit és csoportjait képviselő megszólalók egymás megszólítása nélkül, az egybegyűltek „feje felett” *üzengettek* egymásnak. A negyedik „halmazállapota” az egyház nagymarosi együttlétének a kiscsoportos beszélgetések, amikor – ha csak néhány órára is – „egymásra bukkantak” a különféle irányzatok, különféle „szigetek” képviselői, s *felvillanhat a magyar egyház viszonylagos gazdagsága*, s a nagymarosi találkozóra érkező a „nem is gondoltam, mennyi minden van” érzésével térhetett haza. Az ötödik „halmazállapot”: a találkozó szervezői tudatosan kezdték elhívni Nagymarosra azokat a „*tényezőket*”, akiket be akartak juttatni a *katolikus köztudatba*.

„A hivatalos egyház rendszere látens, inkább elvi és jogi, semmint valóságosan hatékony struktúra. A keresztény és egyházi élet egyes in-

tézményi magjai – ilyenek lehetnek egy-egy gyülekezet vagy plébánia, egy szerzetesrend, egy lelkigyakorlatos ház, egy ifjúsági zárandoklat, egy-egy egyházi iskola stb. – nem rendelkeznek közös elképzelésekkel, nem munkamegosztásban dolgoznak, nincsenek módszeresen egymásra vonatkoztatva. Az összehangolatlanságra utalva szokásos ezeket a „magokat” vagy ha értékelni is akarunk, a jól működőket közülük „szigeteknek” nevezni. A bibliakörök, az olyan vallási mozgalmak, mint a karizmatikusoké, a Fokoláre, vagy a Magyarországon keletkezett Regnum Marianum, továbbá a mozgalomhoz nem tartozó ima- és önképzőkörök és bázisközösségek mind-mind egy-egy „szigetet” alkotnak. Viszonyuk más szigetekhez vagy profán társadalmi intézményekhez tisztázatlan.” Így látja Tomka Miklós⁴², és ezt a vallás jelenségeit vizsgáló szociográfus jól érzékelheti Nagymaroson, ha belehallgat a kiscsoportos beszélgetésekbe, ha megfejti a rejtett üzenetek kódjait. A nagymarosi találkozó résztvevőinek döntő többsége azonban nem a félig-meddig beavatott religiográfus, hanem alig beavatott hívő, aki ugyan megpróbálja elhitetni magával, hogy „az egyház mi vagyunk”, de egyházáról alig-alig tud valamit érdemben.

Mit tudhattak meg a találkozók résztvevői arról az egyházzól, amely eléggé sokféle színével, árnyalatával volt jelen a legutóbbi években Nagymaroson? *Miféle egyházképek jelentek meg Nagymaroson?* Milyenek hivatalosan, és milyenek a kiscsoportos és személyes találkozások során? Viszonylag pontos és viszonylag *átfogó kép*, mondhatni térkép, csupán egy alkalommal jelent meg, 1981-ben, amikor *Blanckenstein Miklós* Lékai bíboros jelenlétében vázolt fel helyzetképet és jelölt meg tennivalókat. A főpapok inkább csak védték az egyházat, tőlük sem *diagnózis*, sem *terápiajavaslat*, sem *térkép*, sem *koncepció* nem hangzott el Nagymaroson. Az első alkalommal a Lékai bíborost köszöntő *Horváth István friss áramlatról, tűzről és lelkesedésről* beszél, a bíboros viszont arról, hogy „az idősebbek a *túlzó tüzet* a *túlzó szelet* kicsit segítenének lefogni, hogy ne robbanjon, ne égessen, hogy belsőleg izzítson”. „A juhok *odadörgölöznek* a pásztor lábához. A magyar egyház vezetősege nem engedheti meg magának, hogy mérgezett mezőkre vezessék népét”, így *Lékai László*. „Az egyház kétezer éve él: kultúrát, technikát, műveltséget ad az emberiségnek. Vigyázó szemetek Rómára vessétek!”, így *Bánk József* püspök.

„Az anyaszentegyházat *édes gyermekei kritizálják*, *fúrnak*, *bántják*. Ha hibája van, akkor is édesanya”, hangoztatja *Bánk* püspök. „A *tanítóhi-*

vatalal való vita nem lehet a lélek munkája”, figyelmeztet a „lent” és a „fent” között tolmácsoló nagymarosi plébános. *Biró László* viszont előadásában azt fejtegeti, hogy „*Az egyház bírálható*. Kell is bírálni, és vállalnia kell, mert előhossa a tartalék erőket, de van mérték. Édesanyánk csúnyaságáról nem írunk verset.” Nemcsak a „hivatalos egyház”, nemcsak a főpapok féltik az egyházat a kritikától, a találkozó „stábjából” is hallatszik ilyen hang, például *Sillye Jenőtől*: „Ha valamit hibáztatunk az egyházban, hazudunk. Magunkat hibáztassuk először.” Pedig az előző találkozó homiliájában már elhangzott az is, hogy „az egyház maga is alkalmazta az üldözés és elnyomás eszközeit”.

Blanckenstein Miklós után *Lukács László* volt az, aki szisztematikusabban foglalkozott az egyházzal az „Egyház ti vagytok” jelmondatú 1986-os találkozón. A hanyatló intézményes egyház és az „avarialól kibújó” egyház *kettős képét* vázolja fel, s úgy véli, hogy „a kettőt egybe kell építeni: *fiatalítsuk* meg az egyházat, de fogadjuk el *hagyományait*”. A homiliában pedig olyan hajóhoz hasonlítja az egyházat, amely legénységének „az engedelmisségen kívül egy csomó más dolga is akad”.

A súlyponti kérdés persze Nagymaroson a féllegális „szigetek” és a hivatalos egyház, a *kisközösségek és az egyházi vezetés* közötti viszony volt. Lékai bíboros első ottlétekor még igencsak ellentmondásosan szól a kisközösségekről, amikor így beszél: „Ti *nem bujkáltok* az emberek szeme elől, nem jártok rejtett helyekre, hanem nyíltan mentek templomba, sekrestyébe, a lelkigyakorlatos házba.” Mindezt négy évvel a lakásokon folytatott vallási tevékenység elismerésének becikkelyezése után. Ugyanekkor az is elhangzik, VI. Pált idézve, hogy a kisközösségek az egyház reménysége. Persze sokan meghallották azt a rejtett üzenetet, hogy a bíboros tulajdonképpen Horváth Istvánnak válaszolt, aki még neki üzent imígyen: „Az Úristentől tanulni valamilyen formában *sosem illegális* dolog.”

Így kezdődött. Fél év múlva – főpapok távollétében – eléggé nyíltan esik szó a *kisközösségek életéről*, a hivatalos egyházzal való viszonyukról, amikor különböző típusú „egyházpolitikai terepeken” működő kisközösségek mesélnek életükről. Ez egyébként az utolsó alkalom, hogy Nagymaroson a kisközösségek ügye ilyen súllyal és konkrétsággal a plénum elé kerüljön, hiszen fél év múlva *Turcsik György* már a kisközösségek szociálpszichológiájáról beszél, *Blanckenstein Miklós* érinti ugyan a kisközösségek helyzetét is, de elsősorban – ennél többet vállal-

va – az egész magyar egyházzal szól. A kisközösség így aztán Nagymaroson is a „másfeledik nyilvánosság” szintjére kerül, elsősorban a kiscsoportos beszélgetésekben válik fő témává.

Az egységgel foglalkozó beszélgetéseken is sűrűn emlegették a kisközösséget, leggyakrabban mint értéket, gyakran mint *egymással szembenálló, egymástól elszigetelt, egymásra nem találó kisközösségeket* (26 csoportban). A másik leggyakoribb szempont a *kisközösség és a „nagyegyház” viszonya* (15). Négyféle vélemény alakult ki: 1. a kisközösség a nagy egyházat is helyettesítheti ott, ahol a nagy egyház nincsen megfelelőképpen jelen, vagy nem hatékonyan van jelen; 2. nincs alternatívája a szoros kapcsolatnak; 3. a kapcsolat legmegfelelőbb helye és módja az egyházközösségben munkálkodás, együttmunkálkodás az egyházközösséggel; 4. a hittancsoportok kisközösséggé alakulnak át, s ily módon átformálódik az egyházközösség és az egyház. A harmadik gyakori témakör (10 csoportban) a *langyosság, elszürkülés, passzivitás* a kisközösségekben, a tagok csak kapni akarnak, sok a lézengő és körülnéző, merő szokássá vált, már nem tud újat mondani a csoportvezető az öregedő csoportnak, csak afféle hobbinak tekintik, másodlagos fontosságúvá válik tagjaik életében. Több csoportban (9) esett szó a *papok szerepéről* a kisközösségekben. Ezzel kapcsolatban is több, ellentétes vélemény alakult ki: 1. pap nélkül szektává válik, 2. pap nélkül széthullik, 3. a kisközösség minden tagja pap, és a pap is csak tag, 4. a papok egy része alkalmatlan kisközösség vezetésére, s alkalmatlanságuk már több száz kisközösséget tett tönkre. A vezető szerepét illetően is hasonlóképpen szélsőségesek a vélemények: döntő fontosságú; bizonyos fejlődési stádiumban fontos; egymást vezetik a csoporttagok.

Sok minden napvilágra került ezekben a beszélgetésekben a kisközösségek életéről:

- vannak szép számmal mesterségesen, parancsszóra, „hivatalból”, „felülről” létrehozott, nem közös nevezőre épített közösségek;

- sok esetben a három-öt-tíz éves *korkülönbség* az akadály;

- nem sikerül *házaspárok közösségévé* átalakítani az ifjak közösségét;

- az *elszigeteltség* erősítheti a *mi tudatot*, de a *szektásság* veszélye is hamarabb fennáll;

- kulcskérdés: éreztetni, hogy *minden tag fontos*;

- évek múltával is *személytelenek* maradnak a kisközösségen belüli kapcsolatok;

- egy-egy kívülről jött, egy-egy kicsit *kilógó tag* képes viszonylag stabil közösségeket szétrobbantani, ami arra utal, hogy egy kisközösség akár a *csoportos önzés* szervezete is lehet;

- egy jó közösség csak a *másságok együttese* lehet, engedni kell tehát másnak lenni, mássá válni az egységen belül;

- ha nem kezd el kifelé nyílni, *másokért élni* a közösség tagjai megúnják egymást;

- a *norma*: közös akarat+élmény+szolgálat+együttélés+folyamatosság+elfogadás+példa+beszélgetés;

- nem jó, ha a spontán együttlétet szentírási mondatokkal *ideologizáljuk* meg;

- „*Négy fal között szerettük* egymást, s szépen lassan szétbomlottunk”;

- „Kisközösségünket egy *vita hozta össze*: ha Isten bennünk, miért érezzük magunkat egyedül?”;

- „A kisközösségben is *bátorság* kell, hogy megszólaljunk”;

- „Katolikus kisközösségből át kellene alakulnunk *keresztény*, vagy *ökumenikus kisközösséggé*”;

- „Szeretnünk kell *szerelmespárjainkat* is!”

- „Várom a találkozás napját, mert számomra a kisközösség *menedék*”;

- „Jó bizonyíték a többiektől *elkülönülésre*, hogy itt ma Nagymaroson az egy közösségbe tartozók közül is sokan elcserélték számaikat, hogy itt is együtt maradhassanak”;

- „Most nyáron volt először kisközösségi kirándulás, s először itt éreztem úgy, hogy közöttünk van Isten, pedig minden összejövetelelen bőségesen imádkoztunk. A kirándulás óta keresem a kapcsolatot anyámmal, akivel eddig tulajdonképpen nem is ismertük egymást”.

Újra és újra végigolvasva a beszélgetésekről készült jegyzeteket és jegyzőkönyveket, a szociográfusban egyre erősödik az a benyomás, hogy Nagymaroson van egy „*parallel Nagymaros*” is, s nem egy esetben ott esik szó az oda érkezők számára legfontosabb kérdésekről. Ez még akkor is védhető érvek látszik, ha a nagymarosi találkozó alapvető célja nem valamiféle módszertani kurzus, hanem a *horizonttágítás* és a *lendületadás*. Mégis, a nagymarosi találkozókon a kelleténél jóval kevesebb szó esett a kisközösségi „*létezés technikáról*”, de még a kisközösségi „*léttanról*” is.

A TÁGABB VILÁG

A nagymarosi találkozók három-négyezer résztvevője között mindig van néhány száz *nem katolikus keresztény*, akik mint értékes vagy érdekes másság gyakorta váltak a kiscsoportos beszélgetések fontos vagy főszereplőivé. Az 1986-os őszi találkozón aztán, amikor az egység volt a téma, s a Nagymarosi levél más felekezetű keresztényekkel való kapcsolatfelvételre buzdított, természetes, hogy gyakori témája lett az *ökumené* a beszélgetéseknek és vitáknak. Az elmesélt egység élményeknek egyötöde volt *ökumenikus élmény*, s ez volt a második leggyakoribb élményszorta.

Tizenhat csoportban számoltak be *ökumenikus istentiszteletről* és *közös lelkigyakorlatokról*, tizenöt csoportban egyéb kapcsolatokról:

- a debreceni katolikus és református gimnázium diákjainak közös éneklései, közös rendezvényei, sportmérkőzései;

- baptista-református ökumenikus esküvő;

- zsidó és református papok a Domonkos templomban;

- heti találkozás más vallásúakkal a Tömő utcában;

- közös építkezés reformátusokkal;

- a Svetits tanuló a nyíregyházi evangélikus szeretetotthonban;

- dialogizálás protestáns testvérekkel Máriáról és a pápáról;

- „A vonaton megismerkedtem egy református lánnyal, megéltem vele, hogy egységben vagyunk”;

- „Levelet írtam egy református lelkésznek”;

- „Katonaságnál is rendszeresen összejöttünk különböző felekezetű keresztényekkel”;

- „Nagymarosra készülve felvettem a kapcsolatot egy református emberkével”;

- „Egy hitvalló és gyakorló református tanárral éltem meg az egységet”.

A családban megvalósuló ökumenéről is többen beszámolnak: a református édesapa a család kedvéért katolikus templomba jár, a református nagymama indította el hitében katolikus unokáját. A *kisközösségi ökumenére* is hallhattak jó néhány példát, s Nagymaros is igazolta azt a tapasztalatot, hogy minden negyedik-ötödik katolikus bázisközösségnek van más felekezetű tagja (s ezek közé nem számítódnak a kifejezetten az ökumené ápolására létrejött közösségek). A többség úgy látja, hogy Magyarországon az ökumené lent jobban megy, mint fent. Az

egyházak vezetésétől kevésnek érzik mind az elszánást, mind az elgondolást. „A hívek összejárnak, a papok nem”, jelenti valaki az Őrségből. „megelégszenek a papi találkozókka, s nem szorgalmazza a hívek között”, adja hírül valaki az Alföldről. A példa a legtöbbek számára *Taizé*. Kevesen látják az akadályt a másik félben, de azért ilyen is akad. A negatív megnyilatkozások fő célpontja azonban katolikus részről nem a reformátusok, hanem a jehovisták. Néhányan úgy látják, hogy a protestánsok aktívabbak, de leginkább alaposabb bibliaismeretüket dicsérik a katolikusok.

Ezen a találkozón, amikor taizéi énekek is elhangzottak, kissé megkészt a prótestáns testvérek köszöntése, és amikor a beszélgetésekről folytak a beszámolók és sorra került az ökumené, „szervezési hiba folytán” nem sikerült egy „prótestáns testvért” megszólaltatni. A következő találkozón ugyan a református templomban került sor, a bibliai magyarázatra, de nem a református lelkész magyarázta. Az előadásokban, homiliákban alig-alig esett szó az ökumenéről. Még ritkábban a zsidók és keresztények kapcsolatáról. Föl is kapta a fejét a hallgatóság, amikor Barsi Balázs így beszélt: „Ádám hol vagy? Isten tudta hol van. Ez a szeretet játéka.” Zsidó testvéreinkkel is össze kellene jönni erről beszélgetni.” A nagymarosi találkozó „fentje” – igyekezete ellenére is – mintha kevésbé érzékeny lenne az ökumené iránt, mint „lentje”.

Lukács László egyik alkalommal arról beszélt, hogy „az egyház hatalmas fallal vette körül magát, a *világot* meg átengedte Isten pusztító haragjának”. Leomlott-e a fal Nagymaroson? Mennyire tágas a világ Nagymaroson? Erre is áll, hogy tágasabb „lent”, mint „fent”? Nagymaroson rendre megjelennek – több százan – kívülálló, érdeklődők. Igaz, többségük nem kívánja, hogy külön is szóljanak hozzájuk, őket úgy ragadja meg Nagymaros, ahogy van. Inkább a törzstagok, a körön vagyis a falon belüliek érezhetik azt, hogy nem eléggé tágas a világ Nagymaroson. Nagymaros persze elsősorban találkozó, így a „lent” és „fent”, a „lenti” beszélgetés és a „fentről” elhangzó előadások egymást szervesen kiegészítik, ugyanakkor mégsem mindegy, hogy milyen fajta indításokat kapnak „fentről” a beszélgetések, s hogy arról szólnak-e „felülről”, ami „lent” fontos.

Ismét az egységről szóló beszélgetés legyen a példa, hiszen a *körön kívüliekkel való egység* lehet igazi próbája a belső egységnek is, de a kereszténységnek mindenképpen. Jóval kevesebbszer esett erről szó, mint a másféle kisközösséggel vagy a más felekezetűekkel való kapcsó-

latról, igaz, ez nem szerepelt a felkészülés feladatai között. Mégis, „szorgalmi” feladatként többen végeztek ilyeneket is. Beszámolnak kedvező tapasztalatokról is. Négy csoportban a keresztény-marxista tudományos konferenciáról is értesültek, s elmeséltek más kedvező élményeket is:

- állami gimnáziumban Biblia-olvasó szakkör indult be;
- „Egy jövőkutató ateista beszélt arról, hogy a szeretet önmagunk odaadása”;
- „*A KISZ-titkárok* is közösséget akarnak, a művészet és a tudomány is a közösségi szellemet ápolja”;
- „Katona felettesem jó fej, tudja, hogy istentiszteletre megyek, mégis elenged”.

Akadnak – nem túl sokan –, akik panaszkodnak:

- „Kinn, az életben, ahol ateisták is vannak: nehezebb kereszténynek lenni, mint a meleg kisközösségekben”;

- „Nem hívő testvéreim sokat *gúnyolnak* a vallásosságomért”;

- „Néhány helyen még *kiszúrnak* a vallásos emberekkel”;

A *nem hívőkkel való egység* alapjának legtöbben a bennük is meglévő *jót* tartják. „Meg kell hallgatni őket”, hangsúlyozzák többen. Néhányan tovább mennek, és azt hangoztatják, hogy a „nem hívő” gát, amit mi építünk fel, hogy „*testvér* az is, aki nem keresztény, sőt még inkább az”, hogy „az üdvösség nincs kötve a vallásgyakorlathoz, aki hite szerint él, üdvözl”.

Elhangzott többször is Nagymaroson, hogy „távol áll tőlünk a *politika*”: de ezzel közvetve vagy közvetlenül polemizáló álláspontok is arélkül, hogy a „politizáljon-e egy keresztény?” kérdés valamikor is érdemben napirendre került volna. *Nyíri Tamás* azt fejtette ki, hogy „Isten országa nem elvont dolog, nem hagyomány, nem magánügy. *Munkaközösség.*” „Nem járulsz-e hozzá te is a *jövő* világméretű kifosztásához? Szabad-e a mai nemzedéknek felélni mindent, amihez csak hozzáfér?”, kérdezi a megszólítottakat az egyik Nagymarosi levél (1983-ban). „Elsőrendű hivatás a *közélet formálása*”, figyelmeztet *Jelenits István*. Egy-két alkalommal szó esett az *ország gondjairól* is, de meglehetősen általánosságban maradva, mint a 84-es őszi homiliában: „Rettentő bajban van *nemzetünk*, a pusztulás felé haladunk”. Vagy pusztán a *bajok* felsorolásával, mint Bánk püspök beszédében, amelyben a feszített munkatempót, az anyagiasságot, az alkoholizmust, a kábítószerfogyasztást, az öngyilkosságot és a válást említi.

Egyszer-kétszer, igen óvatosan, szó esett az *állam és az egyház* csak lassan javuló viszonyáról, s a közelmúlt negatívumairól, a „mozgalmi egyház” üldözéséről is, de az elmúlt negyven év egyháztörténeti térképe nem került közszemlére Nagymaroson sem. Így aztán 1986 őszén, amikor az egység volt a téma, a találkozó hivatalos emblémáján kívül egy másik képecske is sokak kezébe került. Egy rács mögött ülő megbéklyózott fehér galamb (békegalamb?) látható rajta, s a következő szöveg: „Legyél egységben a békességet munkáló (Mt 5,9) megrágalmazott és bebörtönzött (Mt 5,11) katolikus katonaság-megtagadókkal (Mt 7,24)! Szeressétek ellenségeiteket, mert így váltok gyermekeivé Atyátoknak, aki jó a gonoszokhoz is (Mt 5,44-45)”.

A *nagyvilág*, annak is a *mindennapi élet* dimenziója elsősorban az előadások példaanyagán keresztül jut el Nagymarosra, vagyis a nagyvilágból a kisvilág. A világméretű és az országos kérdésekről jóval ritkábban esett szó Nagymaroson. Ekkora a világ Nagymaroson. Akkora, hogy még ezért belefért az előadásokon idézett Szent-Györgyi Albert, Balczó András, Dobszay László, Hankiss Elemér, Gergely Mihály, Pilinszky János, Kodály Zoltán, Bródy János és Szörényi Levente. Az a Szörényi Levente, aki 1988 tavaszán személyesen is felbukkant a tömegben, s többek szerint elismerően nyilatkozott az énekanyagról. Talán inkognitóban? Talán díszvendégként? Talán a nyitás jeleként?

V.

KISUGÁRZÁS

(regionális ifjúsági találkozók)

*„Ó mily szép, mily gyönyörűséges
a testvérekkel egységben lenni.
Az Úr áldása bőven ömlik ránk,
mint túlsorduló olaj.*

*Tégy eggyé Urunk! Tégy eggyé Urunk,
hogy meglássa a világ, hogy kit küldtél,
tégy eggyé Urunk!”*

A nyolcvanas évektől Nagymaros egyfelől már csak az egyik, másfelől – sokak számára – a központi találkozó. „Nagymaros példáján felbuzdulva és az alakuló egyházpolitikai helyzetet érzékelve egyre több helyen születnek hasonló kezdeményezések.

1980 óta szinte minden egyházmegyében vannak *ifjúsági találkozók*, a legtöbb helyen a főpásztor vagy képviselőjének részvételével”, írja Biró László. „Nagymaros törte át a falakat, s a többiek is megindultak. Egy csomó mindenben túllépték, egy csomó mindenben más a hivatásuk, más a funkciójuk”, foglalja össze Tomka Ferenc. A legismertebb színhelye, Hajós, Máriagyüd, Debrecen és Szeged, majd egy-egy lelkipásztor vagy lelkipásztori csoport kezdeményezésére egyre több egyházmegyei vagy körzeti találkozó született meg: 1986–87-re a következő helyeken: Máriapócs, Kalocsa, Győr, Eger, Veszprém, Szombathely, Miskolc, Csatka, Segesd, négyszáz-ezerhét száz résztvevővel. Van közöttük egynapos (Miskolc, Debrecen, Szeged), kétnapos (Hajós, Máriapócs) és háromnapos is (Máriagyüd). Az elnevezések különbözőek: „ifjúsági búcsú”, „zarándoklat”, „találkozó”. Az összes találkozón – az időpontoktól és az időjárástól függően – tíz-tizenötezen vesznek részt.

a több helyen is megjelenőket leszámítva valószínűen csak kilenc-tizenhárom ezren.

HAJÓS

Sokak számára a Nagymaros után a második, nem keveseknek a legnagyobb élmény: már csak azért is, mert a hajósi találkozó más mind a nagymarosi: kisebb és *bensőségesebb*. Nem csak azért bensőségesebb, mert kisebb, hanem mert kétnapos, és az együtt lakás és virrasztás könnyen formálja egyé a hétszáz-ezer főt.

Ez is országos találkozó, és ide is – akár Nagymarosra – elsősorban a régióból érkeznek. Ez a találkozó is dicsekedhet „történelmi” jelentőségű eseményekkel. A híres-hírhedt eset 1981-ben történt, amikor Kovács Lászlót a budapesti (népszerű nevén) „Domonkos” plébánia káplánját hívták meg a vitaindító előadás megtartására mint országos hírű hit-szónokot. Két nappal a találkozó előtt a Bokorhoz tartozó Kovács Lászlóval azt közölte az egyházi felsőbbség, hogy rövidesen áthelyezik, a hajósi plébános meg olyan utasítást kapott, hogy közölje Kovács Lászlóval, nem tarthatja meg az előadást. Kovács atya Hajóson értesült a letiltásáról, s úgy döntött, hozzászólóként mondja el beszédét. Hozzászólása elején felfedte letiltása körülményeit, majd hallgatóival megszavaztatta, hogy elmondja-e vagy sem beszédét. Az egyöntetű igen után beszédében a Bokor tanainak summázatát adta, nagy hangsúlyt fektetve az *erőszakmentesség* eszményére. A beszéd hatására Lékai László bíboros nem áthelyeztette, hanem fegyelmi büntetéssel sújtotta (fél évre felfüggesztette papi hivatásából, s a mária-nosztrai (!) plébániát jelölte ki kényszerlakhelyül).

Az 1987-es hajósi találkozón hat-hétszáz-an vettek részt. A téma a *küzdelmes kereszténység, az önlegyőzés az evangélium szolgálatában*. Külön előadásokat hallgattak a tizenhét éven aluliak és az idősebbek, a fiatalabbaknak Orosz László görög katolikus káplán, az idősebbeknek Tuba Iván kecskeméti piarista tartotta. Az első nap délutánján Tuba Iván a *bűnről* és a *gyónásról* beszélt. A bűnt öngólnak nevezte, de azt fejtegette, hogy minden bűnös cselekedet mélyén jó is van, csak az összefüggések nincsenek tisztázva a bűnbe esett számára. Számba vette a gyónással szembeni ellenérzések okait: „nincs bűnöm” (a fiatalok nagy része azt hiszi, a bűn valami hőstett, pedig inkább hanyagság); „szégyel-

lem” (pedig a bűn nem szégyen, hanem baj); „nincs halálos bűnöm”: „nem javulok” (nem könnyen változik természetünk, hibáink alaptermészetünkéből adódnak); „minek ehhez pap” (a feloldás biztonságához pap kell); „dühös lesz a pap” (ha Krisztus nem az, papja sem lehet dühös); „mi közünk van a paphoz?” (a pap várja azokat, akik áttörik a bűn fojtogató burkát). A liturgia alatt és után gyónási lehetőség volt négy-öt helyen.

A délutáni ünnepi misét *Dankó László* kalocsai püspök* mondta. A Mária-évről beszélt, s *Mária* jelentőségéről. Ezt követően a püspök még egy órát töltött a résztvevőkkel, s a nap folyamán írásban feltett *kérdésekre válaszolt*, de előtte röviden *bemutakozott*. Ő maga így emlékezett erre vissza: „Hetven-nyolcvan városból, faluból voltak ott, legkevesebben talán ebből az egyházmegyéből. Százötven kérdést gyűjtöttek össze számomra. Kaptam kérdést a *katonaság megtagadásával* kapcsolatban is. Elmondtam, hogy én hogyan gondolkodom erről. Idéztem azt, amit erről a *Gaudium et spes* mond. Azt is, ami kimaradt a Magyar Püspöki Konferencia nyilatkozatából. Én úgy vélem, nincs olyan kérdés, amit ne lehetne megválaszolni. Miért ne mernénk mi is olyan kegyetlen őszinteséggel beszélni az egyházról, mint Hámori Csaba a KISZ-ről. Papjaim meglepődtek, hogy engem is érdekel az ifjúsági pasztoráció.” A bemutatkozást azzal fejezte be, hogy püspökké történt kinevezésekor a pápa azt mondta neki „Keresztet tettem a nyakadba, a válladon fogod érezni”, s kérte a fiatalokat, hogy „kollegaritásukkal” segítsék a püspökök keresztjét vinni.⁴³

A „Rómában** és Olaszországban hogyan működnek az *ifjúsági mozgalmak* és rendek? Magyarországon vannak-e elkötelezett életközösségek, vannak-e kezdeményezések?” kérdésre azt válaszolta, hogy a római egyházmegyében száznál több bejegyzett kisközösségi irányzat működik, s nyíltság, bizalom, szeretet jellemzi őket, s egymás felé is nyitottak. Magyarországon is igény van erre, amit a hajósi találkozó is bizonyít. A jövőn kell gondolkozni, nem a múlton vitatkozni ebben a vonatkozásban is. Ezért áldozatot is kell vállalni. A „Mit vár a *világiaktól* a magyar egyházban és az egyházmegyében?” kérdésre azt válaszolta, hogy a színódus nem elsősorban a hiányzó papok pótlása miatt foglalkozik ezzel a kérdéssel. Elismerte, hogy a papok nem mindenütt

* Azóta érsek.

** Dankó László több évig Rómában teljesített szolgálatot.

fogadják el a világiakat, s nem adnak számukra megfelelő feladatot, s előfordul gyakran, hogy maguk a hívek sem fogadják el a világiakat. A kalocsai egyházmegyében éppen csak elkezdett foglalkozni ezzel a kérdéssel. Azt várja, hogy ne legyen egyik fél sem fásult, cinikus, tanuljanak meg *együtt dolgozni*. A „Szolidáris-e a püspöki kar a fegyveres katonai szolgálatot megtagadókkal?” kérdés a hajósi hagyomány alapján várható volt. Dankó érsek azt felelte, hogy Magyarországon még nincsen rendezve ez a kérdés, amely már Olaszországban, de az NDK-ban is megoldást nyert. Ő a kispapok tábori püspöke, mondta, s hozzátette, szívesen felügyelne másokra is, de még nincsen rá megbízása. Amióta ő püspök, azóta nem foglalkozott ezzel a kérdéssel a katolikus püspöki kar. Ő a maga részéről szeretne nyitott lenni. A „Hol a határ a hit megvallása és elhallgatása között?“, „Van-e újabb álláspont a születésszabályozással kapcsolatban?“, „Hogy alakul az ifjúsági mozgalmak helyzete?“, „Hogyan érhetők el Magyarországon a missziós területen élők?“ kérdésekre röviden válaszolt: magát is missziós püspöknek érzi, de a *misszió* az egyház minden tagjára vonatkozik. A pápa őszinte nem konzervatív szexuális kérdésekben, csak a magyar egyház lenne annyira nyitott. Az új evangelizációnak pedig itt az órája, fejezte be a katolikus püspöki kar legfiatalabb tagja.

Este *Sillye Jenő* Mária oratóriumát adták elő a szerző bevezetőjével és vezetésével. (Egy évvel a nagymarosi bemutató előtt.) Utána többen beszélgettek a szerzővel, tetszésüket fejezték ki, s érdeklődtek az együttes munkája iránt.

Másnap reggel a szentmise után *Tuba Iván* előadása az *aszkézistről* szólt, mintegy folytatásaként az előző napinak, amikor arról is beszélt, hogy az ember ellentmondásos lény, s az ellenfél önmagunkon belül van. Ennek legyőzésére van szükség aszkézisre, ami nem más, mint a lelki képességek gyakorlatoztatása. Az aszkézist gyakorló ember abban reménykedhet, amiben a rakéta is: kiküzdi magát a vonzásokörből. A kereszténység által évszázadokon át kidolgozott aszkézis nem népszerű a mai fiatalok körében. Ha vállalják is, akkor sem azért, mert vonzó lenne. Nem elég a szeretetre hallgatni, szükség van a begyakorlott mozdulatokra is. Funkcionális aszkézisre van szükség, legyen meg mindenkinek a maga sajátos aszkézise. Ebben segíthet a közösség, a *helyzetelemzés az életmegújítás*. Meg kellene újítani a cserkészeti gyakorlatait, amelynek középpontjában *test és lélek egyensúlya* állt.

Az előadás után kiscsoportos beszélgetések következnek. Az egyik

csoportnak tagja volt a KISZ KB ifjúságkutató csoport munkatársa is, aki arról számolt be, hogy a tizennyolc fős (tizenegy lány, hét fiú) csoportot két hitoktatónő vezette, s a résztvevők saját aszkézisükről beszéltek.

- A harmincéves fajszi hitoktatónő úgy véli, *halálíg tartó önnevelésre* van szükség. Ő maga naplót vezet arról, mire költi a pénzt, mivel tölti az időt. *Tervez*, fegyelmezi magát az étkezésben. Függetlenné tudott válni negatív vágyaitól, szabad lelkiekben.

- A középiskolás kollégista lány néhány társával elhatározta, hogy csütörtökönként *böjtölnek* egy rossz útra tért ismerősükért. Amikor jó hírt kaptak róla, abbahagyták, akkor meg hiányozni kezdett nekik a böjt.

- A jánoshalmi kollégista lánynak nem volt sikere az aszkézisben, ha csak az nem, hogy a kollégiumból sokszor szökött ki misére.

- Társnőjének sem volt még igazi élménye ezen a téren. Még csak kényszeríti magát az imára, és a betegek gondozására.

- Jó barátja hatására egy szakközépiskolás fiú a Bibliát olvassa, imádkozik, segít nagymamájának, s ez *örömet* okoz neki, s még a családot is sikerül neki összehozni, hosszú idő után először.

- Egy középiskolás lánynak önneveléssel sikerült leszoknia a rendtelenségről.

- Egy harmincon felüli, konyhán dolgozó nő annak ellenére végigcsinálta a böjtöt, hogy munkatársai állandóan gúnyolták érte.

- Egy segédszínész lány: „Tudatos aszkézisem nincsen. Voltak *harcaim*, s nem mindegyik volt sikeres. Tizenkét évig vegetáriánus voltam, most is ritkán eszem húst. Ráneveltem magam az esti imára. Elkezdtem a Biblia olvasását, de abbamaradt. Gyerekkoromban nem kellett otthon házimunkát végezni. Ha anyám beteg vagy ha nem, akkor is csinállok valamit otthon. Ez jólesik, olyankor büszkeség, elégedettség tölt el.”

- A Patrona Hungariae gimnáziumba járó lány két hétre vállalta, hogy gyerekekkel foglalkozik. Eleinte nem bírta, aztán mégis rávette magát, és sikerült is a két hét. Ezután otthon is nagyobb *tűrelme* volt mindenhez.

- Egy gimnazista fiú: „*Harc* van bennem: ezt kell csinálni, azt kell csinálni, de imádkozom az Úrhoz, az ő példáját követem, vagyis mosolyogva csinálni mindent. Nem mindig sikerül.”

- Huszonhárom éves hitoktató lány egy tolnai faluból: „Középis-

kolás koromban kézilabdáztam, az edzőtáborban súlyzóval futottunk, ez is segített az akaraterő növelésében. Hiszem, ez is a Gondviselés műve volt. Megtért életemben az aszkézis *áldozat*, amit az *akarat* hoz meg. Hatalmas értelme van! Nem a cselekedetekkel, hanem a *gondolattal* kellene kezdeni, de mi általában fordítva csináljuk, s ezért lesz anarchia belőle. A szobámban mindig olyan rend van, mint bennem. A *világrend* áldozatokra van építve. A böjt egyszerre imádkoztatja a gyomrot, a szívet és a lelket. Isten keveset kér, s az örökkévalóságot adja érte.

A délutáni rövid összegző előadásban *Tuba Iván* a *szeretetről* beszél az idősebbeknek, vagyis a szeretet, a zárandokút, az üldözöttek és az egyház keresztjéről. A bűnösnek nem keresztje, hanem bitófája van. A keresztet nem lázadva, elutasítva, hanem küszködve vesszük, s a keresztvitt Krisztus megváltó tevékenységében szemléljük. Az előadás egy Pilinszky-idézettel zárul: az ember egész életében keresztéről keresztre száll. Ezután *szentségimádás* következett, s *éjféli misével* zárult a program.

Molnár Adrienne szociológus így összegezi benyomásait: „Korábban nem vettem részt hasonló rendezvényen, az egyházzal kapcsolatos élményeim gyermekkoriak, viszont az elmúlt tíz évben számtalan más jellegű ifjúsági rendezvényen voltam. Azonnal feltűnt a résztvevők *felgyelmezettsége, nyugalma*. Csendes beszélgetés, közös étkezés, zenélés, egymás segítése. A plébánia padlásán matracokat helyeztek el, a padlót virágsszirommal terítették. A kertben sátrakat emeltek, és a tsz munkásszállásán is volt elhelyezkedési lehetőség, nekem is ott jutott. A késő este érkező három erdélyi kispapot is ott helyezték el. A plébános barna munkaköpenyben járt-kelt, beszélgetett, a szervezési feladatokat látta el. Több pap segített neki, s mindig, mindenütt volt olyan ember, akitől kérdezni, kérni lehetett. Reggelire, vacsorára teát főztek, friss, meleg kenyeret hoztak, s a falubeliek zsírt, gyümölcsöt adtak. Ebédre gulyást főztek. Ki-ki saját ennivalóját a *közösbe* tette. Az udvaron volt a közös étkezés, s mindig volt valaki, aki mosogatott, rendet rakott, kenyeret vágott. Unatkozó, hangoskodó, elégedetlen fiatal nem láttam, ami pedig más ifjúsági rendezvényeken igen gyakori látvány.

A résztvevők az ország minden részéről érkeztek vonattal gépkocsival. Több helyről a pap hozta tanítványait. Sokan voltak egyházi kö-zépiskolások és kispapok is.

A csoportfoglalkozás után elbeszélgettem egy huszonhárom éves

hitoktatónővel. Elmondta, öt éve tért meg, hosszú keresés után. Középiskolás korában sikeres ember volt, de egy sérülés véget vetett sportolói pályájának. Felvették ugyan pedagógiai főiskolára, de nem fejezte be, mert úgy érezte, tennie kellene valamit. Dolgozott nevelőotthonban is. Egyszer, amikor otthon járt falujában, meglátogatott egy házaspárt, akiknél *másságot* érzett, s ez vonzó lett számára. Akkor kezdett templomba járni, és sokat beszélgetett a plébánossal. Egy régi ismerőse megkereste, hogy segítsen a templom restaurálásában. Akkor módja volt sokat beszélgetni hitről, Istenről, szeretetről. A bizonyosságot, a megtérést számára az a pillanat jelentette, amikor előtte áldott meg az Úr két falusi lányt a más nyelven beszélés képességével. Két-három éve hitoktató egy Tolna megyei faluban. A célja, hogy gyerekekből embert neveljen. A tanácsi dolgozók, a pedagógusok és a párttitkárok gyerekein kívül minden gyerek hittanos a falujukban. A csoportfoglalkozáson a többség bátortalanul, bizonytalanul beszélt aszkéziséről, ő meg szinte anyai szeretettel bátorította őket, feloldotta bátortalanságukat. Mindkét nap előadásai azt sugalmazták, hogy *kis lépésekkel is* lehet többet, jobbat tenni. A cél adott, ennek közelítéséhez kaptak segítséget, szeretetet, türelmet. Lehet, hogy ebben van legnagyobb hiánya az ifjúságnak. A két nap legtöbbször megfogalmazott értékei: a *krisztusi út követése, szeretet, türelem, segítség, család, közösség, helytállás a munkában, tanulásban, önfegyelem, önnevelés, anyagiasságellenesség.*

A résztvevők között talán a visszatérők voltak többen, de számosan érdeklődők is. Az előadásokat jó szándékú tanár, atya *segítő tanácsainak* érzékeltem. Nem követelések, parancsok hangzottak el, s ezek is az ifjúság hiánylistáján szerepeltek. Sillye Jenőék zenéje a többség számára nagy élményt jelentett, nekem kissé *kommersz* volt. A templomban szinte mindenki énekelt, s a templomon kívül is voltak éneklő, gitározó csoportok. A jelenlévőkben a fegyelmezettségen kívül még valami mást is éreztem, amit még nem tudok megfogalmazni, de szeretném, ha előbb-utóbb sikerülne.”

„Hajós? A legjobb a találkozóak közül, mondják tanítványaim. Nagy romantikus plébánia, nagy zöld sátrak, remek együttlakás. Kevésbé intellektuális mint Nagymaros, olyan *ferences stílus*, még ha piaristák is az előadók. 'Olyan kis egyszerű volt' számoltak be boldogan.” (Locker Margit nővér.)

Fodor András atya 1980-ban került a debreceni Svetits Gimnáziumba hittanárnak, s már akkor megfogalmazódott benne, hogy Debrecen nagyon távol van minden találkozóhelytől, s ezért oda is kellene egy találkozózt telepíteni. „Akkor még itt hadiállapotok uralkodtak, már ami az ifjúsági munkát illeti – meséli. – Volt plébánosom (azóta meghalt) még attól is félt, ha a fiatalok be-benéztek a plébániára. A csoportokkal inkább éjszaka volt lehetőség találkozni. Egy peremkerületi templomban jöttünk össze, havonként egy alkalommal.”

Az első találkozózt 1984-ben sikerült megrendezni. „Az előkészület igen kemény volt, püspököm, Udvardy József az ÁEH-ig ment. Dicséretet nem kaptam érte, de megvolt a találkozó.” Erről az Új Ember is tudósított. Témaválasztásával ugyanis ez a találkozó azonnal kiemelkedett a többi közül. „A sajtóban – hosszú idők tervszerű vagy érdektelen hallgatása után – végre hangos vita folyik az öngyilkosságról, de jóval kevesebb szó esik a megfogant, de meg nem született életéről. Míg évente közel ötezer ember vet véget önkezelésével életének, addig nyolcvanezer magzatot ölnek meg a törvény által szabályozott keretek között. Dr. Kovács István budapesti lelkész (korábban orvos volt) előadásában adatok sorával bizonyította kemény kijelentéseit: mennyire nem tiszteljük az *életet*, s ennek milyen beláthatatlanok a demográfiai és morális következményei. (...) Minden csoportban körbejárt egy statisztikai lap^{*}, néhány kérdéssel. A válaszokat a beszélgetések után a templomban ismertették: a válaszolók közül 65 százalék^{*} bizonyos esetekben megengedhetőnek tartja az abortuszt. 51 fiatalot megkísértett már komolyabban az öngyilkosság gondolata, s 4-en már meg is kísérelték. A válaszokat értékelő pap^{**} nem szörnyülködött, inkább arra hívta fel a figyelmet, hogy van mit tenni még közösségeink körén belül is. A kérdésekre választ adók közül 155 felelt a Jézusra vonatkozó kérdésre azt, hogy Ő életem középpontja, s heten azt, hogy „nem értem Őt”. A többiek azt vallották „keresem”⁴⁴

„Jobban tetszett a nagymarosi találkozóknál az első debreceni találkozó. Az élet volt a téma, s az abortusz meg az öngyilkosság. Fekete Gyula helyett én szerepeltem. Mintegy hatszáz fiatal volt. Akkor ott

* Közel félezeren voltak.

** Kovács István.

már – két évvel megelőzve Nagymarost – csoportmunka is volt”, meséli Kovács Istán. (Büszke rá, hogy *Beke Kata* osztálytársa volt. Előbb pap-orvos majd orvos pap akart lenni, de a zeneművészeti pálya is vonzotta. Végül is előbb gyermekorvos lett, majd öt év múlva jelentkezett a szemináriumba. Ott cantus magister lett, tanulmányt írt a nihilizmusról, pszichológiai teszttel vizsgálja a kispapok pályaaalkalmasságát, megpróbálja a természettudományos érdeklődését a papi dolgokhoz kapcsolni. Néhány évig az esztergomi szemináriumban is tanított, jelenleg egy budai kápolna lelkésze, s az elmefogyatékos gyerekek lelki gondozását irányítja.)

Az első alkalommal még sor került *Sillye Jenő* Érttem is meghalt a kereszten című *oratóriumának* előadására, szentmisére (a találkozót jelenlétével legalizáló megyéspüspök részvételével) és *diameditációra*. Az *egység a Szentlélek, az élet igéje, a lelki élet* volt a további találkozók témája, előadói pedig *Marosi Izidor, Gyulai Endre, Nagy Károly* és *Barsi Balás*; hatszáz-ezerkétszázan vettek részt ezeken. A debreceni találkozóhoz sajátosságaihoz tartozik a fiatalok készítette *zenés irodalmi műsor, a színjáték, a diaporáma meditáció, a találkozókra készülő jelvény és füzetke*. Másféle sajátossága az egyszemélyes szervezés (Fodor Andrást nem segíti papi csapat) és a beszélgető csoportok „állapotbeli státus” szerinti szervezése (közösséghez tartozók, házasok, keresők).

Az 1988-as találkozó témáját hirdetve többek között ezt írta az Új Ember: „Isten terve személyre szabott, de nem elszigetelten, hanem testvéreinkhez kapcsolódik. Így a komolyan vett *lelki élet* a testvérek és a közösség, az egyház szolgálata is. Imádkozzunk, hogy a találkozó kegyelmi erőterében sok fiatal szív rátaláljon a rendszeres lelkielet „jó ízére!” A találkozón a debreceni tudományegyetem szociológusa által vezetett kutatócsoportunk is részt vett, az ő tudósításuk⁴⁵ alapján kirajzolódik a találkozó *földrajzi hatóköre*: a résztvevők egyharmada Debrecenből, egyharmada Debrecen környékéről érkezett, a többiek Budapestről, Gyálról, Órbottyánról, Gyöngyösről, Miskolcra, Sátoraljaújhelyről, Kassáról. Természetesen a debreceniek sem csak ezt a várost képviselik, hiszen legalább felerészben itt tanuló, de nem itt lakó diákokról van szó. Részt vettek a találkozón Magyarországon tanuló külföldi diákok is. Tizenkét óra hosszat tartott a találkozó, a nem helybelieknek szállást biztosítottak.

Közös énekléssel és énektanulással kezdődött a találkozó, közben *beszámolók és információk* hangzottak el a készülő többi találkozóról,

részletesebben a nagymarosiról. Elhangzott egy *felhívás az erdélyi menekültek* támogatására (amelynek helyi megszervezésében a helyi Szent Anna-templom kimagasló szerepet játszott). Az előző évben Nagymaroson nagy sikerrel debütáló *Barsi Balázs* tartotta az előadást, majd *közös ebéd* (virsli és tea) következett, utána pedig a csoportos beszélgetés a témáról. Különböző típusú csoportokhoz lehetett csatlakozni: 1. házasságban élők (150 fő), 2. akik rendszeresen imádkozó közösséghez tartoznak (100), 3. akik rendszeresen nem imádkozó közösséghez tartoznak (100), 4. önnevelő lelki életet élő, közösséghez nem tartozók (50), 5. akik szeretnének evangéliumi szellemben élni (25), 6. tizennégy éven aluliak (15).

A kétórás kiscsoportos beszélgetés után itt is elhangzott *Sillye Jenő* Mária oratóriuma. Ezt énekpróba követte, ami ezúttal eseményé avatódott. *A Tóth József* vezette *gyáli énekkar* templomi *népének*ek második-harmadik szolamát énekelte, míg az alapszolamot az egybegyűltek. Sokak szerint ez volt ennek a találkozásnak a legszebb része. „Egyszerűen nem lehetett nem énekelni. Valamiféle közösségélmény volt ez. Meglepetéssel fedeztük fel, hogy a népénekekben ilyen sok érték rejlik, azokban a népénekekben, amelyeket a fiatalok már leírtak. Azért is figyelemre méltó ennek a kórusnak a működése, mert az egyházban is megélvő nemzedéki és ízlésbeli hasadékok szűkíthetik az ehhez hasonló kezdeményezéseket.” (A színdarab előadásában közreműködő egyetemista fiú.)

A szentmise (*Gyulay Endre* püspök mondta a homiliát) után került sor *Robert Bolt* „Kinek se nap, se éj...” című, *Mórus Tamás* életéről szóló *színpadi műve* második felvonásának előadására a helyi közösség tagjainak (két gimnazista, négy egyetemista, három diplomás, egy teológiai hallgató, egy kántor és egy fodrásztanuló) közreműködésével. Három hét alatt tanulták be a darabot, az utolsó héten éjszakába nyúló próbákkal. A *lelkiismereti törvények* minden más törvények fölötti voltát sugalló darab nagy tetszést aratott.

10 csoport (140 fő) adatai alapján ismerjük a résztvevők összetételét:

nők	69
férfiak	31 százalék
15 éven aluliak	25
15–18 évesek	30

19–23 évesek	20
24–28 évesek	14
29 évesnél idősebbek	11 százalék
általános iskolások	27
középfokon tanulók	29
egyetemisták, főiskolások	9
diplomások	11
középfokú végzettségű dolgozók	13
alapfokú végzettségű dolgozók	11 százalék
először vettek részt	33
másodszor vettek részt	16
harmadszor vagy negyedszer vettek részt	23
ötödször vagy többször vettek részt	29 százalék
a szülők vallásosak	86
rendszeresen résztvesz istentiszteleten	95
havonta gyón	40
hét-négyhavonta gyón	26
évente vagy ritkábban	12
rendszeresen imádkozik	66
rendszeresen olvas Bibliát	45
van lelki vezetője	56 százalék

A kép eléggé egyértelmű: a túlnyomórészt vallásos fiatalok elitje gyűlt össze Debrecenben is.

Az *általános iskolásokból* álló csoportban inkább a tizenhárom-tizennégy évesek igényelték a beszélgetést, a kisebbek szívesebben énekeltek volna. (Megbontani őket nem volt elég hely.) A rövid bemutatkozó beszélgetés után két *tanmese* került felolvasásra, az egyik a bűnbeesésről, a másik a bűnös dolgok táplálásáról szolt. Ezután *daltanulás, éneklés* következett.

Az egyik *imádkozó közösséghez* tartozókból álló csoportban hárman voltak egy palóc faluban frissen alakult *ökumenikus közösségből*. Pap vezetőjük nincsen, s még az is nehezíti dolgukat, hogy a faluban nem nézik jó szemmel a katolikusok a baptistákkal való egységkeresést. „A beszélgetés rugalmasan, szabad keretek között, a résztvevők eléggé nagy mértékű aktivitásával folyt, beszámoltak imaéletükről, közössége-

ik problémáiról. A refrén: a közösség vezetésére *alkalmas pap* égető hiánya”, számol be a megfigyelő.

A közösséghez nem tartozó, de *önnevelő lelki életet élők* egyik csoportjához tizenhárom nő és két férfi került. A hazaiakon kívül szegediek, miskolciak és sátorlajújhelyiek, középiskolások, egyetemisták, egy számítógépes, egy ápolónő és egy pap. Egy Svetitsben tanuló gimnazista lány vezette a beszélgetést, előbb körkérdésekkel próbálkozott, nehezen oldódott a hangulat, de aztán megindult a szabad beszélgetés. A többség úgy vélte, nemcsak pap lehet lelki vezető. Arra a kérdésre pedig, hogy miért nem tartoznak közösségbe, ilyen válaszok is születtek: „Rossz tapasztalataim vannak. Úgy éreztem, nem viselkednek velem őszintén, műszereteket, műkedvességet, műmosolyt kaptam.” „Voltam már egy közösségben, de annak abban merült ki minden tevékenysége, hogy név- és születésnap ünnepségeket tartottak. Hiányoltam a közös imát, az éneklést, a beszélgetést, valamilyen másoknak is tetsző, hasznos tevékenységet.”

A közösséghez nem tartozó, de *evangéliumi szellemben élni óhajtók* egyik csoportjában hárman nyilatkoztak úgy, hogy nem vallásosak, egy huszonhét éves elvált pék és két svetitses diák. A csoporthoz tartozók felének szülei nem vallásosak. A Svetitsbe járók panaszkodtak, hogy a gimnáziumban nem alakult ki bensőségesebb közösségi élet. A találkozótól *közösséget, ismereteket* és „*lökést*” vártak (Isten felé). A Svetitsben tanuló gimnazistától csakhamar átveszi a csoport vezetését egy tizenkilenc éves lány, aki pék szakmunkás, s egy egyetemistákból és dolgozókból álló kisközösség tagja. Ő tulajdonképpen krízishelyzetben lévő (elvált) munkatársát hozta ide. A férfi megpróbálja megérteni az ő vallásosságát. „Emberi attitűdje határozott, magabiztos, nagy önfegyelmel rendelkezik, önkritikus. Tudatos, teljesen átélt hitélet, intenzív, személyes Istenkeresés és kapcsolattartás jellemzi, amely *életvezető elvévé* is vált. Másokra is hatással akar és képes is lenni”, így írja róla a megfigyelő, (aki annak ellenére, hogy bevallotta, nem hívő és csak kívülről megfigyelő, nemcsak, hogy nem zavarta őket, hanem, mint írja „befogadtak, s úgy érezték, kérdéseimmel segítettem őket a probléma körbejárásához”).

Négy vélemény a találkozóról: „Már többször voltam találkozón, s így engem más lepett meg, mint azokat, akik először voltak. A körülöttem állókat Barsi Balázs beszédének *keményisége* ragadta meg. Azt hiszem a mai fiatalokban fokozott az igény olyan papok iránt, akik a

„kedves fiacskám, vétkeztél, de hát esendő emberek vagyunk, és én most feloldozlak’ helyett inkább a *krisztusi keménységet* szem előtt tartva terelek őket helyes útra. Az ebéd volt az igazi meglepetés. Elcsodálkoztam, hogyan lehet ennyi embert zökkenőmentesen megebédeltetni. Valódi agapé volt. Tetszett a bizalom, amellyel a *könyvek és az igekártyák* teljesen önkiszolgáló vásárát lehetővé tették. Ezek a könyvek és kártyák meglehetősen szabadáras termékek, és itt elég olcsón juthattak hozzá a fiatalok. Az oratórium eléggé nehéz mű volt, így elsőre. Az igazi nagy meglepetést a gyáli énekkar keltette. Mi énekeltük a népénekek eredeti dallamát, az énekkar meg több szólamban rá a feldolgozást. A másfél órás színdarab kiforrott, jól szervezett előadás volt. Megdöbbentő volt Mórús hűsége; félelmet is keltett, ugyanakkor bátorságot adott az igazság melletti kiálláshoz.” (orvostanhallgató lány).

„Másodszor vettem részt. Akik még csak először, azok félszegebben viselkedtek, de a kiscsoportos beszélgetések jól összehozták őket a többiekkel. A hangulat igazán a *közös ebéd* után emelkedett meg, s a szentmise utáni *éneklésben* érte el csúcspontját”. (orvostanhallgató lány).

„A találkozó előtt az volt az elképzelésem a vallásos fiatalokról, hogy szellemiségükben, életfelfogásukban, az emberekhez való viszonyukban minőségileg más csoport. Kiderült, ez csak idea. Ezek a fiatalok semmivel sem nemesebbek lelkileg, semmivel sem nyitottabbak, mint a vallástalan fiatalok. Ez a kiscsoportos foglalkozáson derült ki egyértelműen. Olyan csoportnak voltam tagja, akik közösséghez tartoznak, de nem szoktak együtt imádkozni. Sok volt csoportunkban a miskolci, de volt valaki Szekszárdról is. Nem volt szerencsés, hogy a vezető a katolikus leánygimnázium növendéke volt, mert nem volt határozott koncepciója. Kínossá vált, hogy nem szívesen válaszolnak kérdéseire. A húszfős csoportból mindig ugyanaz a négy-öt fő beszélt. A szekszárdi lány csoportjáról nyújtott kép nagyon szimpatikus volt. Egy jól felkészült atya vezeti őket. A kiscsoportok többek között karitatív tevékenységgel, olvasmányok, filmek megbeszélésével is foglalkoznak, tehát *élet* folyik egymásért és magukért. A többi helyen azonban *nagyon felszínesen* tartozik össze a közösség, s csak a vallásosság formai oldala tartja őket össze. Számomra a legmeggdöbbentőbb az volt, hogy *érdektelenség* miatt nem sikerült az egyik helyen fenntartani, a másik helyen meg létrehozni a kórust. Ettől már csak az volt különösebb, amikor arra panaszkodtak, hogy idő hiányában nem kerül sor a közös imádságra. Mindez engem a KISZ önértékelésére emlékeztetett. Túl sok szó

esett a formai kérdésekről. Amikor a Bibliáról kérdezett a vezető, óriási *passzivitás*, hosszú csönd volt a válasz. Amikor a lelki élet került szóba, azt fogalmazták meg, hogy a vallásos ember szeretetet ad, de nem vár vizont. Ami különösebben nem tetszett: hosszan, semmitmondóan beszélgettek a búcsúkról, megállapítva, hogy azok legnagyobb része ma már vásári jelleget ölt. A kiscsoportos foglalkozáson kívül még a misén és a közös éneklésen vettem részt. Az volt a benyomásom, nem igazán lelkesen énekeltek. A miséről pedig az volt az érzésem, hogy a pap* nagyon támadóan lépett fel a világiakkal szemben.” (bölcészhallgató lány).

„A találkozójól jól szervezett volt, igaz a korábbiakhoz képest kevesebb résztvevővel. Most kevesebb volt a kereső és több a rendszeres lelki életet élő, ez talán a fiatalok hitének elmélyülését is jelzi. Barsi Balázs előadása véleményem szerint kicsit nehéz volt, s a gyakorló lelki életet élőkhez szólt. A nagyon nagy élmény a gyáliak éneklése volt!” (orvos-tanhallgató fiú).

SZEGED

„Egyházmegyei ifjúsági lelki nap” a neve a szegedi találkozóknak 1981-től. Az első alkalommal a tarjánvárosi plébániatemplomban gyűltek össze. Az Új Ember tudósítása szerint⁴⁶ másfél órán át énekeltek, elmélkedtek, imádkoztak együtt a fiatalok, majd tizenhárom pap misézett együtt *Singer Ferenc* plébános vezetésével. A homiliát *Gyulay Endre* (akkor még szemináriumi spirituális) mondta a közösségben kamatozó talentumokról. „Áldoztatáskor megbolydult az embertömeg. Lassú, türelmesen kanyargó sorok indultak el az áldoztató papok felé. Visszafele égő gyertyával jöttek mindnyájan. Aztán lekapcsolták a villanyt, s a néhány percen át csak a sok száz gyertya fénye világította meg az elcsendesült arcokat. A gyertyára piros betűkkel a keresztény ember örökké kérő imádsága volt írva: „Jöjj el!”.

Ez az őszinte, lelkes várakozás meg kell győzzön minket: ezeknek a fiatal közösségeknek az élete az egyház szerves életének része”, írja a tudósító. *Udvardy József* püspök a pápa levelének fiatalokhoz szóló részét olvasta fel, majd az egység munkálására szólította fel a fiatalokat.

* Gyulay Endre püspök.

Az *egység* a témája a következő évi találkozónak. Kiss Imre újszegedi káplán előadását – ebben a vonatkozásban megelőzve a találkozók nagy részét – spontán képződő *csoportokban beszéltek meg*, majd dél tájban ismertették a beszélgetések eredményeit. „Jelenthetem: nem találtak fel semmit. Legnagyobb sikere az előadásnak, legfőbb eredménye a beszélgetéseknek, hogy tovább görgették a már otthonról hozott gondolatokat”, írja az Új Ember riportere⁴⁷ (örömmel? megnyugodva?), és azt is megtudjuk, hogy egy mázsza virsli és nyolcvan kiló kenyér fogyott el, amiből hét-nyolcszáz résztvevőre lehet következtetni. „Az ősi adventtől az első pünkösdig” címmel gitárral, énekkel kísért áhítat mélyítette el a délelőtti felvetett gondolatokat, majd Gyulay Endre elmélkedése következett, a záró esemény pedig ezúttal is a mise volt, amelyben a homiliát Sávai János mondta, aki az *ökumenét* és a *világnézeti dialógust* is szorgalmazta. Udvardy püspök pedig kijelentette, hogy a püspök laikusok nélkül olyan, mint akinek levágták a karját.

1987-ben a téma *Mária* volt. A találkozó a rókusai fiatalok vezette énekpróbával kezdődött. (Emlékezhet az olvasó: Szeged-Rókuson káplánkodott Antal József, a ritmikus mise szerzője, aki sosem hallhatta „gitáros miséjét” gitárral előadva.) Az előadást Mártonffy Marcell bencés tanár tartotta (akivel pedig mint a szentimrések beatmiséi közreműködőjével találkozhattunk!). Egy frissen végzett szegedi népművelő (kisközösségi tag) szerint „rendszerint állított fel a különböző Mária-képekről. Szinte *költői* volt az előadás. Én őt nem ismertem, de számomra meghatározója volt a napnak”. Az előadást egyórányi (nagyon kevesnek bizonyuló) kiscsoportos beszélgetés követte. A résztvevők nagyobb része nem találta túlságosan sikeresnek sem a túl rövid időt, sem azt, hogy a csoportok egymáshoz túl közel voltak kénytelenek letelepedni. A beszélgetések vezetői a következő instrukciót kapták:

A 1/2 11-es előadás után a csoportvezetők tartsák fel számaikat (táblácskák) és gyűjtsék össze a hozzájuk tartozókat. Keressenek megfelelő táborhelyet.

1. Rövid imával vezesse be.
2. Ismerkedjenek össze (név, honnan jött, van-e csoportjuk . . .)
3. Körkérdés: Mi ragadott meg legjobban az előadásban? Miért?
4. Mária hite, áldottsága, áldozata: miben látod ezt életében (mit ír erről a Szentírás? Fontos-e ez nekünk, miért?)
5. Mária „csöndje”: élete egyszerű, szolgálóleánya Istennek, bensőséges: „Szívében forgatta és elgondolkodott rajtuk”, azaz emlékező elmélkedés.

6. Mária Isten és ember iránti szeretete. Engedelmes szeretet; segítő szeretet; tevékeny szeretet; KÖZVETÍTŐ szeretet.

7. Mit szoltok a „közvetítő” feladatáról? Hozzá imádkozni? Nem az ő dicsőségét akarja ez által? Van értelme a kegyhelyeknek? Zarándoklatoknak? (Mátraverebély, Máriagyűd, Máriapócs, Czenstohowa).

8. Melyik a legkedvesebb Mária-ábrázolás számodra? Miért? Miket nem szeretnétek a Mária-képeken, szobrokon?

- - - A végén kis csend. Szép lenne egy körima . . . A csoport maradhatna étkezés alatt is nagyjából együtt.

A „mi ragadott meg legjobban az előadásban?” kérdésre ilyen válaszok adódtak:*

- A *nőtisztelet* a Mária-tiszteletre alapozva valóságos.

- A kegyhelyen a gyógyulást, a *csodát* csak ráadásként, ajándékként lehet felfogni.

- A jelenségekben hinni tudó és a másfajta emberek *kölcsönös megértése* és tisztelete.

- Mária szobájában történtek a nagy dolgok, csöndben.

- Nem szabad senkire sem *ráerőszakolni* a Mária-tiszteletet.

- A *csoda*: belsőleg megváltozunk.

- A barokkos szobor mellett megjelent egy másik Mária is.

- Mária Jézus tanítványa, az első keresztény.

A „Fontos-e nekünk Mária:” kérdésre felelő válaszok:

- Feltétlen igenje *példa*.

- Jézus elképzelhetetlen Mária nélkül.

- Hétköznapijaimban *nem tudok vele mit kezdeni*, nem példakép.

- Főszereplő azon az úton, amelyen Jézus végigment.

- Élete öröm és fájdalom.

- A *csend* Máriája a nyüzsgő forgatagban.

- *Gyöngédség és irgalom* jelképe.

- Szerepe a *magyar történelemben*.

- Az egyszerűség és *tisztaság* jelképe.

- Minden nőben Máriát tiszteljük.

- Bennünk is megvan a hajlandóság az igenre, csak fel kell fedezni magunkban.

- Mária ma *Teréz anya* alakjában a világ előtt.

- Mária szerető *barát*.

* Tizenöt csoport válaszainak ismeretében.

- „Én még sosem jártam templomban, így Máriához sem tudtam hozzákerülni. Olvastam már vallásos könyveket, de a legtöbb olyan *hókuszpókusz* volt. Mária olyan, mint a hétfejű sárkány meséje.”

- *Rejtettsége* tiszteletre méltó.

A „Mit szölk a közvetítő feladatához?” kérdés ilyen válaszokat indukált:

- Nem Máriához imádkozunk, hanem Máriával Jézushoz.

- A Rózsafüzér-ima az üres helyeket tölti ki.

- Mária csak *az egyik szent*.

- *Híd szerepe* van.

- Bűntelenségének és a szüzességének elfogadásával helytelenül Jézussal egy szintre emeljük.

A többség azonban az *első számú közvetítőnek* tekintette.

A *kegyhelyekkel, zárandoklatokkal* kapcsolatosan ilyenfajta vélemények és élmények hangzóttak el:

- Ne várjunk csodát a zárandokúton, *tőlünk függ*, mit viszünk magunkkal.

- *Ne legyen kultusz*, a kegytárgyak visszataszítók.

- Nagyon elfelejtettük, hogy Mária Magyarország Nagyasszonya.

- Sokak számára egy zárandoklat, egy kegyhely az *utolsó menedék*.

- Alkalom *hitünk megélésére*.

- Szép is és *nagyon silány* is lehet egy zárandoklat.

- Ugyanazon a zárandoklaton rengeteg fajta magatartás.

- Medjugorjeben voltam, nem vártam csodát, sok mindent nem értettem, de éreztem, ott van a Szűzanya. Onnan, hogy az emberek más-milyenek voltak.

- Mária-jelenés ügyben a *papok is megosztottak*.

- Egymás áhítatának megtapasztalása a nagy élmény.

- A *giccs* meg a kereskedés sem tudja megakadályozni a kegyelem-áradást.

A „Melyik a legkedvesebb Mária-ábrázolás számadra?” kérdésre legtöbbet a pieta-ábrázolásokat említették. Sokan panaszkodtak a sok giccsre. Akadtak, akik azt hangoztatták, hogy a giccses Mária-képben is meg kell látni Máriát. Akadt, aki mindenféle Jézus- és Mária-ábrázolás ellen tiltakozott, csupán a turini leplet fogadta el szentnek és hitelesnek. Részlet egy beszélgetésből:

- Képek és szobrok nem hatottak meg, *az amit az ember maga elképzeli*, sokkal nagyobb élmény.

- Azok sokkal jobbak, művészileg is!
- Mert *hitből* jön, nem művészkedésből.
- Kókán van egy Mária-szobor, ami nekem nagyon tetszik, de ez sem úgy hatott rám, hogy ott rögtön elkezdjek imádkozni.
- Ha én valahol meglátok egy Mária-képet vagy szobrot, lehetetlen, hogy el ne kezdjek imádkozni.
- Nem a képhez imádkozunk, hanem az kényszerít a *bensőbb találkozáshoz*.
- Az ábrázolások mindig a *bűnbeismerésre* kényszerítenek egyszerűségükkel.

- Én minden templomot kiürítenék.
- Elég lenne a keresztút.
- Ezek az ábrázolások ráhangolhatnak bennünket a lényegre.

A fiatal népművelő szerint „a beszélgetések hangulata sokféle volt: oldott és őszinte, akadozó, hevesen vitatkozó, meditatív és közösségi. Általános iskolásoktól ötvenévesig, szakmunkástól tanárig, hívóktól keresőkig, katolikusoktól szabad keresztényekig sokféle ember vett részt bennük. A beszélgetések után „jól szervezett *ebéd* következett, minden rendben ment. Körülbelül négyszázan voltunk, s ez nem tömeg, így mindenki megtalálhatta régi ismerőseit, egyedül álldogáló nem nagyon volt. Ezután egy énekkel megszakított *elmélkedés* következett. Egy adott szöveget meg lehetett szakítani saját elmélkedésünkkel a megfelelő helyen. Ez is hatásos és szép volt, főleg azok számára, akik még nem vettek részt ilyenben. Ez előtt kapott tíz percet *Kontra Éva*, hogy röviden, de hatásosan összefoglalhassa az új női szerzetesrend ismérveit.”

Ezután a mise következett, majd a zárórész, a *diameditáció*, ezt *Sávai János* a szegedi szeminárium tanára vezette, aki a szöveges részt – a más felekezetű keresztényekre való tekintettel – elsősorban *Roger Schütz* elmélkedéseiből állította össze. „Vannak még itt Szegeden hibák, de nagyon tiszták az emberek, nyitottan állnak mindenhez”, fejezi be „jelentését” a fiatal népművelő. „Szeged belterjesebb, csendesebb, mélyebb, lelkipb, mint Nagymaros”, jelenti tanáruknak a *Patrona Hungariae* diákjai.

„Idén rendezték meg tizedik alkalommal a miskolci minorita templomban a város katolikus ifjúságának szentháromság vasárnapi találkozóját. Sok vagy kevés egy ilyen évenkénti lelkinapon négy-ötszáz együtt imádkozó, elmélkedő és előadást hallgató fiatal? Nézőpont kérdése. A várost a katolicizmus számára megmentő szent életű Kelemen Didák által épített barokk templomban sokkal többen el sem fértek volna, minden ülőhely gazdára talált. Ha azonban azt nézzük, hogy Miskolc hazánk második legnagyobb városa, ahol kétszázhuszezer ember él, és annak fele katolikus, akkor bizony nem túl sok. Igaz azonban, hogy egy-egy ilyen ifjúsági találkozó csupán a jéghegy csúcsa. Ide általában a legbuzgóbbak jönnek el, s plébániai ifjúsági csoportok munkájában jóval többen vesznek részt Miskolcon is. Egyedül a minorita templomban a különböző hittanos közösségeknek több mint négyszáz tagja van, a legkisebbektől a legnagyobbakig. *Holczer József* plébánosnak és *Menyhárt József* káplánnak van munkája bőven.” Így mutatja be a találkozó helyszínét az Új Ember tudósítása.⁴⁸

A házigazda tehát a minorita templom, annak is Menyhárt József vezette ifjúsági közössége, amelynek alapja egy jól működő gitáros énekkar. Miskolcon a megcélzottak: a város *hívó és nem hívó* fiataljai. Ebben az évben a „Minor” közössége komoly segítséget kapott a Mindszentek-templom ifjúsági közösségétől. Az érkezőket, akár Nagymaroson, „fogadóbrigád” várta a templom előtt, akik műsort osztottak, amelyen ez állott:

12.00: Gyülekezés

12.30: Taize-i mintájú imaóra, éneklés

13.00: Előadás (Bolberitz Pál)

Csendes elmélkedés, majd kiscsoportos megbeszélés

16.00: Uzsonnaszünet

16.30: A mindszeri hittanosok előadása

17.15: Bűnbánati liturgia, gyónási lehetőség

18.00: Ünnepeles szentmise

És egy „ige”: „Ne feledd, hogy a türelem erény, melyet gondolataid, szavaid, tetteid fegyelmével nap mint nap erősítened kell magadban, de „a növekedést a lélek adja” (L. Kor 3,7)”. A találkozó témája a *türelem*

volt. Az előadást *Bolberitz Pál*, a Hittudományi Akadémia fiatal professzora tartotta. A „mindenszentések” *zenés oratóriumot* adtak elő, melynek címe Ítélet volt, s a darab végigkövette a *bűn következményeit* az emberiség történetében, s a megoldást kínáló megváltás témájával fejeződött be. Hiányzik a nyomtatott programból a „meglepetés”: a találkozón résztvevő *ortodox pópa* meghívta temploma kertjébe a fiatalokat *tábortűzre, beszélgetésre, éneklésre*, s ezzel lett a többség számára a találkozó teljessé, nagy élménnyé.

A türelmetlenség mögött *félelem* húzódik meg, magyarázta Bolberitz Pál: „félelem önmagunk feladásától, önmagunk igazság szerinti elfogadásától, félelem a kiszolgáltatottságtól, az elkötelezettségtől. A félelemtől való menekülés illuzórikus útja a feltétlen anyagi biztonságra való törekvés, az elvek feladását is vállaló békülékenységi attitűdjé. (...) A *türelmetlenség* abból a kapkodásból fakad, hogy egyszerre mindent akarunk csinálni és birtokolni. Eredmény: semmit sem csinálunk igazán. A keresztény *türelem* abból a hitbeli meggyőződésből fakad, hogy tudom, mit kíván tőlem az Isten. Így türelmes leszek a másikhöz, építem és nem rombolom a közösséget, és emberi kapcsolataimban felcsillan a közösség, ami a Szentháromság egysége”.

Ennek a találkozónak folytatása is lett, a „minoristák” és a „mind-szentisták” közössége együtt vett részt a Czesztohowai zárandoklaton. Itt érett meg bennük az a gondolat, hogy a kiengesztelődés küldetését továbbadják testvéreiknek. Ennek a megvalósítása úgy történt, hogy minden hónap első péntekén a Zárda-kápolnában az esti szentmisén énekelnek a közösség tagjai, amit egy háromnegyed órás elmélkedés, elmélyülő csendesség és közös ima követ a *kiengesztelődés* (önmagukkal, a világgal, Istennel) jegyében. Vannak, akik felkészülnek egy-egy *irodalmi szemelvénnnyel* vagy *szentírási részlettel*, de helyet kapnak az *egyéni élmények és beszámolók*. A program levegős, mód nyílik a *rögtönzésre*, amivel élnek is. Volt olyan találkozó, amelyeken a résztvevők száma a százat is elérte. Az engesztelő alkalmak mottóját az egyik tag így fogalmazta meg: „Menj, békülj ki Istennel, és gyere, mosolyogj velünk!” Ennek a társaságnak a tagjai (külön is meg együtt) is sokat járnak a környékbeli településekre énekelni, fiatalokkal találkozni, 1987 nyara óta.

SEGESD

A veszprémi egyházmegyében 1985-ben kezdődtek el az ifjúsági találkozók, párhuzamosan két helyszínen: *Csatkán* és *Segesden*, mindkét helyen hét-nyolcszáz fő részvételével, egy-egy püspök jelenlétével.

Az 1987. évi *segedsi* találkozóra (zarándoklatnak is nevezték) már reggeltől gyülekeztek, elsősorban a környékbeli falvakból, de egészen messziről is (Budapest, Alföld, Északi hegyvidék). Ennek a találkozóknak az volt a sajátossága, hogy a fiatalokon kívül nagy számmal jelentek meg idősebbek is, sok helyről az egyházközség *mindegyik korosztályát* képviselő küldöttségek. Valemennyi résztvevő belekerült egy csoportba, de nem volt könnyű az egy helyről jöttöket rávenni arra, hogy ne maradjanak együtt. (Ez még olykor Nagymaroson, Hajóson, Máriagyüdön is gond, főleg az újak számára.) A találkozó három „hivatalos” éneke, a Királyi törvény, a Szeretet áradjon szét köztünk és a Sok mindent megpróbáltam volt, tehát különböző zenei irányzatok dalai. Énekgyakorlással kezdődött a találkozó, majd *Milhoffer Miklós* siófoki plébános előadása következett.

„Az emberi élet alapja a szeretet, mely egyenlő Jézus Krisztussal” című előadás egy Aquinói Szent Tamás idézettel indított. A bevezetőben arról esett szó, hogy a szeretet megismeréséhez az *egész élet* szükséges. A szeretet meggronthatóságára Ádám és Éva példáját hozta fel, majd arról beszélt, hogy a láthatatlan Istennek a földön két képmása élt: egy igazi, Jézus; és egy kevéssé jól sikerült, az ember. E. Fromm idézetekkel folytatódott az előadás, majd Szabó Lőrinc Semmiért egészen című költeményével illusztrálta a tökéletlen emberi szeretetet. Végül Nyirő József a Jézust faragó ember című művének alaptémájára utalt: Jézust saját szívünkben kell megragadnunk. „Aquinói Tamás, E. Fromm és Szabó Lőrinc Segesden! Nem semmi!” kommentálta elégedetten egy „falusi búcsúra” számító fiatal értelmiségi.

A tizennyolc csoport majd mindegyikében felvetődött a következő két kérdés: a) ha a szeretet *önzetlen adás*, jelen van Krisztus, b) a *szeretet gyakorlati kivitelezése* nagyon problematikus, mert számolni kell szimpátiákkal, de még inkább *akarati* gyengeségekkel.

Ebédszünet után volt a második előadás „A szeretet világának építése és élése” címmel. *Péteri Pál* kaposvári plébános tartotta, arról beszélt, hogy a lelkünkben megvalósuló Isten országához a *bűnt* ki kell magamból üldözni, gyónással. Ez volt első tétele. A második az, hogy a ben-

nünk élő *kegyelmet tovább kell adni*. Az eltévelyedettet nem elítélni, hanem segíteni kell. Kovászként kell működnünk családunkban, de a betegek, a tévútra jutottak, a szenvedély rabjainak segítőjeként is. Szeretni annyi, mint *adni*, s jól szeret az, aki irgalmas, türelmes, alázatos, szívből fakad, megbocsátó (ez a legnehezebb!), önzetlen, a kicsinyekre irányul, megindokolhatatlan, nem a ráció alapján áll, áldozatos.

A csoportos megbeszélés után egy *bűnbánati liturgia* következett, ami az egybegyűlteknél nagyobb része szerint elhibázott ötlet volt, mert oda nem illő szövegekkel és oda nem illő módon folyt le, amelyeknek – a fiatalok úgy érezték – semmi köze nincs egy ifjúsági találkozóhoz. A püspöki zárómise homiliájának gondolata a szeretetet befogadó és továbbadó *Mária* volt. A homilia után következett (a mise keretében) a csoportos beszélgetések összegezése, ezt egy „civil”, az egyik csoportvezető végezte. A mise püspöki zárszóval, majd a pápai és a nemzeti himnusszal és egy gitáros énekkel (!) ért véget.

„A mise után gyakorlatilag két csoportra szakadt a misén résztvevő sereglet – meséli egy fiatal kaposvári ügyvéd. – Ez a kettéosztódás már az egész találkozó alatt megfigyelhető volt, a külső és a belső jegyek alapján egyaránt. Azok a fiatalok, akik *városokból* jöttek és már többször vettek részt ifjúsági találkozókön sportosabban, könnyedebben öltöztek, s nem a formára, hanem a tartalomra ügyeltek. Jobban ismerték az énekeket, jobban be tudtak kapcsolódni a beszélgetésbe. A másik csoport – és ez semmiképpen sem akar leszólás lenni – azokból a falusi fiatalokból került ki, akiknél ez az egész még nagyon gyerekcipőben jár. Legtöbbjük a klasszikus ünneplőben jött, amelyben eléggé nehézkes letelepedni a fűbe. Félték elszakadni egymástól, megmaradtak saját körükben, roppant nehéz volt őket szóra bírni. A *tradicionális hittan* hatása érződött rajtuk, amelyen a pap beszél, s a „diákok” felelnek, méghozzá a lehető legrövidebben. Egy szó mint száz, meglehetősen vegyes társaságból kellett volna közösséget kovácsolni a templomban és a kiscsoportokban, ami persze nem is sikerülhetett. A mise után a beavatottak benn maradtak a templomban énekelni, imádkozni, a falusiak hátra arcot csináltak, s részükre véget ért az áldással és a himnusszal a találkozó. Nemigen látszott, hogy a rendkívül színvonalas és tartalmas előadások megérintették volna őket. A katolikus egyháznak ez egy olyan jelensége, ami nagyon szomorú és tragikus következményekkel járhat. A városban egyre inkább az értelmiség ügyévé válik a vallás, a falusi fiatalok számára pedig úgyszólván semmiféle program-

ja sincsen az egyháznak. A régi *együttlékezés* pap és hívek között már a múlté, a pap ma nem talál magának megfelelő szellemi partnert. Ami viszont nagyon érdekes: az idős nénik számára élmény volt a találkozó, több értelemben is: régen láttak ennyi fiatalot, saját énekeik révén ők közösséget tudtak alkotni egymással, és a mise utáni közös éneklésben a városi fiatalokkal is egységet alkottak. Nem tapasztaltam bennük semmiféle elzárkózást a gitáros énekek elől.”

Az ilyenfajta találkozókön otthonosan mozgó fiatalok a találkozó értékelésekor egyetértettek abban, hogy a) jók voltak a témák és színvonalasak az előadások, b) idegen elem volt a bűnbánati liturgia így, ebben a formában, c) a kiscsoportos megbeszélések számára az előadók által megadott kérdések túlságosan direkttek voltak, ugyanakkor még nem volt elég tapasztalatuk a kiscsoportos munkában. Úgyszólván *semmiféle kontaktus* nem jött létre azokban a csoportokban, amelyeknek tagjai falusi fiatalok voltak, s amelyeket városi fiatalok vezettek. Voltak olyan csoportok is, amelyekben aktív idős nénik ragadták magukhoz a szót, s alig-alig engedtek mást szóhoz jutni.

A fiatal ügyvéd úgy véli, hogy a segesdi találkozók „*felülről szervezettek* voltak, gyakorlatilag az ifjúság teljes kirekesztésével, megkérdezésük nélkül, legfeljebb néhány fiatal káplán vagy plébános vett részt a szervezésben”.

MÁRIAPÓCS

„Főtisztelendő Oltártestvérek! A 2000. esztendő felé haladó magyar egyház jelenkori feladatai között a legnagyobbak közé tartozik paszizivításba vonult hiveink felserkentése. Ez kettős feladatot jelent: egyrészt az idősebb korosztály újbóli *evangelizálását*, másrészt a felnőtt ifjúság tevékeny *bekapcsolását* a tanúságtevő egyházi életbe. Ennek az utóbbi korosztálynak hívő öntudatra ébredését jelzik és szolgálják már évek óta az ország különböző helyein rendszeressé vált ifjúsági találkozók, így a máriapócsi is.” Így kezdődik a megyéspüspökétől megbízást kapott *Vedres Miklós* kislétai paróchus meghívó levele.

Az 1988. április negyedik hetében sorra kerülő kétnapos rendezvény *Obbágy László*, a találkozó szóvivője szerint „igen rossz időben, igen jól sikerült. Jóval kevesebben voltunk, mint tavaly. Bő négyszázan lehetünk, de talán a kisebb létszám miatt jobban összeálltak a csoportok.

komolyabb munka folyt. Az eső, a szél, a hideg klasszul összevert minket (volt olyan, hogy egy kiscsoport egy mikrobuszban szorongott)”. A téma, akár egy hónap múlva Nagymaroson, Mária volt.

Az első nap köszöntéssel, bevezető ráhangolással (Obbágy László) kezdődött, ezt követte az ünnepi szentliturgia. Ismét ráhangolás, majd az első előadás következett. *Keszthelyi Ferenc* budapesti római katolikus plébános tartotta „Együtt az Istenszülővel az élet szolgálatában” címmel. Mária *igent mond* Istenre, a szenvedésre, az életet beteljesüléshez vezető halálra és az élet hétköznapi szolgálatára, a munkára: így alakult az előadás gondolatmenete, amelyet közös ebéddel egybekötött kiscsoportos beszélgetés követett. „Igen nagy különbség van városi és falusi fiataljaink között, egy-egy városi csoportban természetes kifejezésekre a falusi fiatal csak kapkodja a fejét, és esetleg meg sem mer szólalni. A szabolcsi falvak fiataljaiból nehéz a bemutatkozásnál többet kicsikarni, de aki már másodszor-harmadszor van itt, az már könnyebben oldódik”, kommentálja Obbágy László a csoportmunkát.

Délután fakultatív programok közül lehet választani: a) *Szavieskó János* paróchus bemutatja a *kegytemplomot*, b) *Oláh Miklós*, a nyíregyházi görögkatolikus Hittudományi Főiskola aszketika, liturgia, irodalom tanára és spirituálisa a *Mária-jelenésekről* tartott előadást, c) *Legeza József* nyíregyházi görögkatolikus lelkész vezetésével beszélgetés a *párvalasztásról*, a házasságra felkészülésről. A fakultatív programokat *gitaros éneklés*, majd a második előadás követte *Közösség az Istenszülővel* címmel, amelyet *Kondás Sándor* budapesti görögkatolikus lelkész tartott „a legfontosabb, hogy szeressünk és hogy viszonzszeressenek” mottóval. A valóságos Isten, a mérték Jézus Krisztus, a minta az Istenszülő, hangoztatta az előadó, s a *közösségről* is szólt: nem csak életadó, hanem megtartó is, háttere az imádságos csendből kiinduló szeretet és cselekvés, életformája a bizalom. A közösség az a hely, *ahol az lehetek, aki vagyok*, légköre az öröm, hogy szabadon megélhetem hivatásomat, megélhetem legnemesebb szándékaimat, törekvése Krisztust adni a világnak, mint Mária tette.

A hagyományos görögkatolikus *akathiszt* szertartás, majd csoportos megbeszélés követte az előadást, majd énekpróba, *vecsernye*, bűnbánati elmélkedés és vacsora. Az esti programban előbb a debreceni *Svetits gimnázium* művészeti programja következett, majd a *paraklisszal* fejeződött be a nap.

A vasárnapi program már háromnegyed hétkor elkezdődött ének-

próbával, amelyet a hagyományos reggeli ima, az utrenye követett, majd a reggelivel egybekötött csoportos megbeszélés. „A falusi és városi fiatalok kommunikációja mellett a másik, immár speciális nehézség a modernnek hitt kor és a régiesnek hitt liturgiánk közötti, látszólag mély szakadék áthidalása. Ebből a szempontból remek volt *Baán Istvánnak*, a berzéki görögkatolikus lelkésznek az *ima-életéről* szóló előadása. Évezredes értékekről fiatalosan, fiataloknak szólt, mindenki által élvezhetően”, számol be, Obbágy László, A vasárnapi szentliturgián a már Nagymarosra is ellátogató *Keresztes Szilárd* görögkatolikus püspök mondta a homiliát. A mise után következett az *összegzés*, majd az ebéd, a záróima és a búcsúzás.

A görögkatolikus ifjúsági találkozókat 1984-ben kezdeményezte a nyíregyházi Hittudományi Főiskola rektora, 1987 óta kétnapos a találkozó, amelyen negyvenvalahány kispap is jelen van, akik aktívan részt vesznek mind a liturgiában, mind a csoportvezetésben. Az 1987-es találkozó visszhangjairól *Oláh Miklós* összegezést készített. Néhány szólam a visszhangból:

- Nagy lelki élmény volt a jelenlévők számára az esti program: az akthatiszt *meleg* dallamai, a diameditáció *meghitt* képei és gondolatai, amelyek a *tiszta szerelem* érzéseit keltették Isten és ember iránt. A parakliszban pedig *egyetlen kórus* volt a templom: az Istenszülőt köszöntő Máriával együtt, Istent dicsérő szent közösséget alkottak, „kik a kerubokat titkosan ábrázolják”. Az egész napi „Hiszem!”-hez akkor, az este a felemelő pillanataiban csatlakozott újult erővel az „Akarom!”. Ha *hagyományt* akarunk teremteni, ezt a mozzanatot nem szabad mellőzni.

- A szabadon választott programoknál meg lehetett figyelni, hogy az ifjúság zöme a *gitárhoz* tódult. Nem azért, mert a másik két program nem lett volna jó, de hát figyelembe kell venni a fiatalság túlnyomó többségének érdeklődési irányát.

- Szombat estére alaposan elfáradtam. Ez komoly munka. Lehet, hogy talán ezért is több paptestvéremnek az volt a véleménye: túl sok a kétnapos elfoglaltság.

- Jó, hogy két napig tartott, sokkal *melegebb* légkör alakult ki!

- Akik eljönnek a találkozóra, különböző felkészültséggel rendelkeznek, más-más intenzitással élik meg hitüket. E találkozók alapvető célja az, hogy mélyebb, tudatosabb lelki életre ösztönözzön, egy-
más *tapasztalatainak kicserélésével*, a „Ti hogyan csináljátok?” jegyében.

- A csoportos megbeszélés klassz volt. Igaz itt is volt egy furcsa dolog: a kiscsoportvezető (nem kispap volt!) egy beszélgetés alatt kétszer is rágyújtott.

- Sok volt a *felkészületlen* kiscsoportos vezető, pedig ezek a beszélgetések voltak, illetve lehetek volna a leghatékonyabbak. Egyre több civil fiatalot kellene megnyerni. Kár, hogy csak *kevés mosolygós kispapot* lehetett látni.

- Sokszor a papok rontják meg „evilági” kereszténységre berendezett lelkületükkel a fiatalok tüzét!

- Legdurvább hiba az étkezés megoldása volt. Ha már kellett büfé, miért nem lehetett megszüntetni az árusítást a liturgia alatt?

- Sajnálatos, hogy papjaink egy ilyen, jövőt formáló eseményt ilyen közömbösen és tétlenül szemlélnek!

- Nem minden csoportban jött létre *dialógus*. Jó lenne a kispapoknak „próbakommunikációs” órát adni.

- Ez inkább lelkigyakorlat volt, mint ifjúsági találkozó, túl sok volt a szertartás.

- A csoportos beszélgetések jól sikerültek, csak némelyik csoportban a görög és a római rítus *versengése* csengett ki, nem mindig szerencsén.

- Csoportomban három személy volt aktív, a többiek félénken visszahúzódtak, néhányan komolytalankodtak, „jó hepajnak” tartották az egészet. Mégis úgy gondolom, ők is gazdagabban távoztak.

- Valami közös *csoportjátékot* is el tudnék képzelni, ami jobban összehozna minket.

- Úgy vettem észre senki sem vette komolyan a *csendre* való felszólítást, azzal, hogy ez találkozó, s nem lelkigyakorlat.

- A csoportos beszélgetések idén pergőbbek voltak, de az idősebb lelkivezetők nehezen tudtak a fiatalok gondolataira hangolódni.

- Szép lett volna egy esti, gyertyás körmenet vagy hálaadó ima.

- Az erre vállalkozó *fiatalok is szólhassanak a közösséghez!*

- Nagyon kellemes volt a kerti gitározás, de egy kicsit Nagymaros hangulatot hozott ebbe a görögkatolikus találkozóba. A nyár végi hajdúdorogi összejövetelen nagyobb súlyt fektettek a görögkatolikus *énekek* gyakorlására, énekversenyekkel, énekpróbákkal.

- Korosztályok szerint *differentiálódhatnának* a fiatalok, s az azonos műveltségűek, az azonos gondokkal küzdők hamarabb találhnának közös hangot.

- A gitáros éneklés osztatlan örömet okozott, ismerkedési alkalomnak és lazításnak is nagyon jó volt. Szívesen vennénk estére is valami hasonló lezárását a napnak.

- Tetszett a fiataloknak a karaklisz. Gondolom, itt az egyszerű aktivitás, a mozgás, a test restségének legyőzése és a felvonulás színes látványa *oldotta a nap intellektuális töménységét*.

- Hiába volt itt négy-ötszáz fiatal, hiányoztak a vidéki, falusi egyházak, márpedig egyházunk igazi bázisa ma is a *falvakban* van!

- Szeretem Máriapócsot. Számomra az a *búcsújáró hely*, amelyről érzem, hogy átította az imádság. Imponált a találkozó *otthonias* szelleme. Ezt a családiasságot is köszönjük! Meg kell rendezni minden évben!

- Nagyon emelte együttlétünk sikerét a témaválasztás, különösen ami a *görögséget* illeti. Jelentős fegyvertény ez a kezünkben, és nem szabad felhasználatlanul hagyni.

MÁRIAGYÜD

„Azt javaslom önnek mint az ifjúsági találkozókkal foglalkozó szociográfusnak, lépjen érintkezésbe a máriagyüdi találkozók „főembereivel”, akik évek óta kulcsszerepet játszanak az ifjúsági találkozók előkészítésében. Mindenekelőtt *Hopp Ferenc* máriagyüdi plébánost ajánlom, azután *Székely György* dunafalvi lelkészt, akinek a koncepciója, lelkisége meghatározó volt az eddigi találkozók szempontjából, továbbá *Biró László* püspöki titkárt, aki jól ismeri a találkozók hátterét, fogadtatását. Azért ösztökélem ilyen nagy munkára, mert úgy vélem, hogy a máriagyüdi ifjúsági találkozók jelentőségükben vetekednek a nagymarosiakkal. Máriagyüdnek van egyfajta *sajátos lelkisége*, amelyben sokféle elem keveredik, de talán legjellemzőbb a *karizmatikus* spiritualitás. Ez a találkozó a pécsi kisközösségek légkörét tükrözi, amely véleményem szerint sokáig egyedülálló volt az országban, s talán még ma is az: nem ismerek más várost, ahol ennyire természetes lenne a lelkiségek, irányzatok *pluralitása*, nemcsak békés egymás mellett élése, de együttműködése, sőt összemosódása is. Ez a *katolicitás* megjelenik a találkozók légkörében is. Bátorítom arra, hogy behatóbban foglalkozzon a máriagyüdi találkozókcal: ha szabad javasolnom, állítsa a nagy-

marosi mellé és a kettőt párhuzamosan mutassa be. Úgy gondolom, érdekes következtetésekre fog jutni.”

Cziglányi Zsolt abaligeti plébános levelében írtakat megerősítették más vélemények is. Ilyenek például: „Gyüd más egyházmegyében van. Cserháti püspök tartotta a hátát. Tehetséges, szuverén egyéniségű, bátor papok vannak ott” (Locker Margit szerzetes tanár).

A kezdetekről *Giczy György* Új Emberbeli tudósítása is tájékoztat⁴⁹: „Felveri hát közel 150 sátrát a fiatalság a hegyoldal tisztásain, melyeket árnyas erdei utak kötnek össze. Egyrészüik a templom melletti szabad-
téri árkádsor elé teríti le a matracokat. (Idén a plébánia 170 darab matracot kölcsönzött.) Sokan máris a földre telepedve beszélgetnek: vagy az éppen most kötött ismeretség örömeivel, vagy az egy évvel ezelőtti találkozás élményeit felelevenítve. A házigazdával, *Hopp Ferenc* plébánossal és a káplánnal, *Illés Alberttel* mi is a kezdetekről beszélgetünk. Máriagyüdön 1980-ban volt az első ifjúsági zarándoklat, de akkor még csak egy vasárnap reggeli szentmisére hívhatták a fiatalokat. Négy évvel ezelőtt, 1983-ban viszont már ugyanígy péntek estétől, vasárnap reggelig tartott az ifjúsági búcsú.”

Bíró László pontosít: „1979-ben Sarlósboldogasszony búcsúnapja előtti szombaton délután 5 órától 11 óráig mintegy száz fiatal zarándokolt ki Pécsről Máriagyüdre és a templomban közös *beszélgetést* tartott az *imádságról*, az estében szentmise is volt. 1980-ban már péntek este kezdődött a találkozó, és vasárnap a 9 órai szentmisével fejeződött be. Ezen évtől kezdődően mind a mai napig ez az időkeretünk.”⁵⁰ Az Új Emberben olvasható „csak egy vasárnap reggeli misére hívhatták a fiatalokat” azonban mégiscsak sejtet valamit a gyüdi találkozók történetéből.

A nagymarosi találkozó egyik „lelke”, Balás Béla így emlékszik vissza az első gyüdi találkozó előzményeire: „Felkértek, tartsak öt elmélkedést. A találkozó előtti hetekben Pécsen jártam, s Cserháti püspök úr arról faggatott, hogyan történnek a dolgok Nagymaroson, mert neki rengeteg kellemetlensége van a gyüdi találkozó miatt. Tapasztalhattam: az utolsó pillanatig nagy volt a zavar. Engem egyébként már előzőleg leállítottak. Sillye Jenőt sem engedték. Már csak virtusból is elkezdtünk segíteni, s ott is voltunk a találkozón. Cserháti püspök úr sokat vívódott, hogy elmenjen-e vagy sem a találkozóra. Én arra biztattam, menjen. Felment az ÁÉH-ba is egyeztetni, aztán jött a nevezetes telefon: „A program elmarad, a zarándoklat megmarad!” Vagyis komp-

romisszum született. A gyüdi plébános nagyon akarta a találkozót, s mondogatta, ha majd emiatt fogják kirúgni, boldogan viseli el.” Mindez 1981-ben történt. Az ominózus programtervezet így festett.

Péntek:

Déltől gyülekezés.

18.00: Hopp Ferenc plébános köszönti a zarándokokat, programhirdetés, megbeszélések.

18.30: Énekpróba.

19.00: Vacsora.

21.00: Élménymeditáció vetítéssel, zenével, elmélkedéssel, végén közös kompletórium.

Szombat:

7.00: Szentmise.

8.00: Reggeli. A kegytemplom történetének ismertetése.

9.00: Szentírásolvasás és elmélkedés csoportonként.

10.30: Rövid pihenő.

11.00: Elmélkedés. Közben egy-egy kórus énekel.

12.00: Ebéd, majd kirándulás 17 óráig. Három lehetősége: Siklós, Harkány, Szársomlyó.

18.00: Gondolatok zene közben: Sillye Jenőék.

19.30: Vacsora.

20.30: Gyertyás felvonulás a Fájdalmas szoborhoz.

21.15: Zeffirelli filmjének vetítése Szent Ferencről.

24.00: Szentmise.

Vasárnap:

8.00: Reggeli áhítat.

9.30: Reggeli.

10.00: Újmisések koncelebrációs szentmiséje. A szentmise után az új papok és hívek beszélgetése.

12.00: Elbúcsúzunk egymástól.

Lékai bíboros a szombat esti programot kifogásolta. Egyházmegyéjében mint elrettentő példát említette: „Mit akarnak Gyüdön? Fáklyás felvonulást?” A mozgófilm helyett végül is diafilm volt, de a téma ugyanaz maradt: Szent Ferenc élete.

Biró László így írja le az immár hagyományossá váló gyüdi programot: „Péntek este 5 órától ismerkedés, énekpróba, 7-kor szentmise, 8-kor vacsora, 9-11-ig meditatív imádság, *karizmatikus jellegű, spontán imádságok*, énekek váltogatják egymást, az estét a *komplementórium* fe-

jezi be, *diapozitívról*. A szombat délelőtt kétféle módon telt el eddig: a) egy nagy, témát betájoló előadás, majd csoportmunkában az adott téma *biblikus alapon való megvitatása*; b) egész délelőtt előadások, tanúságtevések, a mozgást és a pihenést *gesztusokkal kísért éneklés* biztosítja. Mindkét formánál a délelőtti egy csendes meditatív szentmise zárja le. Utána ebéd. Délután fél háromtól csoportmunka, a délelőtti *praktikus megközelítése*, a nyitott kérdéseket írásban adják be a csoportok a szervezőknek. 5 órakor *bűnbánati liturgia*, gyónási lehetőség, 8 órakor vacsora, ½9-kor szimultán programok: vetítés, imacsoportok, beszélgetése az adott témáról. Éjjel 11-kor valamiféle *paraliturgikus* ünneplése az adott témának, 12 órakor szentmise (igazában itt kulminál az egész találkozó). Másnap 9-kor ünnepi szentmise, amelyen rendszerint a püspök úr is részt vesz vagy egy megbízottja. A séma ismerete egy kicsit, úgy gondolom engedni sejtetni az egész hangulatát, jellegét, amelyet a *karizmatikus mozgalom* ad. A kevés szabadidőben is sokszor látni imádkozó csoportokat, de más lelkiiségek is éreztetik hatásukat. Úgy vélem, hogy az *elméleti* eligazítás, az *emocionális* tényezők, az *elmélyült imádság* arányosan vannak jelen a találkozón.”

A témák 1979-től a következőképpen alakultak: az *imádság a hivatás*, a *keresztség*, a *bérmálás*, az *oltáriszentség*, a *szabadító szentségek* (bűnbocsánat, szentkenet), *élet másokért* (a papság és a házasság szentsége). A legutóbbi 1986-ban volt, egy évvel előzve meg a hasonló nagymarosi témát. A résztvevők száma Gyüdön 1980-ban hat-hétszáz, 1987-ben ezer-ezerkétszáz volt.

Kik vettek részt az 1987-es találkozón? Négyszáznegyven résztvevő (33 kiscsoport) adatait ismeri a szociográfus:

nők	62
férfiak	38 százalék
15-19 évesek	41
20-24 évesek	30
25-29 évesek	17
30-39 évesek	6
40 évesnél idősebb	6 százalék
általános iskolás	6
középfokon tanul	26

- gimnazista	15
- szakmunkástanuló	5
felsőfokon tanul	17
diplomás	13
- tanár, tanító	5
szakmunkás, fizikai munkás	8
adminisztrátor, technikus, középiskola	11 százalék
pécsiek	23
budapestiek	20
egyéb városokból	40
faluról	17
Baranya megyéből	33
szomszédos megyékből	17 százalék

A rendelkezésre álló adatok alapján Szabolcs-Szatmár megye kivételével valamennyi megyéből, 56 faluból, 40 városból érkezett az a négyszáznegyven résztvevő, akiknek adatait a szervezők megszerezték. Mintegy kétharmaduk kisközösségi tag, a legtöbben karizmatikus kisközösségekből. Akár Debrecenben, itt is jóval nagyobb a nők, mint a férfiak aránya, Gyüdön azonban valamivel (6 százalék) magasabb a férfiak aránya, mint Debrecenben. A gyüdi találkozón résztvevők átlagéletkora valamivel magasabb, mint a debrecenié, elsősorban azért, mert a debreceni találkozón jelentős arányban vettek részt általános iskolások. A dolgozók és a tanulók aránya igen hasonló. A gyüdön összejöttek több helyről érkeztek, mint a debreceni találkozóra, földrajzi hatóköre másfélszerre szélesebb a debreceniénél.

Péntek délután a résztvevők Székely György atya előadását hallgatták meg. Azzal kezdte, hogy „Jézus 12 apostolt választott, Juda 12 törzsére utalva, hogy jelezze, világosan körülhatárolható népet akar összegyűjteni. A mi közösségünknek is ilyennek kell lenni”, majd feltette a kérdést: *cél vagy eszköz a közösség*, s mindjárt válaszol is: *cél!* „Kutyakötelességed közösségben élni”, folytatja, s Szent Pálra hivatkozik, „aki missziójában közösségben ment közösséghez, és amikor ettől eltért, bánta, mint a kutya”. A továbbiakban azt fejtegeti, hogy Jézusnál nincsen kétlépcsős etika. Többféle *szolgálat* van, de csak egyféle *etika*. A következő gondolat: *kontrasztársadalommá*, azaz pozitív módon elváló társasággá kell válni a keresztényeknek, akik körében „az a szép, aki csúnya, az az okos, aki nagyon szeret az Isten szemébe nézni.”

Ének szakítja meg a beszédet, kissé másféle, mint Nagymaroson, itt *tapssal* kísérik: „Ujjongva zengjünk az Úrnak!” Helyzetelemzés következik, ígéri György atya, s kijelenti: „sok jót és rosszat írhat a szociológus az egyházzal. Saját életét hozza példának: tizenkilenc éves korában volt első áldozó. „Nőszülünk?””, kérdezte a pap, „Nem, szemináriumba akarok menni”, felelte. Sokféle *kísértésnek* van kitéve, folytatja: kísérti a világ, a test és a Sátán. Ötödéves korában kirúgtak „egy politikainak minősített dolog miatt”. Máig sem bánom.” A felszentelése óta eltelt hét év alatt hat helyen fordult meg, s egy részleges felfüggesztést is kapott, mert a *vallásszabadságról* mondott valamit. „Felmerült a kérdés, tudok-e ezzel az egyházzal közösséget vállalni”, folytatja, s így válaszolt: „Rájöttem, nem az én dolgom a konkolyt kigyomlálni. Így aztán három éve már katolikus pap vagyok. Protestánsok tanítottak meg erre. Ők, egy pünkösdistá, aki elment Medjugorjebe, tanítottak meg a Szűzanya tiszteletére is. Nincsenek jogaim, Jézus Krisztus rabszolgája vagyok.” Azzal folytatja, hogy a sátán őt kedveszegettségében kísérti. „Az eljárás egyszerű: tessék neki azt mondani, hogy kuss öreg, menj, eddig te voltál a főnök, most van egy új, úgy hívják, hogy Jézus Krisztus.” És a végkövetkeztetés: a létező közösségek legjobbika az, amelyikben *éppen vagyunk*, a létező plébánosok legjobbika, plébánosunk, a létező szónokok legjobbika, akit hallgatunk. „A rusnya bibircsókos nő édesanyánk, az egyház. Ez az öregasszony megrázza magát, s valami félelmetes szépséget mutat”, fejezi be, nagy tetszést aratva.

„Jézus, köszöntlek, itt a reggel! A nap benéz ablakomon. Jézus, köszöntlek, itt a reggel. Légy velem ezen a mai napon. Ahogy a Nap ragyogja fényed vissza / S a madarak énekelnek / Úgy ragyogjak és daloljak rólad”. Ezzel a *maga költötte dallal* köszöntötte a máriagyüdi találkozó második napját egy tizenkilenc éves lány, s imáját más reggeli imák és énekek követik. Utána *Cziglányi Zsolt* és *Arnold Fülöp* (egy fiatal plébános és egy diakónusként működő kétgyermekes fiatal családapa) párbeszéde vezeti be az előadást. „Ma délelőtt az egyházra csodálkozunk rá”, mondja Zsolt atya, majd felidézik a bejáratnál látható karikatúrát: teológusok kutatják Jézust, s egy kis halmon két gyerek áll, s ők meglátják a halom mögött álló Jézust, aki int nekik, hogy maradjanak csendben, hadd keressék tovább őt a többiek. „Hogyan lehet a *közösség védelme alatt* élni, s mégis *kifelé?*”, szól a kérdés. „Az ember *személyiség*, átgondolt, *szabad* döntéseket hozhat. Ezt elősegítheti a *közösség*”, szól a válasz.

Az előadást a Nagymaroson is megszólaló *Bíró László* azzal kezdi, hogy „ez a kérdés teoretikus, mert a jó közösségben begyakorolják a *nyitottságot*.” Előadásának *Az egyház a mai magyar társadalomban* címet adja. Arról beszél, hogy a vallás hanyatlásáról szóló próféciaik nem váltak be, a kultúrház és a disco nem tudta átvállalni a vallás funkcióit. „Elmenőben vagy érkezőben van az egyház?”, kérdezi, s a választ azzal kezdi, hogy „a mai társadalomban nagy *úr* van, a *lét értelmezéséhez* kevés a válasz, Isten az, akiben a feszültség feloldható. Krisztusra éhes a világ. Az emberek építenek, isznak, s nem látják meg rajtunk azt, akit keresnek. A társadalom nem ellenséges, hanem éhes közeg.” Azzal folytatja, hogy egyházunkban sokan nem is merik megvallani hitüket, azért is, mert egy sor foglalkozás azzal jár, hogy *nem vallhatják meg hitüket*: elsősorban a közigazgatásban dolgozók, pedagógusok, munkások. Másrészt még mindig jelen van az *ópiumvallásosság*, a *nosztalgia-vallásosság* és a *szekularizált vallásosság*. Harmadszor erős az *identitás-zavar*, az „Igaza van Jézusnak, mert Koncz Zsuzsa is azt énekelte” magatartás. A negyedik jellemzője a katolikus egyháznak *Bíró László* szerint a *missziós tudat* hiánya, az ötödik a papok túlterheltsége, ami *szolgáltató* kisiparosokká teszi őket, a hatodik a híveknek a vallási életben is megmutatkozó *fogyasztói mentalitása*, hetedszer a valóságos hibák kiélezése, eltúlzása. Mindennek ellenére azzal zárja, hogy „hiszek az egyház jövőjében, mert nem emberi erő tartotta össze, mert egyre több imádkozó keresztényt látok, mert egyre többen próbálják megfogalmazni, miért rajonganak Krisztusért, mert sokan kemény munkával ismerik meg a teológiát, mert egyre többen éreznek érte felelősséget, mert egyre több világi hirdeti az evangéliumot.

Ismét *Cziglányi Zsolt* és *Arnold Fülöp* párbeszéde következik a *bűnről*, az *önátadásról*, az *igazi személyről*, a *harmóniáról*, majd egy fiatalasszony, *Dombi Jánosné* szól az egyház feladatairól, pontosabban a *hívek feladatairól*. Szól a lelki és a mindennapi élet harmóniájáról („Imádkozhatom, járhatok lelkigyakorlatokra, csak a konyhámat meg ne nézze senki, a szekrényemet ne nyissa ki, a szomszédomat ne kérdezze meg!”), majd arról beszél, hogy úgy kell szeretni egymást, mint Jézus: „Ha látom Lajos bácsit okádni, undor fog el, nem éget vágy, hogy jézusivá váljak”. „Tegyük fel közellátó szemüvegünket”, javasolja. „Lajos bácsit superhívóként látnom elég nehéz, tiszta ruhában könnyebb”, kommentálja *Zsolt* atya a mondottakat, majd tapssal kísért ének és *tánc* (egy fiatalasszony vezette „kigyótánc”) következik. *Zsolt*

atya ezután arról beszél, hogy Isten országa itt van, láthatatlanul növekszik. Ezt kell láthatóvá tenni felfedezve jeleit, jelek kérésével, jeleivé válva. Ezzel adja át a szót *Uzsali Zoltánnak*, aki egy tényérről való újjához hasonlítja a keresztény embert, akinek meg kell osztania örömét. Zenekarhoz is hasonlítja Isten közösségét, a zenészek *engedelmesége és összjátéka* miatt.

„Következik az egyház jövője”, konferál Zsolt atya és ismét *Székely György* atya beszél: „*Dönteni*” kell tudni. KISZ vagy egyház. Félreértés ne essék, én imádkozom a KISZ-kongresszus megvalósulásáért. Legyen már ténylegesen kommunista ifjúsági szervezet.” Ami pedig a *kisközösséget* illeti, úgy véli, hogy a „kisközösség és a plébánia ebben a száz évben meg fog maradni, mert mindkettőre nagy szükség van. Beszél az egyre szaporodó életközösségekről, a Juda oroszánjairól, Vanier bárkaközösségeiről, az Emmanuel mozgalomról, majd ezzel fejezi be: „Mi nem XY iskolaigazgató-nő ellen hadakozunk, nem egy buta funkcionárius ellen, nem a minket eltaposni akaró apparátus ellen. Ezek mind csak jelenségek. A sötétség hatalmai ellen hadakozunk. Eszközeink a *tisztaság* és a *hűség*. A mi kardunk a Biblia. Ne dőljetek be senkinek, akik össze akarnak minket ugrasztani egymással, a különböző közösségeinket egymás ellen. Nagy erő a harcban az eucharisztia. Engedjük, hadd bombázzon minket Isten, mint egy kobalt ágyú a sugaraival!”

Természetesen itt is voltak kiscsoportos beszélgetések, még hozzá igen komolyan *felkészített* csoportvezetőkkel, akik részletes írásbeli eligazítást is kaptak, amelyben többek között ezek voltak olvashatók:

A beszélgetőtársak adatainak lejegyzésekor kerül el azt a látszatot, mintha „dossziékat” akarnánk készíteni a jelenlévőkről. Az adatlapot tedd le magad elé, hogy mindenki láthassa, hogy mit írsz le róluk. Az adatlapot később használd fel arra, hogy beszélgetőtársaid a keresztnevükön szólítsd. Abban is segíthet, hogy a segítő kérdéseidet az éppen válaszoló egyéni körülményeihez alakítsd.

Beszélgetés közben a magatartásod figyelemről tanúskodjon. Arra nézz, aki éppen beszél, a tekinteted ne kalandozzon el másfelé és semmi esetre sem folytass más beszéde alatt valakivel külön beszélgetést. Ezt a többieknek se engedd meg. (. . .)

Aki túl zárkózott, szaggatottan vagy nagy szünetekkel beszél és szemlátomást zavarban van, azt se engedd túl hamar lepasszolni.

Egy-két, akár banális kérdéssel is, add meg neki azt az élményt, hogy kíváncsiak voltak a véleményére. Természetesen sokáig nyúzni sem szabad. (A segítő kérdéseket ld. a 2. sz. mellékletben!)

Aki túl hosszan és terjengősen beszél, azt hagyd egy ideig, majd szólj közbe: tegyél fel neki olyan kérdést, amit addig nem érintett. Ha erről is nekiállna hosszan beszélni, akkor tegyél fel olyan kérdést – eddigi szavai alapján –, amire nagyon röviden lehet válaszolni. (. . .)

Ugyanakkor próbálj meg differenciálni! Ha látod valakin, hogy értelmesen beszél, érdekeseket mond, akkor engedd az átlagosnál hosszabban szólni.

Helyezkedj bele a többiek gondolkodásába is. Gondolj arra, hogy vajon ők is értik-e a hozzászólót, s ha úgy érzed, nem, néhány szóban foglald össze. „fordítsd le” az illető véleményét (megkérdezve tőle is, így érti-e szavait).

Amikor rád kerül a sor, ne tégy úgy, mintha csak erre vártál volna. A szavaid ne legyenek kioktatóak, lássék, hogy te is csak a véleményedet mondod el. Ne félj csatlakozni mások szavaihoz. (. . .)

A vélemények összefoglalásában légy tárgyilagos. Kerüld a vitát, de ha valaki nagy butaságot mondott, azt tapintatosan említsd meg és feltétlenül indokold, miért nem tartod szerencsésnek megfogalmazását. Tartsd fenn a lehetőséget, hogy félreértetted: a bírálat után kérdezd meg, hogy egyetért-e veled, elfogadja-e kiegészítésedet, esetleg rosszul értetted szavait. (. . .)

A kör végi hozzáfűzéseket próbáld úgy irányítani, hogy kirajzolódjanak a véleménykülönbségek, de ne provokálj vitát és másnak se engedd, hogy sarkító vagy személyeskedő megjegyzéseivel elmérgesítse a beszélgetést.

A segítő kérdések egyik köre a „mi van”-ra, a másik meg a „mi legyenre” vonatkozott. Az előbbire ilyenek: Mi az, amit a ti plébániátok, közössétek életében a leginkább értékesnek tartasz? Szerinted milyennek látják a *nem hívők* a hívő embereket? Mit jelentenek a kisközösségek az egyház számára? Adnak-e valami többletet a hagyományos vallásossággal szemben? Ha egy *keresőnek* kell beszélni az egyházról, mit mondasz róla? Miben látod *egyházunk legfőbb gyengeségeit*? Mit tartasz kifogásolhatónak az *egyház vezetőinek*, a papoknak és a püspököknek a magatartásában? Mi hiányzik legjobban belőlük: bátorság, kitartás, lelkesedés, őszinteség, alázat, szeretet, alkalmazkodás, mély lelki

élet? Ha egy keresőt szeretnél az egyházba, a hitre elvezetni, féltened-e a csalódástól? Ha igen, szerinted, miben csalódna? Az utóbbira pedig ilyenek: Mi az a terület, amelyen úgy gondolod, hogy a legtöbbet tudnál tenni? Milyen *képességeket, tehetséget* kaptál Istentől, amivel az egyházat szolgálni tudnád? Hogyan tudnál bekapcsolódni *nehéz helyzetben lévő emberek* (öregék, betegek, alkoholisták, kábítószeresek, szegények stb.) szolgálatába? Mit tehetnél a *paphiány* megszüntetéséért vagy ellensúlyozásáért? Mi a tennivalód a keresztény egységmozgalom, az *ökumené* területén? Hogyan segítenéd a máshol (pl. a harmadik világban) élő testvéreidet? És egy zárómegjegyzés csupa nagy betűvel: „*NE ÁBRÁNDOKAT, HANEM MEGFOGHATÓ ÉS REÁLIS FELADATOKAT FO GALMAZZUNK MEG.*”

És a válaszok:

- Ne legyen *paptól függő* egy kisközösség.
- Nem vagyunk *nyitottak* a közösségen kívül lévőkre, azokra, akik közösség után vágyódnak.
- A hívők szemtelenül boldogok és nem értik a nem hívők problémáit.
- Eredményesen barátkoztunk a falu *kítaszíttottjaival*.
- A vakok és gyengénlátók számára a Bibliát olvassuk.
- A *baptistáktól* lehetne tanulni. Istentiszteletük nagyon közvetlen, *bensőséges*, missziós tevékenységük is eredményes, *felelősségérzetük* is mintaszerű.
- *Leragadunk* annál, hogy megtartjuk a parancsokat, a papság meg eltávolodott a néptől...
- Előbb imádkozzunk, utána ítéljünk!
- Elmentünk Decsre segítséget nyújtani az ott működő világi lelkeseknek.
- Elmentünk kisebb falvakba énekelni, imádkozni, s az ottaniak kedvet kaptak kisközösség létrehozására.
- Össze szeretném melegíteni a két bátaszéki kisközösséget.
- A falusi öregék hite nem felel meg a krisztusi követelményeknek, a városban viszont megindult valami.
- A *gazdagság* elszakít Istentől.
- A Bokorbeli szeretetkapcsolat minta lehetne az egész egyház számára.
- Az egyházat még mindig akadályozza a *góg* más egyházak elfogadásában.

Érzékelhető, az élmények, tapasztalatok és vélemények hasonlóak a nagymarosi, hajósi, debreceni, szegedi kiscsoportos beszélgetéseken elhangzottakhoz. A különböző lelkeségi irányzatok bemutatkozása viszont már kifejezetten máriagyüdi „találmány”. *Vedres Miklós* a máriapócs melletti Kisléta lelkésze a *görögkatolikusokat* mutatta be. Azzal kezdte, hogy az egyetlen igazság *sokféle formában* testesülhet meg, ennek egyik megnyilvánulása a görögkatolikusság. A többféle *keleti rítus* egyike ez. Ebben a katolikusságban nagyobb szerepet játszik a *szertartás*, mint a nyugati egyházban. Az egyházi évben megélik az üdv-történetet. Náluk a *jelkép* és a beteljesedés szoros kapcsolatban van. Fontos a templom körüli temető: a hívő hazamegy a templomba. Elmeséli, hogyan van jelen a *közösség* a szentmise előkészületi részében, amikor a kovászos kenyérből levágott különböző nagyságú és alakú részek a bárányt, az Istenszülőt, az angyalok és a szentek rendjét, az élőket, és holtakat és önmagát jelképezi.

Horváth Tamás pécsi pap az *új katekumenátus* mozgalmat mutatja be. Elmondja, ő ezen keresztül kapta meg a *megtérés* kegyelmét, egy katekizis sorozat zárószentmiséjén. A résztvevők folytatni akarták amit elkezdtek, és három kisközösség alakult belőlük. „Negyedszázada egy spanyol festőművész rájött arra, hogy kereszténysége vasárnapi kereszténység, az *örömhír* bezáródik a templomba. Ő kiment a nyomor-negyedbe a Bibliával, s olvasta nekik. Nem prédikált, s nem akarta őket erőnek erejével megváltoztatni. Létrejött egy közösség, amely túl tudott lépni saját nyomorán.” Aztán elmondja, hogy lett a kezdeményezésből világméretű mozgalom, hogy Spanyolországban, Olaszországban, Jugoszláviában, NDK-ban, Csehszlovákiában már sok közösség van, hogy Magyarországra Jugoszlávián keresztül ért el a mozgalom, s már nálunk is nyolc-tíz ilyen típusú közösség működik, négy-öt éve. Sok papi hivatás, sok missziós került ki ezekből a közösségekből. „Hitünk-re, megtérésünkre készülni kell, ezt csináljuk liturgiánkkal nap mint nap”, fejezi be Horváth Tamás.

Eisenbardt Krisztina a *taizéi mozgalmat* mutatja be, személyesen pedig egy Svájból érkezett zárandoktársat, Rachelt. Krisztinát már ismeri az olvasó, hiszen ő volt a nagymarosi tanúságtevők egyike (a harmincas éveiben járó nyelvtanárnő, aki képes volt elfogadni az egyházat, mint hibázó emberek közösségét). Az elhangzó „Ubi caritas et amor, Deus

ibi est”* szövegű ének nemcsak egyszerű bevezető ének, figyelmeztető hallgatóit Eisenbardt Krisztina, mint ahogy Taizé sem csupán ifjúsági mozgolódás, zárandoklat, találkozó és énekstílus. Történetét elmesélve kiemeli, hogy Taizé nem mozgalom, hanem egy *ökumenikus szerzetes közösség* egy jelentéktelen francia faluban, ahol 1940-ben egy húszéves svájci fiatalember azzal telepedett le, hogy közösségben éljen más egyházakhoz tartozó keresztényekkel. Kezdetben menekült zsidóknak adott otthont, majd árva gyermekeket neveltek, közben *imádkozva és dolgozva* szerzetesi életet éltek. Vallják, hogy mindenki, *mindenféle úton* eljuthat Istenhez. A hatvanas évek közepétől az ifjúsági mozgolódás origója lesz. Most Rachel veszi át a szót és azt mondja „Taizé a *találkozás* helye, a szemtől-szembe megérintett találkozás helye, amely továbbsegített keresésem útján sokszínű közösségével. Először vagyok Magyarországon, nagy hatással van rám, hogy mennyire elkötelezett emberekkel találkoztam.” Megtapsolják. Krisztina folytatja taizéi élményeivel: „*Mindenféle őszinte emberi indítékot* elfogadnak taizéiek. Mélységesen tisztelik az emberi *személyiséget*. A taizéi zárandoklat a *bizalom* zárandoklata: Isten bízik az emberben. Taizében nagyon vigyáznak arra, hogy a csoportos beszélgetéseken nem a teológiaiilag beérkezettek jussanak elsősorban szóhoz.” Ezután Taizét bemutató könyvekre és lemezekre hívja fel a figyelmet.

A „kigyótáncot” vezető *Kőszegi Tamásné* a *Bokor*-irányzatot mutatja be. „Ez is egy lehetőség”: ezzel kezdi, majd következik a rövid történet: „1945-ben érkezett egy jezsuita atya Magyarországra, találkozott Bulányi György atyával, s akkor kezdődött el a kisközösségi csoportosulás. 49-ben sok paptestvérünket leültették, Bulányi atyát életfogytiglanra, s csak 61-ben szabadult. Először lassú, majd gyorsabb ütemben éledezett mozgalmunk, jelenleg több száz közösségünk van.” Ő maga már tizen-négy éve tagja a Bokornak. Hét pontban sorolja fel, hogy mit kapott: 1. *Istenképet* egy világos, a négy evangéliumra alapozott teológiából, 2. *Egyházképet*, amelynek lényeges része, hogy az egyház tagjának feladata van, hogy *mindenki fontos* benne. Ő maga „játszótér-pasztorációt végez” („Nem szerveztem a kismamákat közösségbe, de szerepem van abban, hogy nincs annyi abortusz, válás, hogy otthon maradtak a gyerekek”). 3. *Küldetést*: hogy tanítványból tanítóvá kell lenni. 4. Azt, hogy „a kereszténységből nincs szabadságolás, és akkor vétkeztem nagyo-

* Ahol az áldozatkészség és a szeretet, ott van Isten.

kat, amikor úgy éreztem, *nekem valami jár*”. 5. Hogy száz testvére és száz nővére van, hogy milyen nagy kincs a másik. („Őt gyerekünkkel bejártuk a Dunántúlt, Bokor-beli testvérek vendégeltek meg mindenütt”). 6. Hogy a *szegénység*, *kicsiség* és a *szelidség* a hármasság jelszó. 7. A *szabadságot* („Nekem tizennégy év alatt senki sem mondta közösségünkben, hogy tedd ezt vagy azt, hanem azt mondták, úgy látom, ezt még szeretné tőled az Isten, gondolkodj rajta!”)

Kemenes Gábor atya (a nagymarosi találkozók egyik háttérben maradó fő szervezője, a technika felelőse) mutatja be a Regnum Marianumot. „Szeretnék úgy élni, ahogy erre az evangéliumi Krisztus kér, szeretnék mindaz lenni, ami az egyház”, kezdi, s ő is, a történettel folytatja: „A XIX. század végére a vallási élet formálissá vált. A teljes ember nevelésére szövetkező kilenc összeköltöző hitoktató pap akkor forradalmi dolgot művelt. Egyszerűen, de tele tüzzel, szeretettel éltek együtt.” Aztán a Regnum ars poeticájáról beszél: „Központban az *elkötelezettség*, a *csoporthmunka*, az *ima*, a *játék* és az *önnevelés* egysége, az egész ember nevelése. Tíz-tizennyolc éves fiúk nevelésével indult, később kitágult más rétegekre is tevékenysége. Fontos módszerre vált a kirándulás, az *erőpróbák*. A Regnum Marianum név Mária *igent mondását*, engedelmességét jelenti, engedelmesség Krisztus hívásának és az egyháznak. Az aszketikus nevelés abban segít, hogy egész emberként tudjak Isten felé fordulni. A Regnum *sokszínű*, ki-ki beleadja tudását. Egyházas, Krisztus-központú, a *szolgálat* szellemében működik; elsősorban Budapesten, de az ország más pontjain is. Komoly szerepet vállalt a nagymarosi találkozó és a mária-nosztrai zarándoklat létrehozásában.”

Biró László a Fokolare mozgalom bemutatására vállalkozik. Személyes élménnyel kezdi: „Először egy Pécs melletti faluban találkoztam ilyen közösséggel. Lányok laktak együtt. Mesélték, *mindenük közös*, összeadják fizetésüket, a maradékot elküldik a szegényeknek. Második Fokolare-élményem egy papi közösség volt. Négyszáz kilométert utaztam, hogy köztük lehessenek. Elhatároztam, szorgalmasan jegyzetelek, de nem jegyzeteltem, hanem elhatároztam, ha alkalmam lesz, újra elmegyek.” Ő is a történettel folytatja: „1939-ben Chaira Lubic tanítónő elzarándokol Loretóba, s imádkozik, hogy megtalálja hivatását: szerzetesség vagy házasság. Úgy dönt: *Benne maradni a világban*, de Istennek szentelve életét. Háború van, keresi az állandót, Istent. Rájön: mondatról mondatra kell *megélni* a Bibliát. Társak gyűlnek köréje. „Ahol

ketten-hárman a nevemben": ez ennek a lelkiségnek a kulcsmondata. Magunk között tartani Krisztust, aki a *másokért való lét*. Ha összejövünk, üresítsük ki magunkat, hogy befogadhassuk a másikat, adjuk ki magunkat. A központi élmény: megjelentetni, megtapasztalni Krisztust a közösségben." Aztán arról beszél, hogy a Fokolare lelkiségben nagy szerepet játszik a *pillanat maximális megélése*. Az Új Emberben is megjelenő egy-egy szintírási mondatot próbálják megélni a közösségek, s az összejövetelel elmondják, hogyan tapasztalták meg Jézust életükben a szentírási mondat kapcsán. Ez nem dicsekvés, s ha az, Isten művét dicsekszik el egymásnak. A Fokolare családi tűzhelyt, otthont jelent, a mozgalmat különböző fokozatokban lehet megélni: egyénileg, kisközösségben, egyre elkötelezettebb formákban. A lényeg: *„a mai életre figyelő* lelkiség, nem lehet benne mellébeszélés. Vagy adod magad, vagy nem. Egyébként semmi újat nem akar."

Gál Péter dombóvári káplán mutatja be a *karizmatikus* mozgalmat. Mindjárt azzal kezd, hogy a „mozgalom” nem szerencsés kifejezés, megfelelőbb a „mozgósítás”, a „lelkesítés”. A franciák megfogalmazása még jobb: *újulat*. Megvalló, bízó és várakozó hit van, folytatja, s kijelenti, „az Isten azt akarja, hogy Lelke által felfigyeljenek rá az emberek, hogy megnyílt az üdvösség kapuja.” A mozgalom lényegét személyes élményei kapcsán érzékelteti: „Néhányszor megfeneklett az életem, rajtam kívüli és bennem lévő okokból is. Sok minden miatt, (bűneim miatt is) szenvedtem, eredménye depresszió lett. Négy éve Medjugorjében egy ír karizmatikus csoporttal együtt misézhattunk. Volt köztük egy kedves angol hölgy. Beszélgettünk vele. Hosszasan imádkozott értünk áldozás után, s értem különösen. Mise után ott maradtunk a csendes templomban, másfél órát ücsörögtünk, imádkoztunk a barátommal. Tökéletesen éreztem, hogy ott van Isten, megnyílt bennem minden. Végigsírtam életem, de jólesett. Végigtisztult bennem minden, rájöttem, milyen homály volt bennem. Tudom, hogy senkitől nem jött ez, de valahogyan mégis megelőzte az a mise, az a közösség, az az ima. Amikor hazajöttem, mondták híveim, mennyire ki vagy cserélve. Nehéz beszélni arról az *örömről* és *szabadságról*, ami akkor bennem volt. Mindent megkaptam, amiért Medjugorjében imádkoztam. Volt, aki meggyógyult, szóval elég nagy dolgokat kaptam. Bebizonyosodott, lehet várakozni Isten erejére. A katolikus karizmatikus megújulás *egyházhá*, teológiailag, dogmatikailag tradicionális. Én például az *örzöngyalomhoz* és *Máriához* is imádkozom. Úgy tűnik kívülről, hogy a

karizmatikus érzelmi ember, csak lelkesedik. Nem erről van szó. Isten szabadságának öröme gyógyítja életemet, *közösséget* hoz össze, örömet ad titkai felett. Egy testnek sokféle tagja van. Sokféle karizmát kaptunk, sokféle szolgálat lehetséges. Az öröm Isten szeretetéhez emel.”

Ezután bűnbánati liturgia következett, este *fórum* volt, majd fakultatív program: *vetítés, zenés kereszttűt, imádkozás*. A film témája: Fatima. „Az ezt követő gyertyás körmenetet a plébános vezette, a kispapok kereszttűt hoztak, s vállukon a Szűzanya szobrát. Gyertyával kezükben, halk énekkel csatlakoztunk a menethez, mely a szabadtéri oltár felé tart. Az éjféli szentmise közben feltámad a faleveleket pörgető szél, csak a legügyesebbek tudják megóvni a lángot, hogy tovább adhassák. Akár az egymásra gondot viselők, hitet ébresztők gesztusának jelképe is lehetne...”, *Giczgy György*, az Új Ember riportere, így fejezi be tudósítását: „Az egyik elmélkedő meggyőzően érvelt amellett, hogy akik a kisközösségi életben begyakorolták a nyitottságot, azok ugyanígy megnyílnak a többi embernek. A keresztyén ember benne akar maradni a világban, de mégis teljesen Istennek szentelve magát. Ámde a kisközösségekben a hit sokszor mégis belterjes marad: a közösség nem bocsátja saját útjára felnövekedett fiát, hogy továbbadhassa meggyőződését, hogy jel legyen a világ számára. A csoportmegbeszéléseken nyilvánvalóvá vált, hogy igen kevés fiatal képes meggyőzően továbbadni Istenről és az egyházzal szóló ismereteit. Ha ezekben a kérdésekben valami módon előbbre jutnánk, akkor talán el lehetne gondolkodni a hívő és nem hívő fiatalok közös találkozájának megrendezéséről is.”

Rudolf, a taizéi közösség tagja néhány évvel ezelőtt irigykedve szolt a gyüdi találkozóán részt vevők *figyelméről, az egymásra figyelésről*, a programokon résztvevők magas arányáról. Locker Margit nővér pedig a gyüdi találkozóán megszólaló papok felszabadultságát és szókimon-dását emeli ki.

VI.

ÉLMÉNYLENYOMATOK

(a nagymarosi találkozók hatóköre, hatása,
visszhangja)

„Alleluja, alleluja, Jézus köztünk él,
ha meglátnád a társadban,
barátja lehetnél.
la lala lalala . . .
barátja lehetnél!

Alleluja, alleluja, Jézus téged vár,
hogy te is élj és másokért
új szívet áldozzál.
la lala lalala . . .
új szívet áldozzál!”

A Hittudományi Akadémián rendezett konferencián Biró László a máriagyüdi találkozó egyik mozgatója a „Kik jönnek?“, „Honnan jönnek?“, a „Miért jönnek?“ és a „Mit nyújtanak?“ kérdésekre is megpróbált válaszolni, amikor az ifjúsági találkozókról beszélt.⁵⁰ Úgy látja, a résztvevők többsége *kisközösségi tag*, vagy valami hasonló jellegű csoportosulást képvisel, ők azok, akik „szinte bele vannak betonozva az egyházba“, megvan náluk a jó szülői háttér, hittant tanulnak, levelező teológiára járnak, énekkarban énekelnek. Egy 5-10 százaléknyi kisebbség azonban *először találkozik az egyházzal*, s olykor szájtátva csodálkozik. Úgy véli, a szervezők nem törődnek kellőképpen ezzel a kisebbséggel. Ami a második kérdést illeti, a *városok* képvisellete sokkalta jobb, mint a *falvaké*. A harmadik kérdésre válaszolva a pécsi egyházmegye püspöki titkára a következő típusokat említi meg: a) életéhez már *szervesen*, menetrendszerűen hozzátartoznak a találkozók, b) *címzettnek*

érzi magát mint „környékbeli fiatal”, s válaszol a hívásra, c) *demonstrálni* akar, nem valami, valaki ellen, hanem önmagán keresztül elérhetővé akarja tenni az egyházat, d) a *transzcendenciát* közösségben megélni akarók, e) *örömteli* élményben akar részesülni, f) megy, mert megragadták a találkozók *énekei*, g) mennek szép számmal a *kaland*, a „hepaj” miatt is. A „Mit nyújt?” kérdésre így válaszolt: *tanítást, információt, modelleket, sugárzó embereket, hívást megtérésre, hitre, egységet*. Kérdés, mennyiben áll mindez Nagymarosra?

HATÓKÖR

Kit ér el Nagymaros? Az 1986-os őszi találkozón, amikor az egység volt a téma, sor került egy kisebbfajta felmérésre. Kétszázán válaszoltak a rendezők nyolc kérdésére, amelyek között a „Honnan jöttél?” a „Hány éves vagy?”, „Mi a foglalkozásod?” és a „Hányadszor veszel részt?” is szerepelt. Húsz beszélgető csoport (kb. háromszáz fő) jegyzőkönyve is eléggé pontosan tartalmazta a résztvevők nemét, életkorát, foglalkozását, lakhelyét. Ebből a két forrásból lehetett megbecsülni a találkozó *földrajzi és társadalmi-demográfiai hatókörét*.

nők	55
férfiak	45 százalék
13–19 évesek	57
20–24 évesek	28
25–29 évesek	8
30–39 évesek	4
40 évesnél idősebbek	3 százalék
gimnazista, szakközépiskolás	36
általános iskolás	3
szakmunkástanuló	3
egyetemista, főiskolás	20
szakmunkás, fizikai munkás	6
technikus, adminisztrátor, középkader	11
diplomás	11
- óvónő	3
- tanár, tanító	4

Budapestről	45
más városokból	34
- Kecskemétről	5
- Debrecenből	5
- Egerből	3
falvakból	21 százalék
Pest megyéből	8
a szomszédos 5 megyéből	25 százalék
- Heves megyéből	6
- Bács-Kiskun megyéből	6
- Hajdú-megyéből	5
Budapestről és a szomszédos megyékből	78 százalék
először vett részt	37
másodszor vett részt	16
harmadszor vett részt	9
negyedszer-ötödször vett részt	18
hatodszor-hetedször vett részt	8
nyolcadszor és többször vett részt	7 százalék

Ami a *földrajzi hatókör* illeti, az ötszáz fő, akinek adatai rendelkezésre állnak valamennyi megyét, ötvenhat falut, harminc várost és harminc budapesti plébániát képvisel. Jogos a feltételezés, hogy legalább száz falu és hatvan város fiataljai voltak jelen a nagymarosi találkozón.

A *férfiak és a nők aránya* Nagymaroson kiegyenlítettebb, mint a jelentős a debreceni és máriagyüdi találkozókön, ahol a nők aránya csaknem kétszerese a férfiakénak. Ami az *átlagéletkór* illeti Debrecenét tizenkilenc, Nagymarosé húsz, Máriagyüde huszonhárom. A rendezőket is meglepte a találkozón *először résztvevők* magas aránya. Ha pedig azt vesszük figyelembe, hogy Nagymaroson már a legutóbbi tíz találkozón legalább kétezren vettek részt, akkor meglehetősen nagynak ítéltető a *lemorzsolódók* és a „kóstolgotók” aránya. Ezek jelentős része persze a többi találkozó résztvevőiből kerülhet ki, akik egyszer-egyszer Nagymarosra, a központi találkozóra is eljönnek, egyébként pedig a saját találkozójukon vesznek részt.

MÉRLEGEN A NAGYMAROSI EGYSÉG

Az 1986-os őszi találkozóról, amikor az egység volt a téma, kétszázán válaszoltak a „Mi okozott nagy élményt a mai napon?“, a „Mit (milyen érzéseket, gondolatokat) viszel magaddal?“, a „Miről szeretnél hallani, beszélgetni a következő találkozókon?“ kérdésekre.

A legnagyobb élmények így alakultak:

- kiscsoportos beszélgetés	40
- sok fiatal keresztény együtt	18
- együttlét, közösség	12
- Brückner Ákos előadása	12
- Balás Béla homiliája	12
- Sillye Jenő éneke, elmélkedése	7
- a közös ima	6
- a sok különféle ember	5
- a mise	5
- a közös ebéd	5
- a sok új arc	4
- a hit jelenléte	4
- a reggeli ima	4
- a csendek	2 százalék

Az előbbit kiegészítő „Mit viszel magaddal?“ kérdésre adott válaszok így alakultak:

- többet tenni az egységért	14
- az egység fontossága	12
- az egység élménye	11
- a szeretet fontossága, élménye	9
- Istennel, Jézussal való egység nélkül nincs egység	6
- egymásra odafigyelés, segítség	5
- tisztábban látás	4
- öröm	4
- szeretet és szenvedés összefüggése	3
- a bűjt fontossága	3
- Jézus	3
- egység a családban	2
- rendet önmagunkban	2 százalék

Ezen kívül még ötvenféle „nagy.narosi adományt” soroltak fel, közöttük ilyenek szerepeltek:

- elhatároztam, több időt szánok elmélkedésre
- megújhódtam
- lényegben az egység, másban szabadság, mindenben szeretet
- önmagam megismerésében továbbjutottam
- nagyszerű testvérekkel találkoztam
- tájékozódtam más egyházközségek munkájáról
- ajándékok vagyunk egymásnak
- személyesen hozzám szólt a találkozó
- el kell magam kötelezni
- a család az egyház sejtje
- a harmónia
- szép táj
- egy nagymama vendégül látta az egész csoportot
- még a Bulányi-ügyről is lehetett beszélni
- undok emberekkel is meg lehet valósítani az egységet
- felelősségben élni
- egymás szemébe nézni
- mindent észrevenni, sok mindent eltűnni, kicsit alakítani
- felelősség a hazáért, a magyarságért
- itt a sokszínűség érték
- önzetlenebbnek kell lenni
- rájöttem, mennyit változtam azóta, hogy ide járok
- életem legnagyobb élménye volt.

A javasolt témák így alakultak:

- a szeretet	8
- a keresztény élet gyakorlása	6
- életünk a világban	4
- az egyház	4
- Jézus Krisztus	4
- közösség	3
- család	3
- életcél, hivatás	3
- ima	3
- egység	3
- liturgia	2

- szentháromság	2
- csodák	2
- emberi kapcsolatok	2
- béke	2 százalék

Hogyan látták ezt a találkozót a félig beavatottak, a csoportvezetők? Tucatnyi csoportvezető véleményét összesítette egyik társuk, aki rendszeresen részt szokott venni az előkészületeken és az értékeléseken is:

1. Szervezéssel kapcsolatos kérdések:
 1. A csoportvezetők felkészültsége minden jó szándék ellenére sem megfelelő. Az egynapos előkészítés kevés. Rendszeres szigorú követelményeket támasztó felkészítésre van szükség.
 2. A jegyző feladata nagyon fontos. Véletlenszerű kiválasztása nem szerencsés. Több jegyző nem tudta, mit kell leírnia, hogyan és kinek kell beszámolnia. Igen fontos dolgok nem jutottak el az összegezés végző atyához. A jegyző ugyanolyan súlyú szereplő, mint a csoportvezető, ugyanolyan felkészítésben kellene részesíteni. Fel lehetne kérni minden csoportban egy-egy be nem avatott „kontrollírnokot”. Az ő feljegyzéseiket később (nem aznap) a szervezők átnézhetnék, s ez visszajelzés lehetne arról, mi esapódik le.
 3. A Nagymarosi levelet megjelenésétől kezdve lehetne propagálni, ugyanis kiderült, sokan nem olvasták.
 4. A beszélgetések összegezésével kapcsolatban:
 - a) Csak akkor legyen, ha valóban jó, és nem összezapott.
 - b) A jegyzők beszámolására negyed vagy fél óra nem elegendő.
 - c) Idén a jegyzők, illetve a csoportvezetők túl sok szempontot kaptak. Célravezetőbb lenne néhány jól fogalmazott kérdés.
 - d) Ha a helyszínen időhiány miatt nincs mód hiteles és alapos összegezésre, az írnokok jegyzetei alapján később meg lehetne fogalmazni egy Nagymarosi Választ, amit ugyancsak közzé lehetne tenni.
 5. A csoportot a beszélgetés és az ebéd közben csak elvétele lehet együtt tartani, mert szétszélednek (ismerőseikhez, közösségeikhez).
 6. A csoportos beszélgetéshez kevés az idő, sok idő elfecsérlődik a

helyszíni megközelítésével is. A csoportalakítást még jobban meg kell szervezni.

7. Helyszín. Kínóttuk Nagymarost!

a) A monitor semmire sem jó.

b) Akik beférnek a templomba, azoknak sokkal jobb. A plébániakertben nem lehet annyira figyelni.

c) Az egész napot a kertben kellene csinálni.

8. Énektanulásra az egy óra sok és fárasztó. Ne szerepeljen sok új dal, hanem több ismert. Az idegen nyelveken való éneklés sokakban ellenérzést szül. A mise utáni éneklés inkább show volt, mint közösségi együttlét.

9. A nagymarosi emlékképet – az igazit (tehát nem a Bokor terjesztette képet) – későn kezdték el osztani, így sokaknak nem jutott.

10. Legyen rajta az érkezéskor osztott számok hátán a program.

II. Tapasztalatok a résztvevőkről:

1. A szabadegyházak képviselőivel (két csoportban is voltak) nem lehetett beszélgetni, mert folyamatosan csak bibliai idézeteket mondtak. Olyan megnyerőek voltak, hogy az egész csoport hatásuk alá került.

2. A bulányisták saját emlékképet osztogattak néhány csoportban.

3. A protestáns testvérekkel nagyon jól meg lehetett élni az egységet.

III. Észrevételek a beszédekkel kapcsolatban:

1. Brückner Ákos atya: általában tetszett, bár akadt, aki elméletinek érezte.

2. Sebők Sándor atya: egy csoportvezető érezte csak jobbnak, összehasonlítva a tavalyi összegezéssel. Általában az a vélemény, hogy nem összegezett, hanem saját előre eltervezett beszédét próbálta a beszámolókkal alátámasztani. Nem adta vissza a főcsoportvezetők beszámolóit. Sok negatívumot említett. Szétfolyó volt.

3. Balás Béla atya: általában legjobban az ő beszéde tetszett, csak egy valaki szerint nem volt összefogott.

4. Püspök atya: főpapi beszéd volt, más terminológiával és hullámhosszon, mint a miénk.

Az először vagy másodszor Nagymarosra látogató papok így látták ezt a találkozót:

„Nekem Nagymaros kimenetele attól függ, mit fog szólni hozzá az a nyolc gyerek, akit a falunkból elhoztam ide magammal. Elég nehéz volt megszervezni, a szülők sem engedték őket túl szívesen. Az első órák után azt mondták, nem nagyon volt érdemes ide jönni. Ez érthető is, hiszen egy falusi gyerek nehezen tud váratlan helyzetekbe beilleszkedni. Maga a találkozó gondolata jó: közelebb vinni az embert Istenhez. Ha ez ennyi ember közül akárcsak tizenöt-húsznak sikerül, ez már nagy eredmény. Úgy látom, sokan már *hazajönnek* ide. Én még nem viszek sokat haza, mert először vagyok itt, s csak tájékozódok, figyelem a menetrendet, hogy le ne késsek valamiről. A beszédek szépek voltak. Nem volt bennük semmi rendkívüli, így *hozzáférhetőek*, érthetőek voltak. Szerintem ilyen rendezvények *nem sértik az állam érdekeit*. Ha a helyi tanács hozzájárulását adta, márpedig neki engedélyezni kellett, akkor nem lehet semmi baj. Ha Istennel megerősítjük kapcsolatunkat, az mindenkinek a javát szolgálja, az államét is. Erről is egyértelműen kell beszélni. Itt is. Nemcsak képekben.” (Plébános egy kis csernáti faluból.)

„Nagymaroson egy lehetőséget látok a *megerősödéstre*. Ezért hoztam el a fiatalokat a faluból, hogy lássák, nemcsak ők a keresztények elszigeteltek, hanem vannak még rajtuk kívül is jó páran. Ez a létszám már ad egy kis öntudatot. Azért hoztam a fiatalokat, hogy érezzék a *közösség örömeit*. A KISZ ilyet sohasem tudna csinálni. Itt a fő az együtt-lét megtapasztalása. Nagymaros továbbélése persze az lenne, ha az itt lévő fiatalok aktívan *bekapcsolódnának kereszténységükkel az életbe*, az evangélium hirdetésébe, hogy rajtuk keresztül lássák az emberek, hogy van Isten. Ami a programot illeti, az előadások tetszetek, el lehetett gondolkodni hatásukra, hogy is állok én az egyházzal. Jó lett volna a délutáni összefoglaló helyett is egy jó előadás, hiszen többen csak délutánra érkeztek. A másik az, hogy jobban kellene gondolni a kezdőkre. Úgy hallottam, több kiscsoportban leragadtak. Talán a papoknak is be kellene segíteni. Különben szép volt minden. (Plébános egy alföldi faluból.)

„Nekem nem tetszik túlságosan, hogy itt annyit hangoztatjuk a *magyar egyházat*. Tudtommal Krisztusnak egyetlen egyháza van. Én megéltem a két háború közti időszakot, amikor ez az *elkülönülés* nagyon divat volt, s akkor sem sült ki belőle semmi jó. A nemzet ugyanolyan alárendelt dolog az evangéliummal szemben, mint az általános relativitáselmélet. Kár ezt a találkozót mindenféle hangzatos dologgal fél-

revezetni, a magyarságápolásnak nem itt a helye.” (Budapesti kisegítő lelkész.)

„Rajtad kívül már mások is mondták, hogy leri rólunk, hogy kispapok vagyunk, mivelhogy egy csoportban ácsorgunk, nemigen vegyülünk el. Az az igazság, hogy túlságosan elszoktunk a benti évek alatt a külvilágtól. Nem is szívesen vállaltunk volna kiscsoportvezetést, de nem is ajánlották. Azt mondták, inkább jegyzőkönyvvezetők legyünk. Ez jobb is volt, mert így figyelhettük a tagok viselkedését. Kikapcsolódni jöttem, mert én hallok prédikációt eleget (sok rosszat) a szemináriumban. Az itteniek jobbak voltak. Több szabadidő kellene az *oldódásra*, ismerkedésre, beszélgetésre. Én is találkoztam régi barátaimmal, de nem nagyon tudtunk beszélgetni, mert ránk szólt a hangosan-beszélő, hogy csendben kell lenni, mert énekpróba van. Valami nagyon nem tetszett: a vita a csoportban, az, hogy mindig akad valaki, aki mintha szántszándékkal keresné az *ellenkezést*. Talán eljövök máskor is, ha engednek, ha lesz időm.” (Kispap egy vidéki szemináriumban.)

„Sok filozófiát tanulunk, üvegbura alatt tartanak bennünket, a *pasztoráció* kérdései háttérben maradnak, a homiletika tanár nem tud beszélni. Nagyon kellene nekünk, hogy lássuk, kik közé kerülünk. Ezért is járok ki Pesten egy-egy hittanos közösségbe, és ezért jöttem el ide is. *Világot látni*, tanulni, a terepet megismerni.” (Végzős kispap Budapestről.)

Ez alkalommal féltucatnyi segítőtársa akadt a szociográfusnak: egy néprajzos, két jogász és négy szociológus. Elsősorban a rögzítés volt feladatuk, de vélemény is mondhattak, értelmezhettek is:

„A teljes feloldódásra való felszólítás („emeljétek kezetek az ég felé”) talán túl korai volt, nem éreztem hitelesnek Sillye Jenő beszédét sem, ennek ellenére egészében jó volt a *felhangolás*. Az előadás jó volt, csak az a kár, hogy a szónok nem foglalta jobban össze mondanivalóját. Csoportunkban nem volt igazi beszélgetés, mert a csoportvezető vitte a szót. Hiába jött nagyon felkészülten, nem rajta múlt, hogy mégis történt valami, ugyanis aki már nem bírta ki, megszólalt. Jobban járt volna a csoport egy csőszerelővel, mint egy ilyen kiképzett vezetővel. Az esti istentisztelet ÉLMÉNY volt. Mindenért kárpótolt. Soha nem vettem még részt misén, így ez az első emlékezetes lesz. Nagyon tetszett Balás Béla beszéde. *Súly*a volt. Mindenki feszülten figyelt, *egység* volt. Megkapó volt az egész találkozó *tisztasága*: a pótcselekvések (cigaretta, ital) száműzése mint a FORMA, és a tisztaság a tekintetekben mint

TARTALOM. Az idő azonban kevés, amit itt tölthetnek. Bármire." (Jogász.)

„Azok számára, akik először vettek részt ilyen eseményen, elemetáris élményt jelentett. Ennek ellenére hiányosságait is megéreztem. Ez nem vonatkozik az esti istentiszteletre, addigra teljesen elmosódott az embereket szétválasztó másság. A kiscsoportos beszélgetések milyenségét azonban erőteljesen meghatározta a vezetők felkészültsége és felkészületlensége. Csoportunkban például két tábor alakult ki, ami még nem baj, de enyhe ellenszenv is feszült közöttünk. Nemigen tudtak mit kezdeni olyan kérdésekkel, mint az *egység az egyházon belüli ellenzékkel és az ateistákkal*." (Szociológus.)

„Hittanos korom óta, vagyis nyolc éve nem voltam ennyire *összinte* közösségben. Valami fantasztikus módon eszembe jutottak, feljöttek az élményeim. Nekem óriási élmény volt Nagymaros. Bizonyára azért is, mert jó csoportban voltam, amelyben mindenki nagyon *kedves* volt és *önzeten*. Fantasztikusan jó volt a nagymise este. Jó volt látni benn a miséző papokat, kívül meg a rengeteg éneklő, áhítattal letérdelő ember *egységét*. Az is hozzájárult a jó hangulatomhoz, hogy valamennyi riportalanyom készséges és kedves volt. Amit javítani lehetne: hosszabb lehetne a kiscsoportos beszélgetés, és átgondoltabb a kiscsoportvezetők kiválasztása." (Jogász.)

„A délelőtti program átgondoltabb, összefogottabb volt, mint tavasszal, most *keves hamis hangot* hallottam. Ezek közé tartozott az elég sok agresszívnek tűnő fegyelmező megjegyzés. Disszonánsnak éreztem azt a megjegyzést, hogy „néhány katolikus értéket szeretnénk átadni, elsősorban a Mária-tiszteletet”, s mindezt az ökumené gondolattal *összekötve*. Lennének szerencsésebb összekötő pontok is, mint a tized rózsafüzér. A *szervezés* feltűnően jó volt. Mind a papi kiscsoportban beszélgető, mind az együtt miséző papokról sugárzott az *egység ereje*. Az esti szentmisét éreztem a nap csúcspontjának. *Félelmetesen szép* volt az alkonyi sötétségben együtt lévő, érző, mozduló fiatalok tömegének és a szentmise pompájának egysége, demonstrációja. Este hatkor egy pap hozott vissza Pestre, egy ötven év körüli orvosnő és egy fiatal orvos társaságában." (Szociológus.)

A *szervezés, lebonyolítás és az elképeles* is még mindig messze kiemelkedik a hasonló, de más jellegű rendezvények sorából, ám lehet, hogy ez nem a rendezők, hanem, a Szentlélek érdeme. Jó lenne azonban, ha a jövőben a csoportokat jól kvalifikált világiak és papok vezetnék. Azt,

hogy többen felálltak és elmentek a kiscsoportos beszélgetésekről, jogos kritikának kell értelmezni." (Szociológusnő.)

Két hét elteltével kéttucatnyi „bennfentes” gyűlt össze, hogy *értékelje* a találkozót. A különféle visszajelzések ismeretében (a szociográfus tájékoztatta őket) a huszonkét résztvevő között a következő beszélgetés alakult ki:

- Fentről nem érkezett kifogás. Kevés volt az ostya és a kép. Az összefoglaló kevéssé volt sikeres, csak két csoportvezető szólalt meg, ők is motyogtak. Rosszul szerveztük az áldoztatást. Kispapokkal együtt hetvennyolc pap volt. Nem volt szerencsés - ezt ők is kifogásolták -, hogy a papok nyílt színen szendvicset kaptak, a nép meg csak zsíros kenyeret. A bébiétel melegítése még nehézkes volt, jövőre lesz gyermekmegőrző is. Keresztes Szilárd püspök felemlítette, hogy ősi magyar *népének* is lehetne például a Boldogasszony anyánk, s elkelne a pápai himnusz is.

- Nagy élmény volt számomra a Nagymarosi levélre érkező *válaszlevelek* és a negyedóra csend. A *gyónási* kedv délutánra fokozódott.

- Szerzeteseket kellene meghívni gyóntatni.

- Jó volt a mozgatás (a kezek felemeltetése), szükség volt az összefoglalóra. Nagyon jó volt a *papi csoport* is.

- A csoportvezetők élménye az, hogy tehettek valamit, hogy már péntek estétől ott lehettek, s közelről láthatták a „nagyokat”. Megtapasztalhatták saját ügyetlenségüket, s így majd kevesebbet fognak kritizálni. Jól lehetett használni a csoportvezetőket felkészítő szociálpszichológus ötleteit. Kellene egy kiscsoport gyerekek számára is.

- Az összefoglalót kellene a *legsztínesebbre!* Peregjen! Öt-tizenöt percenként ének kell. A közösségek produkáljanak jó vezetőket. Kétféle Nagymaros kellene, egy *könnyedebb* és egy *lelkibb*. *Többszintű zenére* lenne szükség. Szegeden jó volt a slágerszerű, indulószerű dalokat hallani. Kellene valami zenei tehetségkutatás, zsűrivel.

- Sok alkalmatlant is küldtek csoportvezetőnek. Szerintem is kétféle, különböző jellegű Nagymaros kellene. A stábben funkciók vannak, de felelősök nem. Jól esett *összemosolyogni* rendezőtársaimmal.

- Jó volt. Ami az éneket illeti, mi megkeressük a zenészeket, de ők is keressenek bennünket. Keresztes püspök jó volt, mert személyes volt. (Ezután következett a csoportvezetők - az előző oldalakon olvasható - összetett jelentése.)

- A bulányisták megbundázták, hogy egy csoportban lehessenek. Rokonszenves bennük, hogy valóban próbálják megélni az egységet.

Galambos képet osztottak. Egyikük tüntetően elment a miséről. Jött egy levél is valakitől, hogy hívjuk meg Bulányi Györgyöt és Kovács Lászlót.

- Nem értették, mit akarunk az *egységgel*. Sokan azt gondolták, nem üldözni a protestánsokat, szeretni egymást. Tavasszal több volt a *talalom*. S. Sándor atya lehetetlenül nehéz helyzetben volt az összefoglaláskor.

- Nem tizennégy-tizenöt éveseknek kell csoportot vezetni. *Profik* legyenek, igazi *házigazdák* legyenek. Kellene egy *összefoglaló levél* is, ezt is kapják meg a plébánián.

- Legyen egy beszélgetős és egy hagyományos Nagymaros! Legyen a tavaszi a beszélgetős.

- A legtöbb csoportban szép volt a beszélgetés. valaki azt a következtetést vonta le, hogy neki ezután otthon mosogatnia kell. A kispapok viszont ódöngtek.

- Én jegyző voltam. Jó volt a csoportunk. Jó volt a papi csoport is. Nem a témával foglalkoztunk, de sok *információ* jött össze az országból.

- Legyen külön csoport a mozgássérülteknek.

- Szükség lenne *lelki utógondozásra* azok számára, akik először voltak Nagymaroson. Szükség lenne egy imádkozásra alkalmas zugra. A csoportvezetőknél fontosabb a *hitelesség*, mint a tudás.

- Ki kellene jelölni egy helyet, ahol készülni lehetne lelkileg a nagymarosi találkozókra.

- A nagymarosiak felét pesti rendezőkkel kellene felváltani, hogy egyszer már ők is részt vehessenek a találkozón.

- Pozitív visszhangok érkeztek. Bennem is jó benyomások alakultak ki. Jó, hogy mi papok is egymásra találtunk. Tényleg a *magyar egyházzal* volt szó.

- Össze kellene hozni az *elszigetelt papokat*, őket is csoportokba kellene osztani, és a papi csoportvezetőket képezni kellene. Az összegzés igenis jó volt.

- Brückner Ákos atya máskor is jöjjön. Boldogan jöttem haza, de most, hallgatva benneteket, lehervadtam. Ami szép volt Nagymaroson, az a Szentlélek ajándéka. A szétszakadt magyar egyház Nagymaroson *csodás egységben* volt. Aki az egységre volt ráhangolva, boldogan ment haza. Imádkozzunk, hogy jobb legyen Nagymaros!

- Jó az, hogy magasak az *igények*, de nem biztos, hogy ezeket Nagymaroson kell kielégíteni. Ez egy ifjúsági, és nem papi találkozó.

- Nehéz eldönteni, hogy félig üres vagy félig tele edény Nagymaros. Nézőpont kérdése. Miért kell papi csoport, miért ne mehetne egy pap egy ifjúsági találkozón a gyerekek közé? Hol vannak a fiatal pesti papok?

- Nem Nagymaros a magyar egyház centruma. Még csak az ifjúsági pasztorációnak sem!

- Jenő, úgy imádkozzál Nagymarosért, mintha minden Istenen múlna, s úgy dolgozzál, mintha minden rajtad múlna.

- A kritikusok a szerző szemszögéből ítélték. *Nagymarost át kell élni!*

NAGYMAROS KÍVÜLRŐL

Nagymarosra általában „meghívtak” jutnak el; azok, akik *magukénak érzik*, akik *eljárnak*, akiket *meghívnak*, akiknek *elvisznek*. Elvértve kívülállók is akadnak: akik valahogyan *elvetődnek* oda, és akik *hivatalból* figyelik a találkozó eseményeit. „Nálunk anya járt templomba. Egyszer apu eljött velünk Nagymarosra. Ő volt a sofőr. És én még nem sokat láttam az aput imádkozni, de akkor annyira lelkes volt, hogy ő is beállt a körbe, amikor mindenki megfogta egymás kezét, és akkor ő is imádkozott hangosan, mindenki előtt. Azóta nem mondja, hogy ne menjek az ifjúságra”, meséli egy kaposvári gimnazista lány.

Ami a „hivatalos” kívülállókat illeti, véleményüket nemigen ismerheti meg az olvasó. A *helyi hivatalos visszhangot* a nagymarosi szervezők így jellemelik: „Eleinte négy-öt rendőrökös, civilbe öltözött helyi rendőr, tanácselnök készenlétben. Az utóbbi években egyre nyájasabbak. Azóta van egy új, normálisabb tanácselnökünk is.” „Irigykedve látják, hogy *rend* van, hogy normális emberek vannak együtt. Bánthatja őket, hogy az ő rendezvényeikre lasszóval kell fogni embereket.” „Jó a kapcsolat, a vízi erőmű miatt gondokban élő, fáradt tanácselnök egy-egy órára bejön megnyugodni a plébániára.” A község kulturális életének egyik „tényezője” így vélekedik a találkozóról 1987-ben: „E *megtűrt* rendezvény korántsem okoz örömet a község politikai és társadalmi vezetőinek sorában. Az előző évben külön tájékoztatás hangzott el, melyen megyei párt- és állami vezetők és az egyházügyi képviselő is jelen volt. Ott derült ki, hogy a találkozóval kapcsolatban külön megegyezés jött létre az állam és az egyház között, így már szer-

vezett ellenlépés nem történik a község területén. Az egyházi rendezvény nagy látogatottsága ellenére semmiféle zavart sem okoz, a rendezők feladatuk magaslatán állnak. Mi csak azzal tudunk a találkozók lebonyolításához segítséget nyújtani, hogy a művelődési ház nyitott WC-vel ügyeletet tartott, mivel az eddigiek során ez a probléma okozta a legnagyobb gondot. Mint rendezvényről csupán az irigység hangján tudok szólni, mivel kulturális intézményeink eddig még színes tévével sem rendelkeznek, s itt az utcán volt módja a tömegnek a templomban zajló eseményeket színes tv-készüléken szemlélni. A lakosság megoszlása változó a rendezvénnyel kapcsolatban, de abban szinte mindenki egyetért, hogy a szervezés tökéletes, a nagy tömeg dacára tiszták maradnak az utcák, ami más szabadtéri rendezvény esetében nem így van.

A megyei *egyházi ügyi titkár* így nyilatkozott a találkozóról: „A Regnum Marianum szervezi, 49-ben ez is felfüggesztésre került. Lehetett valami ellenállási, ellenzéki szerepe, nem ismerem pontosan, szelleme azonban tovább élt. Nyilvánosságra tíz évvel ezelőtt léptek. Az államtól nem kértek, és nem is kaptak legalitást. Úgy véljük, ez a rendezvény sem nem árt, sem nem használ. Nem tettünk ellene. Harminc-ötven segédletével olykor több püspök is misézik. A katolikus egyház az egészet úgy magyarázta, hogy egyházuknak kétféle ellenzéki csoportja van: a Bulányi-féle mozgalom, mely hierarchiaellenes, ősi krisztusi alapon áll, és a regnumosok, ez is egy külön út, de elismerték a hierarchiát és megmozgatták a fiatalságot. Az egyházi vezetés megpróbálja őket a bulányistákkal szemben kijátszani. A Regnum Marianum átmentette a kisközösséget Nagymarosra is, de ez egy hivatalos istentiszteleti hely. Szóval Nagymaros egy jól szervezett regnumi rendezvény. Van valami központjuk Budapesten. Kétezer-kétezeröttszáz ember jön el. Van valami lánc, amelynek segítségével értesülnek. Tisztaságot hagynak, rendbontás nincsen. Én magam még nem voltam jelen nagymarosi rendezvényen. Egyrészt nem is hívtak, másrészt meg sok pap ismerősöm van ott, nem akarnám őket jelenlétemmel zavarba hozni. Szerintem a Regnum Marianum előbb-utóbb kérheti a legalitását hiszen olyan ifjúsági érdekeket fejez ki, amit más ifjúsági szervezetek nem, és hát az ifjúság egy része itt találja meg a helyét. Ennyit tudok mondani Nagymarosról. Van, elviseljük.”

Az 1987-es őszi találkozóra a szociográfus meghívására kilenc *külvilló* érkezett, hogy véleményt mondjanak egy számukra teljesen ismeretlen „értékközvetítési formáról”. Minimális előzetes információval

rendelkeztek, még a programot is csak helyben ismerték meg. Köztük volt az MSZMP Politikai Főiskola tanára, a KISZ ifjúságkutató csoportjának tudományos munkatársa, a győri Műszaki Főiskola Marxizmus-leninizmus tanszékének tanára, a művelődési tárcához tartozó Művelődéskutató Intézet és Módszertani Intézet párttitkárai (akik egyébként tudományos kutatók), egy politológus újságíró, egy szakszervezeti művelődési ház igazgatója, egy izraelita vallású népművelés szakos egyetemista és egy kolleginája, aki egyben a Neurotic együttes akkor frissiben egy karizmatikus szektához csatlakozó tagja. (Azon a találkozón vettek részt, amelynek témája „Hivatásunk és küldetésünk az egyházban” volt, amelyen a reggeli imát Kemenes Gábor vezette és Sillye Jenő is közreműködött benne, az előadást Barsi Balázs tartotta, ahol ötféle fakultatív program közül lehetett választani: bibliázás Barsi Balázs vezetésével; fórum Brückner Ákos és Somogyi Sándor közreműködésével; zenés találkozó; kiscsoportos beszélgetés; csendes szentségimádás az altemplomban, amelynek délutánján tanúságtételek és beszámolók következtek, majd a mise és a Mária-litánia a templomkertben.)

Sz. Zsuzsa végzős népművelő: „A szervezés rutinos, a helyszín jól átjárható, a programozás és csoportbeosztás már az állomáson. Önkéntes, fiatal szervezők, csoportvezetők az ország különböző katolikus közösségeiből. Becslésem szerint a résztvevők egyötöde szolgáló személy volt. Elég sok a nyolc-tizenkét éves gyerek. Abban a kiscsoportban, amelyben én is részt vettem, két seminarista, négy középiskolás (egy egyházi), négy főiskolás és egyetemista, egy fizikai munkás volt. Oda kellett volna figyelni a csoportvezetés előkészítésére, mivel ez volt az egyetlen alkalom, amely megadhatta volna ezen a *tömegmegmozduláson* a személyes találkozás, megnyilatkozás lehetőségét. Ehhez rendelkezniük kellett volna a csoportvezetőknek legalább egy kevés technikai ismerettel (hogyan kell kis kockázattal jó bemutatkozást csinálni, hogyan mozdítsunk ki egy megakadt beszélgetést a holtpontról stb.), így azonban csak a saját karizmájukra támaszkodhattak. Nekem vegyes, inkább sikertelennek nevezhető élményem maradt erről a három óráról.

Számomra az egész esemény legszembetűnőbb zavara a szolgáló személyek (a szerzetesek) és a világiak helyzetében és magatartásában megmutatkozó különbség volt. A szolgáló személyek jó hangulatban, egymással jó közösségben, természetesen viselkedtek. Kiegyensúlyo-

zottnak láttam őket. A többiek *lagymatagon* és *tétován* mozogtak a helyszínen. Közös alapot jelenthetett a vallásosság, de inkább csak abban, hogy miért vannak ott, abban már nem, hogy *hogyan*. Nem éreztem különbséget egy néptáncfesztivál meg a nagymarosi találkozó hogyanja között. Érdekes módon Barsi Balázs előadása kihangsúlyozta, hogy létezik-e kétféle kereszténység? Igaz-e, hogy a szerzetesek és a világiak kereszténysége valamilyen módon különbözik? És bár a válasz nagyon bátor és képmutatás nélküli „nem” volt, úgy érzem, ezt a „nem”-et ez a találkozó még nem tudta realizálni. Nagyon fontos lett volna, hogy egy valódi találkozó jöjjön létre testvér és testvér, világi és szolgáló között. Azt hiszem ehhez az ott lévő személyek egyéni felelősségén túl az egyház kezdeményezőbb magatartása is kívánatos lett volna.”

(Sz. Zsuzsa tehát a világi és klerikus „szolgálókat” egységben látta, egy kategóriába sorolta, ami akkor is figyelemre méltó elgondolkodtató, ha egészében tömegrendezvénynek érezte a találkozót.)

Cs. Ervin politológus: „Nem vallásos mivoltom értékelésemben is meghatározó, ez az egyik, amit előre kell bocsátanom, a másik pedig az, hogy mondanivalóm mindössze két eseményre korlátozódik, a tisztelendő úr beszédére és a zenekarok bemutatkozására. A tisztelendő úr beszédét a templom előtti videóról láttuk, ahol rajtunk kívül még nyolcvan-száz ember hallgatta. Néhányan jegyzeteltek, mások lehajtott fővel hallgatták, elgondolkodtak. Számomra beszédének két megközelítése van. Az egyik: mit jelentett a résztvevőknek. Elnézve az arcokat, *mélyen megérintette* őket, amit hallottak. A tisztelendő úr, igen jó szónok, szívhez szólóan ecsetelte a mai ifjúság morál nélkülségének, Isten nélkülségének következményeit. Egy résztvevővel beszélgettem, s ebből meggyőződhettem arról, hogy akik itt voltak: pontosan ezért jöttek, az együttlétért, hogy Istent és Jézust érezhessék. Az én számomra azonban nemcsak ezt jelentette a beszéd. Kicsit úgy éreztem, azon a vonalon van, amit én nehezen tudok magamban a vallási és világi *tolerancia* kategóriákkal összeegyeztetni. Volt néhány pontja a szövegnek, amikor kifejezetten azt éreztem, az egyedülálló igazság kinyilatkoztatásával álllok szemben, és ez a marxisták részéről is irritált mindig. Ez azonban nem változtat azon, hogy a beavatottak számára más jelentése van a szavaknak. Annál is inkább volt ez feltűnő számomra, mert már jó

néhány magvas prédikációt hallottam, ahol nem vonult végig a beszéd-
den a hívő-nem hívő hierarchikus szembeállítás.

A beszéd után került sor a zenekarok és énekesek bemutatkozására. Szerintem – s ez megint más vélemény, mint az ottlévők többsége – az ilyen műfaj szerepét két oldalról lehet megközelíteni: mit ad a benne részt vevő zenészeknek, énekeseknek, és mit ad a hallgatóságnak. Arra vonatkozóan, hogy mit ad a zenészeknek, az egyik fiú mondta ki a lényegét: *együttlétet*, közösséget ad. A kívülálló számára azonban kérdés: vajon ennyire leegyszerűsített-e ezeknek a fiataloknak a szemlélete? Vitathatatlan: a dalok az ő számukra Jézus és Isten örömteli dicséretét, a bennük felismert Istenre nyitottságot szólaltatták meg. Egy világi ember számára ezek *szép pillanatok* voltak, a hangulat átjárta a templom egész népességét, többen énekeltek, bár olyan hangulat, mint az általam korábban látott hasonló rendezvényen volt, nem következett be. Vallottak a fiatal előadók Isten megtalálásának élményéről, és bizonyára a hallgatóság *feltöltek* hagyhatta el a templomot. Nekem egy kicsit az volt az érzésem, mintha az egyetlen mérce az lenne a dalokban, hogy csak Istenről és Jézusról szólhatnak. Itt is hiányoltam, mint a tisztelendő úr beszédéből is, egy kicsit több odafigyelést másfajta értékekre. Persze, lehet, hogy túl sokat akarok. Lehet, hogy egy hívő számára teljesen egyértelmű: ha énekel, csak Istenért énekelhet, Istenről énekelhet. Lehet, másként nem is kezdene énekelni. Azért szeretném hinni, vannak hívők, akik megéneklük egyszerű, világi élményeiket, mint ahogy abban is bízom, a „hagyományos” dalok is egyre inkább szólnak a hitről, ami felfogásom szerint oszthatatlan, mindenkinek a sajátja.

Talán érdemes lenne egyszer egy olyan összejövotelt szervezni, ahol *hívők és nem hívők* (illetve másban hívők) együtt lehetnének, egymással ismerkedhetnének. Nagymaros ehhez jó közeg lehetne.”

(Cs. Ervin tehát megerősítette egyrészt Körmendy Ferencnek az egyházi zenéről alkotott véleményét, másrészt szinte szóról szóra megismételte Giczy Györgynek, az Új Ember munkatársának óvatosan megfogalmazott javaslatát.)

B. Ferenc filozófus: „Meglepően sokan mozogtak a környéken, a rév-nél várakozók között sokan voltak kíváncsiskodók (hátha kapnak valamit). Közben jó néhányan a réven átjöttek közül azt mondták, nem

lehet követni a szöveget, messianisztikus ígéretek már nem használnak, a reményt nem lehet így feltámasztani`, „a stílus kissé szabados, a kifejezések vagánykodóak`, „Balázs atya néha skrizofén attitűdöket dob be` stb. Megérkezésünkkor udvarias eligazítás, programfüzetek osztogatása, és közben folyik Barsi Balázs előadása a zsúfolásig megtelt templomban. Vallásos irodalmat a templom mellett és a vasúti híd alatt árusítottak. Szép forgalom volt egész délutánig. A könyvek ára kissé magas volt a vásárlók életkorához képest. Az olcsóbb kiadványokból, úgy tűnt, elfogyott minden. A fiatalok meglepően *fegyelmezettek* voltak, sokkal több olyan jelenetre számítottam, mint ami volt (hangoskodás, ugratás, az eseményekkel való nem törődés, párkapcsolatok, exhibicionizmus stb.). Úgy tűnik, hogy az ifjúságnak azon rétege van jelen, akiket *igényes közösségkeresés* vonzott ide. Azért láttam nem kevés unatkozót is. Az egyik csoportot megkérdeztem, miért nem hallgatják Balázs atyát. „A szöveggel már nem sokra megyünk` válaszolták. Mindenesetre ők voltak kevesebben. Éppen fordítva, mint ahogy KISZ- és egyéb világi rendezvényeken tapasztalom, ha ugyan eljönnek ennyien. Úgy látszik, az öltözködés extrém példái ezekben a fiatal hívó csoportokban is jelen vannak. Nagyon érdekes volt számomra az a látszólagos ellentmondás, hogy egy bizonyos ruhaviselet extrémítása ezúttal nem párosult hivalkodó külső magatartásjegyekkel.

A programról jó véleményem van. Az erkölcs, a szolidaritás, a béke és a békesség ügyét nagyszerűen szolgálhatták. Sajnos, teszem hozzá, túl vékony rétegét tudják csak elérni az ifjúságnak. Így az egész ifjúság tömegét illetően ez legfeljebb a lelkiismeret egyházi megnyugtatóására jó mind ez idáig.

Néhány megjegyzés a tartalmi oldalhoz. Nem tudom, nem kellene-e általában szónokiasabb stílust használni és pedánsabb kifejezéseket. Helyenként *pongyola*, időnként a cinkosság fedezetéül szabadosabb kifejezések is be-becsúsztak, amelyek hatása nem volt akkora, amekkorának szánták. A „szolgálni` és a „kiszolgálni` erős megkülönböztetésével nagyon is egyetértek. Hogy a szerzetes rendeknek milyen legyen a helye az egyházban, ez már kétértelműnek tűnt nekem, hiszen csupán a szeretetben egyesülés még nem fogja megalapozni a teljes befogadást és elfogadást. Szimpatikus az a hangulatkeltés a szüzességi fogadalommal kapcsolatban, ami lehetővé tenné azok számára a hitbeli döntést (a házassággal kapcsolatban!), ha a házasságot jobbnak ítélték meg, mint a szüzességet.

Az „egymásnak élés” és az „együtt Krisztusért” dilemmája sajnos teljesen a levegőben lógott, mert éppen ezeket a kérdéseket nem tudja megoldani a történelem már nagyon régen. A fiatalok bűnözésének megállítása sajnos nem ezeken a fórumokon képzelhető el, ezek legalább annyira *felszínes kezelések*, mint amit a hivatalos politika próbál tenni. Nem hiszem, hogy egyházi eszközökkel elérhetőek lennének.

Nagyon egyetértettem a „ti vagytok a jövő az ezredfordulón” kijelentéssel, de ez csak néhány ezer ember! Ami nem lebecsülendő ugyan, de vajmi kevés az áttöréshez. Erre kell és lehet építeni. Mi is a lelkesebb fiatalokra építkezünk. Jó lenne közösen, közös dolgainkban legalább *dialogusra* kelni. Úgy gondolom, ez lesz a legnehezebb jövőbeli teendők, s nem a gazdasági problémák.”

(Miként a hagyományos búcsúkon, Nagymaroson is együtt él a szent és profán, az együttlévők nem csak hívőseleg, nem csak „egy szív egy lélek” közösség, hanem tömeg is, a maga centrumával és periferiájával. Erről is, de arról is meggyőző B. Ferenc, hogy a nagymarosi ünnep valószínűbb, hitelesebb, összeszedettebb a mai világ szekularizált álnnepeinél. És még egy: bármekkora tömegnek tűnnek a nagymarosi ifjak, szűk elit ez. Kérdés, mekkora a kisugárzó ereje.)

D. Gábor végzős népművelő: „1983-ban látogattam először a nagymarosi rendezvényre. Kálvinista barátaimmal együtt ültünk a régi templom tövében, s a falra szerelt hangszórókon keresztül hallgattuk az igehirdetést. Most várakozásom nagyobb, izgalmam kisebb volt.

A megérkezés pillanatától kezdve már *lehetetlen volt elkallódn*, eltévedni a kb. háromezer fős tömegben. A megjelenteket már a peronon körbevették a szervezők programkártyákat osztva szét közöttük. Az először jelenlévőket szóban is eligazították, türelmesen válaszolgatva nekik. A nagyszámú egyházi és világi szervezőgárda mindent megtett amit csak tudott, az egyetlen probléma a mellékhelyiségek számával volt.

A nagymarosi tartózkodásom alatt előforduló érdekességeket szeretném most csokorba gyűjteni, még mindig elkalandozva konkrét feladatamtól. Ezeket úgy fogalmazhatnám meg: ITT MINDEN MÁS. A szó jó, és rossz értelmében egyaránt, s ebben a mondatban mindhárom

szónak jelentőséget tulajdonítok. Nagymaros: közösségek találkozója, kis, vallási közösségeké, melyeknek kialakult, a közösség minden tagja által elfogadott szokásrendszerei vannak, amelyek csak néhány sajátosságban térnek el egymástól, de ezek az eltérések nem lényegesek. Nagymaros: a *közösségek ideológiájának egyik forrása*, töltekezés él-ménnyel, vallási, egyházi útmutatással, irányítással. Akár egy *kongresszus*. Azzal a sajátos azonossággal, hogy, közösségi ideológia ide vagy oda, a résztvevők itt sem szólnak egymáshoz, ha nem muszáj, ha nem kerültek azonos csoportba. Tehát a közösségek találkozásán hiányzik a közösség, melyet az alkalmi csoportok nem képesek pótolni. De ezekben a kis csoportokban is felvetődik a kérdés, hogy az egymással való kedvesség az esetek túlnyomó többségében nem ennek a helynek szóló áhítat-e csupán, hiszen a *toleranciahiánnyal*, meg nem értéssel, a válaszok sematikusságával is találkoztam. A közösségek, és az itt megjelent emberek kiismeréséhez jó adalék az is, hogy sem részeget sem kiabálót nem látni. Bolond, nehezen kezelhető ember itt is volt, de a többiek önfegyelme kissé mintha rájuk is átragadt volna. S nem ismerve az itt megjelenteket nem tudhatom, hogy: vagy ITT MÁS az ember, vagy itt valóban MINDEN(-ki) MÁS. S amit fentebb említettem, a szó rossz értelmében: volt egyes viselkedésekben valami *nem természetes*, csak kevesek szájából hangzott valódián az a szó, hogy hivatás, alázat, szolgálat, s nem kevés embernél ez a káromkodás erejével hatott, melyet fűszerezett némi arisztokratikus leereszkedés, csak udvariasságként ható szép, kegyes szó. Ezért maradt meg a *közös ünnep* szintjén, a feltöltekezés szintjén, s ezért lett ez csak a szervező egyháziak ideológiai programfóruma. Mindezekhez fontos hozzátennem, hogy ez csak az én személyes benyomásom, melyet beszélgetéseimből szűrtem le, hiszen volt alkalmam beszélni, középkorúval, fiatallal, diákkal, munkással, hívővel, ateistával, szerzetessel, laikussal, hallottam papot, találkoztam papnövendékkal, árvaházban felnőtt narkóssal. S egyetlenegy saját kérdésemre nem tudok pontosan, csak hozzávetőleg válaszolni: mit jelentett számukra ez a sokszínű, hideg, meleg, felemelő és taszító, minden szempontból érdekes, tiszta, gondolkodásra, önvizsgálatra készítő őszi nap ott Nagymaroson.

Nagyon sajnálom azt, hogy az ezen a délelőttön elhangzó prédikáció szövegét nem tudom interpretálni. *Ötletgazdagsága*, stilisztikai ingadozásai, politikai-ideológiai tartalma egy külön elemzést igényelne, s mindezek megbeszélésére a kiscsoportos beszélgetés nem volt alkal-

mas keret a résztvevők többirányú elfoglaltsága miatt. A beszéd nem tetszett. Az életformák közötti alternatívák választásának tagadása, monopolikus Biblia-értelmezés, retrográd, *anakronisztikus* motívumok, mások gyengeségének saját haszonra és *kizárolagosságára* irányuló kihasználása, keveredett az előadásban. Lehetséges, hogy a beszéd egyes passzusainak értelmezésében nálam történt hiba. Az előadásban központi helyet kapott a (címből következően) hivatástudat. Az egyházi hivatástudat hőroszai lettek a szerzetesek. A szerzetesség, mint életforma, itt agitatív célokat használt. Pál levelének klasszikus félreértelmezése vezette odáig az előadót, hogy az emberi élet csak szűzen vagy házasságban lehetséges, s minden más életutat *ex offo* kizárt. Az előadó nagyon eleven színekkel ecsetelte (az egyébként valós problémát) a család széthullását, a fiatalokkal való foglalkozás hiányát, az ebből eredő különbségeket, társadalmi következményeit. A hivatalos pedagógia, oktatás felelősségét egy kissé eltúlozta. Megtudtam tőle, hogy a magyar fiatalság elveszett, fertőbe süllyedt, s az egyház feladata az ő megmentésük. Sem a *társadalomnak*, sem az összes egyháznak a részvételével nem számolt. S mindezekhez hozzájárult *stílusának ingadozása*. Hol bibliai próféták stílusában mennydörgött, hol hatásvadász fordulattal szötte beszédjébe a „hülye, kinyíffant” kifejezéseket, melyek egy baráti társaságban, tíz-húsz ember előtt még alkalmazhatók (bár akkor sem egy szerzetesnek), s nem templomban, oltár előtt. Summázatként tehát Balás atya előadását konzervatívnak, antidemokratikusnak, alternatívahiányosnak találtam.

„Aki előbb békül a vitában, az a bátrabb.” mondja a Talmud. A prédikáció utáni beszélgetés volt Nagymaroson a legnagyobb élményem. Akikkel ott találkoztam, beszélgettem, azoktól lehetett megérteni a kisközösségek életét, gondolatait. Vezetőnk és segítője volt az, akivel személyesen vitába kerültem, nem tudván megállni magam azt, hogy közbe ne kotyogjak és kérdéseket tegyek fel. Ez kissé akadályozta azt, hogy szemlélőként vegyek részt és csak krónikása legyek az ott tapasztaltaknak. Tizennégy fős kiscsoportunkban sokféle ember verődött össze. Családanya, szakmunkás, iparitanuló, gimnazista, egyetemista, csöves, vidéki, budapesti. Vezetőnk egy szerelő volt, aki addigi energiakusságát csökkentve eszményi vitavezetővé vált, telve türelemmel és tapintattal. Ő volt az egyik legszimpatikusabb ember, akivel Nagymaroson találkoztam. Mindenki elmondta, hogy honnan jött, mit csinál, milyen nevelést kapott (csak én és barátnőm nem kaptunk vallásos

nevelést, és még valaki, akire később kitérek), milyen egyházközséghez tartozik. Az a „még valaki” Misiként mutatkozott be, akkor érkezett, amikor éppen elkezdődött a beszélgetés. Furcsa keveréke volt egy csövesnek, az ON THE ROAD egyik hősének: Dean Moriartynak, és Michael Jacksonnak. „Misi vagyok, tizennyolc év árvaház és öt év nar-kó” mutatkozott be, és csoporttársaim arca megfagyott. Arrébb húzodtak, amit „Misi belenyugvóan konstatált és szóvá tett. Vezetőnk visszanyerve lélekjelenlétét nyugtatta, s kedélyes szavai a többiekben is felolvasztották a jeget. Misi nem maradt közöttünk sokáig: amikor egy csoporttársunk a családanyai hivatást kezdte ecsetelni, felállt és rágót rágva közölte, hogy megvan a véleménye a családról és megvetően otthagyott bennünket. A jó elnyeri méltó büntetését. Az a lány, aki Misit kihozta a sodrából, elmondta gondolatait, hogy az anyának ott-hon kell maradnia, gyermekével foglalkozni. A Misivel együtt jött, de ott maradt iparitanuló fiúval közösen elkezdtek arról kérdezzetni, hogy egy keresetből hogyan akarja eltartani a családot. Rögtönzött szociológiai előadásunk a lányt makacs védekezésre készítette, jottányit sem engedett. Témánál voltunk: miből, meddig, hogyan éljünk. Az anyai hivatás egyoldalú szentségét elsöpörtük, de elismerve szükségességét és azt hozzátéve, hogy a társadalmi támogatás nélkül ez lehetetlen, egyházi álláspont ide vagy oda.

A tizennégy főből egyik témához sem szóltak hozzá legalább hatan, s voltak, akik kísértetiesen ugyanazt mondták, amit a prédikációban már hallottunk, illetve a kérdést ismételték meg felcserélt szórenddel. A sablonosságot megtörendő feltettem kérdéseimet, melyekre választ nem minden esetben tudtak adni, megjegyzéseim nemegyszer keltettek derűtséget, mikor Balázs atya stílusában közöltem őket. Megdöbbentő volt a *véleménynélküliséget*, az önálló gondolkodás hiányát tapasztalni.

A következő témánk a találkozó, kulcsfogalma a szerzetesi hivatás volt. Mivel Balázs atya csak példaként idézte és célként állította a hallgatóság elé a szerzetességet általában, s nem bontotta ki teljesen, hogy a szerzetek alatt milyen típusokat gondol. Abban egyetértettünk, hogy a szerzetek némelyike valóban nem szükséges, és már-már olyan kritériumokat kerestünk, amelyek megléte esetén volna támogatandó tevékenység ez részünkről. Mindezzel párhuzamosan felvetődött a szüesség kérdése (a szerzetesi szüességé), s ebben a vitában végképp magamra maradtam. Bár cáfolatlanul hagyták érveimet, egyik jelenlévő még egy szerzetest is bevetett a vitába, akivel egyszeri fegyverváltás után

megállapodtunk, hogy később folytatjuk e témát. Nyílt, egyenes, őszinte ember állt velem szemben, aki valóban elhivatott, s ezt én a kívülálló is azonnal elismertem.

Vitákat írok, negatívumokat sorolva fel, de Nagymaros élménye mégsem csak ez. Sőt főként nem ez! Mégis ezekből nem az elutasítás szándéka ered, hanem a feltétlen elfogadása, melyben megjelenik értetlenségemen túl szerény pártoló kritikám. Jövőjét én mindenképpen egy *központi ideológiai magként* érzem, melyben együtt van az *ünnepe*, a *közös együttléti eufóriája*, és azok a célok, amelyeket a kisközösségeknek továbbra is követniük kellene, vagy ez lenne szerencsés: hogy ne kisközösségekről, hanem egy közösség kiscsoportjairól beszélhessünk. Ennek mindenképpen vannak politikai szálai is. A közös elvárások kereszttüzeiben napjainban egymással szemben már nem lehet blöffölni, sem az államnak, sem az egyháznak, még szószékről sem. Lukács Józseffel együtt várom azt, hogy: „Az egyházakhoz való viszony elméletileg helyes kezelése megköveteli annak a kérdésnek a szem előtt tartását és tisztázását, hogy mikor képes a szocializmus elérni azt a szintet, amelyen a problémák megoldásának elsődlegesen állami-politikai eszköztárát kiegészíthetik, később fokozatosan felválthatják a társadalmi öngazgatás módszerei.” Nagymaros ennek a gondolatnak a kiváló illusztrációja. És annál is több: közös *felolvasás, béke és nyugalom* ezen az állandóan rázkódó bolygón, s országunkban. Ezt a békét mindannyian megérezték, akik ott voltak. Sokáig őrzik.”

(D. Gábor sorait olvasva, az ő elfogultságaival is kalkulálva felvetődik a szociográfusban a kérdés, megvalósítható lenne-e a legközelebbi jövőben a Giczy György és Cs. Ervin javasolta dialógus-Nagymaros? Egykönnyen bizonyosan nem, ám ha akkor a feladat a dialógus lenne, vagy még inkább a kiengesztelése, akkor talán mégiscsak lehetne esélye.)

M. Adrienne ifjúságkutató szociológus második alkalommal vesz részt ilyen találkozón, hiszen ő volt az, aki Hajósról tudósított. „A délelőtti előadás időpontját a budapesti vonat érkezéséhez igazítottuk, s mivel késett, közös énekléssel várták. Barsi Balázs ferences szerzetes előadása a hivatásról szólt. Jézussal az élet jelent meg a földön, ez az új élet. Isten az élet ura, az élet ura hív, egy új életre. Egy hivatás van: az élet szolgálata. A hivatás patriarchává és matriarchává lenni.*

* Ezután részletesen, igen korrekten ismerteti az előadást, kommentár nélkül.

Az előadás nagyon feszes szerkezetű volt, időnként visszaütéssel előző gondolatokra, példákra. A szünetben kisebb csoportok próbálták értelmezni, önmaguknak, egymásnak magyarázni, közös álláspontra jutni. A református templomban folytatta Barsi Balázs előadását, illetve magyarázata azt, s kérdésekre válaszolt. A hangosítás technikai hiba miatt szünetelt, ezért csak mozaikokat hallottam, visszaadására nem vállalkozom. A délutáni hivatásbemutatókon szerzetesek, papok és egy hatgyermekes házaspár beszélt hivatásáról.** Mind a hatan a *lemondás szépségeiről* és az azzal járó örömeiről beszéltek nagyon vonzóan. A délutáni szentmisén elhangzott a hivatásról, hogy az nem egy foglalkozás, nem egy pálya, hanem a hivatás Isten, s ez minden keresztény feladata.

A hajósi ifjúsági búcsúval összehasonlítva: *szervezettebb és intellektuálisabb* rendezvényt láttam. A három-négyezres tömeg itt is csendesen, fegyelmezetten mozgott a faluban. Gyónási lehetőség nagyon sok helyen volt, és húsz-harminc pap áldoztatott.

A szervezők igyekeztek mindenki számára hallhatóvá és láthatóvá tenni az eseményeket. (Sajnos a technika néha közbeszólt.) Barsi Balázs előadásai elemzőbbek, *mélyebbek* voltak, mint a hajósiak és *szigorúbbak* is. Az értékek ugyanazok – szeretet, közösség, család, gyermekvállalás, lemondás, a krisztusi út követése –, de a teljesség, tökéletesség igénye itt sokkal határozottabban fogalmazódott meg, mint Hajóson. Itt a résztvevőket *felnőtként* kezelték. Határozott abortuszellenességet fogalmaztak meg többször is. A primitív vallásosság, a Jézus nélküli kereszténység kritikája is megfogalmazódott, s néhány kritika is az egyházzal szemben.”

(A „szervezettebb és intellektuálisabb” mint összehasonlító minősítés egyszerre lehet negatív és pozitív, úgy is értelmezhető, hogy kevésbé lendületes, bensőséges és ünnepi. Kismaros pedig ennek indult. Nem véletlen, hogy D. Gábor is konferenciához hasonlította Nagymarost.)

V. Zsuzsa (filozófus): „... „Hülyeség! Több kosár kikapart magzatot visznek ki naponta kórházainkból!” Ezek voltak az első szavak, ezt hallottam meg először Nagymaroson. És a kegyetlen nagy *csöndet*, sok ember kollektív csöndjét.

A megjelölt főtéma az elhivatottság volt, a kereszténység oszthatat-

** Ismét igen korrekt ismertetés következik.

lansága (papok, szerzetesek, laikusok merev elkülönítésének kritikája), de a napot tartalmilag szervező lényegnek – ami már akkor is, és később a kiscsoportos beszélgetések során is leplezetlenül megjelent – a vasárnapi vallásosság, a „hat nap az enyém, hetedik Istené”-féle felfogás elleni küzdelem tűnt. Az egyén hite, belsővé, meghitté formált hite és felelőssége volt fontos Barsi számára, szinte túlfeszítve már az egyház intézményes kereteit, vagy másképpen fogalmazva: csaknemn sértve az egyháznak mint intézménynek az érdekeit. Esetemben ezzel megsokszorozta *hitelességét*, rokonszenvességét; mások számára azt hiszem a dolog fontossága és *aktualitása* volt evidens.

Füvön, pokrócon, padokon – mindenhol ültek a templom körül. Sokan jegyzeteltek, mégis, már ekkor úgy éreztem, hogy a jelenlét és egymás jelenléte a tömegesség számba vehetősége, a „mi sokan itt vagyunk és békésen tudunk itt lenni” tudata összehasonlíthatatlanul fontosabb volt, mint bármiféle teológiai és egyéb információ. A programok, még a tanulást, elmélyedést szolgáló programok is csak strukturálni voltak hivatva az Együttlét Idejét. Ez érdekes volt, hogy én, aki gyűlölöm a tömeget (nem patológiusan, csak történelmi ismeretek és belátások alapján), és főleg nem szeretek kicsi lányommal több száz ember alkotta gyűrűk közepén ácsorogni, egészen biztosan tudtam, hogy itt *„jó helyen vagyunk”* ez a tömeg ugyanis nem tömeg, de sok, önkéntes elhatározással egybegyűlt individuum halmaza. És, ha végig-gondolom, természetes, hogy átlagon felül (de nem feltűnően) reprezentáltak voltak a mozgássérültek, az ilyen-olyan betegségben szenvedők, vagy csak úgy egyszerűen a nem éppen szexbomba típusú lányok és a messziről látszik, hogy „milyen introvertált” típusú fiúk. (Félreértés ne essék, csak százalékos arányeltolódásról van szó, mert a kicsit zöld – mondhatnám teljesen normális – beütésű makkegészséges fiúk és lányok is ott voltak, akikkel alpesi menedékházakban lehet találkozni kétezer méter felett.) Nem mertem megkérdezni, hogy miért viselnek sokan nemzeti színű kokárdát? Úgy éreztem azonban, hogy az *univerzális kereszténység* evidensen és problémamentesen simult a *nemzettudatba* és ezt demonstrálták is.

A legtöbb résztvevő ismert minimum ötven-hatvan embert a jelenlevők közül. Az egymást üdvözlők hangsúlyosan fizikai érintkezéssel és *érintéssel* köszöntötték egymást. Csók és ölelés. A nem tizenéves fiúk is. És most jön annak a gondolatnak-érzésnek reménytelen megfogalmazási kísérlete, ami engem egész idő alatt a legjobban érdekelt. Hogy

ezek az emberek tényleg olyanok-e, mint ahogy megnyilvánulnak, vagy egy „sollen” nevében eljátsszák, hogy milyennek kellene lenni az igazán humanizált emberi létnek és együttlétnek? (Számomra ez utóbbi sem von le semmit a dolog értékéből, pusztán realisabbnak tűnik, mint hipotézis.) Egy kicsit túlhangsúlyozottnak, egy kicsit harsánynak tűnt a magyar általános társadalmi közeg ismeretében, amiben hétköznapijaikat élni mégis kényszerülnek, a demokratizmus, humanizmus, szeretet összes megnyilvánulása. A nyomorékokkal, a szűkölködőkkel, a gyerekekkel való bánásmód. Nehezen tudom elhinni, hogy ezek köré az emberek köré olyan burkot von a hit és a „mi tudat”, hogy közvetlenül és nem reflektáltan olyanok, amilyenek látszanak. Az a hallhatatlan, de természetesen nem poroszos fegyelem is, ahogy mozogtak, keresték kiscsoportjukat vagy a bibliázókat stb., bennem ezt az érzést erősítette. Vagy a huszonévesek türelme és érdeklődése, ahogy egy hetedikes kisfiút hallgattak. És még egyszer mondom: ha ez a „mi tudat” és az általa közvetített értékrend erre képes, hogy nem teljesen naiv-közvetlen módon fantasztikusan magas normák teljesítésére ösztönöz, már akkor is lenyűgöző.

Piaristáknál tanult mérnök barátom rám lelt a várakozó tömegben. Róla csak annyit, hogy a piaristáknál inkább csak ismeretet, vallásról való tudást szerzett, Istene, aki van, megfoghatatlan, nagyon nem antropomorf és túl sok értelmeset nem lehet prédikálni róla. Most régi ismerőseivel találkozott, egy öt-hat évet börtönben töltött pappal. Az illető már a hatvanas években, persze kisebb méretekben, hasonló rendezvényeket szervezett. És ott állt ez a fiú egy kisebb csoport közepén, válaszolt a feltett kérdésekre, egy szóval sem utalt a múltjára, derűs volt és volt hite. Feltételezhető viszont, hogy a jelenlevők többsége ismerte hányattatásait és ennek tudatában hallgatta a különben is szuggesztív papot. Barátom össze akart ismertetni ezzel a fiúval, akivel együtt úszott minden nyáron a Dunán, de én nem voltam képes a kislányomat kiszakítani egy őt éppen szőlővel, cukorral etető, mellesleg csodaszépen gitározó társaság bűvköréből.

Lassan összegyűltek a kiscsoportok és én is megtaláltam a helyem. Jó idő volt és így nem került sor a programban jelzett „rossz idő esetén házaknál megtartandó” megoldásra; minden csoport a templom körül, a Duna-parton stb. helyezkedett el. (Mellesleg jegyzem meg: Nagymaros, mint község, valóban vendégül látta ezt a társaságot, és kételyeim

sincsenek, hogy zuhogó esőben több ezer embert befogadott volna házaiba.)

Elindultunk a Duna-partra, és ős volt, olyan ősz, hogy még a leg-harcosabb ateistákat is (akik közé soha nem soroltam magam) hangulatilag valamiféle ‚veszélyes‘ panteizmusba ringatta volna. Csoportvezetőnk még ezen a tájon is válogatott: végül eszményi helyen települtünk le, olyan ‚refináltan‘, hogy a körbeülők vagy a kissé ködös túlpart-ra vagy egy romantikusan nekivadult repkény vörös-sárga leveleire láttak. Szép volt minden és békés. A Miatyánkkal kezdtünk. Elmondtam én is, természetes volt.

Tizenketten kerültünk össze: gyerekek (tizenkét-tizenhárom évesek), tizenéves gimnazisták, főiskolások, a meghatározatlan korú (negyven és ötven között akár mennyi is lehet) csoportvezető és én. Ülés sorrendjében mindenki bemutatkozott és elmondta, találkozott-e már Istennel, mikor és hogyan? Mellettem szorongó, koraérett, nagyon értelmes kisfiú. Kitért az Isten mibenlétére, a vele való találkozás miként-jére irányuló kérdés elől. Inkább a Tartalmas Élet igényének kialakulásáról beszélt. Kicsit remegett a keze, kicsit remegett a hangja, de kegyetlenül akarta a dialógust és megküzdött érte. Madonna-arcú, szőke tizenéves lány. Az ő lényéből szinte érzékelhetően áradt a kisfiú felé a bátorítás, a *melegség* és a *figyelem*. Mikor sorra került, akkor viszont hasonló gátlásosság, ‚bocsánat, hogy élek‘ arckifejezés és gesztusok jellemezték. A természet gazdagsága és szépsége indította Isten keresésére és úgy érzi meg is találta. Egy főiskolás fiú úgy érezte, helyes úton jár, mióta Jézust követi; tapasztalata szerint ‚könnyebbé, szebbé‘ vált az élete. Szóba került még egy barátnő döbbenetes átváltozása, a közélről megtapasztalt megtérés példájának ereje és a természet és megint a természet.

Arról, hogy én mit dadogtam össze, ne essék túl sok szó. A nem hazudni és nem megsérteni, főleg nem megbotrántkoztatni elveinek egymás ellen feszüléséből született valami. Utaltam kínomban Barsira is, aki a filozófusok agyonreflektált istenével is perben állt, az igazi átlélhető hit gátjaként emlegetve Platon, Arisztotelész beszüremlését a teológián át a tényleges hitéletbe. Elmeséltem, hogy hozzám még ‚rosszabbak‘ is beszüremlettek és az az igazság, hogy én nem találkoztam Istennel. Nagyon *megértettek*, nem váltam idegenné, kiközösítetté, inkább úgy éreztem, én is a segítőkészség, a ‚szeretni akarom ezt az em-

bert, hiszen magányos Isten nélkül s elveszik' sugárzásba kerültem e vallomással.

Humorérzéssel és kifejezőerővel egyaránt megáldott csoportvezetőnk klasszikus szerkezetű fejlődésregényt adott elő. Vasárnapi vallássság vette körül gyermekkorában, a hit kiüresedett, rutinos jelleget öltött a szülői házban. Különösebben nem hatott rá, annyira sem, hogy megtagadja. Aztán az ifjúkor és az érett értelmiségi férfi összes ismert, tipikus problémája. Feleségtől, gyerektől való elidegenülés; ez érzelmi hidak leépülése; pénztelenség és hajsza a pénz után; értelmetlen és kváziértelmetlen pótcselekvések. Szeretők, szerelmek, jóga. Tisztátalan és zaklatott lett körülötte minden. Aztán életveszélyes gyomorvérzés és valami olyasminek derengő tudta, hogy ha Szent Lajos király hídja vele szakadna le, nehezen lenne befejezett vagy értelmes egész-ként felfogható az élete.

Később már *mindenki mindenkinek* mesélt, nem szorongott a kisfiú, és nem félt a szőke lány. Alkohol és drog nélkül manapság ritkán látni ilyen gyors feloldódást és egymásra hangolódást. Ettünk is közben, akinek nem volt mit, azt a többiek kínálták és én megint azon töprengtem, hogy ezek tényleg ilyenek-e?

(Miként D. Gábor beszámolója, V. Zsuzsáé is arról tanúskodik, hogy Nagymaros szakítószilárdsága a kiscsoport, az ad hoc kisközösség szakítószilárdságával mérhető. Erdemes azt is észrevenni, hogy a kívülállók egy része számára militánsnak tűnő Barsi Balázs a Politikai Főiskola tanárának azért is rokonszenvesnek tűnt, mert ő függetlennek érezte az egyház intézményes kereteiből, s ezért is hitelesnek, rokonszenvesnek. De miért ne lennének ennyire különböző érzések berkeken belül is?)

Sz. János szociológus, mint a közösségek és mozgalmak kutatója és propagátora örömmel vállalkozott a találkozón vele részvételre: „Már a vonatra vállalkozók kellemes benyomást tettek rám. Látszott, hogy nagyrészt egymást ismerő kisebb csoportok vannak együtt, vidámak, közvetlenek az idegenek iránt, segítőkészek. *Vidámak*, de nem harsányak. A kis programlappal a kezünkben érkeztünk meg a templomhoz, miközben azon gondolkodtunk, s arról beszélgettünk, lesz-e valami nagyobb szabású program, ami magával viszi az egész összeívetelt.

Már megkezdődött Barsi Balázs előadása, amikor odaérkeztünk. Fiatal pap (fiatal hang!), nagyon üdén, ugyanakkor nagy meggyőződéssel lendületesen, minden kenetteljesség nélkül, de „keményen”, egysze-

rűen, szigorú, nagy személyes meggyőződéssel, a néha „darabosan” előtörő egyszerű, mondatok mögött rejlő forró és átforrósító hittel beszélt.

Engem, és úgy éreztem a hallgatóság nagy részét is, a prédikáció második fele, utolsó harmada ragadott magával különösen. Ebben az Ige általános erkölcsi, magasabbrendű isteni elvei közvetlenül összekapcsolódtak a saját *személyes* sorsunk, mindennapi személyes-erkölcsi döntésük problémáival. Különössége volt a prédikáció e részének, hogy egyszerre volt magasrendűen filozofikus (gondolatilag nehéz és mély), mégis „közérthető”. Méghozzá a „közérthetőségnek” nem valami primitív, aprópénzre váltható, napi utasításokban leegyszerűsíthető formájában, hanem jó értelemben vett „sugallatában”. Tehát egyszerre szólt az *értelemhez* és az *erkölcsi érzelemhez* (és mi több az erkölcsi akaráshoz!).

Konkrétan idézem a prédikációnak ezt a záró részét, ahogyan én értettem és gondoltam (ahogyan nekem és hozzám szólt): – a család, a családapaság erkölcsi szerepéről volt szó, méghozzá az apaság (az atyaság) és a szerzetesi magatartás (egyik) lényeges vonásának kölcsönössége tekintetében. Nehéz ezt a gondolatot azon a szinten (a sugallatnak az erejét is érzékeltetve) megfogalmazni, ahogyan az a prédikációban kifejezésre jutott az *élő beszéd forró dinamikáján* át az *áhitat* és a figyelem adott légkörében. De megpróbálom.

Gondolata talán szokatlanságánál fogva ragadott magával (legalábbis ez is benne volt a rám tett hatásában): apaság és szerzetesi magatartás, hogy jön ez a kettő össze? Ami engem mélyen megragadott, az a *szerezetesség és az atyaság* (apaság) közötti mély azonosság, mély lényegi azonosság meggyőző (sugallatszerű) megmutatása volt. Mindenkinek azt kell feladnia személyes életében (személyesen), ami őt akadályozza Jézus (a magasabbrendű eszme és erkölcs, az Isten törvénye) követésében. Ez az igemagyarázat emiatt a személyes értelmezés miatt jelentett a számomra evidenciaélményt: a *hitnek személyenek kell lennie*, az Isten, az isteni igazság csak nekünk (nekem!) szóló személyes jellegében lehet (számomra!) igaz. Mindezzel megerősítette azt a meggyőződésemet is, hogy az Istenben, Jézus Krisztusban és a Szentlélekben való hit az ember számára (ahogy minden magasabbrendűben való hit is) csak akkor lehet értelmes és hatékony, ha ezt a felsőbbrendű lényt személyesnek (az ember saját lényéhez hasonlatosnak) hiheti és képzelheti az ember. Csak így találhat vele kapcsolatot, enélkül a vele

való kapcsolat (kommunikáció-kölcsönösség) lehetetlen. Az istenség (az egyetemes erkölcsi-szellemi törvények) befogadása nélkül lehetetlen, nem működik, absztrakt, üres marad. A Lukács György-i, Istent helyettesíteni szándékozó „nembeliség” kategóriájával éppen ez a baj: általánosítja az emberre egyetemesen jellemző erkölcsi stb. sajátosságokat, de mivel ezt nem képviseli, nem testesítheti meg egy személyes lény (az Isten), ezért képtelen ránk hatni ez az általánosság.

A prédikáció igazán magával sodró hatással ért véget. Utána bemondták a hangszóróba, hogy mindenki maradjon a helyén, legyen csend, „mélyüljünk el a csendben”. Ez a *csend* nagyon jólesett, tovább mozoghatott, mélyülhetett és dolgozhatott így bennünk az Ige, és az Igének a prédikáción át számunkra föltárulkozó személyes („konkrét”, „mai” stb.) igazsága. A csend után kihirdették, hogy mindenki keresse a csoportját a kezében lévő kis programlapon feltüntetett közös foglalkozásokon is. Engem különösen vonzott volna a zenei csoport találkozósa, de fegyelmezett maradtam, kerestem a csoportomat, mert arra is kíváncsi voltam, milyen lehet egy véletlenszerűen összeverődött kiscsoport együttléte. A csoportomat a sorszám alapján tehát könnyen megtaláltam. Egy kis izgalommal figyelgettük egymást, vajon kik leszünk együtt, kiket hozott össze a véletlen, és hogy elegendő leszünk-e ahhoz, hogy kiscsoportot alkossunk. A mi csoportunk azok közé tartozott, akik a gesztenyésbe voltak irányítva. Egy idősebb hölgy csatlakozott hozzánk, ő vezetett el bennünket a gesztenyésbe. Vezetésével egy kis gyalogúton, illetve lépcsőn felkapaszkodva gyönyörű, a hegyoldalon teraszosan kialakított szelídgesztenyésbe értünk. A gesztenyés az idős hölgyé volt, több hasonlóan szép gesztenyés kert terült el itt egymás mellett a domboldalon. Hatalmas, éppen most érő gesztenyéit hullató gesztenyefák között kapszkodtunk fel.

Kis körben leültünk, elhelyezkedtünk a száraz avaron. A csoportvezető nagyon szellemes megoldást javasolt az „előzetes” bemutatkozásra: kérte, hogy a kis programlap egyik oldalára mindenki írja fel a keresztnévét jól láthatóan és gombostűvel tűzzük fel azokat a mellünk-re. Így mindenkit „személyesen” néven szólíthattunk, de inkognitóban is maradhattunk, mert vezetéknévünket nem kellett közölni. A csoportvezető tizennyolc-húsz éves, kedves, okos, eléggé szép, magával ragadóan figyelmes, vibrálóan dinamikus, ugyanakkor mégis áhítatot, békét is „parancsoló” személyiség) javasolta, hogy halkan énekeljünk el valamilyen éneket. Közös megállapodás alapján egy egyszerű kellemes

éneket énekeltek. (Talán Szűz Máriáról. Én gyermekkoromban református neveltetésű lévén, nem ismerem a katolikus énekeket, így nem tudom megmondani, mit énekeltek, de konkrétan ez most nem is fontos.) Az éneklés után a csoportvezető lány imádkozott spontánul. Az ima nagyon szép, nagyon bensőséges, kedves, nagyon közvetlen volt. Engem az a mozzanata ragadott meg, hogy Jézus itt van bennünk (ismét ez a személyes! mozzanat), és így összekapcsol bennünket, általa egyek vagyunk, egy közösségbe tartozunk. (Illetve ez utóbbiakat már én gondolom hozzá az általa elmondottakhoz.)

Az ima végeztével azt mondta, tegyünk javaslatot, mivel is folytathatnánk ezt a közös együttlétet. Ő javasolta, hogy talán mutatkozzunk be: mindenki mondja el, honnan jött, volt-e már itt Nagymaroson a korábbi évek találkozóin, és majd később beszéljünk talán a prédikációról, vagy arról, amit fontosnak tartunk. Önmagam részvételét és megnyilatkozását – mint egyet a körben ülők közül – harmadik személyben fogom leírni. Bár jobban esne ezt első személyben elmondanom, de egyrészt szeretnék objektív, tárgyyszerűen közlő lenni, másrészt, amennyiben lehet, szeretném megkísérelni, hogy inkognitóban maradjak...

- A csoportvezető kislány (tizennyolc-húsz éves) főiskolai hallgató. Budapest egyik kerülete gyülekezetének a tagja. Már a korábbi években is részt vett a Nagymarosi Ifjúsági Találkozón. (Nem emlékszem, hogy mást is mondott-e, talán még annyit, hogy gyermekkorában is vallásos neveltetést kapott. Ezt azért emelem itt ki, mert csoportunk minden tagjának beszámolójában előfordult ez a motívum.)

- Másodikként egy mellette ülő, szőkés-vöröses, kék szemű tíz-tizenegy év körüli komoly fiúcska számolt be. Elmondta, hogy szülei vallásosak. Őt is úgy nevelték. Rendszeresen ministrál. A beszélgetés során később még elmondta, hogy valószínűleg papi pályára megy, ő és a szülei is ezt szeretnék.

- A következőnek egy komoly, körülbelül húsz-huszonhárom éves, szigorú arcú, de mégis nyílt, barátságos tekintetű, barna hajú, napbarnította bőrű, falusi (parashti) származására utaló, azt megjelenésében méltósággal kifejező fiatalember mutatkozott be. Nála volt egyedül Biblia. Ő elmondta, hogy papnövendék, szeminarista. Görög-katolikus pap lesz belőle, tehát megnősülhet, aki nem törekszik magasabb papi rangra. A későbbi beszámolás során említette még, hogy

nagy személyes feladat számára, hogy a szemináriumi élet rutinja, formái ne szűrjék el benne a lényegét, az élő hitet.

- Egy tizenhárom-tizenöt év körüli magas kedves fiú mutatkozott be. Ő is elmondta, hogy vallásos neveltetésű. Bár keveset beszélt, de érezni lehetett, hogy hite mély és őszinte.

- Ötödikként az ülésrendnek megfelelően a csoport legidősebbnek látszó tagja beszélt. Életkoráról, és arról, hogy honnan jött, nem mondott semmit. (Szakállát nézve akár hatvanéves is lehetne, de szemébe nézve és hangját hallva lehet, hogy csak harminc, de valószínűleg jóval több ennél.) Szeretné, ha ez a közösség tényleg élő lenne, és ezáltal megtörténne a csoda, hogy gazdagítani tudnánk egymást a hitünkkel. Nem csak beszámolnánk, hanem kicserélnénk egymással élményünket a hitről, és hogy miben segít nekünk ez a hit, miben van kétségünk, érezzük-e hiányát. Elmondta, hogy ő református neveltetésű, falusi származású, gyermekkorában sokat, azaz minden vasárnap kétszer volt templomban, szülei, nagyszülei református vallásúak. A materializmus – legalábbis abban a primitív formájában hogy az egyik dolog meglöki a másikat, és a világ is így működik – soha nem elégítette ki. Az ateizmus (mint valaminek a merő tagadása) mint világnézet szintén nem volt a számára elfogadható. Hiszen az Isten fogalma még materialista (illetve nem hívő, racionalista-ésszerűségi) szempontból is pozitívabb, mert az ember számára fontos erkölcsi törvényeket, parancsokat foglal össze. A hit az ő számára most valamiféle személyes Isten felfedezését jelenti. Ezért is volt megragadó a csoportvezető imádságában Jézus ittlétének bennünkletének hangsúlyozása. A prédikációnak az atyaság (apaság) vonatkozásában elmondottak is ezért hatottak rá különösen. Életkora alapján ő már egy más korosztályhoz tartozik, személyes problémái ezért is mások, de anélkül, hogy durva dolgokat mondana, megemlíti: számára a hit, a személyes kapcsolat Istennel, segítséget jelent a házassági hűség kialakításában, a házaselet kiteljesítésében.

- Majd három kislány következett, ők együtt jöttek egy vidéki városból. Az egyikük már a korábbi nagymarosi találkozókra is részt vett. Ő hozta magával a másik két lányt, akik testvérek. Mindhárman vallásos neveltetésűek. Most keresik hitük mélyebb értelmét, és annak számukra való személyes jelentését. Ők is középiskolások.

- Végül egy magas szőke kislány számolt be. (Úgy emlékszem, ő is középiskolás.) Bemutatkozása azért érdekes és figyelmet érdemlő, mert

a hit kialakulásának nagyon fontos, a közösséghez kapcsolódó motívumára utal. Elmondta, hogy ő nagyon bátor, bizonytalan volt, félt, magányos volt, nem voltak barátai. A vallásos közösségbe kerülve megváltoztatta az, hogy őt ott szerették, a közvetlen emberi kapcsolatok során mély szeretettel vették körül. Bátor lett, önbizalma lett. Ez a szeretet vitte őt el a hithez. Mindaz, ahogyan ezt elmondta, számomra nagyon *megható* volt. Látszott rajta, hogy mély magányosságból jöhetett. Ezt a múltat most már mint pozitív jelenséget lehetett rajta érzékelni: rezdülékeny maradt, érzékeny mások lelki problémái ránt. Mély azonosulási képesség (tudományos szóval: empátikus képesség) sugárzott belőle. Korábbi magányossága, félelmei is érződtek még rajta, de valamilyen módon ez is pozitív értelmet nyert: megnyílásai, kinyitódásai után bezárult, fegyelmezett lett. Teret adott a másik ember beszédének, a reagálásnak. Olyan egészséges személyiség lett tehát belőle, akinek az őszinte, személyes megnyilatkozását jól esik meghallgatni.

A vallásosságot, illetve hitet illetően csoportunkban kivétel nélkül jellemző volt a gyermekkori vallásos neveltetés. Legtöbb esetben ez a vallásos szokás hozta ide a résztvevőket. De figyelmet érdemel – talán a többi csoportban, ahogy ezt hallottam, nem jött ilyen hangsúlyozottan ki – hogy ez a szokványos rutin jellegű vallásosság vagy már eleve is mélyebb istenhittel kapcsolódott össze a családi életben is, vagy több esetben „menet közben”, valahol a közelmúltban kapott különböző mértékű elmélyülést. A találkozó legfontosabb szerepe talán éppen ennek az elmozdulásnak, „beindulásnak” a segítése is lehetett.

A bemutatkozás után kisebb vita (eszmeccsere) bontakozott ki arról, vajon mi a fontosabb, az Isten törvényeinek és akaratának való engedelmesség, az Isten országának keresése, vagy az Isten törvényei szerinti személyes hit. Az előbbit a jelenlévő teológus hangsúlyozta, az utóbbit a másik férfi (aki korábbi beszámolója végén megemlítette, hogy bölcsésztanári végzettségű). Kisebb mértékben a többiek is kapcsolódtak a beszélgetéshez, érdekes volt tapasztalni, hogy a prédikációban elhangzott ígéret – pl. a gazdag ifjúról, az ő hitét akadályozó sajátos személyes terhektől való Jézusi követelésről – most kezdték többen megérteni, tudatosítani.

Eljött az ebédidő. Két órára vissza kellett menni a templomba, ahol közös program kezdődött. (A beszélgetés egyébként kb. tíz órától egy óráig tartott.) Ki-ki elővette a nála lévő ennivalót. Először úgy tűnt, hogy nem lesz mit enni, alig van valakinél valami étel. Aztán amikor

kiraktuk, csodálkoztunk, hogy mennyi minden felhalmozódott előttünk a fűvön. A legidősebb férfinél – amint mondta – véletlenül egy fél tábla csokoládé és egy kevés szőlő volt, ami a reggelijéből maradt. A teológus seminarista fiú táskájában egy nagy sült félcsirke volt. Mondta, hogy ők mindig ezt eszik, együk csak, örömmel adja nekünk. Én bicskát kértem, és feldaraboltam a csirkét, hogy mindenkinek jusson. Kibontottuk a gondosan becsomagolt szendvicseket is, az ennivaló egyre többnek tűnt, majd az egyik szatyorból előkerült egy csomó pogácsa, a másiktól egy csomó alma. Mondtuk is, hogy úgy fogunk járni, mint amikor Jézus csodát tett és két hallal és három kenyérrel lakatott jól ötezer embert. A kirakott élelmet valóban nem bírtuk mind megenni, kértük, akik estére is maradnak, tegyék el vacsorára. Evés után ismét énekeltünk és imádkoztunk. Végül pedig a papnak készülő kisfiú barátunk a csoportvezető ösztönzésére elmondta ötletét, amiről már majdnem elfeledkezett: javasolta, hogy írjuk fel mindannyiunk keresztnévét külön-külön egy kis cetlire, és mindenki húzzon egy nevet, és azért imádkozzon. Eltettük a kihúzott cetlit a névvel, azután ahogy szedelőzködtünk, valaki még elősedett (talán a csoportvezető?) kis kártyákat, amelyeken egy ikon volt, ami Szűz Máriát ábrázolta Jézussal az ölében. Aztán még mindenki körbeadta a saját kártyáját, hogy a többiek ráírassák keresztnévüket, hogy maradjon egymásról egy kis személyes tárgyi emlékünk is.

Ezután elindultunk befelé a kertből a templomhoz, ahol már elkezdődött a délutáni program. A templomban már nem volt hely, körülötte is rengetegen álltak, ezért bementünk a templomhoz tartozó közeli nagy füves térre. Ott a fűvön is több száz fiatal és néhány idősebb felnőtt ember is ült a szép kellemes délutáni napfényben. Mi is – akkor már egymástól elválva – az üldögélők között régi ismerősökre találva leültünk. A templomban folytak a tanúságtételek, de videokamera segítségével a kint felállított színes tévében is jól láthattuk és természetesen hallottuk, hogy ki beszél. Ezekből az alábbi néhány dolog maradt meg, amelyekre érdekességük miatt emlékszem: egy középkorú asszony beszélt, amikor megérkeztünk, beszédének vége felé tartott. Arra lettem figyelmes, hogy Jézus iránti szeretetét ecsetelve valami olyasmit fejtegetett, hogy Jézus arcának hasonlítani kellett Mária arcához, mivel az ő fia. Református neveltetésemnél fogva is megdöbbenett, és ahogy émelyített a Mária-kultusznak ez a rossz ízű túlzása. Majd egy másik asszony beszélt, aki nagyon rokonszenves volt. Elmondta, hogy

férjhez menetele után két és fél évig nem született gyermekük, pedig nagyon akarták. Nagy öröm volt számára, amikor teherbe esett. Aztán jöttek a gyermekek egymás után. Hat gyermeke lett. De négy év múlva ismét teherbe esett. Ezt a gyermeket már nem akarta. Járt az orvosokhoz. Erős kísértésben volt, hogy elvetesse. Most már megérti azoknak a nőknek a nehéz helyzetét, akik nem akarnak gyermeket, és teherbe esnek. Attól is félt, hogy az első gyermeke, aki már elég nagy volt, az iskolában szégyelni fogja, hogy kistestvére született. Megszülte a gyermeket. Nagy áldás lett ez a pici is a családban. A nagyobb testvérek is megszerették, mindenkinek nagy öröme lett. Aztán egy fiatalember, egy szerzetes beszélt. Elmondta, hogy miként lett kispap, hogyan tartott ki fogadalma mellett, a katonaságnál, és hogyan emelkedett feljebb a fogadalomban és szigorúságban, és lépett be a szerzetesrendbe. Ez valóban nagyon *megrendítő* volt, talán nem is annyira az, amit mondott, hanem az, ahogyan mondta. A hangjában érződött egy fiatalember fogadalmának mélysége. Világi nyelven szólva: az ember érezte, hogy ebben van valami *szép, önként vállalt áldozat*, hősiek áldozatvállalás. Valaminek a vállalása, érettünk, is helyettünk is. A példamutatás: a lemondás *erkölcsi példamutatásának* hősiessége megrendítő volt. Egyszerű, tiszta, szavaik, fiatalos, férfias hangja, ezt a hittel vállalt és halálosan komolyan vett fogadalom erejét közvetítették a csendes, elmélyült hallgatóság felé. (Megjegyzem itt, hogy a délelőtti prédikáció után is magával ragadott bennünket a látvány, ahogy a templomból váratlanul jött ki sorban legalább tizenkét Ferences-rendi fiatalember. Fiatalságuk, lendületük, ahogy jöttek egymás után, azonos, egyszerű földig érő sötétbarna köntösük, nyakukban az egyszál kereszttel, azt a meggyőző benyomást tette ránk, hogy a hitnek van egy fiatalokból álló elitje.)

Elfelé jövet a fiatal szerzetes beszéde után hallottam még egy beszéd foszlányát és a beszéd végét. Ezt azért emlitem meg, mert pont ellenkező hatást tett rám, mint a fiatal szerzetes megnyilatkozása. Egy középkorú vagy azon talán jóval túllevő, de nagyon erőteljes parancsolóan éles hangú férfi beszélt. Az abortuszt szidta, és adatot is említett beszéde végén, hogy hány tízezer gyermeket öltek meg így hazánkban. Úgy éreztem, mindez az adat azért kell neki, hogy 'felhergelhesse' magát, aztán gyűlöletet sugárzó, felcsattanó, hatásvadász, 'hősiek' éles hanghordozással fejezte be beszédét. Nem azzal van tehát bajom, hogy a szónok szembefordult az abortusszal, hanem hogy ezt egyszerűség,

hit és meggyőződés nélkül tette. A bajom az, hogy szava és hanghordozása gyűlöletet sugároz; 'letipor' és nem felemel, illetve mondjuk ki, a magasztos, 'cél' érdekében gyűlölködő indulatokat gerjesztett.

Ezek voltak tehát az én tapasztalataim az összejövetelekről: pici árnyak, *rengeteg fény, öröm, bizalom, szeretet, emberi melegség és bontakozó hit*. Talán még azt is érdemes megkérdezni, hogy tapasztalható volt-e az összejövetel, 'fölött' a világ (a politikai hatalom) árnyéka? Azt kell mondanom, hogy nem. Talán amiatt is van, hogy ez a kérdés csak itt a végén, és most is alig jutott eszembe. Mivel nekem egyszerűen résztvevőnek ez semmilyen formában nem is jelentkezett. Egyetlen rendőrt vagy hivatalos embert (legalábbis egyenruhában) nem láttam. Tehát a politikai-világi hatalom bizalmatlansága semmilyen formában nem volt tapasztalható, és ez nagy öröm. A rendezvény szellemisége jól mutatja, hogy itt erre nincs is szükség: érdekes, hogy a 'rendezők' sem rendcsinálók voltak, hanem *szervezők-segítők* és az akciók során vezetők. Elgondolkodva így a jelenség egészen (és urambocsá . . .) egy pillanatra magunk elé idézve a rockfesztiválok képét és hangulatát, megdöbbenünk, hogy sok száz fiatal tud egy egész napot – reggeltől késő estig – együtt lenni, a legkisebb incidens nélkül örömmel, szeretetben, mély *lelki megtisztuláshoz* jutva. Most jut eszembe, hogy nem volt ott egyetlen pacalsütő vagy lacikonyha sem. Egyetlen sörösbódé sem. Nem tódult és taposta egymást a nép ezek előtt (hogy természetes legyen: nem zabált, bőfögött és ivott a 'NÉP' egész nap ezek előtt). Semmiféle verekedhetnékem nem támadt: egész nap senki sem sértett és bántott meg, és talán én sem tettem ezt senkivel. *Ritka nap*, talán egyedülálló e tekintetben. uramisten, hát van ilyen? Van! Hála neked, uram!"

(Az Istennek hálát adó, párttitkár funkciót is betöltő szociológus beszámolóját, vagyis vallomását végigolvasó szociográfus csak azon tűnődhet, hogy szerepelhet-e egyáltalán ez a szívből jövő írás abban a fejezetben, amelynek címében a „kivülről” szó szerepel.)

R. János népművelő: „Amikor leszálltam a vonatról, egy civil ruhás, de papi gallért viselő fiatalember igazított útba, akinek a ruháján egy kézzel írott 'CS'-betűs cetlit viselt. Bár a templom mindössze néhány méterre van a vasútállomástól, mégis mindenkit útba igazítottak. Ez túl azon, hogy csökkentette az először itt járó ember bizonytalanságát, egyúttal éreztette mindenkivel, hogy *fontos a jelenléte*, számítanak rá, vendégként üdvözlük. Ez a *személyiségre szervezettség* az egész találkozó

vezérlő elve volt. Az információs rendszer nem hivalkodott sem többméteres transzparansekkel, sem ordító decibellekkel: Finom volt, konkrét, egyszerű.

Bent a templom zsúfolt volt: mindenhol fiatalok ültek és álltak. Egy-némelyikük a karzatról lóbálta le a lábát, mások a kövön ücsörögtek. Pontosan 9 órakor kezdődött a program, anélkül, hogy a hangulat élesen megváltozott volna! (Nem szívesen vonok párhuzamokat a mozgalmi akciók és a vallási találkozó között, de annyit talán el kell mondani, hogy a KISZ és egyéb találkozókon keményen érezni lehet a spontán és ‚hivatalos‘ program közötti merev különbségeket, mint ahogyan egy funkcionárius is ‚vált‘ a baráti beszélgetést követő szervezett programban.) A nagymarosi találkozóra ebben az értelemben egy folyamatosság, *természetets szerveződés* volt a jellemző. Úgy tűnt, hogy itt nem ‚kívülről‘, hanem *belülről szerveződnek* a dolgok: a József Attila-i ‚Az én vezérem bensőmből vezérel‘ elv kézzel fogható, érzékelhető valósággá vált, nem utolsósorban azért mert akik itt voltak *hittek* valami-ben. Ennek van egy nehezen leírható, de szinte kitapintható kisugárzása, amit még egy hozzám hasonló nem hívő ember is érzékelt a hangulaton. A közös hit, mint az ittlévők emberi cselekvéseinek közös nevezője szólalt meg a Szentlelket idéző énekben. ‚Veni Sancte Spiritus...‘ Úgy tűnt, mintha az eddig néma hangulat manifesztálódott, zenévé vált volna. És a muzsika nem a karzat magasságából zuhogott az emberekre, hanem *közöttük szólt*. Az előénekesek gitárral, fuvalával és saját énekhangjukkal a szentélyből segítették a közös éneket. A dal-lamok és szövegek sem a katolikus egyház hivatalos énekei voltak, egyiket sem találtnánk meg a ‚Szent vagy, Uram‘ énekei között. Ha zenei párhuzamokat kellene keresgélnünk, akkor talán a 60-as évek pop-zenéje és a taizéi közösségi énekek között találhatjuk meg ezeket. Felle-melő élmény volt hallani Babits Mihály gyönyörű fordításait sláger-ként, hiszen ezeket a dalokat valóban mint egy slágert terjesztik az egyházi kisközösségek.

Egy-egy közművelődési alkalomban minden külsőségnek nagy szerep jut, hiszen ezek a látszólag lényegtelen vonások is a lényeg hordozói. Így van ez a vallási találkozó szervezőinek, irányítóinak öltö-zetével is. A ‚szóvivő‘, aki a reggeli imát vezette pap volt, de társaihoz hasonlóan nem viselte a reverendát. Öltözéke köznapi volt és fiatalos. Hivatására mindössze a mellére tűzött, golyóstollal írt név és egy feszület utalt. Társa sípulóverben beszélt a fiatalokhoz. Ez a legapróbb rész-

letekig megvalósuló *egység* a 'szóvivők' és résztvevők közötti lényegi vonás is, ami a későbbiekben elhangzó előadásban fogalmazódott már meg.

'Balázs atya' beszélt arról, hogy az egyház papjai és szerzetesei nem arisztokraták, hivatásuk semmiben nem emeli fel őket a hívek sorából. A 'pap nem jobb keresztény', 'ez a hivatás az üdvösség útja azoknak, akik ezt választották'. Beszélt a szerzetesi hivatásról, arról, hogy ezt is, mint az életben minden más hivatást, *örömmel* kell választani, nem lemondásból. (A házasulandók sem arra gondolnak az esküvőn, hogy még mennyi kapcsolatról kell lemondaniuk.) A beszéd természetesen nem nélkülözte a Biblia szövegeinek magyarázatát, de még ezt is úgy tette meg, hogy a mindennapi élet éléséhez adott vallási fogodzkodót. Elgondolkodtató, hogy a hivatástudat hiányát a családi hivatás hiányában, a család válságában látta. Ez a későbbi kiscsoportosszeminariumokon lehetőséget adott arra, hogy egyéni gondjainkat és a köz ügyeit összekapcsolhassuk. Balázs atya szerint az örömmel, lelkesedéssel végzett munka nemcsak az üdvözülés útja, hanem az ország előtt álló gondok egyik lehetséges megoldása is.

A beszéd után a program szerves részét képező 'CSEND' tíz perce következett. Ez lehetőséget adott arra, hogy az elhangzottakat rendszerezzék. Sokan jegyzeteltek, most csak ezeknek a kis fecniknek a zizegését lehetett hallani, ahogy egy-egy leírt gondolatot visszalapoztak a fiatalok. Nem volt tehát néma ez a *csend*. De hiányzott belőle a feszültség, a külső fegyelem, és hiányzott a várakozás is. Lényeges motívum, hogy az előadó is a közönséggel együtt töltötte a csend perceit. Üresen hagyva a számára kikészített karosszéket: leült a fiatalok közé.

A csoportvezető megkérdezte tőlem 'hogy hívnak azok, akik szeretetben megszólítanak'. Mivel gondoltam, hogy a keresztnevemre és nem a becenevemre kíváncsi, megmondtam a nevemet. Ekkor megkért egy kislányt, hogy egy nála lévő cetlire írja fel, hogy János és tűzze a mellemre. Volt némi *rituális* színezete ennek az eseménynek, hiszen ezúttal formailag is részesévé váltam egy ekkor alakuló közösségnek. Már nem egyike voltam a háromezer fiatalnak, hanem egy kisközösség tagjává is váltam.

A csoportvezető ezután egy olyan játékra invitálta a társaságot, ahol a körben ülők egymás nevét sorba elmondták, majd következett a bemutatkozás, amikor mindenkinek pár szót kellett mondania arról, hogy hogyan jutott el Istenhez, mi a hivatása stb. Az elmondottakból

kiderült, hogy a kiscsoportban nem egy kisközösség tagjai voltak, legalább négy helyről jöttek a fiatalok. Közülük én voltam az egyetlen, aki nem tartozott egyetlen vallási közösséghez sem. Úgy éreztem az a tisztességes, ha ezt őszintén elmondom, ezért amikor a bemutatkozásra került a sor beszéltem arról, hogy én nem vagyok hívő, de a találkozók témái engem is érdekelnek, és szívesen beszélgetek velük ezekről. Arról is beszéltem a fiataloknak, hogy sok esetben a hívők és nem hívők, valamint a különböző felekezetek közötti *párbeszédre*, tevékeny együttműködésre van szükségünk, hogy az egymás iránti türelmetlenséget magunkban és másokban feloldjuk. (Ez amikor az állami feladatok szintjén degradálódik, már természetes mindenki előtt, de amikor „lent”, mint cselekvési program megjelenik: szembe kerül a dogmatizmus és a bürokráciával. Azt is elmondtam, hogy ennek ellenére mindent el kell követnünk, hogy egymás meggyőzése helyett közös gondjaink ellen fellépjünk. Ezekből pedig van elég.) Nézeteimet azért kellett elmondanom, hogy ne akadályozzam a kisközösség munkáját, és hogy senki ne lássa bennem azt az informátort, aki csak jelen van, de elkülönül a csoporttól.

A kisközösség, és tágabb értelemben a vallási találkozó nagy érdeke, hogy itt az idegen sem érezte magát idegennek. A saját tapasztalatomon keresztül állítom, hogy ezek a közösségek nyitottak, nem zárkóznak önmagukba, és semmi olyasmit nem tesznek, amit bárki elől titkolniuk kellene. Hallgatva ezeket a fiatalokat önkéntelenül is felmerült bennem egy összehasonlítási alap azokkal a fiatalokkal, akik a bűnözés és a tisztességes élet határmezsgyéjén sodródva járják a kocsákat, az ezektől alig különböző művelődési házak diszkóit, és nem találják meg sem önmagukat, sem a hozzájuk hasonló sorsú társaikat. Egy értő és *felelős kormányzatnak szerintem éppen ezért támogatnia kellene a vallási közösségeket*. Tágabb értelemben azon is érdemes lenne elgondolkodnunk, hogy a mi ideológiánk miért nem vált a hétköznapiak erkölcsét szervező erővé. Miért felejtődött el a lenini értelemben vett „tisztá kéz” követelménye, miért meghasonlottak önmagukkal a környezetünkben lévő vezetők, miért csalódottak a fiatalok? Társadalmunkat egyre inkább a sokféleség jellemzi. Ehhez a valósághoz már nem lehet egyféleképpen viszonyulni. Számomra az egyik nagy tanulsága ez volt a találkozásnak.

Zoli, a csoport egyik tagja beszélt arról, hogy a tisztességes életnek *példaértékűvé* kell válnia. Egy szóval sem gondolt arra, hogy saját vallási

meggyőződést vigye át munkatársaira. Cselekedeteinek, munkájához, munkatársaihoz való viszonyának kell erkölcsösnek lennie. Számára ez a példamutatás. És hát egyben a keresztény morál is. Majdnem mindenki elmondta, hogy „vasárnapi keresztényből” hogyan vált valódi kereszténnyé. Az utak természetesen különbözőek voltak, mint ahogyan a személyiségek is mások. Közös volt viszont a jövő faggatása, amit egyesek imádsággal, mások befelé fordulással, mások tudatos felkészüléssel építgetnek. „Isten kijelöli az utat, de ezt nehéz megtalálni. Az egyik jó taktika, hogy egyenesen kell mennünk, mint olyankor, ha az erdőben letérünk a helyes útról, mert ha így cselekszünk előbb-utóbb rábukunk egy jelölt ösvényre, ami már elvezet minket a célhoz”, mondta a foglalkozásvezető. Kati önmagát faggatta, hogy alkalmas-e a szerzetesi hivatásra. A tépelődés eredménye: nem volt. Jelenleg főiskolára jár, tanár lesz belőle. A másik lány imádsággal próbált valami jelet kicsikarni az Úrtól, hogy ő mire alkalmas, milyen hivatást válasszon. Választ még nem kapott.

Ezeknek a fiataloknak a *jövőképe* olyan bizonytalanul homályos, mint minden fiatalnak. A bizakodás, a naivitás, a sokszor megmosolyogtató vélemények ellenére viszont van bennük egy olyan elem, amit a nem hívő fiatalok között ritkán találunk meg. Ez pedig a saját személyiségükkel való foglalkozás, az ennek megismerésére való törekvés, az önkontroll. A világgal viszont sokszor nem tudnak mit kezdeni. És ebben sincsenek egyedül.

A családi élettel, a szüzesésggel való fogalmaik is valahol az általánosságok szintjén mozogtak. A családi hivatásról tapasztalataik hiányában keveset tudtak, az erre való felkészülésről még kevesebbet. A családi élet és a szüesség kapcsolatáról Balázs atya beszélt. Ezt úgy értelmezték, hogy a családi kapcsolaton kívüli szexuális kapcsolattól való tartózkodást jelenti a szüesség. Balázs atya ezzel szemben arról beszélt, hogy még egy házasságban is van a másikkal szemben egy olyan határ, ami mögé nem lehet betörni. A másik szuverén személyiségnek a tiszteletét jelenti ez a szüességfogalom. Nagy kár, hogy a foglalkozásvezető nem ismerte fel a témában rejlő lehetőségeket, és nem gondoltatta végig ezt a csoporttal. Mint ahogyan a mellettem ülő pannonthalmi diáknak a predesztináció elleni tiltakozása is megérdemelt volna egy témát. Persze az idő is kevés volt, szinte elrepült a kiscsoportos foglalkozásra szánt két óra.

A csoport az ebédet is közösen fogyasztotta el. Mindenki kipakolta

az otthonról hozott kis szendvicset a középbe tett abroszra, ahonnan mint egy *közös asztalról* a 'másik' által elkészített szendvicset ettük. Lehet, hogy a bibliai kenyérszaporítás alapja is az. Mindenestre így az sem maradt éhesen, aki elfelejtett otthon ételt csomagolni. És ezért még szégyenkeznie sem kellett. Természetesen az étkezésnek is megvolt a maga rituáléja, hiszen előtte közös éneklés és ima volt. Miközben ettünk, a beszélgetés nem fejeződött be, csak még kötetlenebbé vált.

A program úgy fejeződött be, hogy felálltunk, megfogtuk egymás kezét, és mindenki elmondott egy imát. Volt aki hangosan, hogy a többiek is hallják, volt aki csak magában mondta a szöveget. Ezek az *imák ott születtek*, mindenki a saját érzéseit, gondolatait mondta el, a saját szavaival. Az imák az Istenhez szóltak, kivéve az enyémet. Én nekik köszöntem meg, hogy velük lehettem.

Tényekkel nehezen támasztható alá a kiscsoportos beszélgetés hangulata, ott a Nagymaros feletti dombon, a szép őszi időben, a természetben. Szent Ferencre a beszélgetés során többen hivatkoztak. A madárcsicsergésről eszembe jutott Liszt: Szent Ferenc prédikál a madaraknak című darabja. Ennek a hangjai visszhangzottak bennem, amikor lesétáltam a nagymarosi dombról."

(R. Jánosnak is eszébe jut a csodálatos kenyérszaporítás, neki is a kisközségi agapé közben... Sorai azonban arra is felhívják a figyelmet – nemcsak az ő sorai –, hogy milyen fontos hatótényező maga a nagymarosi tömeg, jellegével, másságával, hogy ez is a nagymarosi élményforrások egyike. Nemcsak a kívülállóknak, hanem azoknak is, akik először vannak ott, vagyis minden harmadik résztvevőnek. Nem egy arctalan, hanem tekintettel rendelkező sokasággal találkozhatnak, mely magával ránt és felemel, amelyben nem elvész, hanem megtalálja magát az ember.)

K. Sándor szociológus, a helyi társadalomszerveződés kutatója és animátora. Beszámolójának ezt a címet adta: „Valami hiányzik az életünkől”. „Ahogy fogynak az állomások, úgy csökken a zsúfoltság. Nagymaros–Visegrád állomáson pedig szinte kiürül a vonat. Némi tanakodás után mi is leszállunk. Néhány száz méterre látszik a templom. Megérkeztünk tehát. Nagyon lassan haladunk a tömegben. Néhányan megunják, s lemásznak a töltésen, a bátrabbak a síneken menve 'előznek', ám néhány ottlévő egyházi és önkéntes segítőik szelíd szavakkal visszaterelik őket a helyes útra. Türelmesen araszolgatunk előre. Öt-tíz méterre egymástól, fiúk, lányok állnak – kabátjukon, pulóverükön kör

alakú papírra írva keresztnévüket – Tibor, Ilona, János, Gabi stb. – s kis papírlapocskákat osztogatnak. Az egyik 'Tibortól' én is kérek egyet. A jelekkel borított, 'Jöjj, kövess engem!' feliratú kétrét hajtott papírlapon a program. Hátoldalán – fönt – egy idézet: 'Hivatásunk és küldetésünk az egyházban.' Lejjebb egy szám: '35' s egy információ: 'Duna-part'. Még nem tudom, mit jelent.

Már vagy tíz perce megyünk, s még e rövid út felét sem tettük meg. Senki sem türelmetlen, senki sem tolakszik, lökdösődik, pedig több százan lehetünk. Talán ezren is. Az arcok mosolygósak, bartáságosak, szeretetteliek. Valahogy arca lett ennek a tömegnek. Néhánynak már a keresztnévét is tudom. Nézem a szemeket, s ezek a szemek visszanéznek. Eszembe jutnak a metrólépcsőn le-fölsüllyedő lárvaarcok, üres, fénytelen szemek, elutasító tekintetek, melyekben nem lehet megkapaszkodni. Ezek a tekintetek azonban fénylenek; *tiszták* s valami belső nyugalmat, békét és melegséget árasztanak, ugyanakkor biztatnak is: 'szólíts meg nyugodtan', 'beszéljess velem, nem utasítalak vissza'.

Hűvös van. Sötét, baljóslatú felhők borítják az eget. Mégis: egy kicsit fölmelegszem. S fölremlik bennem néhány ifjúsági klubtalálkozó képe a pálinkásbutykosokkal, sörszaggal, idéetlenül erőltetett jópofasággal, az üvöltő diszkózenét túlharsogó, önbizalom-növelőnek szánt trágárságaival. Mitől mások ezek az ifjak? Mi az oka ennek a *másságnak*? A hitük tenné? Az, hogy életüket magasrendű értékek vezérlik, s a küldetés, a szolgálat ad értelmet ennek az életnek? Az összevetés persze, igazságtalan. Nagy a valószínűsége annak, hogy az ifjúsági klubtalálkozó résztvevői ugyanúgy vágynak a tiszta tekintetekre, a szép szóra, követhető értékekre, mint bárki más – a nagy hangú blöffölések talán épp ezt leplezik –, de hát a szervezők... a szervezők, ugye, igényeket elégítenek ki s nem szükségleteket. Istent elvették tőlük, de nem adtak helyette mást.

Egyre közelebb érünk a templomhoz s már halljuk a hangszórókon át az üdvözlő szavakat, a programismertetést s egyéb hasznos információkat. A hangszóró tisztán szól; nem recseg, nem sípol, nem zörög. A mikrofon mögött álló pulóveres, farmernadrágos fiatalember tagoltan, érthetően beszél; 'testvér'-ként szólítva bennünket. Többször elismétli, ne feledkezzünk meg a gyónásról, és sorolja a helyszíneket: a templomot, a plébániákat és – számomra meglepő módon – a plébánia udvarát is, a gesztenyefa alatt. A templom körül autók, mikrobuszok, tetejükön hangszórók, televíziók. Aki nem fér be a templomba, kint is

hallhatja, láthatja, ami bent történik. Az egyik ház oldalában könyveket árulnak. Arrább papok öltik magukra gyóntatóruháikat. A fatörzseken eligazító nyilak mutatják, mely házakban lehet WC-t használni. Nagy kartonlapokra rajzolt piros vonalakkal áthúzott fényképezőgép jelzi: Tilos a fényképezés! S egy másik felirat: CSEND. Odébb elsősegélynyújtó hely s INFORMÁCIÓ feliratú tábla.

Kezdődik a közös reggeli ima. Mintha ugyanaz a hang szólna, aki érkezésünkkor fogadott. A beszélőt nem látom, eltakarják a fejek, háttak, hiába ágaskodok. Beljebb menni nem lehet, s nem is tartanám illedőnek a tolakodást. Valaki beszél. Elmondja, örül annak, hogy ismét találkozunk Nagymaroson s hogy ilyen sokan eljöttek.

Aztán egészen elől énekelni kezdenek. A dalok gitárkísérettel szólnak. Egyre többen átveszik a dallamot s most már mindenki énekel. Mikor befejezik, valaki ismét beszélni kezd. Utána újra ének. És így tovább negyven percen keresztül. Erőltetem, de nem tudok a szövegre figyelni. Furcsa érzés vesz erőt rajtam. Megpróbálok hűvös kívülálló – megfigyelő – maradni, de nem sikerül. Magával ragad a zene keltette érzelmek hömpölygő hulláma, dallá formálódó többszólamúsága.

Fölszabadultan (talán megtisztultabban?) lépünk ki a templom kapuján. Néhány percre megadatott, hogy kiléphettünk a hétköznapiakból is, *felülemelkedhettünk* a mindennapjainkat összekuszáló bozotos ügyeinken, zavaros viszonyainkon. A presszót nyitva találjuk. Kávémát kortyolgatva mondom a tulajdonosnak, biztos jó lesz a mai bevétel. „Á, nem isznak ezek, uram. Évek óta járnak ide, de itt még egyet sem láttam közülük” – mondja. „Hát enni csak följönnek?” – kérdem. „Azt sem. Ahogy ismerem őket, már vagy két napja kenik otthon a zsíros kenyeret s vágják hozzá a hagymát” – válaszolja, a csodabogárnak kijáró, elnéző mosollyal.

Késve érkezünk vissza. Barsi Balázs már beszél. Reggel még úgy mutatták be, hogy a tavalyi találkozó rendkívül nagy sikert aratott előadása alapján hívták meg újra. A templomba már nem férünk be, többedmagunkkal körbeálljuk az egyik monitort s onnan nézzük, hallgatjuk őt. Barsi valóban szuggesztív egyéniség. Az irgalomról és a megbocsátásról beszél. A keresztény erkölcs a lébeli meghatódottságból születik – mondja –, s a teremtés is az irgalom műve. Később a formális keresztényeket ostorozza. Azokat, akik látszólag betartják a vallási előírásokat, de Krisztus példája nélkül élnek. Életük ezért reménytelen. Krisztus nélkül nincs igazi kereszténység – mondja. Majd a lemondás-

ról szólva kifejti, hogy az nem aszkétizmus, ellenben a korunkat jellemző hedonizmus a reménytelenséget hordozza magában. Azután a szerzetesi hivatásról beszél, akik nem tesznek mást, mint 'kivetítjük eléd, ami benned van'. A magyarok szegényebbek azáltal, mondja, hogy negyven éve meg vannak fosztva a szerzetesrendektől, ezektől a nagyon fontos laikus mozgalmaktól. s végül egy nagyon fontos gondolat: létfontosságú, hogy a vallás, a *hit ne klerikalizálódjék*. Róma papokat akar, pedig legalább ennyire fontosak a laikus mozgalmak. Ha nem fontosabbak. Előadását mindvégig nagy figyelemmel kísérték, többen jegyzeteltek.

Aztán hirtelen nyüzsgés támadt. Egyre többen számokat emelnek a magasba, s kikiáltják 'számaikat'. Megnézem a nálam lévő lapocskát, most lesz világossá, hogy mit is jelent a 35 és Duna-part. Valószínűleg ebbe a beszélgető kiscsoportba kerültem. Meglátom vita-(?) csoportvezetőnket, egy szakállas fiatalembert, néhányan már köréje gyűltek. Már egyre több kiscsoport alakult ki így. A mikrofonos fiatalember sürget: többször is bemondja, mindenki keresse meg a maga csoportját s induljanak el. Kevés az idő, használjuk ki. A módszer érdekes: a véletlenre bízva az összeismerkedést. Tanácstalan vagyok. Szívesen részt vennék a kiscsoportos beszélgetéseken, de tízéves fiam valószínűleg hamar elunná. Végül úgy döntünk, belehallgatunk a zenészcsoportok közös elmélekedésébe, majd átmegyünk a református templomba 'bibliázni', Barsi Balázshoz.

Újabb vonat érkezik. Egyre többen jönnek. Most idejében érkezünk a templomba, az első padsorban találunk helyet. Sokan a padlón ülnek. A fellépő zenészcsoportok az oltár előtt gyülekeznek, hangszereikkel letelepednek a padlóra. A látvány szokatlan, nehezen illeszthető a templomok általában megszokott, vagy inkább általában feltételezett képéhez, szokásrendjéhez. Gondolom, épp ez a cél: az új generáció *formálja a maga képére*, vegye birtokba, használja a templomot. S ez az évezredek intézmény alkalmazkodik ehhez! Anélkül, hogy földadná alapelveit.

Ami ezután következik, éppen ezt bizonyítja. Valaki a mikrofonhoz lép. Csendre inti a hangoló zenészeket. Megtudjuk, hogy minden eddiginél több zenészcsoport jelentkezett e mostani találkozóra, ami örövendetes dolog. Ne azt nézzük - figyelmeztet valaki -, hogy ki milyen színvonalon zenél, hanem azt, hogy mit éreznek, mi foglalkoztatja őket. A dalok a hitről szólnak, Krisztus szenvedéseiről és példájáról, a

keresztényi alázatról, a családról, a szeretetről; egyszerűen arról – s ez a templom hirdetésményei között kifüggesztett „nagyvarosi levél”-ben olvasható –, ami: „hiányzik életünkéből”.

Minden zenészcsoporthoz bemutatatták, s ők maguk is mondanak magukról néhány szót, ki félszegen, ki bátrabban. Jöttek Győrből, Szombathelyről, Dunabogdányból, Szentendréről, Budapestről. A zenét, szövegeket maguk írták. Néhányuk a saját maguk által írott s otthon már bemutatott oratóriumból adnak elő részletet. A hangzást meghatározza a gitár, néha hegedű és fuvola egészíti ki a kíséretet. A „keményebb” hangzást elektromos orgona, s basszusgitár segíti. A zenei motívumok zsolnárszerűek, ám a hangzásvilágot át meg átszövik jazzes, sőt rockos elemek is. A „közönség” *együtt lélegzik* a zenészekkel, az ismerőbb dalokat vagy a könnyebben megjegyezhető refréneket velük éneklük. Mellettem egy középkorú asszony megpróbálja leírni a dalok szövegét. Többen kis kazettás magnókra rögzítik. Senki nem tapsol, a sikeresség nem mérhető – s éppen ez a lényeg. Itt mindenki egyként fontos, aki szól, még akkor is, ha a hang elbicsaklik, ha hamis egy-egy akkord.

A zenés elmélkedés egyik legszebb és legmeghatóbb pillanatai egy Pomáz környéki falu cigány csoportjához fűződnek. Egyik dalukat cigány nyelven énekelték, s zenéjük a cigányság ősi dallamvilágát idézte. Bizonyoságául annak, hogy nem feltétlenül jár önfeladással, személyiségvesztéssel a hit befogadása, amihez az utak sokasága vezethet. Úgy válhat *bensővé*, hogy az egyén egyéniség marad s nem olvad bele valamiféle szürke masszába, uniformizált, egyszólamú világba. (Lehet, hogy éppen ezt fejezte ki annak idején az egyházi zene többszólamúvá válása? A sokféleség is lehet harmónia, ha a törvények és a rend szerint szerveződik.)

Annyira belefelejtkeztünk a zenés elmélkedésbe, hogy arra már nem maradt idő, hogy „áthallgassunk” Barsi Balázshoz. Lassan befejezik s visszaérkeznek a beszélgető csoportok. Közeledik az ebéridő. Fájdalmas. (Tegnap egy kisebbfajta műtétet végeztek rajtam, s összevarrták a sebet; az orvos a lelkemre kötötte, hogy ne nagyon mászkáljak.) Lemegyünk a Duna-partra. A délelőtről már ismert arcokat látok. Sétálnak, beszélgetnek. Késő délután érkezünk Pestre. A parkoló még mindig tele van rendőrökkel. Este megtudjuk, hogy ugyanaz nap a holland királynő vonattal ment Debrecenbe. A hírek között nem szerepel a nagyvarosi Keresztény Ifjúsági Találkozó.

Késő este az íróasztalomon keresek valamit. Elintézetlenül és elolvasatlanul maradt, rendetlen kézírathalmazok között kezembe akad egy kivágott, fénymásolt cikkecske: „Csingiz Ajtmatov – Krisztusról, egyházzal”. Ebben R. P. arról tudósít, hogy a világhírű szovjet író interjút adott az olasz Famiglio Cristiana című népszerű katolikus magazinnak. Arra a kérdésre, hogy mióta foglalkoztatja Krisztus alakja, így válaszol: „Jézus alakjához való közeledésem néhány évtizedre nyúlik vissza, amikor világunk totális sebezhetőségével kezdtem foglalkozni. Arra a belátásra jutottam, hogy Jézus Krisztus alakja erkölcsi szempontból minden emberi tevékenység kikerülhetetlen vonatkozási pontja. Nem hagyhatjuk számításán kívül. Sok, nagyon sok embernek nincs még kurázsija ahhoz, hogy Krisztus üzenetének mérhetetlen értékét elismerje. Nem vagyok hívő, még kevésbé a vallás apologetája, és nem is vagyok a hit ellensége. mély tisztelettel tekintek a katolikus egyházra. Nagy tisztelettel tanulmányozom a vallást, mert úgy látom, hogy ami történt és ami még történni fog, mindannak nem kellene feltétlenül bekövetkeznie. Egy évezred kultúráját hatotta át Krisztus tanítása. Ezek az értékek akkor is maradandók, ha nem veszünk róluk tudomást. Az emberi együttélés számos normája szocialista társadalmunkban is érvényes. Egyre több embert érdekel ezeknek a normáknak az eredete.”

NAGYMAROS BELÜLRŐL

Hogyan látják azok, akik kitalálták, akik szervezik, gondozzák, előadásokkal, ötleteikkel, zenéjükkel, megjelenésükkel támogatják?

A „Mi jelentette a *csúcsművet*?” kérdésre eléggé eltérő válaszokat adtak a berken belüliek, de azért akadt bennük elég szép számmal hasonló motívum is.

Zenészek: „A főelőadás és a zene fogott meg leginkább, az előadók közül pedig Lukács László” (Ferenczi Rudolf); „Az, hogy kiálltunk és énekeltünk arról, amit átéltünk, amiről beszélgettünk, egymás között és a papokkal. Nagy élmény volt a papok *összeszedettsége*, felkészültsége, *keményisége*, *felelőssége*. Kemenes Gábor, Opálény Mihály, Hadi Ferenc, Kállay Emil, Bajcsy Lajos, Jávorka Lajos és Marosi Izidor számomra Nagymaros jó szellemei.” (Kemenes Balázs); „Diószegi László, Kemenes Gábor, Sillye Jenő, Zatykó László, László Gábor: Ők voltak a

csúcsmények.” (Pozsgai György); „A minket elárasztó szeretet és Lukács László, Zatykó László, Jelenits István” (Sillye Jenő).

„Világi” közreműködők: „Nagymaros nagy egyéniségei Horváth István, Major Sándor Opálény Mihály, Balás Béla, Diószegi László, Sillye Jenő, Kállay Emil, Hadi Ferenc, Biró László, Jelenits István, Tomka Ferenc, László Gábor és Marosi Izidor.” (Bartal Péter); „Az, hogy az idős papokra milyen nagy hatással volt a *fiatalok nagy tömege és lelkesedése*.” (Hadi Ferenc); „Lukács László, Barsi Balázs, Balás Béla és az Illésekkel meg a „Szent vagy Uram” énekeskönyvvel szemben is alternatívát jelentő Sillye Jenő” (Csabai Károly).

Papok és szerzetesek: „A kiscsoportos beszélgetés, az egésznapig együttlét, az együtt evés, az, hogy ha valaki leejt valamit, utána viszik, és a szentmise. És jó volt részt venni a szervezésben.” (Bárány Béla); „A gyóntatás, az éneklés, a találkozás, látni rajzaim több ezer ember kezében, zsebében, és a kiértékelő megbeszélés.” (Bajcsy Lajos); „A közös énektanulás és egy világi ember, egy mérnök, Karlóczi Miklós vezette elmélkedés.” (Gesztesi András); „Tomka Feri stilusa a kiscsoportos munkában és Balás Béla.” (Kovács István); „Lukács László *emelkedettsége* Zatykó László *egyszerűsége*, a nyolc boldogság témakör.” Fila Béla *szelleme* és László Gábor *szellemessége*.” (Matolcsy Kálmán); „A találkozás élő papokkal, világiakkal, fiatalokkal és a nagymarosi magnak a *kisugárzása*.” (Tomka Ferenc); „A hivatásomban megerősítő *egyházélmény*, a *mise*, László Gábor beszéde.” (Kemenes Gábor); „Az ismerősök, az *összekacsintás*, az egyház egysége.” (Locker Margit).

Van bennük, csaknem mindannyiukban *hiányérzet, kritika* is.

A világiak: „Ma már nem jelent annyit, mint amikor a semmibe robbant bele.” (Deák András); „A tizenéveseknek valami *happening* kellene.” (Varga Péter); „Sok a tanácsadó, a kritikus, *kevesen dolgoznak*. Nem szerencsés az, hogy akárki megszólalhasson, gondolok a kiscsoportok munkájáról tudósító beszámolókra. Kár, hogy Sillye Jenő egyre kevesebb szót kap. Kár, hogy nem olyan, mint Taizé.” (Könyves-Tóth Mihály); „El kellene dönten, hogy *kihez szóljon*. Ne szóljon mindenkihez! Ne azokhoz szóljon, akik először vannak itt! Fordulat kellene, de ezt ennek a helynek a szelleme, hagyománya nem engedi meg. Taizében nem kell ennyit szövegelni.” (Bartal Péter); „Máriagyűd és Hajós lelkiileg mélyebb és vonzóbb. Amióta a bíboros kijelentette, hogy bizonyos ifjúsági csoportok vezetőivel nem hajlandó koncelebrálni, azóta Nagymaroson többet beszélnek a papok, kevesebbet a civilek, kevesebbet a

gyakorlati kérdésekről. Fárasztóbb és óvatosabb lett Nagymaros.” (Mihályfi László);

Papok és szerzetesek: „Vajon annnyival mélyebb lett-e, mint amennyivel komolyabb?” (Lukács László); „Egyesek, tudós emberek, elbeszéltek a fejek felett, egyesek haverkodtak, egyesek *túlzott hangszínezésükkel és meredek fogalmazásukkal* és hatásos szünetekkel tűnnek fel.” (Zimonyi János); „Még mindig esetlegések a programok, nem eléggé mozgósít.” (Kovács István); „Egyes fiataloskodó papok időnként *primitívek*, s akadnak *hatásvadászó* beszédek is.” (Matolcsy Kálmán); „Nem szerencsés felfelé húzni a színvonalat. Itt van egy csomó kezdő, nekik nem nagyágyúk kellene, mert megijednek tőlük.” (Major Sándor); „*Felületes*, csökken a spontaneitás, *nem tartalmazak a csoportbeszélgetések*. Egy nap kevés.” (Locker Margit); „*Ötletszerű*, kevés az igazán nagy előadás, a főpapok primáskodása sem tesz jót neki.” (Gesztési András). És végül kapja meg a szót az a Blanckenstein Miklós, aki a legelső találkozókat megelőző helyzetképet felvázolta, aki a bíbnyos jelenlétben felvázolta a magyar egyház helyzetét: „*Kinőtük* Nagymarost. A helyszín érzelmi érv. Struktúrájában fejlődik, tartalmában nem. Nem rokonszenves az aktívkodás. Kell a jó értelemben vett bürokrácia, a jó szervezés, de nem jó a személytelen vezetés. Centrumnak Nagymaros nem alkalmas.”

Végül is mi Nagymaros *definíciója* azok számára, akik meghatározó személyiségei (vagy azok voltak valamikor)?

„*Demonstráció*”, jelenti ki Deák András, a többgyermekes családapa mérnök, aki egy időben Jenőék együttesében énekelt. „Alkalom, amikor megmutathatjuk, hogy nem vagyunk egyedül”, csatlakozik Kállay Emil atya a törzsgárda tagja; „Örömteli demonstráció. A sok, minket sújtó hazugság után meg lehet mutatni, hogy nemcsak az öregasszonyok vallásosak”, fejtegeti Blanckenstein György atya.

„*Fórum* és alapozás. Pedagógiája bejött”, fogalmazza meg Bajzáth Ferenc, aki szerint „Kismaros intra, Nagymaros extra”; „Kisközösségek fóruma, demokratikus egyházélményt ad és a nem vagyunk egyedül érzését. Kontroll is: relativizálódhatnak túlértékelt értékeink”, teszi hozzá Eisenhardt Krisztina, aki a taizéi szellemet szeretné erősebbnek érezni Nagymaroson is, lerövidíteni a szöveget, megnyújtani a csendeket.

„*Legalizálja* a kisközösségeket, amelyeknek országos találkozója” mondja Bajcsy Lajos, aki a hagyományokat és a bölcs kompromisz-

szumokat képviseli csendesen a „vezérkarban”, aki kreatív módon az emblémákra, az emléképecskékre kerülő rajaival vesz részt a találkozón: „Tanítás, zene és tanúságtétel, főleg a Kismaros-korszakban. Most is, egy kissé megöregedve is egyházpolitikai jelentőségű, nélkülözhetetlen”, állítja Blanckenstein Miklós atya, az első kismarosi mozgatók egyike, „Lelki nap, részvételre sürgetés. Olyasmit fogalmaz meg, amit szét lehet szórni az országban, ebben egy kicsit Taizéhez hasonló. Kifejeződik az egyházért érzett felelősség, s így közvetítő a püspöki kar és az ifjúság között”, fejtegeti Diószegi László atya, az egyes találkozók „beleadítója”, a vezérkar egyik motorja.

„*Happening* volt eleinte, most már teológiailag mélyebb, tartalmasabb, lelkipbb, de most már viselkedni kell”, sajnálkozik Varga Péter, az egyik kisközösségi irányzat vezéregyénisége és játékmestere, „Felhevült, fiatalos hangulat”, így látja Gesztesi András atya, aki kultúr-lelkigyakorlatairól és kultúrtáborairól híres.

„*Példa, vezércsillag*”, határozza meg Bartal Péter jó néhány nagymarosi találkozó szövivője: „Iránymutató, mérce, az egész országnak szól”, gondolja Kemenes Balázs, az énekesek egyike: „Sokan figyelnek és hivatkoznak rá”, teszi hozzá a „dalostárs”, Pozsgai György: „Határtalan bizalom, remény és lelkesedés helye, alkalma”, vallja Sillye Jenő, a találkozók karizmatikus figurája.

„*Erőtér*. Ott összpontosulnak a kisközösségek erényei, kihat az egész országra, sokan ebből élnek”, jelenti ki Kerényi Lajos atya, az alapító atyák egyike: „Felrázza a magyar papságot, s elhitei velük, hogy lehet valamit csinálni. Bebizonyítja a püspöknek, hogy nekik is lépni kell, lélektani hatása igen nagy”, állapítja meg Major Sándor atya a találkozók ősatyja: „Világítótorony. A legnagyobb, a legjelentősebb találkozó, az országon túl is figyelik. Összehozza a papságot. Örömet, élményt, életet ad illatos melegével”, elmélkedik Tomka Ferenc, a találkozók egyik beindítója, s az utóbbi években megújítója.

„*Terelőháló*. Az először résztvevőknek a sokaság, az együttujjongás és a felszabadultság élménye, a többieknek a különféle irányzatok, értékek, stílusok egysége” mondja Locker Margit: „A hit és a szeretet közösségi megélése. Itt ömlenek be a tengerbe a kis patakokból taplálkozó folyók. Segíti az ifjúságot, hogy otthon elfogadhassák az egyházat, az erre tévedőknek meg tanúságtétel”, véli Bárány Béla atya, a házigazdák egyike: „Találkozó, egy nagy háló, amelyben sokan fennakadnak”, szögezi le Turcsik György.

VII.

LELKIERŐMŰ

(Pillanatfölvétel 1988. május 7-én)

*„Nagy jel tűnt fel az égen,
egy asszony tiszta fényben,
öltözetet a Nap,
a Hold lába alatt,
fején tizenkét csillagból korona
egy asszony a jel:
Jézus anyja, Mária!”*

(Tucatnyi ifjúsági találkozó, ifjúsági zarándoklatok, félszáz nagyobb és több száz kisebb kisközösségi táborozás, félezer ifjúsági lelkigyakorlat, egyre több helyen formálódó plébániai kulturális programok, alakulóban lévő keresztény kulturális egyesületek társaságában hogyan alakul a nagymarosi találkozó szerepe és jelentősége a nyolcvanas évek végén? Lassan lecseng? Vagy továbbra is várakozást és vágyakozást kelt? Mit jelent Nagymaros a meghirdetett egyházmegyei zsinat előtti évben, a sokak által már nagyon várt egyházi és lelkiületi reformkorszak küszöbén? A válasz formája legyen egy újabb pillanatfölvétel, ezúttal az 1988. tavaszi találkozóról, amikor a téma Mária volt. Ez a pillanatfölvétel féltucat, különbözőképpen látó kamerával készült, a szociográfus megsokszorozta magát, s megkérte író, szociográfus, szociológus és fotóművész barátait, „vegyék fel”, éljék meg Nagymarost 1988. május 7-én. Különböző mentalitású és világnézetű „gráfusok” és „lógusok” vállalkoztak a feladatra, többségük először, kettejük többedszer vett részt a találkozón. Mindannyiójuk életében fontos szerepet játszott és játszik a közösség, hiszen *Varga Csaba* az olvasótábor-mozgalom alapítója és a népfőiskolai-mozgalom egyik újjáélesztője, *Deme Tamás* olvasótáborok és másféle közösségek animátora, *Lőrincz Judit* az amatőr

művészeti mozgalom aktívja volt, *Gereben Ferenc* lakótelepi egyesület szervezője, *Kőbányai János* közösségi mozgolódások kutatója és lendítője, *Gránitz Miklós* fotóművésszel pedig a szociográfus éppen a bakonyoszlói olvasótáborban ismerkedett össze.)

ELFOGULATLANUL, VAGYIS VÁMOSKÉNT

Deme Tamás: Evangelisták, krónikairók, szociográfusok örök gondja ez *elfogulatlanság megőrzése*. Gondolkodóba estem a megtisztelő felkérésnél, amelyben az lenne a feladatom, hogy írjam le a jelenségről való benyomásaimat, személyes jelleggel, frissen mint aki először látja. Léven, hogy sokadszor szemlélem ezt az eseménysorozatot, amely munkatársam, barátom, eszméletársam választott témája, s többször elemeztük már közösen a történeteket, ugyancsak meg kell feszülnöm, hogy a feladatnak megfeleljek. Jegyzeteim hatszori átírása után végül is úgy döntöttem, hogy egyszerre kísérlem meg eddigi tapasztalataimat összefoglalni a lényegről, s ugyanakkor megpróbálom elfogulatlanul leírni a legfrissebb élményeimet. A helyzet így is kicsit amolyan „fordított Máté-szindróma”, azaz olyan, mintha a tanításba már bevont, s a kafarnaumi „eseményekben” részt vett Mátétól azt kérnék: üljön csak vissza az út menti vámos padjára, s onna írja meg a jó hírt. Vámosként, frissen, elfogulatlanul . . .

Különleges *időpontban* zajlott az idei esemény. 1988 tavaszán: húsz évvel vagyunk a párizsi (és varsói) diáklázadások után; húsz évvel a csehszlovákiai bevonulás után . . . Idén ünnepli Oroszország a kereszténység felvételének ezredik évfordulóját, a katolikus egyház pedig világszerte Mária évét. Megkezdődött a szovjet csapatok kivonulása Afganisztánból, létrejön a Reagan–Gorbacsov csúcstalálkozó, és Magyarországon országszerte körbevitték a „Szent Jobbot”, első királyunk épen maradt kezét, eképpen ünnepelve meg Szent István halálának 950. évfordulóját. Ezen furcsa, különleges évben, a szervezők Máriát, Mária szerepét tették a találkozó központi helyére. Ez a Máriára utaló mottó („**BOLDOG VAGY, MERT HITTÉL**”), mint látni fogjuk, sok pozitív felismerést, némi feszültséget és folyamatos *előre* mutató gesztust eredményezett. Az *ökumenikus* alaphangra gondolok, amellyel az idei tavaszi „nagymarosi levelet” is nem pusztán a katolikusoknak, hanem „**MINDEN KRISZTUST KÖVETŐ KÖZÖSSÉGNEK**” címezték.⁵¹

MEGÉRKEZÉS

Lőrincz Judit: Már kora reggel napsütés van, nyár eleji meleg, verőfény. Kilenc óra előtt zsúfolásig megtelt a templom, a domboldal a templomkapuval szemben, s a templom melletti tér. A templomban zajló eseményeket az első perctől az utolsóig *figyelemmel* követik a résztvevők, akik hozzávetőlegesen ezerötyszáz-kétezren lehetnek, számuk délutánig egyre növekedett, meglehet, hogy háromezret közelítve. Többségük huszonéves, de a középkorba hajló harminc-negyven évesek is többen vannak, idős emberek kevesebben akadnak, de azért vannak. Akiknek a templomon kívül jutott hely, monitoron követhetik a templomon belüli történéseket. Szentbeszéd, melyet a narrátor hangja szakít meg, hogy *üdvözölje* az újonnan érkezőket, köszöntse a kispapokat, és azokat az instrukciókat megadja melyek biztosíthatják azt, hogy a hívők, istenkeresők és résztvevők sokasága *közös élményben* osztozhasson. Tolókocsikon súlyos testi fogyatékos fekvőbeteg lányok és fiúk, akikről egy-egy kedves arcú egészséges társuk gondoskodik szeretetteljes figyelemmel.⁵²

Deme Tamás: Előremutatónak érzem azt a figyelmességet, amivel a frissen érkezetteket, köztük a küszöb-keresztényeket és a feltehetőleg még nem hívőket fogadták. Olyanokkal beszéltem, akik először csöppentek bele a találkozóba és szinte megrendültek attól a természetes-ségtől, otthonosságtól, amivel fogadták őket. *Családias légkört* érzéltek maguk körül. A kiscsoportokban, a szendvicsevéséseknél senkivel nem éreztették esetleges „idegenségét”. A kitűnő zenekritikáiról és szociográfiáiról ismert, több rockfesztivált megjárt magyar zsidó értelmiségi (szintén „megfigyelésre, krónikáírássra” fölkérve) olyan otthonosan járt-kelt az imádkozó fiatalok között mintha a woodstocki nonstop koncert közönségét kerülgetné.

Varga Csaba: Egyik óriási erénye volt a találkozóknak, hogy aki belépett a körbe, azt személyre szólóan köszöntötték; örülünk hogy te itt vagy, örülünk, hogy megjöttél, te itt nekünk nagyon fontos vagy. *A személynek a fontossága* alapvetően új momentum (az utóbbi évtizedek mozgalmi összejöveteleivel összevetve). A jelenlévők itt nem tömeg, hanem szuverén személyek.

Feltűnt az, hogy voltak, akik törekedtek be a templomba: bármi módon belülré kerülni, ott lenni, saját szemmel látni, hallgatni, közel kerülni az áhítathoz. Volt egy meghittebb, bensőségebb csapat, aki

bement a plébánia kertjébe, a jelképes templom falain belülre, de ez a bensőségesség már együtt járt egy olyan típusú autonómiával, hogy ott vagyunk, jelen vagyunk, de azért egy kicsit függetlenek is maradunk. A harmadik csoport a margón lévők, tehát akik a kerítésre, lépcsőre ültek, a szemközti házak tövébe, tudatosan nem jöttek közelebb. Figyeltem néhány ilyen csoportot, ezek mindvégig a széleken maradtak.⁵³

RÁHANGOLÁS, ELŐADÁS, MEDITÁCIÓ

Gereben Ferenc: A „narrátor” üdvözli az újonnan érkezőket, szeretettel fegyelmezettséget és figyelmet kér. (Innen belülről, a templomból úgy látszik: kérés nélkül is megkapja.) Majd üdvözli a protestáns testvérek frissen érkezett képviselőit is. (Engem, a református és evangélikus ősökkel is rendelkező katolikust hirtelen elfog a kétely, hogy vajon helyes volt-e az *ökumené* szellemében rendezett összejövetel teljes napját Máriának szentelni, s nem lett volna-e elég a záróakkord litániáját és a hozzákapcsolt elmélkedéseket összpontosítani rá?) Következik a délelőtti szónoklat, Kerekes Károly atya előadása. Természetesen Máriáról beszél, illetve tőle indul el, majd *nagyon aktuális* kérdéseket érint: korunk szeretethiányát, a nőideál megrendülését, az édesanyák gyógyelixírszerepét stb. Tetszik amit mond, *okosan, elkötelezetten* beszél, etikai tanításával egyetértek, mégis kissé furcsa érzésem támad: beszédstílusa *túl érdes, kinyilatkoztató* jellegű (egy kicsit „őszövétségi”) a számomra.⁵⁴

Lőrincz Judit: A résztvevők gerincét alkotó generációnak már a szülei is – a mostani negyven-ötven évesek – úgy szocializálódtak és perszonalizálódtak, hogy többségük esetében a család nem jelentett fontos értéket. Kérdés, hogy milyen buktatókon keresztül, s milyen lelki terhekkel tudtak vagy éppen nem tudtak személyiséggé, anyává, családfővé válni. A többségről beszélek, akik nagyanyái tradicionális értékrendjüket feladni kényszerültek, s az ötvenes évek extenzív iparosítása s az a tény, hogy a családfő keresetéből lehetetlen volt megélni, munkavállalásra szorította őket napi nyolc órában. A most negyven-negyvenöt éves szülők tehát már töredezett, *megnyirbált anyaszerepet*, egy zavart magatartásmintát interiorizálhattak. Nem beszélek azokról, akiknek szocializációját és személyiséggé válását erős morális hatotta át, s akiknek módjában állt őrizni a tradicionális értékeket, azok is

kivételek. A jelentős hányad vagy belsővé tette azokat a normákat, amelyeket a társadalom szabott, vagy külsődlegesen alkalmazkodott hozzájuk. Ezek nevelődését a *konformisztikus szocializáció* kifejezéssel illetném. Ez a többség került *értékvákuumba* a hetvenes és nyolcvanas években. A társadalmi méretű céltételezés megszűnt, a gazdasági gyarapodás lehetősége a többség számára önmagában nem kínált megoldást. Az emberi kapcsolatok meglazulása a *családi kohézió fellazulásának* egyik következménye. A *transzcendens értékekre* fogékonyabb fiataloknak szerencséje lehetett, ugyanis egyre több vallási kiscsoport jelenthetett fogódzót magányuk oldására, értékkeresésre.

Egy érdekes, talán extrémnek is tűnő példát említenék. 1970–84-ig a pesterzsébeti KISZ-lakótelepen éltem. Az ottlakók többsége hitt a társadalmi cselekvési lehetőség ígéretében, s a 60-as években részt vett az ifjúsági mozgalomban, munkája mellett társadalmi munkát végzett, egyrésztük funkciót is vállalt a KISZ-ben, másrésztük karriercsinálásra használta később mozgalmi múltját. Az itt élő nők egy-két gyermeket szültek, többnyire kettőt. Ebben közrejátszott az is, hogy a gyermek egyben kedvezményesebbé tette a lakását, noha az előleg kifizetése, a törlesztés így sem volt könnyű. A gyerekek cseperedtek, az 1980-as évek elejére kamaszkorba érkeztek. Beszélgetéseikben egyre többször emlegették Lajos atyát, aki vasárnapi misére, közös játékokra, beszélgetésre hívta a gyerekeket. Szülői csoportokat is szervezett, körükben a vallási témájú beszélgetéseket át- meg átszínezte, helyettesítette a családi konfliktusok feloldási lehetőségeinek megbeszélése, életvezetési problémák megoldására tett közös kísérlet. Lajos atya tehát, amolyan *mentálhigiénés központ* funkcióját töltötte be egyedül, meghívott vendégeivel, majd szélesítette a kört az arra alkalmasnak ítélt szülőkkel. Ezt a funkciót azóta sem sikerült megoldani az egészségügynek, a nevelési tanácsadóknak, a pedagógusoknak sem sikerült betölteni, de a családsegítők új szerveződése sem izmosodtak meg. 1941-es születésű vagyok, és pontosan emlékszem arra, hogy ilyen és hasonló jellegű funkciókat gyermekeim első felében betöltöttek a plébániák, tehát régi hagyományok inspirálhatnak erre a szolgálatra, e funkció betöltésére. Lehet, hogy Lajos atya azon szülők számára, akik nem tudtak gyerekeikre hatni, magát az Istent jelentette, de nem azért, mert az „Istent játszotta”, hanem mert „kérte Istent”, észrevette a bajokat, erőfeszítéseket tett azok orvoslására, meghallgatott és meghallgattatott.

Ezek után kanyarodnék vissza a nagymarosi, Mária tiszteletére ren-

dezett ünnephez. Felvethető, hogy szerencsés-e éppen a Mária-kultuszt élesíteni, Mária tiszteletére szólítani a hívőket és Isten-keresőket, hiszen ez éppen a felekezetek közötti szakadék áthidalására készülő hídhoz, nem biztos, hogy jó alkotóelem, megfelelő palló. A keresztények világát is megoszthatja, holott éppen egy közös hitélmény a cél. Mégis azt mondom szociológusként, hogy egy olyan társadalomban, amelyben a leányok, nők, asszonyok, nem kapnak segítséget, támogatást és eszményeket, ez nagyon is jó választás. Talán ne is említsem itt a születési arányszámokat. Hatásos és elgondolkodtató volt Nagymaroson a délelőtti, helyenként *túl szigorú* előadásnak, prédikációnak az a része, melynek egyik markánsan fogalmazott mondta így hangzott: *Anyaeszmény* nélkül, öngyilkos a társadalom. Megrendítő őszinteséggel és érzelmi telítettséggel hangzott fel a „Boldogasszony anyánk” figyelemre kérő fohása: „Magyarországról, édes hazánkról, ne feledkezzél el szegény magyarokról.” Győzze képzelőerővel, s racionalizációval, aki csak megkísérelné mindazon dolgok és gondolatok felsorolását, melyek végigjuthattak a jelenlevők bensejében. De talán erre nics is szükség.

Deme Tamás: Két szelíd beszédű, negyven körüli pap animálja a programot. A széles mosolyú, Jávorka atya nyugodt hangon közli a szervezés tervét, a választható lehetőségeket. *Biztonságot* adó, nagyon *derős* beszéde ébren tartja a résztvevők figyelmét. A másik „felvezető” animátor, az ősz hajú Bajcsy atya, a téma *mélyiségét* mutatja meg, *ráhangol* a gondolatmenetre. Mindkettőjük beszédje közérthető, egyszerű, egy kicsit *érzelmes-ellágyuló*. Mindez nagyon jól vehető a tizenéveseknek. Beavat, megszólít, szelíden vezet. Ezt követi a főelőadónak felkért Kerekes atya. Idősebb, tiszteletre méltó alkat, bizonyára *nagy tudású*, hivatását komolyan vevő ember. Többekkel együtt *tévedésnek* érzem itt a szövegét. Hosszan, túlságosan lassan, tagolva beszél, amolyan „*egyházias konzervatív*” modorban. Beszéde összefogott, logikusan épített, mégsem szól a gyerekek, fiatalok hangján. Úgy érzem, nem találkoznak, nem „veszik”. *Nincs nyelve* a mai fiatalokhoz. Valószínűleg nem ismeri élethelyzeteiket. Ez nem hiba, hanem ténykérdés. A hiba ott van, hogy erre a feladatra elmulasztottak más előadót kérni. Nem ő tehet róla...

Érdekes kontrasztot jelent Béla atya megjelenése, beszéde. Őt sokan ismerik, többször volt előadó Nagymaroson. Nemrég cikkét is lehetett olvasni a plébániaépítéséről, sebességhatárt átlépő autójáról (s emiatti

önvadjáról), amikor az építkezés miatt nem maradt ideje az útra. Most van ideje. Lassan beszél. Szinte ringatja, előttünk formálja a gondolatokat. Türelmesen szól, mégis betonkeményen hatnak a mondatai. Arról beszél, hogy a beszéd a mi időnk része. Ezzel szemben a csend „az isten munkaideje”. Kérdezi, hagyunk-e elég időt az Istennek, hogy dolgozhasson rajtunk. Beleszővi beszédébe Máriát is, aki tudott csöndben lenni, tudott várni is. Kilenc hónapig, amíg kihordta a fiút, a Logoszt. Beszéde végén egy meglepő javaslatához jut el: „Legyünk mi is anyákká!” Nők is, férfiak is, képzavar nélkül, hordjuk ki mi is a jövőnket, a magunk igenjét a lélek kérdésére. Ahogy elnézem beszéde hatását a fiatalok arcán, úgy látom, minden elvontsága, *mélysege és emelkedettsége* mellett – megértik, nagyon is „fogják a hullámhosszát” a fiatalok. Béla atya *rátalált a megfelelő hangra, nyelvre.*

Gereben Ferenc: Béla (népszerű nevén Beton) atya csendszünetekkel és csendes énekkel tarkított le- és átvezető elmélkedését először kissé keresettnek, majd egyre *mélyebbnek és szuggesztívebbnek* érzem. A csend – ebben a zsúfoltságban és ingerdús környezetben – nemcsak az elmélyülés, hanem az önfegyelem iskolája is, s ezzel Béla atya nagyon is tisztában van. Az elmélkedésbe *polémia* is vegyül: ő Nagymarost elsősorban lelkigyakorlatnak tartja, amelyet esetleg éppen Kismaroson (mint a régi időkben) egy fesztiválnak kellene megelőznie. Értem és megértem az atyát: olyan rövid a nap, amelyet az ország minden részéből ideseregő fiatalok együtt töltenek, hogy azt szeretné minél tömönyebb lelki élményben részesüljenek. De délután már az is felmerül bennem: egy kicsit kevesebb nem lenne mégis több? S hogy ez a rengeteg tiszta arcú fiatal – azon kívül, hogy időnként énekelhet – nincs-e túlzottan befogadói szerepre redukálva?

Varga Csaba: A reggeli programban egy nagy lépcső szociál-pszichológiai mechanizmust érzékelttem. Az első lépcső: az érkezőket: *csend* fogadta. Az udvaron ülők, a templomban lévők, a bárhol várakozók meghökkentő csendben voltak. Aki belépett a körbe, érzékelhette, hogy itt olyan légkör van, amelyben az embernek módja van *eljutni önmagához*, az egész találkozó szelleméhez, magához Istenhez. Olyan légkör volt, ami *magával ránt*. A következő lépcső: olyanok voltak megszólalásaik, hogy kifejezetten arra ösztönözték az embereket, hogy *lelkileg nyíljanak meg*. Harmadik lépcső: a simogató zene. Ez az enyhén rockosított egyházi zene egyszerre volt *istenes és világi, meghitt és (nem bántóan) harsány*. Olyan zenét választottak ki, amely a lélek megragadására írá-

nyult. Erre jött a negyedik lépcső: a *felrázó prédikációk*, amelyek tulajdonképpen *katolikus agitációk* voltak. Arról, hogy milyen a világ, milyen benne az emberek helyzete, hogyan éljek benne. Keményen aktualizáltak, tudatosan vállaltak direkt hatásokat.

Mik voltak a gyengéi ennek a mechanizmusnak? Az egyik, hogy nem egy pap ehhez a mechanizmushoz képest olykor bántóan harsogó volt. Nemcsak a csendet szétverő emelt és éles hangra gondolok, hanem az is, amit, de főleg ahogy megfogalmaztak. Túlpoénózott, túlhajtott mondatok és félmondatok röpködtek időnként. A másik negatívum: olyan helyzet teremtdött, mint minden misén: a pap prédikál, a *többség hallgat*. Szervezek egy katolikus ifjúsági találkozót (amit én ebben az esetben egy ifjúsági lelki terápiának is tartok), tudatosan arra töreksem, hogy minden érkező fiataalt úgy köszöntök, hogy itt a te személyed fontos, de ez a magatartás nem érvényesülhetett töretlenül. Megakadályozta az, hogy igazán aktívan részt venni a jelenlévőknek – a kiscsoportos beszélgetéseken kívül – nem volt módja. (De talán még a kiscsoportokban sem, mert egyik-másik kiscsoportba bekukkantottunk, s ott is tapasztaltuk azt a szemléletet, hogy mi tudjuk az igazságot mások nem tudhatják.) Hittérítő buzgalommal, isteni magasságból szólt a papok nagyobb része. Nem volt olyan lehetőség igazán, hogy a hívő *egyenrangú félként* vehessen részt. Tudom, hogy a liturgia nemigen engedi meg a hívek spontán aktivitását, de én mégis nagyon fontosnak tartottam volna ezt is. Ennek az előbb elmondott mechanizmusnak van egy nagy előnye, hogy az embert fölemeli önmagához, a gyengéje viszont az, hogy ez *megmarad pusztán az érzés szintjén*. Kevés volt a lehetőség az önreflektálásra és az önértékelésre. Így aztán ezek a hatások nem tudtak igazán kemény szellemi és etikai hatásként érvényesülni. (Amit többen mondtak Nagymarosról, hogy túl magas és túl okos, azzal én nem értek egyet.)

A TALÁLKOZÓ ZENÉI

Gereben Ferenc: Szeretem a fiatalok gitármuzsikáját, s a fiatalok több-ezres tömege láthatóan (vagy inkább hallhatóan) még jobban szereti: zeng a templom és a környék Jenőék *üde és ritmusos* dalaitól. A tömeg éneke azokat is magával ragadja, akik nem ismerik ezeket az énekeket. Érezhető, benne van a levegőben: a zene, az éneklés és a gitármuzsika

szervesen hozzátartozik Nagymaroshoz, az *együtténeklés* a közös élményhez. Szimpatizáns laikusként figyelem ezt a „szertartást”, együtt örülök és énekelek a fiatalokkal. De szakértelem híján is egyre jobban úgy tűnik: baj van a prozódiaival: a dallam – ritmusát és hangsúlyait illetően nem mindig harmonizál – a szöveggel. *Üdítő* élmény – nemcsak zeneileg –, amikor a görögkatolikus kispapok ősi keleti szertartásaik *Mária-himnusaiból* énekelnek részleteket, s bevezetőben az egyik kispap okosan és rokonszenvesen szól magukról a „görögökről”, hátha nem mindenki tudja, kik is ők.

Lőrincz Judit: A zenének s a közös éneklésnek fontos szerep jutott a Mária-ünnepen. Sillye Jednőék törekvését *szépnek* és *hasznosnak* vélem. Jó közvetítőeszköz a zene a fiatalok és a vallás között, a szertartás kötöttsége oldódik, közelebb kerül a fiatalokhoz. *A kor levegőjét* egyébként is a zene remegteti. Engem ugyan a prozódiai gyengeségek helyenként kicsit zavarnak, de bizonyára a megcélzott korosztályt nem.

Kőbányai János: A felületesen szemlélő is észreveszi a nagymarosi találkozó jellegében a *beatet*. Nemcsak – bár ez is azért meghatározó – a sokféle zenében, de más közösségi formákban, „sound”-ban is. De ez nem azért van így, mert (ahogy magam is korábban hittem, amikor a beatmisék tényét feldolgoztam a könyvemben) az egyház fölismerve a beat vonzó erejét, ezzel a fogással teszi magát kíváncsibbá (egy réteg számára vonzóbbá, „eladhatóbbá”, még ha minden valószínűség szerint a dolgok felszínén ez így is történt), hanem azért, mert *maga a beat a keresztény*. Sőt a külsőségeit, rítusait, ceremóniáit, és más hatásmechanizmusait tekintve pedig egyenesen görög ortodox vagy római katolikus. Tehát akkor, amikor egy keresztény találkozó a beat elemeivel dolgozik; nem át-, hanem *visszavesz*. (Mint a modern művészetek története is bizonyítja nem modernizál, nem újít, hanem *eredeti azonosságát kívánja helyreállítani*. Ami konkrétan az itt elhangzó zenét illeti: igen *egysíkú*, *primitív*, megoldásaiban nem vesz át semmit az elmúlt húsz évben nálunk lezajlott ifjúsági zenei mozgalmak formai, stílussteremtő eredményeiből. Ez is a valóságtól *marginalizálódásra* utal, de a gazdag egyházi zene sem igen hagyott rajta nyomot. Leginkább a gyökértelen és megbukott polbeathez hasonlít. Ez erről a véleménye két ismert rockzenésznek is.)

Deme Tamás: A nyelvre való rátalálást példázza a görög szertartású katolikus ortodox kispapok kórusa, s az ehhez mondott bevezető. Egy fiatal, megnyerő arcú, pergőn beszélő paptestvérünk viszi a szót. Rö-

tönöz, tudja, mely információk hiányoznak, mi az érdekes a történetükből, és természetesen, jóízűen beszél. Örömmel hallgatják, nagyon figyelnek rá a tinik, de magam is. Természetes a szava, akár a gondolkodása. Méltósággal beszél a hitéről és szertartásaik esztétikus stílusáról. Az esztétikumot nemsokára a fiatalok is mérlegre tehetik. Egy folyamatos énekes-gitáros összekötő zene vonul végig színes fonálként az előadások, beszédek szüneteiben. Amennyiben a nagymarosi találkozó részben szellemi-gondolati, részben zenei, stílusbeli kezdeményezés volt, érdemes megvizsgálni, mennyiben változott az énekek, zenék formája, hangulata, előadásmódja. Hagyományt teremtettek egykor a „Jenő-zenék”. Ő maga több találkozón vitte a szót, s énekelte a sokaságot, saját dalokkal, saját előadói stílusával. Egészen bizonyos, hogy nélküle nem lett volna az elmúlt tizenöt év egyházbéli ifjúsági változása az, ami végül is lett. Személyes *tanúságtevő* szereplései, közvetlen *egyszerűsége* sajátos *ceremóniát is teremtettek*. Nehéz elképzelni nélküle a találkozót.

Mindezt azért is érdemes előrebocsátani, mivel hatása ma már nem a régi. Ez a változás többrétegű. Egyrészt öröndetesen elhagyta a régi, „gyermeki” korszak kissé naiv dalait, zanéje *komolyodott*, s részben *egyszerűsödött*. Ezzel *újra megnyerte* a lelkesedő tizenévesek zömét és a huszonévesek jó részét. Másrészt a résztvevők idősebb része (a középkorosztályok) elég türelmetlenek vele, de kizárólag esztétikai okokból. Személyét kedvelik, dalszövegeit viszont mind nehezebben viselik, *túl szentimentálisnak* tartva többségüket. Zenéjét illetően is sokasodnak a kritikák. Saját stílusában kifejezett *megújulást*, személyes fejlődést érezhetünk. Másrészt magam is tapasztalom, hogy bizonyos dalait nem tudja az egész közönség énekelni. A bonyolult dallamok, a néha megbicsakló, magyar nyelvben nem természetes, *tört ritmusú prozódia* miatt. S még valami: mára ezekben a közösségekben már olyan kihívás is van, mint a magas esztétikai színvonalat jelentő, *taizéi típusú* zenék, amelyek mindenki számára énekelhetők, népdalszerű formájuk, repetitív szerkezetük miatt. Lehet egyszerűen és lehet ékesített formában is énekelni ezeket. Hálátlanság lenne persze a „Jenő-életművet” ehhez mérni. De hát most nem is erről van szó, csak a jelenlegi találkozó benyomásairól; s Jenő mostani „teljesítménye” tűnődésre készítet. Maradandó hangulatot keltett az újonnan komponált Mária oratóriumával. *Érdekes, bonyolult*, picit amerikaias részletekkel, kifejezetten értékes, jól érthető szövegekkel, *remeklő kórossal*. Csak hosszú. Mármint

ahhoz képest, hogy délelőtt is több dala volt és a délutánt is túlméretezett egyéni szerepléssel vezette fel. Kevesebb több lett volna.

Nagy sikert aratott viszont a találkozók másik gitáros „bivalya”, az esztergomi Dax. Markáns munkásarcával, visszafogott stílusával, kitűnő zenéivel „csöndes sztár” lett. Élményszámba ment kísérőinek néhány szerény fellépése és *magabiztos énektudása*. Nagy figyelemmel hallgatták őket.

A találkozó ebéd utáni része először „leült”, majd fölemelkedett. Véleményem szerint hasznosabb lett volna más-más csoportnak, vagy esetleg különböző énekeseknek odaadni a mikrofont, amolyan „körkapcsolás” módra, mintsem állandóan ugyanabból a stílusból, személytől hallgatni az állandó „háttér” hangfüggönyt. A délutánról ugyanakkor el kell mondani, hogy Sillye „Mária oratóriuma” nagy esemény volt. Folyamatában ugyan nem volt végig figyelmet lekötő, de *igényes, szépen ívelő dalok*, imák, megzenésített liturgiaszövegek váltották egymást. Különösen szépek voltak a kórossal való dialógusok. A téma *nagy lehetőséget kínált* Mária személyének a „körüljárására”, értelmezésére, ünnepi bemutatására.

VÁLASZTÁS

Lőrincz Judit: 11 órakor szabadon választható programok következtek. A figyelem, az áhítat, s a mikromozgások megtörtek, s lázas vagy tanácstalanabb helykeresésre, áthangolódásra váltottak. Én is tájékozódtam, szándékaim szerint a Kálváriára igyekvő csoportot kerestem. Magamban két elnevezést is adtam s ezekbe bizonyára belefoglalmaztam előfeltevéseimet is. Egyik: *diskusszió*, a másikat pedig a pszichológiai hétvégéről kölcsönöztem: *szabad interakció*. Keresgélő tekintetemet két csoportvezető is „fogta” s hívtak csoportjukba. Én a Kálváriára igyekvőket kerestem, meglelve őket láttam, hogy Kamarás István is oda igyekszik igen határozottan. Nem tudhattam meg, hogy előfeltevéseim a kötetlen beszélgetésről, a kérdezz-felelekről megállják-e a helyüket. Arra vállalkoztam, hogy Kamarás meghosszabbított keze legyen, vagy arra, hogy halljam, amit ő nem hallhat, most egyszerre több helyen nem lehet. Úgy döntöttem, hogy bekapcsolódom egy *kis körbe*.

Gereben Ferenc: A déli fakultatív programok közül több is vonz (pl. a reformátusokkal szervezett bibliás találkozó) de leginkább a *fórum* ér-

dekel, ezért a Kálvária feliratot magasba emelő kislányt követtem sodek magammal.

Deme Tamás: A véletlen úgy hozta, hogy — mint olvasótáborok kiscsoportvezetője — most sem „kerülhettem el sorsomat”, ezen a találkozáson is beültettek egy csoportba. Állodogálásomra, „felnőtségemre” lecsapott az egyik szervező, s megkérdezte: ha nem lesz elég „animátor”, vállalnék-e a korom révén beszélgetésvezetést. Igent mondtam. Így adódott, hogy nemsokára nyolcadmagammal már a plébániakert fűvében ültem, s hallgattam a legkülönbözőbb élethelyzeteket, sorsproblémákat, vallomásokat.

KIS KÖRBEN

Deme Tamás: Csoportunkból ketten-ketten ismerték egymást, a többiek meg ismerkedtek. Ketten voltunk fiúk csupán, s a lányok nagyrészt vidékről jöttek. Gitta kezdte a bemutatkozást, elmondva, milyen sok a megoldandó kérdés a maga kisvilágában. Jár valakivel, aki *udvarlója, de nem hívő*. Szeretné vele megosztani a hitét, de nem tudja; nem okoz-e ezzel kárt a kapcsolatukban. Meddig mehet el vele ezen a téren? Hiszen sokan vannak olyanok a környezetében, munkahelyén, akik még most is lenézik a hívőket. Klári folytatja: ő tanítónő a falujában. *Közösséget próbált szervezni*, de nagyon kezdők ebben. Össze-összejárnak, előadtak már egy betlehemest, meg egy misztériumjátékot, sikerük is volt, de utána megint szétszéledtek a tagok, a társaság nem ért egybe. Kérdezi, a többiek mit tanácsolnának. Megindulnak a keresztbeválaszok. Az ad hoc csoportban valaki megkérdezi tőle: mi lenne, ha rendszeresen valamelyikük lakásán találkoznának, s összegyűjtenék saját problémáikat.

Most Kati következik. Ő Klári barátnője, falujabéli. Varrónő. Elmondja *hite fehér foltjait*. Imádkozni sem igen tud. Rendkívül hálás a barátnőjének, amiért az be-bevonja őt a hitéletbe, s ezen keresztül a társasági életbe is. Hiszen egyébként magányos, s nagyon vágyódik a beszédre, ismerősökre, jó szóra. A községükben folyton váltják, „dobálják” a papokat. A „hivatal” mindig elküldi a papot, ha valami kis élet kezd kialakulni náluk. Kérdezi, másutt is így van ez?

A mellette ülő, szép arcú Ági kap szót. Tanárképzőre jár Pesten. Ötgyerekes családból származik és a vizsgaidőszakban arról szokott

ábrándozni, hogy neki is sok gyereke lesz majd. De még senkivel sincs igazi kapcsolata. Hirtelen egy meglepő, gyönyörű *vallomást* kanyarít a bemutatkozásába. Elárulja, hogy esténként rendszeresen *imádkozik azért a jövődöbelijéért, akit még nem is ismer* . . . Nem tudja kicsoda, de máris „*készül rá*” teljes hitével.

Spontán kiscsoportunk ettől egyszerre megnyílik, föloldódik, a meghatódásig. Majdnem kimondom, hogy ismeretlenül is „irigylésre méltó” Ági jövődöbelije, ezért a fantasztikus várakozásért, megelőlegezett hűségért, bizalomért, s a ráhagyatkozó hitért. Csaknem oldalba bököm társaságunk másik férfitagját, a Gitáros Mérnököt, jelezvén, hogy ő még nőtlen, igazán hozzászólhatna a kérdéshez . . . Ám annyira harmatos, tiszta a hangulat, hogy minden külső (avagy objektív?) megszólalás fölösleges. Inkább hagyjuk beszélni a Gitárost, aki magáról, pályaváltásáról szól. Elmondja, hogy kezdetben pap akart lenni, járt is két évet a teológiára, aztán egy *hivatástisztázó lelkigyakorlaton* rájött, hogy neki nem a papság a hivatása, más feladat vár rá. Váltott tehát, de úgy érzi, egyáltalán nem gyengült ettől a hite, sőt, még talán erősödött is. Döntött. Miközben beszél, meditálok: milyen izgalmas fogalmak sorolódnak itt. Vajon tudják-e a résztvevők, hát még az esetleges nem hívők, újonnan jövők, miféle értéket is jelent ez a fogalom: „hivatástisztázás”? Meg az, hogy „lelkigyakorlat”? Milyen kiváló nyelvi-fogalmi (tehát gondolkodást tisztázó) elemzésre ad alkalmat egy-egy ilyen találkozó!

Mintha a gondolatomat találná ki, éppen a megszólalásról, a beszédéről kezd elmélkedni a soron következő Emőke. Izmos kritikát vontat fel: elmondja, mi nem tetszett neki a bevezető előadás szövegében. Úgy érzi, *nem az ő nyelvén*, nem a fiatalok nyelvén szólt a pap. Pedig nagyon fontos lenne arra figyelni, hogy ki, mit képes megérteni. Ezzel többen egyetértenek. Elhangzik az a kiegészítő vélemény is, miszerint: „Nem feltétlenül a megértésre kell törekedni. A megértésből nem lesz szeretet. De a szeretetből lesz értés . . .” Ám Dienes Valéria szavainak igazsága (hiszen tőle való volt az idézett szöveg) semmit sem von le annak a másik ténynek az igazságából, miszerint a találkozóinak alapvetően *nyelvileg* kellene modernnek, frissnek, fiatalokat „érzőnek” lennie . . . Mégis, kinek a nyelve? Kinek az érdeke? – hangzott el az elgondolkodtató parafrázis. Nekem meg eszembe jutott azon nyomban az e találkozót kigondolók, megteremtők hitének alapszava. Amely

nem más, mint a LOGOSZ. Legismertebb magyar fordítása — az IGE – szintén a nyelvre (is) utal . . .

Beszélgetésünk első nagy köre egy spontánul előkerült abortuszvitával záródik. Emőke fölháborodik azoknak az anyaságán, akik többször is képesek eldobni maguktól az anyaság feltételét: a gyereket, az élet folytatását. A beszélgetés Kati, Mária gondolataival záródik. Mária-élményéről beszél. Úgy érzi, gyöngécske hitében Mária erősítette meg. Ez az *anyai „közvetítés”, ez az elrejtett gyöngédség, figyelem. Mária embersége* hozta őt közel a maga Isten-élményéhez. És ezáltal kapta meg emberi önbecsülését, biztonságát is.

Ebédidő tájban mi is megterítünk a fűvön. Ki-ki középre teszi csomagját, harapnivalóit, s a régi hagyományok szerint ebből, mint „közösből” vesz mindenki. Eközben ismerőseim tűnnek föl a nagy tömegben, s időlegesen elköszönök a csoporttól.

Lőrincz Judit: A templommal szembeni dombon, az utca túloldalán választottam ki egy tizenkét-tizenöt lélekből összetevődő kört. A csoportvezető, görögkatolikus kispap egy engem leginkább az *encounter* csoportokra emlékeztető „technikával” élt. Felszólított minket, hogy alkossunk beszélgető párokat. Bő öt perc áll rendelkezésünkre, hogy megpróbáljuk egy kicsit megismerni beszélgetőtársunkat, „testvérünket”. Néhány perc elteltével, ki-ki mutassa be beszélgetőtársát, most már a csoport egészének.

Kikből is állt a csoport? Egy pest megyei kis településről ketten is jöttek (Uri: háromezer lelkes falu), egy húsz év körüli lány, aki a falu fiataljainak vallási életét animálja, s egy fiú, a beszélgetőpartnerem, aki autószerelő, ministrált egészen addig, míg katonai szolgálatra be nem hívták. Vallásos leányt szeretne megismerni, ugyanis nem tudna elképzelni olyan kapcsolatot, amelynek során neki kellene bevezetni társát a hitéletbe, a vallási szokásokba. Amikor engem mutatott be, hangszínya furcsálló volt, mikor azt mondta, csak néha jár templomba. Egy orvostanhallgató leány, aki egyébként a belvárosi templom kórusában énekel, barátnője kedvéért jött, aki „rossz passzban” van, s nem akarta egyedül hagyni. Egy anasztéziológus asszisztens bátran kérdez, többekre kíváncsi, s elmondja, hogy ilyen típusú vallási élményei kiegyensúlyozottabbá teszik, kollégáihoz jó ideig toleránsabb. Egy másik orvostanhallgató lány nem hívó barátját is meghívta, szeretné, ha megérezné a vallási ünnep erejét. Bátyja és barátja (debreceni építőipari

főiskolások) kirándulni készültek az Őrségbe, nekik programváltozást sugallt, őket is ideinvitálta.

Néhányan sokadszor vannak Nagymaroson, rendszeresen járnak vallási kiscsoportba. Hajóst emlegették, mint ahol többnapos, a nagymaroséhoz hasonló élményekben volt már részük, s Győrben is jártak keresztény fiatalok találkozóján. Sokféle a motiváció, s a vallási élet intenzitásának is különböző fokain vannak az itt jelenlevők, többen szekularizált környezetből jöttek, s talán inkább a kíváncsiság vagy a meghívó barát iránt táplált érzelmek hívták ide őket.

A csoport legdominánsabb figurája István atya. Ötven-ötvenöt éves lehet. Munkás-pap, kereten kívüli. Apostolnak tartja magát s a hitnek próbálja megnyerni a fiatalokat. Nosztalgiával beszél a régi tiltott és veszélyes nagymarosi összejövetelekről, irányítani próbálja a beszélgetést. Csoportdinamikai szempontból az ő szereplése fontos, de egyben gátja is a spontánabb megnyilatkozásoknak. A csoportvezető stratégiája – mely arra irányult, hogy egy bizalomteli atmoszférát teremtsen az őszinte megnyilatkozásokhoz, feltárulkozáshoz — és István atya direkterebb módszereinek tengelye időről időre összeakadt. Úgy gondoltam, hogy a résztvevő-megfigyelői szerep nem kell, hogy megakadályozzon megszólalási szándékomban. Segítettem animáltam, az általam jobbnak ítélt stratégia érdekében: melynek célja: helyzetbe hozni, megszólalni, megnyilatkozni hagyni a csoport tagjait.

Ez a találkozási forma legjobban az *önismereti célú* „*saját élmény csoportra*” emlékeztetett, a másik *vallomása, önvallomása* itt főként *hitlélményének szavakba öntése*, megfogalmazása saját magammal szembesít, s *belső kérdések záporoznak*. Ezek egy része hangossá fogalmazódik, s máshoz szól, a másikat szólítja. Külső és belső világ oszcillálni kezd s a résztvevők egyrésze megérzi, nem is leküzdhetetlenül „hosszú az út lélektől lélekig”.

Egy óra körül a csoportvezető ebédre szólít, a csoport igényli még az együttmaradást, s ő ezt jó érzékkel „veszi”. Ki-ki előveszi az ebédet. (szendvicset, almát, tejet, üdítőt, kolbászt, retket, szalámit, palacsintát) és középre teszi. Közös ima után mindenki választ valamit. Csak ezután terelődik a szó Máriára, az *anyaszerepre, családeszményre*. A fiúknak is hasznos ez, s a fiúk világához majdnem zökkenőmentesen igazodni akaró lányok számára is, ebben a teljesítményorientált világban, amelyben arról kevés szó esik, hogy egy női élet legnagyobb tel-

jesítménye az *életadás*. Közben Kőbányai János ül le a csoportba csaknem végszóra érkezett. Elkészönök.

A FÓRUMON

Gereben Ferenc: Ahogy ülünk-állunk a Kálvária-hegy napos-árnyas zöld gyepén, (a gyep egyébként félkaréjban teljesen megtelik), Brueghel képe jut eszembe: Keresztelő Szent János prédikál... három atya válaszol a felvetett kérdésekre (hogyan kell szeretni önmagunkat; megítélhetünk-e másokat, ha magunkat megítéljük; hogyan harcolhatunk előítéleteink ellen; a megbocsátás természetrajza, milyen a keresztény házasság stb.) — s jó, hogy mindhárman megnyilatkoznak minden kérdésre, ugyanis három *különböző habitust* és megközelítésmódot képviselnek. Tetszik maga a műfaj: *nyitott, intellektuális, együttvívódó*, nem hierarchikus hanem *demokratikus*, szóval Nagymarosra (és terjesztésre!) való. A fiatalok kérdései jól észrevehetően a hétköznapi értelemben vett „katolikust” az „*egyetemes*” felé tágitották.

Kőbányai János: Folytatva a beat metaforát (korábban a beatet tárgyalva használtam a keresztény metaforát) a *mozgások, alakzatok* is ebben a formában mutatkoztak meg. A kiscsoportos foglalkozások körei, amikor egy-két személy-személyiség mondandójára figyel tizenöt-húsz fiatal. (Miként Jézust képzeljük el tanítványai körében a galileai dombokon – Nagymaros fekvése, természetének bája hasonlít is az eredeti környezethez, amelynek költészetét fel is fedezhetjük a galileai próféták hangjában. A Kálvária dombról leguruló tekintet pedig a Genézaret tó északi partjára emlékeztet.) A tömeg megnyerésének aktív, sokmozgásos, állandóan új és új hatásoknak kitévő mozzanatát épp a kiscsoportos és a „színpadi” megjelenítés között találjuk. Ez a Kálvária dombon megtartott kérdezz-felelek ankét volt, ahol *beatkoncertszerűen* a közönség és az előadók *egymást feltöltő-gerjesztő* találkozásából és egyesüléséből bomlott ki az akció; az esemény; a felvetődő *értékek cseréje*, illetve az előadók meghatározta mederbe terelése. A három lelkész tér és hangváltásai a maguk spontaneitásában egymást kiegészítő, *lelkes „térítése”* a beategyüttes munka és tónus megosztására emlékeztet, akár a közönség személyes kontaktusok mozzanataira épülő reagálása, azonosuláslehetősége.

Varga Csaba: A kérdezők szabadon kérdeztek, nem voltak előre felkészült hozzászólók. Akik kérdeztek, soha nem foglalkoztak mellékes, másodrendű kérdésekkel. Ilyen világosan megfogalmazott, végiggondolt, lényeges emberi kérdéseket feltenni nagyobb közönség előtt még nem hallottam, pedig már sokféle „ülésen”, gyűlésen megfordultam. Ez a fajta minőség szembeötlő volt. Ilyen kérdésekre gondolok: a „szeresd önmagad”, mi az az „önmagad”? Van-e jogom másokat elítélni? Hogyan lehet szembeszállni az előítéletekkel; Mi legyen a válasz után? Mi az a megbocsátás? A kérdések *méltóak* voltak Nagymaros szelleméhez. Számomra a találkozó legmagasabb pontjait jelentették. A válaszok (nekem kívülállónak) több szempontból zavaróak voltak. Tartalmilag többségüket el tudom fogadni, semmi bajom velük. A bajom az, hogy nem azt mondták a válaszolók, hogy én erre ezt mondanám, nekem ez a véleményem, az én életem ezt mondatja velem. Nem személyes válaszok hangzottak el, hanem a *személyes kérdésekre* – egyébként okos, pontos – *egyházi válaszok* hangzottak el. Állandóan egyházi előírásokra, dogmákra, enciklikákra, törvényekre hivatkoztak. Ha nem Kelet-Európában élnék, lehet, hogy ez nem is zavarna, de itt ez éppen úgy hangzott, hogy ezt mondja a párt, ezt mondja XY elvtárs, azt mondja az alkotmány, a minisztérium. A válaszokban sosem érződött szemernyi kétely. Senki sem mondta, hogy lehet, hogy ez az igazság, de lehet más igazság is, mindig csak egy igazság volt a válaszokban, nem tettek lehetővé semmilyen másképpen gondolkodást. A válasz *stilusa és hangneme* a fentlévő okos embereké volt, az okossá szentelt embereké. Én mint hallgató nem éreztem magam egyenrangúnak a válaszolóval. Nem tudtak elszakadni szerepeiktől.

ARCOK A TÖMEGBEN

Gereben Ferenc: Az ebédszünet idején körbejártam a templom környékét. Nagyon tetszik, hogy bár hatalmas a tömeg, szemetet, eldobott üveget sehol sem láttam. A Kossuth-tér árusai is szerencsésen megkímélték a gyülekezetet a giccsről, s a fiatalok a nagy meleg és az infrastrukturális hiányosságok ellenére *kulturáltan* ettek-ittak és végig megőrizték *derős fegyelmezettségüket*. Ezek ma önmagukban is országos példát jelentő erények. S ha még hozzáveszem a tolóagyakon fekvő, súlyosan megnyomorodott embertársaink látványát, akik ezekben a fiatalokban hű és lelkiismeretes *gondviselőkre* leltek! (Nem tudom el-

felejtteni azt a mosolyt, amit egy toloszékes kislánnyal egy mellette álló csinos, tizennyolc év körüli lány váltott: már ezért a mosolyért érdemes volt elmennem Nagymarosra . . .)

Elkezdődött Sillye Jenőék Mária oratóriuma. Élvezem a kötetlen hangversenyhallgatás lehetőségét: egyszer a templom előtti kis térségen figyelem a monitort, máskor a plébániaudvaron guggolok le egy fa tövébe. A kert tele van fiatallal, a zöldbe telepedve hallgatják az oratóriumot, s vannak akik közben csendesen beszélgetnek. Nézelődöm, élményekkel töltözöm. A kert egyik szélén a pápai lobogó és a Mária színeit viselő zászló között a magyar trikolor.

A plébániakertben ismerősök találkoznak. Két meglett férfi – jelek szerint egykori kollégák – megörül egymásnak: „Tudtam, hogy keresztény vagy te is – mondja az egyik a másiknak – örömmel látom, hogy ráadásul a nagymarosi fajtából, mert az egy fejlettebb fokozat!” Egy fiatalasszony – kisgyerekét szűkebb társaságra hagyja – volt tanárát fedezi fel: „Hát maga is, tanár úr? . . .”

Az oratórium több mint egyórás (gyönyörű szóló énekhangokat hallok) – rövid időre bemegyek a templomba, hogy az előadás helyszínének atmoszférájában is megmerítkezsem. A déli kapun lépek, illetve lépnek be: a templom természetesen zsúfolásig tömve. Elöttem kék nyakkendős cigányfiatalok állnak, nyakkendőjükön a felirat: „Boldog vagy, mert hittél”. Az egyik lány nyakkendőjén e felirat alatt kézírással: „Csobánka”. (Úgy hallottam később, hogy a csobánkai cigány vallási kisközösség tagjai voltak. A kék nyakkendőt azonban más, nem cigány fiatalok is láttam.)

Kőbányai János: Két-háromezer fiatal gyűlt össze; arcra, viseletre, viselkedésre reprezentatívnak mondható tömeg. Ezeket a „figurákat” nem láttam – sem személyesen, sem Típusaiban – azokon a szabadidő eltöltési helyeken, amelyek a fiatalok szórakozását szervezik. Ezek ma is nagyrészt a zene valamelyik ágához kapcsolódnak. (Pontosabban a nem komoly zenéhez, mert a „nagymarosozók” arcát – magányosan vagy párosával – igenis ott látni a Zeneakadémia széksoraiban.) Tehát ők nem kapcsolódnak sem a rock, sem a diszkó sem a táncház ifjúsági szubkultúráihoz.) Talán ha két new wave figurát ha felfedeztem, akik kívülállóként orientálódtak.) (Mindez igen jellemző ezekre a szubkultúrákra, mert a beat-hippi világnézet aranykorában (amikor a hit, a profán vallásosság értéknek számított) ez nem volt eny-nyire szétválasztható. Arcok; amelyekből süt a *magány*, a *tétovaság*, a *keresés zavara*, állapota,

szenvedése. Valami *terhelt zártság*, amelyből menekülnének, s amelyhez egyúttal ragaszkodnak is. Isten, a vallás, a „hétköznapi vallásosságon” túli istenkeresés számukra azoknak a problémáknak a kútja, amelyre az élet egyéb területén nem kapnak választ. S persze lehet-e nemesebb „pótcselekvés” menekülés a mindennapok nyüge elől, hiszen a vallás maga a lét és nem lét alapvető konfliktusainak a keresése, fölfogása. De mindez oly általánosan, hogy mégsem ad útmutatót a mai magyar életbe megkapaszkodásra. Sőt! Ezt csak megnehezíti, mert hiányzik belőle a vallásos értékek tisztelete. Tehát az *identitáshiány*, a marginalitás nem az egyház helyzetéből, nem az állam vallással szembeni megítéléséből fakad, hanem azokból az erkölcsi vagy az emberi lét értelméhez kapcsolódó normák hiányából, amelyek a mai magyar – nemcsak a magyar – társadalmat jellemzik. Ez a *konfliktus* ott ül az arcokon, mozdulatokon. *Befelőlfordulóvá, zárkózottá* tesz – beigazolván azt a régi közhelyigazságot: hogy aki komolyan, mélyen igyekszik fölfogni az életét, az megnehezíti, vagy lehetetlenné bonyolítja azt.

Lehet – sőt biztos –, hogy ez egy megbotránkoztatóbb „szociológiai” megfigyelés, de szerintem mégis szignifikáns: a többeszres tömegből nem volt egyetlen lány sem, akit megkívántam volna. (Ez azért feltűnő, mert minden csoportban akad ilyen, nem beszélve Budapestről, amely járóke-lői szinten is igen erotikus.) Hasonlóval egyébként zsidó közegben is találkoztam, ahol levontam a konzekvenciát, hogy a zsidó „reneszánsz” egyik csoportosító ereje is a párkapcsolatokban elszenvedett kudarc és a magány.

A térítő, a szilárd lelki talapzaton állók arcai. *Elszántak, lobogóak, szenvedélytől fűtöttek, átszellemültek, lebegők*. Számukra is rendkívül fontos ez a találkozás. A hatásuk – mint tükörkép – a saját döntésüket, életút-jukat, vezetésüket legitimálja. Az, hogy hatni, segíteni, értéket továbbadni tudnak. Enélkül mi igazolná, mi adna kárpótlást a párkapcsolatért, családi életért, ami végül is megkülönbözteti őket, marginalizálja őket a társadalmon belül. Tehát olyanok adnak tanácsot a gyötrő magány, a párkapcsolatok problémáira, akiknek minderről nincs konkrét tapasztalatuk. Akik minderről lemondtak. A tapasztalatot, az életismeretet a szenvedély, az elhivatottság heve és poézise pótolja, helyettesíti. Pótolja, helyettesíti? Jómagam – a magam tapasztalatai és vallási (zsidó) ismeretei alapján ebben nem hiszek. Ezért is érzem kissé hamisnak azt a hangot, poetikát, metaforarendszert. Csupán egy szót róla: *édes*. Túl édes, természetellenes, félkegyelműen édes. (Mint Miskin herceg, mint Zefi-

relli Assisi Szent Ference.) Nem keverednek bele a valóságos élet hangjai, ízei. Csak a Sollen, a Seint elnyomja az öngerjesztő, túlfűtött, önfelfejtési energiája. Noha nem sikerült a meghirdetett drogtanácsadásra benézni, valószínű, ott van ennek a legpozitívabb eredménye: hiszen két elmentés rendkívüli helyzet találkozása – máshonnan is erről így értesültem – pozitív irányba tendál. Számomra ez a *túl szép szeretet* – hangsúlyaival, retorikájával – nem meggyőző. Szimpatikus, helyenként felemelő de jólesik, hogy kívülállóként szemlélhetem.

Deme Tamás: Az életkort illetően az idén jelentős fiatalodásról lehet beszámolni. Ugyan a magot továbbra is az „alapító korosztály” – a negyven körüliek jelentik, de a többség most a tizenéveseké. Sok a gimnazista, több felsőtagozatos is jelen van, s persze a családosoak által idehozott apróságok. Kevés az ötven fölötti „vendég” (ez érthető is, lévén fiatalok találkozájáról szó), ám érdekesnek éppen azt találom, hogy egyáltalán vannak idős résztvevők is . . . Persze leginkább a papok között. Ismerős az arcuk. Önkéntelenül is számolgotom, hány közülük a koncepciós perek miatt börtönviselt. Az ötvenes-hatvanas években éppenséggel ez a (hitével, küldetésével járó) fiatalokkal való foglalkozás lett főbenjáró vétekké.

A *figyelem* elég sokféle volt a találkozó egészét illetően. Láttam kezdés előtt két fiatalot, amint teljesen földreborultak, akár a taizéi testvérek, vagy a felszentelést váró kispapok szoktak a keresztt előtt. Sokan voltak képesek a meditáció, az elmélkedés hullámhosszára ráállni. Tenyerbe temetett arc, hunyt szemek, ellazított test, *befelé figyelés*. Persze, nem mindenki bírta. Általában a tizenéves fiúk voltak a legnyüzsgőbbek, ami érthető. Mintha a lányok elmélyedtebbek lettek volna. Sokak számára adott mintát a Patrona leánygimnázium „csapata”. Náluk – különösen a már végzeteknél – lehetett látni egyfajta szép *harmóniát*, amelyben *semmi görcsösség* nem volt. Csak *derű, békesség és odafigyelés*. Természetesen, alig észrevehető módon *irányítja*, „terelgeti” őket vezetőjük, a kreatív, nyitott gondolkodású magyartanár. Kívülállók aligha vennék észre apáca voltát, hiszen civil *modernsége*, társadalmisága, *talpraesett egyénisége* ellentmond a bevett előítéleteknek . . .

Előítéletek, azok itt is vannak, persze. Hosszasan beszélgettem egy tizenévesekből álló baráti társaságban. Református fiatalokat hívtak meg katolikus kamasz barátaik. A vendégek szívesen jöttek. Tetszett nekik a sok tiszta arcú fiatal, a jó zenék, a nagy kavalkád és a szervezés, ám egyvalamitől őszintén kiborultak. Máriának, Jézus anyjának „kul-

tusztát” — azaz a találkozó egyik lényegi elemét — képtelenek voltak „megemészteni”. „Miért imádkoztok Máriához? Őt is imádjátok?” kérdezte Móni. Laci megtoldta: „Ha nekem közvetlen kapcsolatom van Krisztussal, minek akkor Mária, mint közvetítő?”. Nos, ahogy elnézem, javában áll a hitvita. A meghívók erre nem számítottak, meghökkenve keresgélnek érveiket és kiskamasz hévvel válaszolgatnak is: „Máriát nem imádjuk. Ezek nem imádságok, hanem kérések, megszólítások. Csak Istent imádjuk, tudod? Máriával nem lehet szembeállítani Jézust, csak ha félreértelmezik a példabeszédet. Nekünk Mária az Isten anyja.” Mire gyors református replika következik: „Olyan ez, mintha egy női Istent tisztelnének...”

Mindkettőjükön meglátszik, egész hitük próbára tétetik az érvelésben. Minden erejüket összeszedve, próbálják az alapokat újragondolni. Nagyon kedvesnek, hasznosnak tartom ezt. Tetszik, hogy őszintén kiterítik kérdéseiket. Érzem ugyanakkor azt is, hogy magukra vannak hagyva, mind a két oldalról. Mintha az ökumenizmus egységmozgalma még nem segítette volna őket a közös nevező megtalálásában. Érdemes lenne megnézni, hogy állnak az Ökumenével Nagymaros szervezői?! A kérdés levegőben lóg, a találkozó nagyszerű gesztusa nyitott a más vallásúak, a nem hívők felé is, de a párbeszéd még igen akadozik.

Más típusú előítéletek is felvillantak. A kívülállók némelyike kissé felületesnek mutatkozott, volt aki úgy vélte, empátia, beleérző lelkület nélkül is tudja „venni” az itteni adást. Egyszerűnek tűnik: ami más ifjúsági bulikon megvan, és jó; itt viszont nincs, az biztos az értetlenség, a hiány jele. Tehát rossz. A kertkapuban álló, negyvenes reformert kissé csalódottnak látom. Rokonszenvezik ugyan az itteni hangulattal, az egyesületi, demokratizálódó önszervezésekhez hasonlítja ezt a találkozót, ám számos hiányérzete van. Azt fejtegeti, hogy a falugyűlések, népfőiskolák, más ifjúsági összejövetelekhez képest itt kevés a közbeszólás, „nem látható az arcokon metakommunikáció”, kevés a spontaneitás. No, lenne itt más észrevételed is, ha beülnél egy kiscsoportba, gondolom, de beszélgetésre most nincs mód. Kétségkívül, *az áhitat nem eléggé fotogén*. Spontaneitás viszont van bőséggel, csak fel kell fedezni. Ahogy a *kommunikáció* is létezik, de nem a szokott módon, nem „gyűlés” módjára. Nem a „meta” az elsődleges. Hanem az ittlévőket valószínűleg annak a *tudata* tartja össze, hogy „Ő VAN” ahogy az egyik csoportban megfogalmazódott. Meg is magyarázták: „Ahhoz, hogy Ő

legyen, ahhoz az is kell, hogy erre időt, teret mindig hagyjunk, s ne az „Én” legyen az elsődleges.”

Ez persze nem azt jelenti, hogy az „én”-t elhanyagolták volna. A kettő viszonya érdekesen, szépen bontakozott ki a csoportbeszélgetésekben, ahol eredetien, őszintén, kitárulkozóan szóltak önmagukról is a résztvevők.

A SZERVEZÉS

Gereben Ferenc: A rendezők a pontosan, szépen végzett emberi munka példáját is felmutatták: a szervezés gördülékeny, s szeliden határozott volt, őrizkedett a harsány túlzásoktól és a kapkodástól. A tömeget sikerült jól mozgatni, a programok kezdési időpontjait betartották, szóval példát kaptunk nemcsak kereszténységből, hanem európaiságból is.

Deme Tamás: Ámulattal nézték a Trabant tetejére tett tévé videoközvetítését. A video a templomban zajló történeteket „vitte ki” az utcára, s kellő hangosítással a környező plébániakertbe. Ezek a technikai részletek néha engem is lenyűgöztek. *Profí szervezés, profí szakértelem,* mondanám legszívesebben, miközben hallomásból tudom, hogy a szerelők, az operatőrök, a műszakiak többsége éppúgy autodidakta módon lett profí ebben a szakmában, mint amilyen autodidakta szenvedéllyel szereztek a zenészek a dalaikat, a kiscsoportvezetők a gyakorlatot a beszélgetésvezetésben. Ám az elsőrendű fegyelmezettség, a figyelem és az *ügy szeretete* révén előállt a „*pontosan működő csoda*”. Tudom, sok pap is közreműködött ebben a munkában, a szerelésekben, előkészítésben, hangosításban és az olajozottan működő közvetítésben. Azok tehát, akik a „szükségből erényt” elve alapján megtanulták a technika használatát is. Még akkor, amikor állami támogatás nélkül, szerelésre való pénz nélkül, vagy a szolgáltatást végző hiányában kitanulták a villanyszerelést, a kőművesmunkát, a belsőépítészetet.

Ez az itteni szervezettség vetekedik az egyszerűbb popkoncertek és szabadtéri játékok szakszerű megrendezettségével. A különbség nyilvánvaló: itt *szinte pénz nélkül* csinálják. Ami pénz kell, azt nem viszik, hanem hozzák, be a közösbe. Ami pedig a „kiközvetített” videoshow látványát illeti – kétségtávol rendkívülinek hat abban a korszakban,

amikor hazánkban még az utópiák kódében lebegnek az olyan álmok, mint a rendszeres istentisztelet-közvetítés, tévén keresztül. A „doboz” képernyőjén most meggyőzően érvelő pap, lelkesen éneklő gitáros és sok-sok *elmélyedő fiatal* arca látszik. A liturgia belső terében közreműködők értően használják a mikrofonokat is. Nincs recsegés, jól hallatszik mindenütt a hang. Legfeljebb a szünetben, egy tréfás anekdota tesz említést arról, hogy a klérus körében (különösen a felsőpapságnál) vannak nagy ügyetlenkedések is a technika körül. A mese szerint egy főpapunk valamikori nagymiséjén elromlott a hangosítás, a pap így hát hangosan azt mondta a híveknek (kissé eltérve a miseszövegtől): „Baj van a mikrofonnal”. Mire a hívek, végig sem gondolva szavukat, automatikusan ráfelelték az ilyenkor szokásos papi szövegre adandó választ: „És a te lelkeddel”. Az anekdota széles derűtséget keltett természetesen a kis körben, ahol elhangzott. Felidézését azért tartom érdekesnek, mert tanulságos, hogy *senki sem botrányozott meg rajta*, másrészt csípős életől függetlenül, senki sem használta ki további kajánkodásra. Az is igaz, persze (ez talán a poénja), hogy aki elmondta, az is pap volt.

GYÓNÓK ÉS GYÓNTATÓK

Gereben Ferenc: Hátul, a kerítésnél gyóntató-gyónó párosok: széken, vagy a puszta fűvön ülve. Figyelem az egyik fiatal atyát: a fűben ülve gyóntat, ha a *gyónó térdel, ő is térdre emelkedik*. Micsoda *gesztus!*

Lőrincz Judit: A gyóntatás-gyónás egész nap folyt. Jóleső érzés volt látni a fűben guggoló papokat, akik imígyen majdhogynem *szimmetrikus kapcsolatba* kerültek fiatal testvéreikkel. (Eszembe jutottak a pszichoteam pszichológusai, pszichiátere, akik nyilvánosság előtt elmondták, hogy magánvállalkozásuk keretében a kórházi fehér köpenyt már levetették, de a lelküket védő fehér köpenyt még nem egészen sikerült, pedig világosan érezték, hogy a szabályozott orvos-beteg viszonyt újra kell fogalmazniok.) Az itt gyóntató atyák ugyan valóságos reverendájukat nem, de úgy érzem lelki reverendájukat levetették, hiszen ez a helyzet ekkora *hajlékonyságot* kíván.

A MISE ÉS A LITÁNIA

Lőrincz Judit: Délutánra lehívtam férjemet is, aki a telkünkön terepet tisztított. A misére ért oda. Mindkettőnk számára *megrendítő* élmény volt, amikor a szertartás résztvevői fogták egymás kezét, különösen az, ahogyan a tolókoksikba fekvők is az *érintés* által részesei lettek a szertartásnak. Nem tudom miért gondolom így – meglehet, hogy ez az én korlátom – de a simogatásnak, kézfogásnak, világiasabban szólva a taktilis ingereknek talán még nagyobb szerepe lehet az életükben, mint a miénkben, valószínű ritkábban is részesülnek benne.

A gyóntatás készítette elő a délutáni áldozást. Gyerekkori élményeim villantak föl képzeletemben. A hűvös templom, az áldozásra szólító csengőhang, a csönd, a térdre roskadás-ereszkedés, hogy *lassul az idő*, s egy pillanatra megállt. Miért ezt az asszociációt keltette fel bennem? Éppen a kontraszt kínál magyarázatot. Itt meleg volt, tizenhat pap sietett az áldozók közé, sorbaállás, térdelés nélküli áldozás, térdelés a fűvön, az utca porában, s felgyorsult ritmusú idő, még a narrátor hangja is szól: Nyújtsa fel a kezét, akinek még nem sikerült megáldoznia. Mindenki áldozott, aki akart, s nem volt számukra zavaró az utcazaj, a bicikliző gyerekek, s a bizonyára e pillanatokban Visegrád–Nagymarosra pöfögő vonat sem „V” effektként működött, nem idegenített el, persze ez nem is Bertolt Brecht epikus színháza. Kocsi áll meg egy pillanatra. Ha jól látom, Lator Lászlóék ülnek benne. Körülnéznek, s lassan, diszkréten tovább hajtanak. Talán csak én vettem észre, mások *belső csöndjükbe* merültek. A plébániakertben a fából faragott Mária-szobor körül nagyon sokan voltak, a litánián. A beszéd már nem tudta felülmúlni, sűríteni a nap élményeit, de megítélésem szerint a közös éneklés még adott *katartikus* pillanatokot. Személy szerint nekem, a Boldogasszony, anyánk inkább, mint Jenőék dalai. Úgy láttam azonban, hogy a résztvevők többsége szívesen tart velük, nemcsak a nagyon fiatalok.

Kőbányai János: A délelőtti, majd a délutáni misén megvalósult a *szokatlanságot kanonizáló* (polbeat dalbetétek, improvizatív, vagy annak tűnő meditáció) *ceremónia*, amely ugyan nagyobb hatáselemekkel dolgozik ugyan, de *megszünteti benne az egyént*, a személyes kapcsolatot. A Nagymarosra zarándokolt egyesülésre, társaságra vágyó fiatalokat újból a magányra ítélve, illetve ittlétük értelmét a pompa, a nagyhatás elengedhetetlen kellékeivé degradálva. Talán a *legmeghatóbb, szívszorí-*

több, s persze *legemberibb* jelenete számomra az volt a nagymarosi napnak, amikor a délutáni mise végén a mellettem álldogáló csoport tagjai megfoglák egymás kezét és a körülöttük lévők kezét, s úgy énekeltek a befejező imák egyikét. Mintha még visszaperelhetnék – kézszoríthatnák – a személyes kapcsolat, a csak egyes személyeken megvalósulható szeretet (a vallás lényege) ceremóniába objektívalódó (idegenítő) közvetlenségét. Ennek a folyamatnak a betetőződése volt a templomkertben megtartott zárszertartás. Ugyanaz a dallam, ugyanaz a szó; és mégis mennyire más. Ég és föld. A hatás roppant bommbasztja-súlyra szétroppantja, újból kívülállóvá rekeszti, magányos atommá bomlasztja, azt aki tétován valamibe megkapaszkodott.

Gereben Ferenc: Kezdetét veszi a főpapi mise. A nagymarosi plébánia papjai a vendéglátói illendőségnél is szerényebbek: a plébános atya a nap folyamán nyilvánosan most szólal meg először (tiszte szerint köszönti a közeli város püspökét); Béla atya, a káplán pedig az evangéliumot olvassa fel. A püspök atyaian és jóságosan beszél, de – én legalábbis így érzem – *nem tud igazán „nagymarosiul”*. A gitárosok viszont tudnak és végigmuzsikálják a főpapi nagymisét, a fiatalok pedig végigéneklük, s a kisközösségek szép szokása szerint kéz a kézben imádkozzák a Miatyánkot. Mindez *felemelően szép*. A gitárzenére hirtelen akkor kezdek neheztelni, amikor minden rendelkezésre álló időt kitöltve semmilyen más éneknem ad helyet. (Még a spontánul elkezdett Boldogasszony anyánk is csak „töltelék”-szerepet kap: a templomból való kivonulás alatt éneklő tömeg egészen a kapuig, ott viszont már harsognak a hangfalak ismét. (Hiányoltam a mise végéről valamelyik szép régi István király-énekünket és a Himnusz – elvégre Szent István jubileum is van, s balsorsból is bőven kijut.)

E hiányosságokat még a plébániakertben mondott litánia végén is pótolni lehetett volna, de nem így történt. Itt is gitárzene szólt és két, viszonylag hosszú elmélkedésre került sor, amelyek közül az egyikben nagyon magvas és szép gondolatokat találtam volna, ha még délelőtt hallottam volna. Mi tagadás, este 1/2 7-7-re már elfáradtam, s talán nemcsak én. De megmaradt a nagy Mária-szobrot körülálló, az egész plébániakertet betöltő tömeg, a fáradtan is csillogó szemek látványa, s a nagymarosi viszontlátásban bizakodó búcsúmondatok emléke.

Deme Tamás: Amikor elkezdődött a hívők számára *mindenkori csodát* jelentő esemény (mise, istentisztelet), hallottam, amint az egyik család felnőttje átszólt mellettem a másik családanyának: „ez a *csúcs*”. Az

összes eddigi csak az előkészítés volt a történéshez. Kétségkívül, nehéz erről beszélni, akárkinek, akármikor. A hit szerinti misén végbemegy a lehetetlennek látszó dolog: egy kenyérdarab megistenül. Az Isten magát áldozza fel, önként és ártatlanul. S ha a gondolatokat filmezni lehetne a videokamerával, a közös bűnbánati résznél, vagy a kérő, majd hálaadó, könyörgő résznél különböző színű, rettenetes, vagy csodálatos jelenségek válnának láthatóvá a képzeletbeli képernyőn. Nem lehet „beszámolót”, szociofeljegyzést írni az istentiszteletről. Mint ahogyan az igazi szerelem történeteiről sem lehet, akármilyen hiperrealista, leíró vagy szimbolikus, asszociatív, vagy anatómiai felsorolásban, eseményjegyzésben beszámolni. A hit szerint valóban ez volt *minden találkozó központja*. A mise. Akiket a nyüzsgés érdekelt, azok eddig maradtak, vagy csodálkozva tébláboltak, vártak. A hívők kiléptek az időből és valamiképpen átalakultak, nemigen figyelve arra, nézik-e őket vagy sem. A plébános szerint közel háromezer ostya fogyott el, ennyi volt csak az áldozók száma. A résztvevők ezek után végigállták a Mária-litániát. Ez már alig-alig volt „eseményszámba” menő azoknak, akik kuriózum miatt jöttek ide, vagy „vallásos show-műsorra” voltak kíváncsiak. A Mária-litánia tulajdonképpen egy folyamatos *udvarlás*. Nagy, költői átszellemülés, mint amikor a költő fél órán keresztül képes újabb és újabb becéző szavakat találni kedvese számára és nem unja meg mindezt el is mondani. A látvány kétségkívül maradandó volt. A hatalmas kertbe vonult minden pap és minden hívő. A kert közepén állt már a templomból odavitt hatalmas fából faragott, gyermekét ölelő Mária szobor. A tömeg (a közösség) is másképp vette körül a liturgikus teret. Ha szabad iskolai példát használnom: nem a „rögzített padok” merev, frontális templombéli formájában állt fel, hanem az élő, csoportbeszélgetések, görögszínházszerű, *rituális, átölelő köralakjában*, ívesen, körbefonva a valóban színház szerűen „*lelki áriát*” éneklő papokat, a szobrot, az ének központját.

A krónikásnak volt épp elég megjegyezni valója. Balra a harmadik, generációjának nagy és népszerű beat-, avagy rockénekeسه állt, mellette két kisfiú, aki még sohasem hallott ilyet, s kezüket kellett fogni, jobbra tőle most érkezett és régen látott ismerősük, barátok, rokonok és éneklők.

A litánia poétikus fordulatai Máriát minden lehetséges helyzetben, funkciójában megszólították. A krónikásnak ekkor eszébe jutott egy valaha olvasott, szépséges (talán apokrif?) kép, amelyben a megszólí-

tott *kedves pohárnak* mondatik. A jelképet ily módon kölcsönvéve, úgy vélem, nemcsak Máriára alkalmazható a „tisztá pohár” szimbóluma, hanem közösségére, az egyházra is. (Különösképpen akkor, amikor az egyik nagymarosi találkozó mottója szinte ujjal mutatta a résztvevők személyes felelősségét ezzel a mottóval: „az egyház ti vagytok”.) Ezzel a képpel lehetne talán legjobban jellemezni a találkozót, magát is. Egy – akármilyen – pohár. Amelyiket megviselt a történelem. S amelyiket – használni akarván, közösségi célokra, újból és újból kézbe vesznek a gazdái. S *megtisztítják*. Nemcsak kívülről, mint azt a farizeusok tették valaha. Hanem belülről kezdve, s alaposan, ahogy Jézus, s a szolgák tették volt.

EPILÓGUS

Kóványai János: Ez a „fesztivál” a *lélek fesztiválja*, ha jól érzékelttem. Annak a kísérlete, hogy a minden emberben lakozó „mélységes mély kutak” tartalmát, értékeit és hordalékait a felszínre hozzák, s azokat elhelyezzék egy Istentől avagy az emberi kultúrhistóriából eredő értékrendszerbe. Ez azért is nyilvánvaló, mert ez minden vallás elemi lényege, s ahogy én látom, fogalmazom meg a magam számára: a *vallás* az, amely az embert kiemelte – történelmileg – az állati sorból, s a vallás az, amely megalapozta, kiérlelte az emberi közösségi együttélés normáit, s az érvényben tartja a mai napig. Nagymaros – és a hasonló megmozdulások – ezeknek az értékeknek a revidiálására tesz kísérletet. Olyan társadalmi-történelmi környezetben, amelyben a vallás által képviselt évezredek kikristályosította értékek három oldalról is keresztűzbe kerültek. Egyfelől a hivatalos egyház elburokratizálódása-idegenedése. Másfelől a fogyasztói társadalom „új”, sekélyes „értékei” (egyfajta visszatérés a vegetációs őszállapotokhoz a fogyasztói javak nagy-nagy kertjében) amit a Nyugat és Amerika kínál, illetve – ha finom eszközökkel is – de *kényszerít* a világra. Harmadsorban az, amit a „kommunista” avagy „szocialista” (ki tudja már, hogy e fogalmak ma mit takarnak?) berendezkedés negyven év alatt Magyarországon nyíltan és rendszeresen elvett, fölszámolt anélkül, hogy helyette – nem Istent – de emberi normákat, erkölcsöt, életeszményeket adott volna.

Ehhez még egy kultúrhistóriai tényezőt kell megemlíteni, amely szorosan Nagymaroshoz is hozzátartozik. Ez az ifjúsági ellenkultúra, a

beat művészeti és értékeket felforgató – vagy inkább helyreállító – forradalma, amely döntően befolyásolta az európai orientációjú (tehát a földrészen jóval túlterjedő) kultúra mindkét féltekéjét. Véleményem szerint ez az értékek világában végbemenő forradalom jóval jelentősebb volt a keleti – mondjuk, „szocialista” – féltekén (tehát nem ott ahonnét kiindult, s ahol szerényebb művészeti eredmények születtek) azért, mert itt az értékek, normák, eszmények s némiképp az életmódnak is egyetlen *választási* lehetőségeként jelent meg. Jómagam a *beatet vallásos mozgalomnak* tartom, amely ráépült a korai, nem intézményesült kereszténység közösségi formáira, eszményeire; azaz a zsidó vallásból kiszakadó, annak terheit, levető, fiatalos *szeretetvallásra*. Illetve annak a példáihoz, atavisztikus előképeihez nyúl vissza. Természetesen abban a rövid korszakában, amikor a show biz. révén nem intézményesül. (Erről a keresztény hatásról, fejlődésdinamikáról szólt a Beat ünnep után című könyvem döntő része.) Martin Buber, a zsidó vallás két nagy megújuló forradalmát ismeri: a kereszténységet, majd a hasszidizmust. Jómagam az ötvenes évek közepétől Párizs és Prága 68-as barrikádjaiig tartó nagyon sokoldalú ifjúsági mozgalmakat (amelyeket a *beat* csak „érzéki-erotikus” szinten fejez ki, tehát a leghatásosabban) ebbe a folyamatba sorolom.

Nagyon hiányzó elem számomra, ha nem is a részvétel, de néhány reprezentatív személy hiteles beszámolója a „nagymarosozás” történelméről. Hogy tudják viszonyítani: amit láttam mihez képest, minek az eredménye. (Képződménye, teremtménye.) Ugyanis az nyilvánvaló, hogy a legálissá, félintézményessé avanzsálva jól elválaszthatóan különültek el benne (még) a spontán „őskeresztény” és az intézményesült „egyházi” elemek. A kiscsoportos körben egy régi résztvevő meg is jegyezte, hogy most, hogy nem kell bujkálni, tartani valamitől és teljesen biztos a rendezvény zavartalan lefolyása; Nagymaros veszített érdekességéből, izgalmasságából. Hiszen az őskeresztények is üldözöttek voltak, s a *marginális helyzet* egyaránt ajándékoz meg a *kiválasztottság* (különbség) és az *intenzív összetartozás* (szolidaritás) felemelő élményével.

Talán lesz még alkalmam a pontosabb, mélyebb megismerésre, hiszen – ez azért fontos tanulság volt számomra – *ez a jelenségvilág meghatározó eleme kell, hogy legyen a most polarizálódó, valódi arcát visszanyerő magyar társadalomnak*. A nem politikai, de annál mélyebb és totálisabb, mert az értékek hierarchiájában lezajló ellenállás. Ama *legkisebb közös*

többszörös, amely végül is mindennek dacára és ellenére fenntartotta ezt az országot, ezt a világot.

Gereben Ferenc: Egészeben véve *katartikus, lélekátöblítő* élmény volt ez a nagymarosi nap. Nagyszerű érzés volt ennyi *tiszta tekintetű, értékek-re hangolt* fiatal látni ebben az értékeit és fogódzóit veszített világban. Kétségtelen, hogy Nagymaros *oázis*, a különféle elsivatagosodások elleni küzdelem reményteljes bázisa. Rendkívül alkalmasnak látszik egy újfajta *keresztény „mi”-tudat* kialakítására, illetve megerősítésére.

Lőrinc Judit: Szerepzavar vagy egyensúly, kongruencia? A szociológiai módszertárban: résztvevő megfigyelésnek hívják ezt. Töprengve mentem, hiszen én a vallásossággal úgy vagyok, mint Magyarország felnőtt lakosságának döntő többsége a versolvasással: gyerekkori élmény és emléktöredék. A versekkel máig intenzívebb a viszonyom, vallásos élményeim mélyre sülyedtek ugyan, de azért élményalapokat adnak. Gyermekkoromban hófehér hosszú ruhát viselő nagybátyám (minthogy premontrei paptanár volt) szertartásos magatartása hol vonzott, hol taszított. Kiváltképp akkor vonzott, ha *figyelmét nekem tudta szentelni*, s akkor taszított, ha nem figyelt rám. Ha azt éreztem, hogy „ügyei”, „rendtársai”, dolgai” miatt háttérbe szorulok. De hát ilyen a gyerek. Nemcsk az anyjának ordítja: „hagyja a dagadt ruhát másra...”

Talán a „Mária-téma” érvényessége és hitelessége mellett maradt a nagymarosi találkozóból egyik legerősebb benyomásom az, hogy *mennyit szelidült híveihez a hierarchikus papi társadalom* és milyen *önfeláldozóan adott fel a formából a lényeg kedvéért*. Ajándék volt számomra ez a nap.

Varga Csaba: Amit a Mária-ünnep kapcsán elmondtak és ennek ürügyén kifejtettek mint alapvető emberi értékeket, azzal nagyjából mindenki egyetértett, velem együtt. Ilyen mondatokra gondolok: „Úgy kell szeretni édesanyánkat, mint Jézus”, „Legyen belső csend, halld meg Isten szavát!”, „Egyaránt fontos embervoltunk és magyarságunk”, „Az önszeretet Isten megvetése”, „A gyilkos önszeretet mint a legfőbb ellenség ebben a korban”, „Konzervszeretet, mirelit szerelem”. „Először emberségünkben kell újjászületni”, „Tudni kell szeretni az elzüllött embereket”, „Mária mellett nem szégyen gyereknek lenni” és így tovább. Ezekkel az *erkölcsi tételekkel* semmi bajom, sőt! Bár itt nem hangzottak el praktikus élettanácsok, de ezeknek az elveknek hangsúlyozása, méghozzá ebben a légkörben és hatásmechanizmusban,

amelyben az *értékközvetítés* sokkal hangsúlyosabb volt, mint másutt – ha akarja, ha nem a jelenlevő – bizonyára hatott. Majdnem bizonyos, hogy egy-egy résztvevő életében akár döntő szerepet is játszhatott. Ebben a szeretet-áhitatban az ember sokkal inkább *ember lehetett*, mint egyébként, és ezen a találkozón *közösségben* érezhette magát. Ezt azért tartom rettentő fontosnak, mert itt három olyan *élményt* láttam kiváltódni a fiatalokban, amilyeneket valószínűleg máshol nem élhettek meg: 1. a *sokan vagyunk* élménye (sokan vagyunk a jót akarók, sokan vagyunk a szeretetben élők, a jó emberek sokaságának élménye), amely egy ilyen önző világban igen hatásos lehet. Itt a jelenlevők egyfajta szeretet-hitben voltak együtt. És ez a megfogalmazás egyszerre dicséret és kritika. Kritika, mert ez nem gyakorlati szeretet volt, hanem felfokozott szeretet-hit, amelyből persze lehet – s bizonyára sok esetben lett is – gyakorlati szeretet. Végig figyeltem, hogy hány ember fogta meg a párja kezét. Azt láttam, s ez meglepett, hogy még a szerelmes- és házaspárok sem jártak kézenfogva. Ez lehet korhangulat, de lehet egy olyanfajta rosszul értelmezett szemérmesség, hogy ilyen helyen ez nem illik. A második élmény: itt mindenki megtisztelt, a harmadik: mindenki személyesen szeretett emberként lehetett jelen.

Pozitívum, hogy a prédikációkban megjelent az az ember- és világkép, mely szerint a hívő nem alattvaló, hanem személyében fontos ember. Ezzel szemben sajnos kevésbé jelent meg az a világ, amelyik a miénk, hanem inkább a minket megrontó világ.

A találkozót mint társadalmi szerveződést tekintve nagyon sokszor azt éreztem, hogy valamiféle pápai tanterv megvalósítása a cél. Nem a pápai útmutatás ellen beszélek, azt kifogásolom, hogy nem kezelték eléggé szabadon a központi irányelveket. Ebben a félfudális, félsztálinista Kelet-Európában úgy látszik mindenütt jelen van az a „papi” magatartás, hogy az állam számára az állam, a párt számára a párt, az egyház számára az egyház a legfontosabb. Az Isten és a hívők közé bekerül egy közvetítő szervezet – nem az intézmény ellen szólok, intézményre szükség van! – s ez, vagyis az intézmény fontosabb lesz, mint a hívő, mint az Isten. Tipikusan *bürokratikus* mechanizmus működött Nagymaroson is, feltehetően a szervezők akarata ellenére. Úgy látszik ettől Kelet-Európában nem lehet elszakadni. Az egyház itt is mint egy zárt, *önmagát istenítő szervezet* jelent meg. Azt is mondhatom, hogy ellentét volt maga a találkozó léte és a találkozó egyházképe, a találkozó ténye és a találkozó ideológiája között.

Mindezek ellenére ezt a találkozót a *magyarországi önszerveződések egyik legjobbjának* tartom: szervezeti, gondolati, érzelmi értékei miatt. Fontosnak tartom, hogy minél többen vegyenek részt a következő találkozón és azt is, hogy minél nagyobb nyilvánosságot kapjon. Fontos, hogy a jelenlevők a nyilvánosság előtt kapjanak visszaigazolást arról, hogy *nagyon fontos helyen* voltak. Teljes mértékben támogatom, hogy a nagymarosi hagyomány folytatódjék. Ahhoz, hogy ezek az ifjúság számára szervezett ünnepek, közösségi élmények, istenközelségek igazán hatékonyak legyenek, lenne néhány javaslatom: 1. A magyar katolikus egyháznak most már ki kell dolgoznia a maga társadalmi programját, a *felszabadítási teológia magyarországi változatát*, nemcsak a szegények, nemcsak a nők érdekében, hanem minden ember érdekében álljon ki, mert mindenki rászorul a segítségre (lelki elesettség, emberi megaláztatás, politikai hátrány, települési hátrány, anyagi szegénység). 2. A monolitikus egyháztól el kell mozdulni a demokratikus egyház felé, az emberközpontú egyház felé. 3. Ember voltunk megvalósításának legfontosabb színterei az egyed és a nemzet, ezért nem szabad, hogy másodrendűvé váljon az egyházban a *nemzeti kérdés*, tehát legyen ez az egyház nemzetibb, értesse meg híveivel, hogy keresztény kötelessége helyrebillenteni ezt az országot, mert ha ez nem történik meg, ha nem tud az adott városban, faluban, családjában segíteni, fizikai és erkölcsi pusztulás vár rá is. 4. Sosem gondoltam arra, hogy ne legyen pápa, püspök. A kérdés az, hogy az egyszerű hívők hogyan tudnak hatékony módon *beleszólni* az egyház működésébe, a kérdés az, hogyan képes a klérus *megosztani a hatalmat*. Jöjjenek létre a döntéseket ellenőrző fórumok, szervezetek, testületek, s így a fenti rendelkezések majd fénysugarak, jelek lehetnek, és nem direkt beavatkozások, napiparancsok. Ilyen szempontból Nagymaros egy már eléggé régóta tartó *előjátéka a katolikus egyház megújulásának*, reformjának, demokratizálódásának, de a nyolcvanas évek végén ez már kevés. Nagymaroson nyíltan kellene arról beszélni, *milyen legyen az egyház*, mi legyen programja, akár egy *nemzeti zsinaton*.

Deme Tamás: Ha szimbólummal, képként lehetne jellemezni a találkozót, azt mondanám: *LELKIERŐMŰ*. Ez utalna legpontosabban arra a viszonyra, amely a szóma (a test) és a pneuma (szellem) között van, azzal utal a pszüchére, amely feszültség. Igen, a nagymarosi *LELKIERŐMŰBEN* energiák szabadulnak fel, „termelődnek” és „termelnek” tovább. A Dunakanyar természetvédelmileg legvitatottabb he-

lyén, ez egy erőszaktól mentes, az embert és a tájat tiszteletben tartó, működő „üzem” ... Vagy – még mindig a vízközelben maradván – azt mondanám: ez egy *KOMP*. Úgy, ahogyan Ady Endre írta: „Komp-ország ... Legképebbesébb álmaiban is csak mászkált a két part között. Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza, Miért hazudták, hogy a komp=híd?”

A metafora megfelelő modellje a valóságnak, konkrétan és képletesen is. Nagymarost Visegráddal a vízen át valóban egy konkrét komp „köti össze”. Másrészt *kompjáratként* viselkedik a találkozó (is) megnyilvánuló egyház. Még az is áll, hogy vannak, akik hídnek szeretnék látni, vagy annak hazudják. Azokra a nyilatkozókra gondolok, akik eufórikusan szokták örökös refrénjüket ismételtetni az „állam és az egyház jó viszonyáról”. Ezek a szónoklatok olyan szépek, s olyan valótlannak, hogy belepirul, aki hallgatja. Ugyan van, egy mákszemnyi igazság ebben a ráhazudott „híd”-képletben is, hiszen – ahogyan egy a találkozó is jól ismert fiatal pap mondta: „45-ben az egyházat szerencsésen elválasztották az államtól, ám az államot nem választották el az egyháztól, sajnos.” (Mutatja ezt a legsztálinistább időkben keletkezett „hivatal”, amelynek nevében egyszerre foglaltatik benne az egyház és az állam.) Nos, legfeljebb ez vélhető hídnek, ám, híd funkciójában mind az egyház, mind az állam oldalán erősen kételkednek. A közlekedés nem ezen a díszleten át zajlik.

Akkor hát, mégis marad a „KOMP”. A meginterjúvoltak szerint ez az oda-vissza viszony jellemezte magát a találkozót is. Egyedül az a mellékmondat nem felel meg az Ady-idézetből, miszerint „szívesebben vissza” közlekedik. Ez igaz volt Ady korára, az akkori egész „komp-országra”, de ma sem az egyházra, sem a találkozóra nem illik, inkább épp az ellenkezője figyelhető meg. Az egyház „valamerre előre” igyekszik, nagy elkésettudattal (no lám, ezt is kimondta Ady a „mi mindig, mindenről elkésünk” gondolattal). A találkozó viszont kifejezetten *előre* haladó, *progresszív mozgást* mutat a résztvevők szerint. Vannak ugyan oldalirányú manőverek ... de hát – a folyó nyomását is ellensúlyozni kell. Metaforánknál maradván, tisztáznunk kell viszont, mit értsünk a „part” fogalmán, és mit is jelent az az „előre” irány?

Szerintem ez a találkozó több jelentésben is „partokat” érint. Először is a hívók és a nem hívók partjai közt közlekedik. Másodszor az intézményes egyház „hierarchikus partja” a „parallelegyház” partja között bonyolít le fontos forgalmat. (Nemcsak a találkozó az összeköt-

tetés, de részt vállal ebből.) A bázisközösségek, az ötvenes években föld alatti patakokká visszaszorított lelkiségi irányzatok, iskolák voltaképp itt kapták az első, igazán jelentős elismerő gesztust a legfelsőbb egyházi vezetés felől. Harmadjára, összeköti a találkozó a hagyományos liturgikus formák „partját” a fiatalnak és egy időben „modernnek” mondott újabb egyházi zenék, énekek oldalával. Ilyen módon működik komp-ként ez az esemény, már születésétől kezdve egyfajta *kísérletezést*, ifjúsági fórumot megtestesítvén.

ÉS ÍGY TOVÁBB

„Tény az, hogy a kívülállók sem szólnak ellenséges, elmarasztaló hangon találkozóinkról. Amikor mások valami hiányérzetről szólnak, ez a találkozásoknak abból a jellegéből adódik, hogy kialakult alkalmaink egyelőre még sok minden hiány pótlását vállalják fel komplex módon. Szükség volna kifejezett imatálalkozókra, keresztény kulturális fesztiválra, egy-egy témát alaposan körbejáró ifjúsági teológiai napokra, ökumenikus jellegű ifjúsági napokra, falu-város találkozóra. Igény van a szó szoros értelmében vett zárandoklatokra, ahol a fárasztó gyaloglás szembesít önmagammal, az egy úton levés, az egy cél felé haladás, melyek szükségszerűen kínálják az egymásra figyelés lehetőségeit, nem engednek passzív befogadók lenni, egyháztudatot formálnak, az engesztelés lelkületét hozzák létre” – írja Biró László.

Az 1988. májusi találkozó értékelésén két jelentős módosító javaslat is elhangzik: Az egyik egy nagymarosi keresztény kulturális találkozót vázol fel, amely egy fél évvel a találkozó előtt meghirdetett pályázatok (színháték, ének-zenei, folklorisztikus-népi-apokrif, fotó, gyermekrajz, faliújság stb.) győzteseinek lépnének fel, amikor az előadásokat egy szerzetes, egy bázisközösséget képviselő pap és egy laikus tartaná, három szólamban. Kétnapos változatában Koncz Zsuzsana koncert, gyermektánc-bemutató, pantomin, kiállításvezetés szerepel, s ezen kívül még kéttucatnyi ötlet.⁵⁵ A másik javaslat – Balás Béla atyáé, a következő találkozó – tekintettel a meghirdetett egyházmegyei zsinatra – a „Játsszunk zsinatot!” jegyében valósuljon meg. A megbeszélés vallásszociológus résztvevője úgy gondolja, hogy az

őszii találkozó két Nagymaros között folyó ifjúsági zsinat megindítása lehetne, vagyis a Nagymaroson találkozó mozgalmanak elindítása. Így a féléves munkálkodás termését betakarító tavaszi találkozó egyik legfontosabb eredménye az összegyűlők egyházreformáló és reformáló akaratát megfogalmazó ajánlás lehetne, amelynek címzettje a magyar katolikus egyház vezetése. Az őszi találkozó demokratikus formáival, sokszólamú kerekasztal-beszélgetéseivel egyben példát is adhatna a zsinatot előkészítő dialógusra.

Mindezzel csak azt akarta érzékeltetni a szociográfus, hogy Nagymaros élő folyamat, s tovább tart, mint ahol (amikor) most ez a szociografikus reliográfia befejeződik. Befejeződik, anélkül, hogy összeállna teljesen Nagymaros. Marad még munka a tisztelt olvasónak is: értelmezni, kiegészíteni az olvasottakat. A találkozón részt vevők hozzátehetik saját élményeiket (esetleg elhelyezve e religiográfia kínálta rendszerben), azok pedig, akik még csak ebből a könyvből ismerik, megtapasztalhatják Nagymaroson. Nagymaros titka persze ottmaradt Nagymaroson, emiatt azonban nem szomorkodik a szociográfus, mert ha sikerült érzékeltetnie, hogy Nagymarosnak megfejtene érdemes titka van, nem munkálkodott hiába. Azt is tudja, hogy Nagymaros nem csupán szöveg, hanem történés is, hangzat is, dallam is, ritmus is, illat is, külső és belső történés is, látvány is, s ezért egyik „kamerája”, Gránizt Miklós fotóművész képeivel zárja le (röppenti fel) sorait.

JEGYZETEK

1. Ez a fejezet a Deme Tamással közösen írt Lelkierőmű Nagymaroson c. riport felhasználásával készült.
2. *Csizmadia* Ervin: Vallási autonómia, világi autonómia, nemzedék. = *Kritika*, 1986. 10. sz.
3. *Tomka* Miklós: A vallás szerepe a mi társadalmunkban. = *Kritika*, 1986. 2. sz.
4. *Tarna* Brúnó: Emberi szem - isteni fény. = *Vigília*, 1985. 8. sz.
5. *Tomka* Ferenc-Szennay András: Egyházi kisközösségek. = *Teológia*, 1977. 2. sz.
6. *Horváth* Zsuzsa: Az egyház kovásza: bázisközösségi mozgalmak Magyarországon. = *Egyház-fórum*, 1987. 2. sz.
7. „Emlékeztettem az egyházi bázisközösségek összejöveteleire is, amennyiben ezek megfelelnek az „Evangélii Nuntia di” kezdetű Apostoli Buzdítás ismérveinek, vagyis:
 - a) szilárd egységben maradnak a helyi egyházzal, amelybe beépültek, és az egyetemes Egyházzal, elkerülve az elszigetelődés veszélyét és azt, hogy Krisztus egyedüli Egyházának higgyék magukat;
 - b) megőrzik az őszinte közösséget azokkal a Pásztorokkal, akiket Krisztus az egyetemes Egyház élére állított és a Tanítóhivatallal, amelyet Krisztus Lelke a Pásztorokra bízott;
 - c) növekszenek mindennap felelősségtudatban, buzgóságban és missziós elkötelezettségben;
 - d) nem hiszik sohasem, hogy ők az evangelizálás egyedüli befogadói és egyedüli művelői, vagyis az Evangélium egyedüli letéteményesei, hanem elfogadják, hogy az egyház rajtuk kívül is megtestesül;
 - e) táplálékukat az Isten Szívében keresik anélkül, hogy a politikai polarizálódás vagy a divatos ideológiák rabjává válnának;
 - f) elkerülik az igazság és az együttműködés szelleme ürügyén gyakorolt rendszeres kontesztálás és végleges kritika kísértését;
 - g) egyetemesek maradnak és kerülik a szektasságot.”
8. Néhány példa: a) az eredetiben szereplő „Magasztaltam Szent István, a Haza Atyja, Krisztus és a katolikus Hit Apostola nagy alakját, és azt az óhajomat fejeztem ki, hogy a katolikus Egyház, amely oly kimagasló szerepet töltött be Nemzetetek történelmében, a jövőben is megvilágíthassa Magyarország lelki arculatát” helyett: „Megemlékeztem Szent Istvánról, a magyar állam alapítójáról és apostoláról. Reményemet fejeztem ki, hogy a katolikus egyház, akárcsak a múltban, a jövőben is megvilágítja Magyarország lelkiségét”. b) „A katetékai tevékenység az Egyház küldetésének abszolút elsőrendű feladata” helyett: „alapvető küldetése”. c) „... megéljék a keresztyén üzenetet teljesen kifejlődött formájában” helyett: „megélhetik a keresztyén hitet”. d) „Örömmel idézem emlékezetbe a világi híveket, férfiakat és nőket is, akik a

- múltban a vallásoktatásnak szentelték magukat; ez az elkötelezettség elmélyítette hitüket ...” helyett: „... a világi hiveket, akik eddig a vallásoktatásnak szentelték magukat. Munkájuk révén saját hitük is elmélyült ...” e) „A család mellett az iskola is mellőzhetetlen lehetőségeket nyújt” helyett: „... az iskola is lehetőségeket nyújt”.
9. Bády Ferenc: Bázis vagy elit kereszténység? = Katolikus szó, 1977. 2. sz.
 10. Kipke Tamás: Fiatalok pünkösdje. = Új Ember, 1980. 23. sz.
 11. A Bulányi György irányítása alatt működő, az ő nevét is felvevő („bulányista”) kisközösségi irányzat neve.
 12. Kipke Tamás: Összetartó utakon. = Új Ember, 1980. 46. sz.
 13. Salzburger Nachrichten, 1982. máj. 15.
 14. Kipke Tamás: Pünkösdi várakozásban. = Új Ember, 1981. 23. sz.
 15. Szolidaritásból ment ki, mert a Bokorhoz tartozott.
 16. Kipke Tamás: Nagymaros, 1982 október. = Új Ember, 1982. 43. sz.
 17. 1985. január 27-én jelent meg az Új Emberben Rajeczky Benjámin Könnyűzene a templomban? című írása, amelyben „slágerszerzőnek” nevezi Sillye Jenőt, s élesen bírálja tevékenységét. Ezt teszi Vasadi Péter is két hét múlva. (Nem csak jobbat, csak jót. = Új Ember, 1985. 6. sz.)
 18. Back to basis. = Economist, 1986. júl. 2.
 19. P. L.: Debreceni siker: a majdnem jazzmise. = Új Ember, 1965. 45. sz.
 20. Nádas Péter: Beatmise. = Pest megyei Hírlap, 1967. máj. 7.
Beatmise Adonyban. = Új Ember, 1967. máj. 28.
 21. Sz. F.: Beatmise. 7 Népszabadság, 1968. máj. 28.
Kristóf Attila: Beatmise a Mátyás-templomban. = Magyar Nemzet, 1968. okt. 29.
Nádas Péter: Beatmise. = Pest megyei Hírlap, 1968. máj. 31
 22. Korányi Tamás: Beatmise. = Világosság, 1968. 7. sz.
 23. Györök Ferenc-Szendró Sándor: A beat-hippi jelenségről. = Magyar Rendőr, 1968. 33. sz.
 24. Hegyi Béla: Interjú a teenagermise szerzőjével. = Új Ember, 1968. 19. sz.
 25. Körmendy Ferenc: Ifjúsági egyházi zene Magyarországon. Bp. 1988. Kézirat.
 26. Kópházi Ferenc: Beatmise, jazzmise, ritmusmise. Kaposvár, 1987. Kézirat.
 27. Illyas Antal: Afrikai dobok miséje. = Új Ember, 1972. jún. 25.
 28. Dobszay László: Jelenkori művelődési áramlatok – a hazai egyházzene tükrében. = Kultúra és közösség, 1982. 1-2. sz.
 29. Kipke Tamás: Tizenöt év – gitárral. = Új Ember, 1985. febr. 10.
 30. Rajeczky Benjámin: Könnyűzene a templomban? = Új Ember, 1985. jan. 27.
 31. Vasadi Péter: Nem jobbat, csak jót. = Új Ember, 1985. febr. 10.
 32. = Új Ember, 1985. márc. 3.
 33. Szakos Gyula: Az egyház tanítása az új zenéről. = Új Ember, 1985. márc. 3.
 34. Hadas Miklós: Sillye Jenő dalai. Bp. 1988. Kézirat.
 35. A Vigília beszélgetése Makovecz Imrével. = Vigília, 1988. 6. sz.
 36. W. Kohli: Rockzene és keresztyén életvitel. Zürich, 1985. Evangéliumi Kiadó.
 37. Kőbányai János: „Nagymarosozni” Bp. 1988. Kézirat.
 38. Kőbányai János: Beatünnep után. Bp. 1986. Gondolat.
 39. Balás Béla: Ne csak kívülről épüljön. (Egy plébániaépítő naplója) = Vigília, 1986. 1. sz.

40. *Tomka Ferenc*: Chiara Lubich és a Fokoláre lelkiség. = Vigília, 1986. 7. sz.
Chiara *Lubich*: A Fokoláre lelkiség születése és elterjedése. = Vigília, 1986. 7. sz.
41. *Bíró László*: Gondolatok az ifjúsági pasztorációról és az ifjúsági zárándoklatokról.
Pécs. 1988. Kézirat.
42. *Tomka Miklós*: A vallási változás fokozatai Magyarországon. Bp. 1987. Kézirat.
43. *Molnár Adrienne*: Mozaikok és benyomások az 1987. augusztus 21–22-i hajósi ifjúsági búcsúról. Bp. 1987. Kézirat.
44. *Kipke Tamás*: Igent mondani. = Új Ember, 1984. ápr. 8.
45. *Dalminé Kiss Gabriella* és munkatársai: Tudósítás a debreceni katolikus ifjúsági találkozóról. Debrecen, 1988. Kézirat.
46. *Kipke Tamás*: Nem ketten és nem hárman ... = Új Ember, 1981. 42. sz.
47. *Kipke Tamás*: Az egység – jel és feladat. = Új Ember, 1982. 42. sz.
48. *Szerdahelyi Csongor*: A türelem a Lélek ajándéka. = Új Ember, 1987. júl. 19.
49. *Giczy György*: Hová vezetnek a lépcsősorok? = Új Ember, 1987. júl. 19.
50. *Bíró László*: Feljegyzés a máriagyüdi ifjúsági búcsúkról. Pécs, 1987. Kézirat.
51. *Deme Tamás*: Egy pohár belső megtisztítása. Bp. 1988. Kézirat.
52. *Lőrincz Judit*: Mária-ünnep Nagymaroson. Bp. 1988. Kézirat.
53. Magnetofonra rögzített nyilatkozat alapján.
54. *Gereben Ferenc*: Benyomásaim a Nagymarosi Ifjúsági Találkozóról. Bp. 1988. Kézirat.
55. *Deme Tamás*: Megjegyzések a kulturális találkozóhoz, vagyis a nagymarosi keresztény ifjúsági találkozó új terveihez. Bp. 1987. Kézirat.

SPIRITUAL POWER STATION AT NAGYMAROS (HUNGARY)

(Sociography on the meeting of Christian youth at Nagymaros)

- summary -

Nagymaros is a holiday resort in the Danube Bend. This is where the highly controversial hydro-electric power station is built in the late 1980s, and here was the „Nagymaros rally”, a spiritual power station established, (although up to the end of the 1970s it had based in the neighbouring village of Kismaros). In the middle of the 1980s nearly 4000 young people, representing mostly small communities (basis communities), flock here from all over the country. At this time it is only one of the approximately dozen similar communities, although in time and size it is still the first. It is a rally in several senses of the word, between a) various ideological groups of Catholic young people; b) the official-institutional church and the various movements outside it; c) laymen and clericmen; d) priests of various ranks and philosophies (ranging from the cardinal to the chaplain, from the charismatic to the traditional, etc). These various groups meet at Nagymaros twice each year. These sessions represent a turning point in the history of the Hungarian Catholic Church, among other things partly because it was this rally that legalized the previously banned or just tolerated small communities, and partly because the form of communication (religious beat music) has spread from this point to the whole country and played such a crucial role in re-evangelizing Hungarian young people.

The first chapter introduces the Nagymaros rally through the 1986 autumn session, vividly depicting the events and their consequences.

The second chapter is the history of meeting from 1971 to 1988, from the spontaneous to the semilegal and the legal. The reevangelizing movement into the second half of the 1960s started by a handful of young faithful and later hundreds of them praying and singing in their own language at these rallies (in the form of liturgy and paraliturgy), motivated and later headed by young priests. This chapter concentrates on the (sometimes highly dramatic) major events and their participants.

The third chapter is about the music and musicians of the rallies. It gives a detailed outline of former events, of Hungarian beat church services, and analyzes sociologically and aesthetically the Hungarian version of the religious beat movement, paying special tribute to the charismatic musician of the meeting, Jenő Sillye, who has stirred hot debates in professional circles.

The fourth chapter deals with the system of values conveyed at the Nagymaros sessions, with its representations, with key notions in songs, performances, homilies and other manifestations, with the examples illustrating points in question, with testimonies, works and authors quoted there. This chapter also introduces key-figures, organizers, who are at the same time key-figures of the evangelization and basis community movement. It gives an introduction to the discussions in small groups, thus to the values of 15 to 30-year old Christians. There are separate sub-chapters on the image of the church, the image of society and the world, on the role of the family and the small community, on ecumenical issues and on views on the dialogue between Christians and non-Christians.

The fifth chapter introduces other youth meetings in Hungary through the events and their effects.

The sixth chapter deals with the scope, effects and reactions to rallies at Nagymaros, i. e. with where people come from and what they take along after each session. There is a part about priests attending and organizing the meeting and about outsiders (atheist and marxist sociologists, social workers and politologists) requested to offer their views. These personalities are qualified and assessed in the chapter.

The seventh chapter introduces the 1988 spring meeting from six different points: from the perspective of five sociographers (with different mentalities and philosophies) and a photographer.

This sociographic work deals indirectly with more than just the Nagymaros Catholic youth rallies: it tells you about the most recent history of the Hungarian Catholic Church, about the relationship between state and church, about fates of priests and about the chances of revival for Hungarian Catholics, who are making preparations for the national synod.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DM-97-69

GYÖNTATÁS

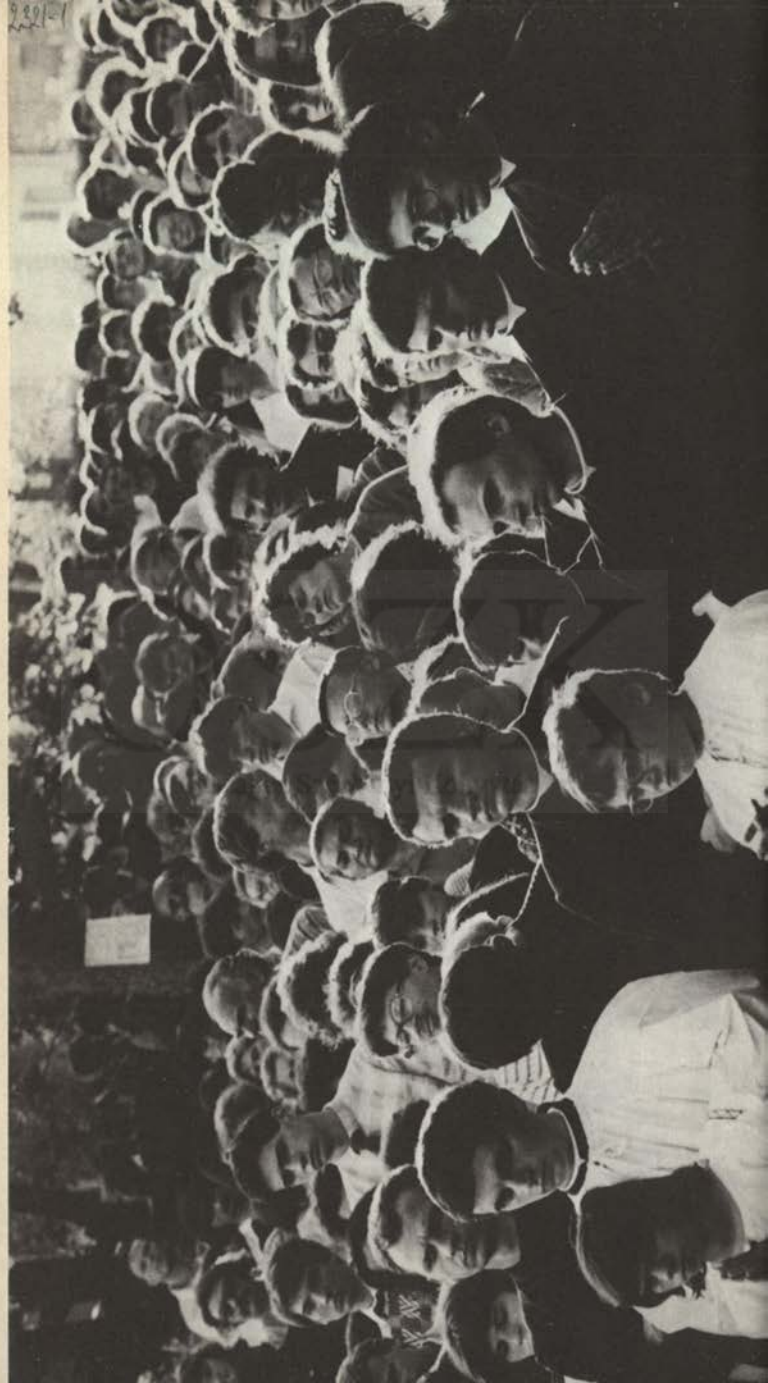

9291-1

Ara: 110 Ft

